

**KAZAK ÇOCUK MASALLARINDA KULLANILAN
MOTİFLER VE MASALLARIN TÜRKÇE
ÖĞRETİMİNE FAYDALARI**

Gülcan KORKMAZ

**2020
YÜKSEK LİSANS
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KUNDAKCI**

**KAZAK ÇOCUK MASALLARINDA KULLANILAN MOTİFLER VE
MASALLARIN TÜRKÇE ÖĞRETİME FAYDALARI**

Gülcan KORKMAZ

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KUNDAKCI

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Temmuz 2020

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	6
DOĞRULUK BEYANI	7
ÖNSÖZ	8
ÖZ.....	9
ABSTRACT.....	10
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	11
ARCHIVE RECORD INFORMATION	12
KISALTMALAR	13
ARAŞTIRMANIN KONUSU	14
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	14
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	14
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR	15
1. BİRİNCİ BÖLÜM	16
MASAL KAVRAMI	16
1.1. Masalın Genel Özellikleri.....	17
1.2. Masalların Konu İçeriğinde Kullanılan Motifler.....	20
1.3. Masalarda Kullanılan Mekânlar	24
1.3.1. Olağanüstü mekânlar	24
1.3.2. Gerçek mekânlar	24
1.4. Masalarda Kullanılan Zaman.....	24
1.5. Masalarda Kullanılan Dil ve Üslup	25
1.6. Masalların Diğer Türlerle İlişkisi	25
1.6.1. Masal İle Destanın Benzer Özellikleri	25
1.6.2. Masal İle Destanın Farklı Özellikleri	26
1.6.3. Masal ile Efsanenin Benzer Özellikleri.....	26
1.6.4.Masal İle Efsanenin Farklı Özellikleri	27
1.6.5. Masal İle Halk Hikâyesinin Benzer Özellikleri	27

1.6.6. Masal İle Halk Hikâyesinin Farklı Özellikleri.....	28
2. İKİNCİ BÖLÜM.....	29
KAZAK EDEBİYATI ve MASAL	29
2.1. Kazak Masallarının Tarihine Genel Bir Bakış.....	29
2.2. Türkiye’de Kazak Masalları Üzerine Yapılan Bazı Çalışmalar	31
2.3. Kazak Edebiyatında Masal Türünün Yeri	31
2.4. Kazak Masallarının Konularına Göre Sınıflandırılması.....	34
2.4.1. Olağanüstü Masallar (Qıyal-Ğajayıp Ertegiler).....	35
2.4.2. Hayvan Masalları (Xayvanattar Jayındağı Ertegiler)	35
2.4.3. Gerçekçi Masallar (Şınşıl Ertegiler)	36
2.4.4. Günlük Hayat ile İlgili Masallar (Salt Ertegiler).....	36
2.4.5. Güldürü Masallar (Küldirgi Ertegiler)	36
2.4.6. Kazak Kahramanlık Masalları (Batırlık Ertegiler)	37
2.4.7. Kazak Olağanüstü Masallar (Qıyal-Ğajayıp Ertegiler)	38
2.4.8. Kazak Günlük Hayat ile İlgili Masallar (Salt Ertegiler)	39
2.4.9. Kazak Nüvel Masalları (Novellalık Ertegiler)	39
2.4.10. Kazak Gerçekçi Masallar (Şınşıl Ertegiler)	39
2.4.11. Kazak Güldürücü Masallar (Küldirgi Ertegiler)	40
2.4.12. Menkıbevi Masallar (Añız Ertegiler).....	40
2.5. Kazak Çocuk Masallarında Kullanılan Tipler	41
2.5.1. Kazak Çocuk Masallarında Kullanılan Mekânlar	44
2.5.2. Kazak Çocuk Masalları Üzerine Bir Değerlendirme	45
3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	50
3.1. Birinci Masal (Zengin İle Oğlu)	50
3.1.1. Ana Düşünce	51
3.1.2. Olay Örgüsü	51
3.2. İkinci Masal (Kambak Dede)	54
3.3. Üçüncü Masal (Altın Balta).....	57
3.3.1. Ana Düşünce	57
3.3.2. Olay Örgüsü	58
3.3.3. Motif Yapısı.....	59
3.3.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası	59
3.4. Dördüncü Masal (Kulak).....	59

3.4.1. Ana Düşünce	59
3.4.2. Olay Örgüsü	59
3.4.3. Motif Yapısı.....	61
3.4.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası	62
3.5. Beşinci Masal (Sihirli Taş).....	62
3.5.1. Ana Düşünce	62
3.5.2. Olay Örgüsü	62
3.5.3. Motif Yapısı.....	66
3.5.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası	68
3.6. Altıncı Masal (Dostluk).....	68
3.6.1. Ana Düşünce	68
3.6.2. Olay Örgüsü	68
3.6.3. Motif Yapısı.....	69
3.6.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası	70
3.7. Yedinci Masal (Zalim Üvey Anne).....	70
3.7.1. Ana Düşünce	70
3.7.2. Olay Örgüsü	70
3.7.3. Motif Yapısı.....	72
3.7.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası	72
3.8. Sekizinci Masal (Keloğlan)	72
3.8.1. Ana Düşünce	72
3.8.2. Olay örgüsü	72
3.8.3. Motif Yapısı.....	76
3.8.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası	76
3.9. Dokuzuncu Masal (Han İle Hızır)	77
3.9.1. Ana Düşünce	77
3.9.2. Olay Örgüsü	77
3.9.3. Motif Yapısı.....	78
3.9.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası	79
3.10. Onuncu Masal (Emekle Yurt Yeşerir)	79
3.10.1. Ana Düşünce	79
3.10.2. Olay Örgüsü.....	79
3.10.3. Motif Yapısı H.600.....	80

3.10.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası	80
3.11. On Birinci Masal (Taş Şehir)	80
3.11.1. Ana Düşünce	80
3.11.2. Olay Örgüsü	80
3.11.3. Motif Yapısı.....	81
3.11.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası	82
3.12. On İkinci Masal (Tilki Kaplumbağa ve Kene)	82
3.12.1. Ana Düşünce	82
3.12.2. Olay Örgüsü	82
3.12.3. Motif Yapısı.....	83
3.12.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası	83
3.13. On Üçüncü Masal (Vur Tokmak).....	84
3.13.1. Ana Düşünce	84
3.13.2. Olay Örgüsü	84
3.13.3. Motif Yapısı.....	86
3.13.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası	86
3.14. On Dördüncü Masal (İki Tembel)	86
3.14.1. Ana Düşünce	86
3.14.2. Olay Örgüsü	86
3.14.3. Motif Yapısı.....	87
3.14.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydaları.....	87
3.15. On Beşinci Masal (Altın At)	87
3.15.1. Ana düşünce	87
3.15.2. Olay Örgüsü	87
3.15.3. Motif Yapısı.....	88
3.15.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası	89
3.16. On Altıncı Masal (Dokuz Derviş).....	89
3.16.1. Ana Düşünce	89
3.16.2. Olay Örgüsü	89
3.16.3. Motif Yapısı.....	91
3.16.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası	92
3.17. On Yedinci Masal (Hanın Üç Oğlu)	92
3.17.1. Ana düşünce	92

3.17.2. Olay Örgüsü	92
3.17.3. Motif Yapısı.....	93
3.17.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası	93
3.18. On Sekizinci Masal (Tenkitçi Çocuk).....	94
3.18.1. Ana Düşünce	94
3.18.2. Olay Örgüsü	94
3.18.3. Motif Yapısı.....	94
3.18.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası	94
3.19. On Dokuzuncu Masal (Konur Mergen)	94
3.19.1. Ana Düşünce	95
3.19.2. Olay Örgüsü	95
3.19.3. Motif Yapısı.....	96
3.19.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası	97
3.20. Yirminci Masal (Kara Yılan İle Ak Yılan)	97
3.20.1. Ana Düşünce	97
3.20.2. Olay Örgüsü	97
3.20.3. Motif Yapısı.....	99
3.20.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası	100
4. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	101
MASALLARIN TÜRKÇE ÖĞRETİMİNE FAYDALARI	101
SONUÇ	107
EKLER	111
KAYNAKÇA.....	156
ÖZGEÇMİŞ	160

TEZ ONAY SAYFASI

Gülcan KORKMAZ tarafından hazırlanan “KAZAK ÇOCUK MASALLARINDA KULLANILAN MOTİFLER VE MASALLARIN TÜRKÇE ÖĞRETİMİNE FAYDALARI” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KUNDAKCI

.....

Tez Danışmanı, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 10/06/2020

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Enver KAPAĞAN (KBU)

.....

Üye : Doç. Dr. Alsou KAMALIEVA(BÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KUNDAKCI(KBU)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans/Doktora tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yaptığımı beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Gülcan KORKMAZ

İmza :

ÖNSÖZ

Masalın kaynağı nereden gelirse gelsin, masal anlatıcısının masalı kendi dilinde oluşturarak anlatması masal kavramının gelişimi için yeterlidir. Bu şekilde gelen masalı halk kendi masalı gibi kabul eder. Masalı zamanla zenginleştirerek içine kendi kültürel değerlerini de ekler. Bu çalışmamızda, “Kazak Çocuk Masallarında Kullanılan Motifler ve Masalların Türkçe Öğretimine Faydaları incelendi.

Tez konusu 4 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde masal kavramı ve masal türünün diğer türlerle karşılaştırılmasına yer verilmiştir. İkinci bölümde, Kazak Edebiyatı’nın gelişimi, Kazak Edebiyatı’nda çocuk masallarının yeri, Kazak masalları hakkında yapılan bazı bilimsel çalışmalara, Kazak çocuk masallarında kullanılan tiplere, Kazak çocuk masallarında kullanılan mekanlara ve Kazak çocuk masalları hakkında genel bir değerlendirmeye yer verilecektir. Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise Kazak çocuk masalları içerisinden seçtiğimiz 20 adet Kazak çocuk masalı S. Thompson tip katoloğuna göre incelenip; ana düşüncesi, olay örgüsü ve motif yapısı ile birlikte incelenen masalın Türkçe öğretimine faydaları hakkında bilgi verilecektir. Çalışmamızın dördüncü bölümünde ise masalların Türkçe öğretimine faydalarına yer verilecektir.

Bu çalışmada bana sağladığı güzel katkılardan dolayı tez danışmanım, Karabük Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’nda öğretim üyesi olan Sayın Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KUNDAKCI’ ya ve Karabük Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’nda öğretim üyesi olan Sayın Doç. Dr. Enver KAPAĞAN’a, benden desteğini hiç esirgemeyen aileme, sevgili abim Karabük Üniversitesi bünyesinde görev yapmakta olan Öğr. Gör. Hüseyin KURT’a, tezime ilham kaynağı olan kıymetli öğrencilerime teşekkürlerimi bir borç bilirim.

ÖZ

Masallar, kuşaktan kuşağa aktarılan en güzel anlatım türlerinden biridir. Halkın geleneklerini, folklorunu aktarırlar. Bu bakımdan masallar birer kültür mirasıdır. İnsanlar var olduğu günden günümüze kadar sevinçlerini, üzüntülerini, düşüncelerini, tecrübelerini paylaşmak arzusu içinde olmuşlardır. Bu nedenle çeşitli öğelerden yararlanmışlardır. Masallar da bu anlatım türlerinin en önemlilerinden biridir. Masallar çocukların hem duygusal hem de mental olarak gelişmesinde çok yararlıdır. Masallarla büyüyen çocuk şiddete daha az meyillidir. Çünkü masallarda ön plana çıkan manevi değerler söz konusudur. İyilik, kötülük gibi ahlâki değerler verilirken; değerler arasındaki çatışmalarda anlatılır ve okuyuculara bir ders niteliği taşıyan öğütler verilir.

Bu çalışmamızda halk bilimi araştırma yöntemlerine uygun olarak 20 adet masalın ana düşüncesi, olay örgüsü, motif yapısı, masalların genel değerlendirmesini, masalların Türkçe öğretimine faydaları genel olarak halk biliminin araştırma yöntemlerine uygun olarak işlemeye ve bilimsel sonuçlara ulaşılmaya çalışıldı. Çalışmamızda Kazak Çocuk masalları içerisinde seçtiğimiz 20 adet çocuk masalı S.Thompson tip kataloğuna göre incelenmiştir. Masalların Kazak Türkçesi ile birlikte bu masalların Türkiye Türkçesi yazımlarına da yer verilmiştir. Kazak masallarının en güzel örneklerinin yer aldığı “Kazak Masallarından Seçmeler” kitabından yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kazak, sözlü edebiyat, masal, folklor, çocuk masalları, Türkçe öğretimi.

ABSTRACT

Tales are one of the most beautiful narrative genres transmitted from generation to generation. They convey the traditions and folklore of the people. In this respect, fairy tales are cultural heritage. People have been willing to share their joys, sorrows, thoughts and experiences from the day they existed to the present day. They have therefore benefited from various elements. It is one of the most important types of narrative in fairy tales. Tales are very useful for the development of children both emotionally and mentally. Growing with fairy tales is less prone to violence. Because there are universal and moral values that come to the forefront in fairy tales. Moral values such as good and evil are given in the conflicts between values. And readers are given advice as a lesson.

In this study, in accordance with folklore research methods, the main idea of 20 fairy tales, plot, motif structure, general evaluation of fairy tales, the benefits of fairy tales in Turkish teaching were generally tried to reach in accordance with the research methods of folklore and to reach scientific results. In our study, 20 children's tales that we selected among Kazakh children's tales were examined according to the type of S. Thomson type catalog. these tales with tales of Kazakh Turkish Turkey are included in the Turkish spelling. The book "Choices from Kazakh Tales", which includes the best examples of Kazakh tales, was used.

Keywords: Kazakh, oral literature, fairy tale, folklore, children's tales, Turkish teaching.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Kazak Çocuk Masallarında Kullanılan Motifler ve Masalların Türkçe Öğretimine Faydaları
Tezin Yazarı	Gülcan KORKMAZ
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üye. Mustafa KUNDAKCI
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	HAZİRAN 2020
Tezin Alanı	Türk Dili ve Edebiyatı
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	161
Anahtar Kelimeler	Kazak, Sözlü edebiyat, kültür, masal, folklor, çocuk masalları, Türkçe öğretimi.

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Motifs Kazakh Children's Tales and Their Benefits to Turkish Teaching
Author of the Thesis	Gülcan KORKMAZ
Advisor of the Thesis	Dr. Öğr. Üye. Mustafa KUNDAKCI
Status of the Thesis	Master
Date of the Thesis	JUNE 2020
Field of the Thesis	Turkish Language and Literature
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	161
Keywords	Kazakh, Oral literature, culture, folklore, story, children, motif, Turkish teaching.

KISALTMALAR

C:	cilt
Haz.:	hazırlayan
s.:	sayfa
S.:	sayı
TDK:	Türk Dil Kurumu
v.b.:	ve benzeri
v.d.:	ve diğerleri
Yay.:	yayınları

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu araştırmanın konusu Kazak Çocuk Masallarında Kullanılan Motifler ve Masalların Türkçe Öğretime Faydalarıdır. Bu çalışmada Kazak Çocuk masalları içerisinde seçtiğimiz 20 adet çocuk masalı S.Thompson tip kataloğuna göre incelenmiştir. Masalların Kazak Türkçesi ile birlikte bu masalların Türkiye Türkçesi yazımlarına da yer verilmiştir. Kazak masallarının en güzel örneklerinin yer aldığı “Kazak Masallarından Seçmeler” kitabından yararlanılmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışma ile amaçlanan Türkiye’de Kazak Çocuk Masalları hakkında yapılan çalışmaların sayısının çok az olması da göz önünde bulundurularak, seçtiğimiz Kazak çocuk masallarının motif yapısı hakkında bilgi vermek, bu vesileyle az da olsa alana katkıda bulunmaktadır. Kazak Çocuk Masalları içinden belirlediğimiz 20 adet çocuk masalında bulunan motifler; S. Thompson tip kataloğuna göre incelenip, masalların ana düşüncesi, olay örgüsü ve S. Thompson tip kataloğuna göre motif yapısı verilerek masalların Türkçe öğretiminde kullanımı ve faydalarının anlatılması da amaçlanmaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Tez konusuna yönelik araştırma yönteminde bilimsel kaynakların oluşması için literatür tarama, arşiv inceleme ve bilimsel veri toplama yöntemi kullanılmıştır. Kitap, ansiklopedi, makale, süreli yayınlar, gazete, dergi, yayınlanmış tez, katalog ve internet gibi kaynaklardan elde edilen bilgilerin bilimsel güvenilirliği açısından bu yöntem uygun görülmüştür

Bu tez çalışmasında Kazak Çocuk Masallarını incelemek için kütüphanelerdeki ve veri tabanlarındaki kaynaklar taranarak literatür taraması yapılmıştır. Ayrıca bu çalışmada metin aktarma; araştırma konusu ile ilgili sözlük, kitap, tez, makale ve bildirileri inceleme, kütüphane araştırması yöntemlerine başvurulmuştur. Elde ettiğimiz bu kaynaklar kullanılarak tez oluşturulmuştur. Literatür tarama ve inceleme sonucu elde edilen veriler, tez araştırma konusunun kapsamında birleştirilmiş ve tezin kaynakça bölümünde belirtilmiştir. Tez konusunun anlatımında bilimsel uygulama olarak “analiz ve yorumlama” yöntemi kullanılmıştır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Kazak Çocuk Masallarının hepsini incelememiz mümkün olmadığından dolayı çalışmamızda Kazak çocuk masallarından seçtiğimiz 20 adet masal ele alınmıştır. Çalışma sırasında Kazak çocuk masalları üzerine Türkiye Türkçesi ile yapılmış çalışmanın oldukça sınırlı olduğu gözlemlenmiştir.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

MASAL KAVRAMI

Masallar, hayale dayalı olayları imgeler aracılığıyla aktaran ve betimlediği olaylarda öğretici dersler veren aynı zamanda eğlendirici niteliklere sahip edebi bir türdür. Masallar, hayal unsuru olarak ürettiği imgeleri ve olayları karşılıklı ilişkiler içinde bir kurguyla yaşatır. Kahramanlar, krallar, sultanlar, cadılar, prensler ve prensesler gibi birçok hayali imgeyi ortaya çıkarırken ana temada “iyi ve kötü”yü betimleyen zıt karakterleri yaratır, hayvanlara ise insana özgü özellikler yükler. Diğer taraftan canavarlar, periler, cinler, ejderhalar, melekler ve cadılar gibi gerçek hayatta görülmeyen ürkütücü imgeleri kullanarak kurguladığı olaylarda korku kültürünü de yaşatır. Bununla birlikte yer ve zaman açısından gidilmesi ve görülmesi imkansız ülkelerin, diyarların ya da dünyaların tasavvurunu yaparak insana gerçekliğin dışında mekanlar sunar. Masallar, ister “insan” ister “hayvan” veya hayali bir “canavar” olsun tüm yarattığı karakterleri, motifleri birbirleriyle ilişki içinde roller verir, konuşturur ve bu karakterleri olaylar silsilesinde belirli bir amaç için kullanır. Kabaklı (1971,s.73)’ya göre; *“halk edebiyatının en güzel edebi bir çeşidi olan masal, gündelik hayatının sınırlı ve kuru gerçekliği ile yetinmeyen halk tasavvurunun tabiat ve gerçek dışı bir alanda yarattığı kahramanlardır”* (Kabaklı, 1971, s.3). Gerçek hayatta mevcut çekişmelerin içinde hareket eden ve bir kahraman etrafında toplanan olayları olağanüstü motif, sembol ve karakterlerle şekillendiren ideal bir düşüncenin veya hayatın temsilidir (Öztürk, 1986, s.101).

Dinleyici veya okuyucu, masalların kendine has özelliklerle yarattığı hayali kurgu sayesinde olağanüstü olayları tasavvur edilebilir bir gerçeklik algısında zihninde canlandırır. Böylece masallarda olağanüstü olayların geçtiği hikayeler, kolay ve anlaşılır bir üslupla aktarıldığında eğlendirici bir niteliğe dönüşür. İnsanın duygu, düşünce ve hayal dünyasına hitap eden masallar, hem doğaya hem de insanın iç dünyasına derin bir bakışın ve dikkatli bir gözlemin sonucunda ortaya çıkmıştır. Diğer bir deyişle masallar; doğa ve insanı hayal dünyasında birleştiren yaratıcı bir zekanın ifade yöntemidir. Dolayısıyla edebiyat alanında kendine özgü bir anlatım üslubuyla karşımıza çıkan masal geleneği, içerdiği zengin özellikler bakımından birçok tanımı vardır.

Yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak masal hakkında ortak bir tanımla şu biçimde yapabiliriz: “Halk edebiyatının içinden doğan ve olağanüstü varlıkları konu alan, belirli

bir zamanı ya da bir mekan kaygısı olmayan, insanların hayal gücüne bağılı olarak oluşmuş olayların kurgusal içeriğinde maddi ve manevi değer yargıları bulunan hem öğretici hem de eğlendirici sözlü anlatım türlerine masal” denir.

1.1. Masalın Genel Özellikleri

Masallar içinden çıktığı toplumun sosyal, psikolojik ve ontolojik özelliklerini yansıtır (Yavuz, 2009, s.35). Masallarda ait oldukları toplumların gelenek, görenek ve inançlarını, sosyal, kültürel, ekonomik yapılarını yansıtan pek çok ileti vardır. İnsanlığın varlığı kadar eski olan masal, insan düşüncesinin ilk edebî mahsulüdür (Öztürk, 1986, s. 125). Masallar, içeriğinde evrensel nitelikler bulunan ve sosyolojik açıdan “ortak” işlevselliğe sahip edebi bir tür olarak her kültürün kendi değerleriyle var ettiği ve kuşaktan kuşağa aktardığı bir gelenektir. Masalların kültürler içinde nesilden nesile aktarımı, masalların temel özelliğinde “devamlılık” esasını sağlamıştır. Masallardaki söz konusu “devamlılık” esası toplumsal kültür içinde onu dinamik bir sürece sokmuştur. Dolayısıyla, masallar bir kültür içinde “devamlılık” ilkesiyle hareket etmektedir. Bu özelliğiyle masallar, her dönem “dinamik” kaldığı gibi nesiller arasında da kuşaktan kuşağa “canlı” bir biçimde yaşamıştır.

“Burada görülür ki; masallar toplumu ve tarihi etkiler. Masallar, toplumların haya mücadelesini, ilginç olaylarını, toplumsal çekişmelerini dile getirdiği için tarihle bir ilişkisi vardır. Masallar, her milletin toplumsal yaşantısının bir sonucu olarak ortaya çıkmış ürünlerdir. Bunun için her milletin masalı, o milletin tarihiyle, ekonomisiyle ve kültürüyle ilişkili olmasının yanında toplumsal gelişmişlik derecesi ve medeniyet seviyesiyle de orantılıdır. Bundan dolayı masallarda az veya çok oluşturulduğu toplumun içtimai yaşantısının izleri ve kalıntıları bulunmaktadır.” (Yıldırım, 2007, s. 19).

Masallar sayesinde her nesil müşterek kültürel bir değerde buluşur. Pertev Naili Boratav masalı: “Halk masalları, avam tabakasına mensup fertler tarafından şifahi bir surette nesilden nesile intikâl eden ananevî hikâyelerdir” şeklinde ifade eder (Masal kahramanları, masallarda geçen olaylar ve olaylardan çıkarılan dersler “yediden yetmiş yediye” tüm kuşak algısında varlık gösterirler. Böylece, masallar, kahramanları veya masal olayları ile anıldığında iletişim açısından nesiller hangi yaştan olursa olsun ortak bir çizgide paylaşım sağlar. Masalların sosyolojik açıdan en önemli diğer özelliği ortak “iletişim”e açık olmasıdır. Boratav,1982, s.273).

Masalların her kuşak kesimin anlayabileceği kendine özgü “açık, anlaşılır ve akıcı” bir anlatım dili vardır. Tekerlemeler ve ikilemeler ile bu anlatım dili güzelleştirilir. “Evvel zaman içinde kalbur saman içinde, develer tellal iken pire berber iken, ben

anamın beşiğini tıngır mırgır sallar iken...” diye başlayan anlatım üslubu, masalları eğlendirici ve etkileyici yapmaktadır. Masal anlatımlarında hayali kahramanlar abartılı sıfatlarla betimlenerek dinleyicinin dikkati artırılır. Kahramanların betimlemelerinde temsili benzetmeler kullanılarak algı güçlendirilir. Masallarda yer alan “aslanlar gibi güçlü bir delikanlıymış” ve “fırtına gibi atlarıyla gelmiş” anlatım ifadeleri doğaya ve hayvanlar alemine gönderme yaparak betimlemeyi etkinleştirir. Masal anlatımında “dili geçmiş geçmiş zaman” kullanılır.

Masalların konusunu belirleyen öncü karakter “masal kahramanı”dır. Masalların konusu, gerçek dışı hayali kahramanlar ve bu kahramanların çevresinde gelişen olaylara göre kurgulanır. Masallardaki kahramanlar, genellikle zıt karaktere sahip olmalarından dolayı masalların kurgusu bu zıtlıklardan doğar. İyiiler kötülerle savaşır, zekiler aptallara yarışır, güzellikler çirkinliklerle karşılaştırılır ve olağanüstü motifler hayali mekanlarda yaşatılarak masalın ana teması oluşturulur. Böylece, okuyucu masallar sayesinde sihirli bir dünyaya girer.

Masalların konu ve türüne yönelik araştırmacıların günümüzde kullandığı sınıflandırma Antti Aarne ve Stith Thompson tarafından temellendirilmiştir. Aarne’nin masalları üç başlıkta incelediği görülmektedir: Hayvan Masalları, Asıl Masallar, Fıkralar. Stith Thompson, Aarne’nin sınıflandırmalarına ilavelerde bulunmuştur: Hayvan Masalları, Asıl Halk Masalları, Güldürücü Hikâyeler ve Nükteli Fıkralar, Zincirlemeli Masallar, Sınıflamaya Girmeyen Masallar (Sakaoğlu, 1973, s. 68-72).

Masalların sistematik sınıflandırılması için tip ve motif arasında ayırımın kesinlikle yapılması gerekiyordu. Masalları oluşturan en önemli unsurlardan bir “motif”tir. Motif, masalın konusu ve kurgusunun oluşması için gerekli olan temel yapıdır. Bir masal en az bir motiften meydana gelir. Birden daha fazla motif ihtiva eden masallar vardır. Motifler özellikler itibarıyla üçe ayrılırlar. Birinci guruba masal kahramanları, tanrılar, nadir bulunan hayvanlar, fevkalade vasıfları bulunan yaratıklar, devler, periler, cadılar ve çok sevilen küçük çocuk, üvey anne dâhildir. Sihirli nesneler, değişik adet ve inançlar ve benzerleri ikinci guruba dâhildir. Üçüncü gurup münferit olaylardan meydana gelir. Bunlar motiflerin çoğunluğunu teşkil eder. ittifakları arasında olan folklor geleneği buna işaret eder. Masal TDK Türkçe sözlükte “*genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla insanlar hayvanlar ile cadı, cin, dev, peri vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebi*

tür” olarak tanımlanır. (Alptekin, 2011, s.1630). Diğer taraftan araştırmacılar tarafından masalın birçok tanımı yapılmıştır. Bu tanımlardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

Seyitoğlu “Masal” adlı eserinde masal tanımını şu açıklamayla yapar:

“Masal kelimesi ile halk arasında yüzyıllardan beri anlatılmakta olan içinde olağanüstü kişilerin ve olağanüstü olayların bulunduğu, bir varmış bir yokmuş gibi klişe bir sözle başlayan, belli bir uzunluğu olan, sonunda yediler içtiler muradına erdiler yahut onlar erdi muratlarına biz çıkalım kerevetine, gökten üç elma düştü biri anlatana biri yiyene biri de bana gibi belirli sözlerle sona erer zaman ve mekân kavramlarıyla kayıtlı olmayan sözlü bir anlatım türü kastedilmektedir.” (Seyitoğlu, 1986, s. 149-153).

“Gümüşhane Masalları Metin Toplama Tahlili” eserinde Saim Sakaoğlu masalı şöyle tanımlar:

“Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsülü olduğu halde dinleyicileri inandırabilen, sözlü bir anlatım türü” olarak tanımlamaktadır *“(Sakaoğlu, 1973, s. 3).*

Mehmet Naci Önal “masal” kavramı hakkında daha deyalı bir yorum yapmıştır. Önal’a göre masal:

“Masal, gerçek veya gerçeküstü, kimi zaman doğrudan, kimi zaman sembolik olarak belirli bir üslup ve kalıp ifadeler çerçevesinde anlatılan genellikle içinden ya dersler çıkarılan ya da eğlendirmeyi hedefleyen, çoğu zaman ikisinin de bir arada olduğu, inandırma kaygısı taşımayan, ağzından bal damlayan, halk kültürünün yaygın ve günümüze dek gelebilen nesir türlerinden biridir” (Önal, 2011, s. 1).

Pertev Naili Barotov, masal kavramı hakkında görüşünü: *“Nesirle söylenmiş dinlik ve büyüklük ve inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçeğe ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa anlatı”*dır diyerek tanımlamıştır (Boratav, 2013, s. 85). Şükrü Elçin ise masal kavramını açıklarken masalın özelliklerinden yola çıkarak bir tanım yapmıştır. Şükrü Elçin şöyle der:

“İşte böyle bir zaman içinde köklü bir geleneğe bağlı, kolektif karakter taşıyan, “hayali gerçek”, “mücerred, müşahhas”, “maddi manevi” bir takım konu, macera vak’a, problem, motif ve unsurlar, nesir dili ile vakit geçirmek, insanları eğlendirirken terbiye etmek düşüncesinden hareketle, hususî bir üslupla anlatılır veya yazılır” (Elçin, 1986, s. 369).

Elçin (1986:369)’in aktardığı bilgiye göre, masallar “köklü bir geleneğe bağlı, kolektif karakter taşıyan” bir özelliğe sahiptir. Bu açıdan toplumların yüzlerce yıllık süreçten geçerek nesilden nesile aktardığı masal geleneği, içerdiği maddi ve manevi değerlerle tarihsel bir birikimi kültürel açıdan yansıtır. Masalların yarattığı bu kültürel yansıma aynı zamanda bir toplumun tarihsel süreç içinde var ettiği “kolektif bilinç”i de oluşturur.

Masallar, atalar kùltünden gelen deneyim ve gözlemlere dayalı düşünceleri değışmez ve kalıplaşmış özlü sözlerle öğüt vererek ifade eder. İletmek istenilen düşünce, kişisel veya toplumsal hükümler içerecek biçimde yansıtılır. Bu nedenle, konusu ve anlamı halk tarafından beğenilerek nesilden nesile nakledilen masallar, çoğunlukla olayları ve olağanüstü durumları hayali süslemelerle zenginleştirip anlatan içeriğinde evrensel duygu ve düşünce değerlerini barındıran anonim mâhiyetteki hikayelerdir. Bu açıdan sosyolojik bir içeriğe sahip olan masallar toplumların var ettiğı kültürel altyapıda önemli bir mihenk taşı olma görevini üstlenir. Masal, bütün toplumun bir kesiti olarak görülür, dolayısıyla masallar toplum hakkında genel bir döküm verir, toplumun ruhunu yansıtır (Şirin, 1987, s. 158). Sosyal hayatın kendi kültürel değerlerine özgü yaşantısında, ahlaki değerlerin ve geleneklerin gelecek nesillere aktarılması ve öğretilmesinde masallar önemli bir işlev görür. Saim Sakaoğlu “Masal” adlı kitabında şunları yazar:

“Masal; halk anlatmalarının en çok ilgi gören türlerinin başında gelir. İlkel kavimlerde sözlü olarak ortaya çıkan masal daha sonraki dönemlerde gelişmiş ve güzelleşmiş olarak görülür. Masallar kuşaktan kuşağı sözlü olarak aktarılır. Masallarda olağanüstü olaylar söz konusudur. Masalların tamamına yakını nesir şeklindedir. Fakat zaman zaman nazım-nesir karışımı parçalara da rastlamaktayız. Son zamanlarda tamamı manzum olan masallar da görülür olmuştur. Masallar; hayvanlar âleminin, hayali olayların ve günlük hayatın izleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Masalların içerisinde atasözü, deyim, küçük hikâye (fikra), duabeddua gibi anonim halk edebiyatı ürünlerine de rastlanmaktadır. Her ne kadar masalların hayali olduğunu söylüyorsak da başta bazı Rus araştırmacılara göre, masallarda gerçek hayatın izleri de görülmektedir” (Sakaoğlu, 2002, s. 131-313).

Kıraç (1997, s.48) ise; “masalın” özünde yer alan gerçekçi iletileri, dinleyicinin akıl süzgecinden geçerek onun “iç dinamizmini oluşturan duygu değerleri arasında yerini aldığı” noktasına dikkat çeker. Masalların binlerce yıldır etkinliğini koruyarak yaygın bir şekilde toplumlarda yaşıyor olmasının ana nedeni budur. Çünkü, masallar, İnsana ve topluma dair gerçekçi iletileri zengin bir motif üslubu yaratarak ve renklendirerek oluşturur. Böylece insanın iç dünyasına etkin bir biçimde nüfus eder. Ursula Ewig’in masal tanımına yaklaşımı “masalın tabiatı gerçek dışı fanteziden doğmaz, daha çok için için gerçekle bağıntılıdır. Fakat gerçek oyunsu bir tarzda ortadan kaldırılır. Çocuklara basit, somut, gözle görülür, takip edilebilir, ferdi ve sosyal hayattan bilgi modelleri sunar” biçimindedir.

1.2. Masalların Konu İçeriğinde Kullanılan Motifler

Olağanüstü olayların hayali bir kurguyla anlatıldığı masallar, konu ve motif açısından kapsadığı içerik çok yönlü işlevde ilerler. Masalların sahip olduğu bu anlatım işlevselliğı, öğretici ve öğüt verici nitelikte olması, güldürücü ve eğlendirici özellikler

taşıması, insan doğa ilişkisine vurgu yapması ve halkın kültür değerlerine hitap etmesiyle kendini gösterir.

Masalların sınıflandırılmasına göre ele alındığında tüm işlevsellik, konunun kurgusu ve içindeki motiflerin karakter özellikleri üzerinden oluşur. Bir masal güldürücü bir özelliğe sahipse o masaldaki karakterler komik, eğlenceli ve abartılı olmak zorundadır. Eğer “hayvan masalı” anlatılıyorsa, yine kurnaz tilki, aslan kral, yaşlı kaplumbağa, korkak tavşan gibi hayvanların özelliklerine göre belirli karakterler yaratılır. (Karadağ, 1961, s. 12).

Masalların sahip olduğu konularda temel içerik, kahramanların başından geçen olayların çevresinde biçimlenir ve olay belirli bir amaca yönelik gelişir. Bu açıdan masalların konu içeriği zengin bir motif algısıyla doldurulur. Masallarda kullanılan tüm motiflerde açık biçimde gerçek dışı bir abartı görülür. Abartılı betimlemeler, hayali özelliklere sahip motiflerin yansıttığı olağanüstü durumu güçlendirmek için vardır. Masal kurgularında her şey mümkündür ve olmazlık diye bir şey yoktur. (Sakaoğlu, 2002, s. 460).

Masallarda kullanılan kahramanların olağanüstü özellikleri vardır. Kahramanların genellikle, çok güçlü olması, sihirli güçlerle donatılması, akıllı ve keskin bir zekayla hareket etmesi, uçuş kabiliyeti, hızlı hareket etmesi, şekil değiştirmesi, görünmez olması gibi özellikler yüklenir. Böylece, kahramanlar, belirli bir maceranın ya da olayın içinde yetenek ve kabiliyetleri aracılığıyla kendini gösterir. Masal kurgusunun içeriğinde, kahramanların arkadaşları, düşmanları, yol göstericileri, şifacıları, uluları, dervişleri, bilgeleri, sevdikleri ve aileleri vardır. Şifacılar kahramanları iyileştirir, ulular ve dervişler yol gösterir, öğütler verir, dualar eder, bilgiler kahramanın akıl hocalarıdır. Masallarda bahsedilen “ana, baba ve atalar”, kahramanın geldiği yere ve yetiştiği hayata gönderme yapar. (Mungan, 1999, s. 231-233).

Bununla birlikte, tanrılar, periler, cinler, cadılar, büyücüler, şeytanlar, devler ve ejderhalar gibi olağanüstü varlıklar masalların vazgeçilmez motifleridir. Diğer taraftan sosyal statü göz önüne alındığında masallarda, krallar, kraliçeler, padişahlar, sultanlar, vezirler, prensler ve prensesler aynı zamanda köylüler, köleler, korsanlar, eşkiyalar, haramiler, zanaatkarlar (oduncu, ayakkabıcı, nalcı), ustalar (demirci ustası, taş ustası...vb.) tüccarlar, sanatçılar, askerler gibi meslek gruplarından da bahsedilir. Ayrıca, masallardaki kahramanın mesleği ve çevresindekilerin yaptığı işler ya da sosyal mevkisi

masal kurgusunu belirleyen en önemli unsurdur. Ali Baba ve Kırk haramiler, Keloğlan ve Kara Kadı, Terzi ve Padişah gibi masallarda meslek ve sosyal mevki ilişkilerine yer verilir. (Ögel, 1993, s. 45).

Masallarda sıkça görülen hayvan figürleri, bitkiler, ağaçlar, denizler ve dağlar, doğa insan ilişkisinde gerçeküstü durumları sunar. Konuşan hayvan ve bitkiler masallara olağanüstü özellikler katar. Ulu ağaç, sihirli elma, büyümlü çiçekler, Kaf dağı, Altın Dağ, Zümrüdü Anka kuşu, büyümlü orman, gizemli ada gibi terimler masalların doğa insan ilişkisinde yarattığı olağanüstü ve hayali motiflerdir. Genellikle masallarda kullanılan motifler; iyi ve kötü, ak ve kara, güzel ve çirkin, cesur ve korkak, güçlü ve zayıf gibi birbirleriyle zıt nitelikte olan iki karakterle biçimlendirilir. İyi kalpli ihtiyar, kötü kalpli kraliçe, zalim sultan, cesur savaşçı, ak gün, kara gün, güzel prenses, çirkin cadı...vb. karakter benzetmeleri masallarda isim vermeden anlatılır. (Boratov, 1998, s. 34).

Masallarda kullanılan eşyalar ve gereçler ise yine olağanüstü özelliklerde betimlenir. Uçan Halı, Sihirli lamba (Alaattin'in Sihirli Lambası), şifalı su, sihirli değnek, sihirli ayna, sihirli yüzük, gizemli taş, gizemli kılıç, görünmez gömlek, altın yumurta gibi kahramanların kullandığı eşyalar gerçek dışı hayali motiflerle süslenmektedir. Masallarda günlük hayatta kullanılan eşyalara da yer verilir. Genellikle, baston, sepet, çuval, hançer, ok, bilezik, küpe, kafes, çan, at arabası, davul, kaşık, kase, çekiç, tokmak, balta, kalbur gibi eşyalardan çok bahsedilir. Giyim eşyası olarak, kaftan, şapka, kavuk, pelerin, ayakkabı, çarık, şalvar, kürk, kemer, fistan gibi giyecekleri masallarda kullanılır. Günlük hayatta kullanılan bu tür eşyalar sıklıkla masal kahramanlarının anlatım betimlemelerine iliştilir. Örnek olarak, kavuklu ihtiyar, sepetli kız, bastonlu nine, mor kaftan gibi terimler masal anlatımını kolaylaştırır. (Günay, 1975, s. 88).

. Masallarda yer alan kahramanlar, iyilik, doğruluk, bilgi ve iffetlilik vs. gibi çeşitli konular içerisinde ortaya çıkmaktadır. Bazı masallarda ise tamahkâr, namert, ahlâksız tipler yer almaktadır Masalların muhteviyatında kullanılan motiflerin özelliklerini şu biçimde sıralayabiliriz:

1. Masallarda Olağanüstü Olaylar yer almaktadır.
2. Sık sık bir göz açıp kapama anında çok uzak diyarlara gidip gelinebilir.
3. “Şekil değiştirme” motifine rastlanır.
4. Ölen bir varlık, olağanüstü bir şekilde yeniden canlanır.

5. Hastaların tedavisinde olağanüstü iyileşmeler görülür.
6. Masalların kahramanları olağanüstü özelliklerine sahiptir. Bir masal metni içerisinde, kahraman olarak insanların dışında, cinlere, perilere, hayvanlara ve soyut kavramlara da rastlanır.
7. İnsanlar, kahramanlar içerisinde bazıları, halktan kişilerin özelliklerini gösterirken, bazıları da insanüstü özellikler gösterir.
8. Masalarda geçen hayvanları iki grupta değerlendirebiliriz. Gerçek hayvanlar, daha çok hayvan masallarında görülür. Bu tür masalarda, çeşitli hayvanlar sembolize edilerek, insanlara ders verme gaye edinildiği için, her hayvanın sembolik bir anlamı vardır. Örneğin tilki (tülki) kurnazlığı, ayı (ayü) ahmaklığı, kurt gücü temsil eder vs. Bunun dışında at gibi kahramanlara yardımcı olan hayvanlar da olağanüstü özellikler gösterirler.
9. Hayvan şekline giren diğer varlıklar genellikle perilerdir. Bunlar insan gibi konuşup, insan gibi hareket ederler. Ayrıca, büyü veya beddua ile hayvan şekline giren insanlar da vardır.
10. Masallar büsbütün gerçek dışı ülkelerde cereyan eder. Masal çevreleri Hiç bir coğrafi mekâna bağlanamaz. Bazen gerçek şehirlerin masalarda geçtiği olsa da bunlar sadece birer isimden ibarettir.
11. Masal kahramanlarının dua ve bedduaları gerçekleşebilir.
12. Masal kahramanlarından bazıları sembolik tiplerdir ve karakteristik özellikler gösterirler. Örneğin; büyük kardeşler: kıskançlığı ve kötülüğü, üvey anne: kötülüğü ve zulmü, yaşlı adam: iyiliği ve yardımı sembolize eder.
13. Kahramanlar, genellikle olağanüstü yardımcıları sayesinde başarıya ulaşırlar. Ayrıca, kahramanların sahip olduğu bazı sihirli eşyalar da onlara yardımcı olur.
14. Bütün masalarda, dinleyicileri iyiliğe, güzelliğe, doğruluğa, dürüstlüğe, çalışkanlığına sevk eden bir mesaj vardır. Bu sebepten her masalın sonunda iyiler mükâfatlandırılır, kötüler ise cezalandırılır.
15. Masalların konusu çeşitlidir. Bazıları olağanüstü bir şekilde anlatılırken, bazıları ise gerçek hayattan izler taşır.
16. Masalarda anlatıcının durumuna göre, dini inanışlarla ilgili dini bilgiler de görülür.
17. Anadolu sahasında anlatılan masalarda İslami inanışın hâkim olduğu

söyleyebiliriz. (Kıraç, 1997, s. 45-49).

1.3. Masallarda Kullanılan Mekânlar

Masallarda kullanılan mekânlar, anlatımı güçlendirmek olay örgüsünü hızlandırmak ve okuyucunun dikkatini sağlama da masal anlatıcısına büyük bir kolaylık sunmaktadır. Bu nedenle masallarda kullanılan mekanları şu şekilde sınıflandırabiliriz:

1.3.1. Olağanüstü mekânlar

Bu mekanlar, herkesin gidebileceği mekânlar değildir. Kahramanlar bu mekânlara olağanüstü bir araç vasıtasıyla (uçan halı, sihirli elmas vb.) veya rüya yoluyla giderler. O yüzden bu mekanlara tayy-ı mekan denir. Bu mekanlara şunları örnek verebiliriz: “Kaf Dağı, Hint, Yemen, Çin, Periler ülkesi, Devler ülkesi, yedi kat yerin dibi.vb.” (Şimşek, 2001, s. 28).

1.3.2. Gerçek mekânlar

Bu mekânlar ana kahraman ve yardımcı kişiler günlük hayatını devam ettirmek için gidebilir. Genellikle göçebe kültürün etkisinde olan toplumlar tarafından masallarda bu mekânlar tercih edilir. Göçebe toplumlar, kırlarda, obalarda yaşadıkları için çadırları yani açık alanları tercih ederler. Masallar, açık alanlardan kapalı alanlara doğru ilerler. Açık mekanları şu şekilde açıklayabiliriz: “Çadırlar, obalar, otlaklar, bozkırlar, pazarlar, şehir merkezleri vb. Kapalı Mekanlar ise “Saraylar, hanlar, kervansaraylar, evler, odalar vb.” olarak örnek gösterebiliriz. (Artun, 2013, s. 152).

1.4. Masallarda Kullanılan Zaman

Masallarda zaman kavramı belirsizdir. Masal konularında geçen zaman olaylar tam olarak bir tarih veya dönem belirtmeden anlatılır. Masallardaki “zaman” “çok çok eski zamanlarda...” ya da “ evvel zaman içinde” gibi söylencelerle ifade bulur. Bununla birlikte “gece gündüz yol almış, aylar yılları kovalamış, asırlar boyu sürmüş” cümleleriyle zaman belirsiz biçimde anlatıma katkı sağlar. Bu zaman diliminde kahraman günlerce, haftalarca, aylarca seyahat eder. Bazen bu yolcuğu yıllarca sürebilir. (Günay, 1974, s. 79).

1.5. Masallarda Kullanılan Dil ve Üslup

Masallar, halk hikayeleri kadar olmasa da genellikle içinde birkaç epizodu barındıran uzun anlatı türlerinden biridir. Nazım türünde yazılan masallar da vardır. Ziya Gökalp'ın "Ala Geyik" masalı buna örnek verilebilir. Masallarda anonim halk edebiyatı ürünlerinden tekerlemelere de yer verilmektedir ancak bazı Türk Dünyası masallarında tekerleme kullanılmayan masallar da mevcuttur. Masalların üslubu kendisine has olmasına rağmen halkın anlayabileceği sade bir dil kullanılmaktadır. Bazı masalların içinde alkış, fıkra, bilmece, efsane vb. anonim Türk halk edebiyatı anlatı türleri de bulunmaktadır. Masalların üç bölümü vardır. Bu bölümler giriş, gelişme ve sonuç bölümleridir. Masalların giriş bölümünde okuyucunun dikkatini çekmek için "tekerleme" kullanılır. Masallarda olaylar genellikle öğrenilen geçmiş zamanla ifade edilir. Masallardaki dil ve üslup bulunduğu yöreye göre farklılık gösterebilir. Masal türünün içinde halk edebiyatı anlatı türlerinden (türkü, bilmece, mani, ağıt vb.) türleri de yer alır. Kahramanlar aşılmaz engelleri aşarlar ve amaçlarına ulaşırlar. Masallarda cadılar, devler, periler, cüceler vb. Kahramanlar bulunur. Masallarda genellikle soru-cevap çok kullanılır. Masallar, bir destan veya halk hikâyesi kadar uzun olmasa da uzun metinlerdir. Anlatılması birkaç gece devam eden masallar vardır. Ancak bu tür örnekleri sadece "asıl halk masalları" ve "peri masalları" grubunda görebiliriz. (Şimşek, 2001, s. 3).

Masallar genellikle nesir şeklindedir. Ancak bazı masallarda anlatıcıya bağlı olarak manzum parçaların ilave edildiği görülür. Bu manzum bölümler genellikle anlatıcısı tarafından sonradan yapılan eklemelerdir. Masalların başında, ortasında ve sonunda, "formel", "kalıp ifade", "tekerleme" gibi klişe sözler vardır. Formeller, masal anlatıcısının ustalığını da ortaya çıkarır. İyi bir anlatıcı, uygun yerlerde belirli formelleri rahatlıkla kullanırken, bazı masallarda "başlangıç" ve "bitiş" dışında formellere rastlanmaz. Kazak masallarda en çok rastladığımız formeller aşağıdaki gibidir. (Sakaoğlu, 2002, s. 246- 265).

1.6. Masalların Diğer Türlerle İlişkisi

1.6.1. Masal İle Destanın Benzer Özellikleri

1. Masalların ve destanların kaynağı mitolojiye dayanır.
2. Hem masallarda hem de efsanelerde ortak olarak kullanılan motifler bulunur. Bunlara ağaç motifini, ak sakallı dede motifini, ışık motifini

örnek olarak verebiliriz.

3. Masallarda en çok kullanılan motiflerden biri olan “don değiştirme” motifi destanlarda da karşımıza çıkmaktadır.
4. Masallarda ve destanlarda olağanüstü olaylara ve kişilere rastlanır.
5. Masallarda ve destanlarda ana kahramana her zaman yardım eden, onu zor durumlardan kurtaran bir yardımcı bulunur. Mesela at, kahramanı bütün kötülüklere karşı korur ve onun en büyük dostudur.
6. Destanlar bulunduğu bölgenin geleneklerini ve göreneklerini yansıtır. Bu durum masallar için de geçerlidir. Masallar toplumun bir aynası olarak nitelendirilmektedir.
7. Özel destan anlatıcıları vardır. Manas destanının hepsini anlatanlara “Manasçı” denir. (Şimşek, 2001, s. 9-12).

1.6.2. Masal İle Destanın Farklı Özellikleri

1. Destanlar “kahramanlık” konuları ele alırlar ama masalların konusu çok çeşitlidir. Olağanüstü olan her şey masalın konusu olabilir.
2. Destanlar manzum şeklidir ama masallar mensur (düz yazı) şeklidir.
3. Destanlar uzun solukludur, konularını tarihten alırlar ve destan kahramanlarının yaşadıklarına inanılır. Masallardaki kahramanların ise gerçeklikle hiçbir ilgisi yoktur bu nedenle masal kahramanları hayalidir.
4. Destanlar, ezgili bir şekilde söylenir ama masallarda böyle bir şey söz konusu değildir.
5. Destanlarda çatışmalar anlatılmaktadır. Kahramanların toplumla, olağanüstü varlıklarla yaptığı mücadelelere yer verilmektedir. Masalarda ise ideal tipler bulunmaktadır. Bu ideal tipler keskin bir çizgiyle belirlenmiştir (Boratov, 1988, s. 20).

1.6.3. Masal ile Efsanenin Benzer Özellikleri

1. Bu iki türün nazım biçimi nesirdir ama ara ara manzum olan bölümlere de yer verilmektedir.
2. Masallarda ve efsanelerde ortak kullanılan motifler vardır: don değiştirme, ışık v.s. buna örnek verilebilir.

3. Efsaneler ve masalarda millî ögelere yer verilmez.
4. Bu iki türde de işlenen konular çok geniş bir kapsama sahiptir.
5. Masaların içinde efsane metinlere de yer verilebilir. (Günay, 1988, s. 68).

1.6.4.Masal İle Efsanenin Farklı Özellikleri

1. Masallar, efsanelerden daha uzun bir şekle sahiptir ve masalarda kalıplaşmış sözlere çok sık rastlanır. Efsaneler ise daha kısadır, konuşma diline yakın bir dili vardır. Anlaşılması daha kolaydır.
2. Efsanelerde inandırıcılık özelliği vardır ama masalarda yoktur çünkü masallar hayal ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır.
3. Efsanelerde dini özellikler ağır basar ama masalarda bu özellik çok yaygın değildir.
4. Efsanelerde, belli varlıkların nasıl ortaya çıktığı okuyucuya anlatılır ama masalarda böyle bir açıklama yapılmaz.
5. Masaları anlatan kişilerin özel adları bulunmaktadır ama efsanelerde ise böyle durum yoktur. Efsaneler herkes tarafından anlatılabilir.
6. Efsanelerde anlatılan olağanüstü özelliklere sahip olan varlıklar insanlara fiziksel olarak çok yakındır ama masalarda anlatılan olağanüstü varlıklar fiziksel olarak çok uzak manevi olarak çok yakındır.
7. Masalarda, kahramanlar dev, peri, cüce vb. varlıklarla evlenebilirler ama efsanelerde böyle bir durum yoktur.
8. Efsanelerde ceza verilen kahramanlar affedilmez ve eski hallerine dönemezler ama masalarda ceza verilen kahramanlar affedilir ve eski hallerine dönebilir.
9. Efsanelerde kahramanlar yaşadıkları bölgeyi kolay kolay terk etmezler ama masalarda kahramanlar sürekli hareket halindedir, göçebe şeklinde yaşayabilirler. Masalarda olaylar, kahramanlar evinden ayrıldığı anda cereyan etmeye başlar. (Günay, 1975, s. 29).

1.6.5. Masal İle Halk Hikâyesinin Benzer Özellikleri

1. Masallar klişeleşmiş giriş formelleri kullanılarak anlatılmaktadır.
2. Bu iki türde kahramanlar doğuştan olağanüstü özelliklere sahiptirler.
3. Masalarda, halk hikâyeleri de halk edebiyatının diğer anlatı türlerindeki ögeler bulunmaktadır.

4. Bu iki türde de ortak kullanılan motifler bulunur. (Don değiştirme buna örnek verilebilir.)
5. Halk hikâyeleri meddahlar ve halk ozanları tarafından anlatılır. Masal anlatıcıları ise “masal anası” olarak adlandırılır.
6. Bu iki türde ana kahraman halktan biridir, halkın içinde yaşamaktadır. Gösterdiği kahramanlıklardan dolayı halk ona bir isim vermiştir (Sakaoğlu, 2017, s. 45)..

1.6.6. Masal İle Halk Hikâyesinin Farklı Özellikleri

1. Halk hikâyeleri nazım nesir karışık olarak yazılmaktadır ama masallar nesir şeklindedir.
2. Masalların konusu çok çeşitlidir ama halk hikâyelerinin konusu genellikle kahramanlık konusuyla sınırlandırılmıştır.
3. Halk hikâyelerinde olaylar gerçeklikle ilgilidir, masallar ise hayal ürünü olarak tasarlanmıştır.
4. Halk hikâyelerinde kullanılan mekanlar gerçek mekanlardır, masallarda ise kullanılan mekanlar olağanüstü mekanlar olabilir.
5. Masallar uzun anlatım türlerindendir, halk hikâyeleri ise kısa anlatı türlerindendir.
6. Masallarda inandırıcılık özelliği yoktur ama halk hikâyelerinde ise inandırıcılık özelliği söz konusudur.
7. Masallarda kullanılan zaman ve mekan belirgin değildir ama halk hikâyelerinde belirgin zaman ve mekân kullanılabilir.
8. Masallar evlerde, büyükler tarafından anlatılır ama halk hikâyeleri ise yetişkinlere kahvehanelerde anlatılmaktadır.
9. Halk hikâyecileri anlatıcıları anlattıkları hikâyenin ruh haline girerler, anlatılan olaylara göre ağlarlar, gülerler ama masallarda ise böyle bir özellik söz konusu değildir. (Şimşek, 2001, 9-13).

2. İKİNCİ BÖLÜM

KAZAK EDEBİYATI ve MASAL

2.1. Kazak Masallarının Tarihine Genel Bir Bakış

Zengin Türk kültür dairesinin en önemli topluluklarından birisi elbette Kazaklardır. Büyük bir kısmı günümüz Kazakistan Cumhuriyeti'nde yaşamakta olan Kazaklar, yirminci yüzyılın başına kadar yaylak-kışlak hayatı yaşamış ve bu hayat tarzının da bir sonucu olarak kazak edebi eserleri, günümüze kadar canlılığını devam ettiren şifahi bir geleneğe sahip olmuştur. Bugün çoğunluğu Kazakistan'da yaşayan Kazak Türklerinin büyük bir kısmı 1930'lu yıllara kadar yaylak-kışlak hayatını sürdürmüştür. Kazakistan, Sovyetler Birliği hakimiyetine girmesinden sonra rejim siyasetinin bir sonucu olarak zorunlu bir iskana tabi tutulmuştur. Kazak Türkleri yaşamış oldukları bu hayat tarzının da sonucu olarak zengin bir sözlü kültür geleneğine sahip olmuştur. Bu geleneğin en önemlilerinden birisi de masallardır. Masalların Kazak Türkleri arasında derlenmesiyle ilgili çalışmalar diğer folklor eserleriyle birlikte XIX. yüzyılda başlamıştır (Yıldırım, 2017, s. 5).

Kazak sözlü edebiyat geleneğinin ilk bakışta Kazakları oluşturan boy ve kabileler arasında oluşum sağladığı ve etkin olarak kullanıldığı görülmektedir. Oğuzlar, Kıpçaklar, Kınıklar, Peçenekliler, Nogaylar vb. Türk boyları ittifakları arasında olan folklor geleneği buna işaret eder. Kazaklar kendi coğrafyasında edindikleri hayat tarzları, gelenekleri, töreleri ve felsefeleriyle ilgili birçok eser ortaya koymuş, edebi kültürünü yüzyıllar boyunca sözel aktarımla canlı tutmuşlardır. Kazakların bozkır steplerinde edindikleri edebi kültür esasında halk arasında çok çeşitli konularda söylenen atasözleri, masallar, efsaneler, destanlar, hikâyeler ve şiirlerden oluşmaktadır. Kahramanlık şiirleri, lirik destanlar, atışma şiirleri, masallar vb. türler Kazak edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Tarihsel süreç içerisinde her bir edebi türün ortaya çıkışı ve yayılması çok uzun zaman diliminde gerçekleşmiştir. (Avezov, 1997, s. 75).

Kazak sözlü edebiyatı içerik olarak halkın günlük hayatıyla sıkı ilişki içinde kalmıştır. Bozkırın zor yaşam şartları altındaki günlük hayatı, mücadeleleri, gelenek ve görenekleri, savaşları, doğaya bakış açısı vb. durumlar sözlü edebiyatın doğuşuna ve gelişmesine etkin rol oynamış aynı zamanda sözlü edebiyatın konularını oluşturmuştur. Kazak kültürüne ve edebi örneklerine, Orhun Abidelerinde, İslamiyet'in kabulünden

sonra Karahanlılar dönemindeki Türk Edebi eserlerinde ve folklor örneklerinde sıkça rastlanmaktadır. (Kaskabasov, 1985, s. 98).

XVIII. yüzyıldan itibaren Kazak Sözlü edebiyatını araştırma çalışmaların başlamıştır. Özellikle Rus şarkiyatçıları bu sahaya ilgi duymuşlardır. Rus Çarlığı, Uzak Doğu'ya, Kazak Bozkırına gönderdikleri Orta Asya'ya tarihçi, etnograf ve coğrafyacılardan oluşan komisyonlar, ayrıca seyyahlar, misyonerler, siyasi mahkûmlar Asya toplumlarının bozkır kültürüne yönelik yaşam biçimlerini ve edebi eserleri üzerinde incelemelerde bulunmuştur. Bu şarkiyatçılardan bir çoğu Kazakların tarihini, etnografyasını, dil, kültür ve folklorunu araştırmaya başlamışlardır. Bu şarkiyat araştırmacıları Kazakların bozulmadan korudukları köklü kültür değerlerine ve verdikleri eserlere hayran kalmışlar; bunu da G. Gaverdovski, A. Levşin, P. S. Pallas, V.V. Radlov gibi araştırmacılar eserlerinde sık belirtmişlerdir. Bu ilim adamları, halk edebiyatı ürünlerini araştırmayı amaç edinmese de folklor ürünlerini kendi asıl bilimsel araştırmalarına yardımcı malzeme olarak toplamışlardır. Daha sonraları Kazak sözlü edebiyat eserleri hususi olarak üzerinde araştırılan bir alan haline gelmiştir. (Avezov, 1997, s. 69).

G. N. Potanin, Ş. Valihanov, V.V. Radlov, İ. Berezin, A.nVasilyev, E. Alektrov, A. Divayev, N. İlminski, P. Melioranski, N. Ostoumov, İ. Kasten vb. sosyologlar, tarihçiler, antropologlar ve dilbilimciler, Kazak Folklorunun araştırılmasına çok büyük katkıda bulunmuşlardır. Bu bilim adamlarının topladıkları folklor ürünleri “Orenburskiy Listok”, “Jıvaya Starina”, “Vestnik Evropi”, “Oteçestvenniye Zapiski” vb. Rus gazete ve dergilerinde yayımlanmıştır.

Kazak masalları; Üysin, Kanglı boylarının zamanından başlayıp, Kıpçak halkından ve Moğol hücumları zamanından beri anlatılan olaylarla içerik kazanıp pek çok şekilde oluşturulmuştur. Kazak halkının ve boylarının daha İslam diniyle tanışmadığı eski dönemlerde ortaya çıkmış pek çok masal günümüze kadar ulaşmıştır. Dünyayı tanıma, dine inanma alanında Budizm, Şamanizm kaynaklı masallar olduğu gibi eski İran kökenli diğer inançların etkisinde oluşan masallar da vardır. Tarihin uzun geçmişinde ticaret ve savaşlar vasıtasıyla Arap ve İran kültürünün yarattığı eserlerden Kazak edebiyatına geçmiş pek çok masal da bulunmaktadır. (Koç, 2007, s. 45).

“Kazak masallarında; Üysin, Kanglı boylarının zamanından başlayıp, Kıpçak halkından ve Moğol hücumları zamanından beri anlatılan olaylar pek çok şekilde yer almaktadır. Kazak halkının tarih sahnesine çıkmadığı, Müslümanlığı henüz kabul etmediği eski dönemlere ve o dönemlerde yaşayan boylara ait pek çok masal bulunmaktadır. Dünyayı tanıma, dine inanma alanında Budizm, Şamanizm hakkında masallar olduğu gibi eski İran ve diğer ünlü dinlerin tesirinde oluşan masallar da vardır. O

zamandan beri Arap ve İran kültüründen kitaplar vasıtasıyla Kazak edebiyatına geçmiş pek çok masal da bulunmaktadır.” (Avezov, 1997, s. 68).

Kazak masallarına baktığımızda 16. yüzyıl ile 18. yüzyıl arasında günlük hayattaki olayların anlatıldığı masallarla, doğaüstü yani kahramanlık konularını ele alan masallara da yer verildiğini görüyoruz. Bu dönemlerde Kazak masallarında adı geçen “Jirenşe” gibi adaletli hükümdarlar ortaya çıkmıştır. O dönemde kahramanlık masallarının oluşmasının en önemli nedeni, Asya kıtasının geniş bozkırlara sahip coğrafyasında devletler ve boylar arası sürdürülen savaşlardır. Ata erkil bir toplum yapısında teşkilatlanmış kazaklar feodal yapıları geç geliştirmiştir. Tarih araştırmacısı Siminnova’ göre Kazak kültüründe atarlar ve ruhlar kültüne ait şaman kökenli mistik değerlerin korunduğu ve devam ettirildiğinden onların masalları da mistik etkilerde olduğunu söylemiştir. (Kunos, 2001, s. 12).

2.2. Türkiye’de Kazak Masalları Üzerine Yapılan Bazı Çalışmalar

Kazak masalları üzerine yapılan çalışmaların sayısı sınırlıdır. Bu çalışmalarının bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz: Mehmet Tezcan, 1985 yılında Kardeş Edebiyatlar Dergisi’nde 1985 yılında Seyit Kaskabasov’a ait “Kazak Türklerine Ait Peri Masalı Kahramanları” adıyla bir makale yayımlamıştır. (Günay, 1998, s. 50). 1996 yılında Mehmet Aça: “Kün Astındaki Künike Kız” isimli bir makale yayımlamıştır. (Sakaoğlu, 2017, s. 32). Mehmet Aça, 1996 yılında “Kün Astındaki Künike Kız” masalı hakkında bir makale yayımlamıştır. (Bilkan, 2001, s. 28).

Mezgil İsatov’un, 1998 yılında Türk Dünyası Masalları dizisinden “Kazak Masalları” isimli kitabını yayımlamıştır. Bu kitabında Kazak masallarından seçme masallara yer vermiştir. (Günay, 1998, s. 30). 1999 yılında, Esra Gökşen Türk Dünyasından Masallar Dizisi içinde hazırladığı “Tüy Baba” adlı kitabını yayımlamıştır. (Şimşek, 2001, s. 22). 2001 yılında, Bengü Özcan; “Kazak Erteğileri Metni Esasında Kazak Türkçesinde Fiil” isimli bir yüksek lisans tezi yazmıştır. 2004 yılında Gülay Yalçın’ın “Kazak Masalları”, bitirme tezi bulunmaktadır. (Boratav, 2013, s. 89). 2002 yılında Ali Berat Alptekin, “Hayvan Masalları Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma” isimli bir çalışma yapmıştır. (Alptekin, 2002, s. 2). 2003 yılında Ali Berat Alptekin “Kazak Masallarından Seçmeler” isimli kitabını yayımlamıştır. (Günay, 1998, s. 49).

2.3. Kazak Edebiyatında Masal Türünün Yeri

Folklorik unsurlar bir toplumun kültürü için büyük öneme sahiptir. Örneğin,

toplumun kültürel yaşamının devamlılığını belirleyen en önemli unsurlar sözlü ve yazılı biçimde ortaya çıkmış eserlerdir. Biz bu tür edebi eserleri incelediğimizde o toplumun kültür ve yaşam biçimi hakkında bilgi sahibi oluruz. Bir toplumu anlayabilmemizi sağlayan temel ebedi tür ise masallardır. Masallar, biçim ve içerik olarak toplumun sözlü geleneğinin özellikleri, o toplumun kültür, inanç, yaşam tarzını bünyesinde taşır. Dolayısıyla, Kazakların kültüründe ortaya çıkmış masallar, bozkır kültürünün geleneksel yaşam biçimiyle ilişkidir. Kazaklar, kültürel geleneklerini, inançlarını ve törelerini gelecek kuşaklara aktarmak için çok güçlü sözlü ve yazılı masal türlerini ortaya çıkarmışlardır. Efsanevi hikâyelerinde, şiirlerinde, masallarında vb. edebi türlerinde kendi tarihine ait olayların ve kahramanların anlatımında bulunmuşlardır. Boratay bu konu hakkında şunlar yazar:

Masalı oluşturan ve etkileyen en önemli ögeler, halkın yaşayışı, geçimi, toplum içindeki mücadelesidir. Buna göre masallar, gereksiz durumları anlatmaz. Kazak masallarında Kazakların eski tarihinden, sosyal hayatından, halkın gerçeklerinden, halkın mücadelesinden, halkın arzularından bahsedildiğini açıkça görürüz. (Boratay, 2013, s. 88).

1930'lu yıllara kadar Kazaklar, göçebe bir yaşam biçimini sürdürmüşlerdir. Kazakistan'ın Sovyetler Birliği hakimiyetine girmesiyle zorunlu olarak bir iskan politikasının içine sokulmuşlardır. Bu hayat tarzı ve mücadelesi ile Kazakların sözlü kültür ortamı kendi içinde daha hızlı yayılmıştır. Buna göre Ayezov, kazak masallarını şöyle açıklamaktadır:

"Masallar, folklorun sözlü olarak anlatılan başlıca türlerinden biridir. Bunlar halkın sözlü geleneğinin gösterişli hikâyeleridir. Masallarda ilginç durumlar, olağanüstü anlatımlar vardır. Masal "ertegi" terimi; geçmiş "erte", geçmişte "ertede", geçmiş zamanlardaki 'ertedeki' anlamındadır. Bazen "ertek" şeklinde de söylenir. Masalı söyleyene "ertekşi" veya "ertegişi" denilir." (Ayezov, 1997, s. 67).

Avrupa'da XVIII. Yüzyıldan itibaren başlayan şarkiyat kültür çalışmaları, Asya, Orta Doğu ve Uzakdoğu coğrafyasının çeşitli kültür biçimlerinin incelenmesini sağlamıştır. Bu bilimsel çalışmaların ve sosyolojik incelemelerin temel nedeni toplumların etnik ve kültürel kökenlerini tanımalarını sağlamaktır. Kendi kültür değerlerini ve kökenlerini bilen bir toplum başka kültürlerle de kendini daha doğru bir şekilde tanıtabilir. Bu nedenle toplumlar kendi içlerinden çıkan sözlü eserleri daha kalıcı olması açısından yazıya dönüştürmek isterler. Amaçları kendi kültürlerini, kendi inanışlarını, kendi sorunlarını, kendi toplumsal yapılarına yönelik yazılı bir kaynak oluşturmak ve diğer toplumlara kendi kültürel gücünü hem tanıtmak hem de göstermektir (Bilkan, 2001, s. 29).

Kazak Edebiyatı'nda göçebe hayat biçimi nedeniyle komşu toplulukların birbirlerini etkilediği ve bu topluluklardan da Kazak masallarının etkilendiği gözlenmektedir. “Kelile ve Dimne”, “Tûtinâme”, “Binbir Gece” gibi masallar bu karşılıklı gelişen toplumsal etkileşime örnek verilebilir. Farklı kültürlerle ait masallar Kazakçaya tercüme edilmiş ve halk tarafından sevilerek okunmuştur. (Beydaba, 2019, s. 2).

Kahramanların olağanüstü varlıklarla mücadele etmesi, savaşması ve zafer elde etmesi Kazak masallarının toplumsal işlevlerini de ortaya koymaktadır. Masalların içinde bulundukları dönemin şartlarına uygun olarak konularında da bir kısım değişiklik olmuştur. Örneğin, Hanlıklar döneminde masallar, gülme ve yerme konularına eğilmiştir. Hanlıklar dönemindeki Kazak masalları ve efsanelere örnek olarak şunları gösterebiliriz: Jiyrenşe Şeşen, Aldar Köse. Bu masallarda, kurnazlık yapılarak zorluklardan kurtulmaya, kocasına akıl veren, samimi, akıllı hatunlara, verilen söze sadık olan yaverlere vb. gibi kişilere rastlanır ve onların olayları anlatılır. Bunun yanında ahmaklar, cimriler, düzenbaz ve iki yüzlüler ifşa edilir. Bu tür masallar toplumun aynası olmuş ve çabuk yayılmışlardır. Masallar, halkın boş vakitlerinde eğlenmek, hoş vakit geçirmek amacıyla anlatılır. Bunun için en uygun zaman uzun kış geceleridir. Masalın içinde tarihi, sosyal, ekonomik, siyasi özellikler bulunur. M. Gorki de bunun böyle olduğunu söylemektedir. (Avezov, 1997, s.17)

Masalların ayrıca nesiller nesile aktarım esnasında çocuklara anlatılmak üzere ortaya çıkan eserler vardır. Bu masallar, çocukların hayal güçlerini geliştirirken aynı zamanda değer yargılarını da katkı sağlamaktadır. Masalların çocuklar üzerindeki yararlarını şöyle açıklayabiliriz:

1. Masallar insan kültürün aktarılması ve değer yargılarının bilinmesi açısından çok önemlidir.
2. Çocuk masallarında iyiler kazanır, kötüler cezalandırılır.
3. Masallar mutlaka okuyana, dinleyene öğüt verir. Masalların, öğüt verme özelliği insanları iyi ahlâka, doğruluğa yöneltme amacını taşır. Bu nedenle masallar, çocuklar için dikkatlice seçilmelidir.
4. Çocuklar iç içe geçmiş uzun masalları sevmezler. Çocuklar için kısa ve kahramanları daha eğlenceli olan masallar ve hayvan masalları gibi masallar tercih edilmelidir. Bu konuda çocuk masal eğitmenleri hem fikirdir. Çünkü çocuklar masallardan ilk kahramanlığı, iyiliği, fedakarlığı, güzelliği, ilk

hayat derslerini aldıkları için bu nedenle masalların eğitici rolü yadsınamaz.

5. İtaatsizliğin, yalancılığın kötü sonuçları getirdiğini söyleyen, yasak çeşmenin suyunu içen bir yavrunun keçiye dönüştüğü masalını dikkatle dinleyecekleri aşıkardır. (Bilkan, 2001, s. 48).

2.4. Kazak Masallarının Konularına Göre Sınıflandırılması

Başlıca özelliği tarihte yaşamış kişilerin hayatları etrafında oluşmasıdır. Bunlarında önde gelenleri; Korkut, Asan Kayğı, Aldar Köse, Jirenşe ve Koja Nasır'dır. 42 Masal üzerine yapılan sınıflandırma çalışmaları arasında yer alan çalışmaların ilki Antti Aarne'ye aittir. Stith Thompson ise bu sınıflandırmayı genişletmiştir. Kazak masallarının tasnifini yapanlar genelde dünyada kabul görmüş olan Anti Aarne-Stith Thompson sınıflamasına yakın bir yol takip etmişlerdir. Kazak Masallarıyla ilgili olarak yapılan sınıflandırmalar benzer şekilde fakat farklı terimlerle yapılanları da vardır. (Avezov, 1997, s. 69-72).

1. Qıyal-Ğajayıp Ertegiler (Olağanüstü Masallar)
2. Hayvanattar Jayındagı Ertegiler (Hayvan Masalları)
3. Şınşıl Ertegiler (Gerçekçi Masallar)
4. Salt Ertegileri (Günlük Hayat ile İlgili Masallar)
5. Küldirgi Ertegiler (Güldürücü Masallar)
6. Anız Ertegiler (Menkıbevi Masallar)

Kazak masalları ile ilgili başka tasnifi ise Muhtar Avezov'a ait olup aşağıdaki şekilde sıralamıştır:

1. Batırlık Ertegiler (Kahramanlık Masallar)
2. Qıyal-Ğajayıp Ertegiler (Olağanüstü Masallar)
3. Hayvanattar Jayındagı Ertegiler (Hayvan Masalları)
4. Novellalık Ertegiler (Nüvel Masalları)
5. Satıralık Ertegiler (Mizahi Masallar) (Avezov, 1997, s. 65).

Konıratbayev'in aynı çalışmanın bir başka yerinde ise masalları aşağıdaki gibi sınıflandırmıştır:

1. Mifologiyalık Ertegiler (Mitolojik Masallar)
2. Hayvanattar Turalı Erteciler (Hayvan Masalları)
- Realistik Ertegiler (Gerçekçi Masallar) şeklinde sınıflandırmıştır. (Koç, 2007, s.

104-105).

2.4.1. Olağanüstü Masallar (Qıyal-Ėajayip Ertegiler)

Kazak masallarının büyük bir bölümünü oluşturan olağanüstü masalların kökleri çok eskilere dayanmaktadır. Bu masalların içeriğinde şaman etkilerini görmek mümkündür. Bunun sonucu olarak da zaman içinde çok farklı değişikliklere uğramıştır. Masalların eski yapıları bozularak yeni eklemeler yapılmış ve dönemine uygun uyarlanmıştır.

2.4.2. Hayvan Masalları (Xayvanattar Jayındağı Ertegiler)

Konu ve kurgu bakımından içeriğindeki kahramanlar hayvanlarla ifade edilen bu masallar da Kazak masallarının en eski türüdür. İnsanın kendisinden başka, canlı-cansız âlemde, geçmiş zamandan beri en çok ilişkide bulunduğu bütün canlıların içinde, çok çeşitli dost-düşman hayvanlar vardır. Tarihin bilinmediği zamanlarından beri insan, bu canlılar, hayvanlar âlemi sayesinde kendi âlemini de düşünerek, onların yaratılışını, hayat tarzını, farklılıklarını ve birçok hususlarını öğrenmiştir. (Kıraç, 1997, s. 53).

Bozkurt, Kazak masallarındaki en önemli motiftir. Bunun yanında masallarda sıklıkla geçen motifler, tilki, keçi, köpek, aslan, kartal gibi hayvanlardır. Hayvanlar hakkındaki masallar iki tür amaca göre kurgulanmıştır. Birincisi hayvan karakter olarak davranış ve huy özellikleri insan görünümündedir. İnsan doğasındaki ya da yaşamındaki kötülükleri ve hataları abartılı biçimde göstermek için böyle bir üslup seçilmiştir. Hayvanların insani özellikler çerçevesinde kullanılması ve abartılı biçimde sunulması masalın hem eğlendiriciliğinin artmasını sağlar hem de dikkati ve algıyı vermek istenilen derslere çekmek için kullanılmıştır. Hayvan masallarının ikinci bir türü ise hayvanın hayvan olarak anlatılmasıdır. Bu masal türünde, insan, doğayı ve yaratılışı kendi bakış açısıyla ve akıl yetileriyle açıklayıp göstermek istemiştir. Hayvanların bilhassa gizli sırlarına, doğadaki özelliklerine ve bilinmeyen dünyalarına vurgu yapılmıştır. Hayvanların olağanüstü güçlerine, kudretine ve vefakarlığına dikkat çekerek yüceltilmiştir. Bu tür motiflerin içeriğinde totemizm ve animizm özellikleri vardır. Avlanma, doğa ile iç içe yaşam biçimleri, büyü, av ritüelleri gibi arkaik dönem gelenekleri hayvan masallarının çıkışına önemli bir etkisi vardır. Hayvanlarla bütünleşme, hayvan ruhuna sahip olma gibi mistik duygu ve düşünceye yönelik totemler ve inançlar Kazak hayvan masallarında dolaylı olarak dile getirilir. Bu tür masalların kaynağı mitlere kadar dayandırılır. (Şimşek, 2007, s. 107-110).

Mit özelliğini kaybetmiş etiyolojik masalarda sinkretik özellik daha da ağırlıklı olmaktadır, sabit bir kompozisyon bulunmaz. Bunlar etiyolojik muhtevası bakımından mitlere benzer. Hayvan tipini tasvir etme, onun karakterini değerlendirme bakımından masala haz özellikleri öne çıkar. Etiyolojik masallar, bazen hayali masalarda geçen olaylardan istifade eder. Bu sayede çeşitli insani problemleri de ortaya atar. Bu masalarda hayali masalların kahramanlarından olan ejderha, dev vb. unsurlar da yer alabilir. (Boratov, 1998, s. 20).

Kazak folklorunda poetik bir kahraman olduğu için daha çok destanlarda karşılaşırız. Hayvan masallarının milletlerin tamamında ortak özellikleriyle birlikte milli özellikleriyle de görülmektedir. Özellikle de, mekân tasvirinde Kazaklar genelde uçsuz bucaksız bozkırı tasvir ederler. Masalların kaynağı, çeşitli halkların edebi eserlerdir. Hintlerin “Totinama”(Duduname), “Kalile ve Dimme” vb. kitaplarda geçen fabl masallarının çoğu Güney Kazakistan’da özellikle de Türkistan’da derlenmiştir. Bunun sebebi de Kazaklar diğer Türk halklarıyla birlikte sıkı bir ilişki kurmalarına bağlayabiliriz. N. A. Krılov gibi Rus yazarların fabl şiirleri de Kazaklar arasında bir masal olarak yayılmıştır. Bunların hepsi milli özellikler kazanmıştır. Fabl masallarının klasik masalardan farkı, bunlarda hayvanların tasvirindeki farklılıktır. Onların muhtevasında, herhangi bir aforizmi ispatlamaya yöneliktir. (Avezov, 1997, 73).

2.4.3. Gerçekçi Masallar (Şınsıl Ertegiler)

Kazak masallarında bozkır yaşamına özgü gerçek yaşam hikayeleri oldukça fazladır. Bu masalarda halkın günlük hayatı, inançları, töreleri, sıkıntıları, dertleri, istekleri ve umutları sıklıkla dile getirilir. (Koç, 2007, s. 56).

2.4.4. Günlük Hayat ile İlgili Masallar (Salt Ertegiler)

Masalların başlıca konuları; günlük hayatta karşılaşılabileceğimiz olaylar hakkında nasihat verme, dersler çıkarma, kötülöklere karşı uyarılma ve insan karakterlerini tanıma üzerine gelişir. Masalarda kullanılan motifler, akıllı yiğit, güzel kız, ikiyüzlü sevgili, üvey annenin düşmanlığı, kader ile baht vb. niteliklerde verilir. Kazakların günlük hayatla ilişkili masalarında ana unsur, adaletli olma, yardımseverlik ve akıl övünölür, ahmaklık ve kötölük ise alay edilmektedir. (Kesici, 2003, s. 20).

2.4.5. Güldürü Masallar (Küldirgi Ertegiler)

Bu tür masalların temel amacı çocuklara ve büyüklere belirli amaçlara

yönelik dersler vermek ve olayların sonuçlarında bir akıl değerlendirmesi yapmaktır. Masallarda bahsi geçen olaylar kıvrak bir zekâ ile gülünç durumlar üzerine kurulmuştur. Toğız Tongıldak, Bir Şinkildek, Ur Tokpak, Kanbak Şal, Ayalı Tazşa, Kuv Bala, vb. bu masalların kahramanlarıdır. (Avezov, 1997, s. 68).

2.4.6. Kazak Kahramanlık Masalları (Batırlık Ertegiler)

Kahramanlık Masalları” terimini ilk defa V.V. Radlov ortaya atmıştır. Folklor bilimi açısından “Kahramanlık Masalları” dört değişik anlamda sınıflandırılır. V.M. Jirmunski bu tür içerisine Güney Sibirya’daki Türk ve Moğol halklarının eski destanlarını da kapsayan bir değerlendirme yapar. Rus araştırmacısı A. Astahova ise kahramanlık masal türüne halk destanının kahramanlar hakkında son dönemde ortaya çıkan masallarını dahil eder. Bununla birlikte kahramanlık muhtevalı olağanüstü masallar da bu grup altında ele alır. Kazak masalları grubunda kahramanlık masallarının da yer almakta olduğunu M. Avezov da belirtmişti. (Avezov, 1997, s. 78-79).

Kahramanlık masalları, kişinin kahramanlık gösterip kendini ispat ettikten sonra evlenmesini, değişik yaratıklarla, devlerle mücadele etmesini, boyunu ve halkını korumasını konu edinir. Kahramanın evlenmesi, gelecek yârini arayarak uzun bir yola çıkmasıyla başlar. Bunun temelinde aynı boydan olan kızla erkeğin evlenmesini yasaklayan örf ve adet yatmaktadır. Kahramanlık masallarında başkahraman, olağanüstü masallarındaki gibi bir tek korkunç hayvanlarla mücadele etmez, bununla birlikte tarihi ve gerçek düşmanlarla da savaşır. Kahramanlık masalları ilkel insan toplumun ortadan kalkmaya başladığı dönemde ortaya çıkmış buna rağmen son dönemin özelliklerini daha çok almışlardır. Kahramanlık masallarının kaynağı mit ve hikâyedir, diğeri ise olağanüstü masallardır. Kahramanlık masallarının konusu çok geniş değildir. Bu masallarının iki alanını kahramanın gelecekte evlilikle ilgili sınavdan geçmesi ve çeşitli olağanüstü yaratıklarla ve düşman askerleriyle mücadele etmesi oluşturur. Kazakların kahramanlık masallarını ortaya çıkışı ile konusu bakımından iki gruba ayırıyoruz: (Kaskabasov, 1985, s. 92).

1. Arkaik Kahramanlık Masalları
2. Sonraki Dönemlerde Destanlardan Ortaya Çıkan Masallar.

Kahramanlık masallarının konusu, kompozisyonu ve olay örgüsü aşağıdaki gibidir:

1. Giriş. Kahramanın Dünyaya Gelişi.

2. Kahramanın Evlenme Çağı.
3. Kahramanın Evliliğinden Sonraki Hayatı.

İkinci grupta yer alan masalların konusu geniş olmadığından kahramanın hayatı daha da sınırlıdır. Bu gruptaki masallar, kahramanlık destanların nesri şeklindedir. Kahramanlık destanlarındaki gibi kahramanın yardımcısı olan ve sevgilisi de ideal bir tarzda gösterilir. (Avezov, 1997, s. 88).

2.4.7. Kazak Olağanüstü Masallar (Qıyal-Ğajayıp Ertegiler)

Olağanüstü masallar, Kazak masallarının en çoğunu oluşturur. Bunlar kökü çok eskilere dayanan, tarihi en eski olan masallardır. Eski olması sebebiyle, üzerinden çok zaman geçtiğinden, en çok değişikliklere uğrayan masallardır. İlk önce geçmişteki kalıpları bozularak yeni ilaveler yapılmış, benzer masallarla birleşerek karışan ve değişen masalların sayısı çoktur. Olağanüstü masallarının belli başlı iki sahası vardır. Birincisi, Kazakların kendine ait olan, geçmişten gelen masallardır. İkincisi ise çeşitli yollarla, bir halktan diğer bir halka geçerek oradan Kazaklar arasına yayılan ve meşhur olan “alıntı” masallardır. İkinci grupta Kazaklar arasında çok yayılmış Hint, Fars ve Arap masallar bulunmaktadır. Hazar Denizi etrafında olup Detaylı bilgi için bkz. Seit Kaskabasov, “Batırlıq Ertegiler Doğu halklarıyla geçmişte ilişkileri olan ve birlikte yaşayan diğer birçok halkın masalları Kazaklar arasında yayılmıştır. Özellikle geçmişten beri ilişkileri olan, son yüzyıllarda Ruslar ile artan ilişkileri sayesinde birçok masal alınmıştır. Animizm izleri olağanüstü masallarının hepsinde vardır. Olağanüstü masallarda eski insanların sadece kozmogoni anlayışlarını değil, hayvan besleyen toplumun ekonomik yaşamını ve hatta birçok masal kahramanının sosyal temelini işaretini buluruz. Olağanüstü masallarının konusuna, estetiğine, yapısına kahramanlık destanların tesiri büyüktür. Bu masallarda kahramanlık destanlarında olduğu gibi değişmeyen bir başlangıcı ve bitişi vardır. Çok yaygın olan bu masallarda son dönemdeki boy özellikleri geniş şekilde yer almıştır. Masalın başlangıcında kahramanın yaşlı anne babasından ve kahramanın dünyaya gelişinden bahsedilir. Olağanüstü masalların esas kahramanları halkın temsilcileridir. Halkın eskiden baş edilmesi zor doğa güçlerine karşı koyacak, günlük hayatta hayvanlarla mücadele edecek güçlü yiğidi, pehlivanı, nişancısı vardı. Sonraki dönemlerde ise, boy toplumu zamanındaki halkın arzusu, kendi yurdunu yabancılardan, düşmanlarından koruyan bir kahramana sahip olmaktı. Bu kahramanlar dağılmakta olan toplum geleneğinin takipçileridir. Bu tipler,

Kazakların hayatındaki baba ocağının sahibi, en küçük çocuktur. Kahraman var gücünü kullanarak, büyük zorlukların üstesinden gelirse yiğit unvanına sahip olur. Olağanüstü masallardaki önemli konu, sihirli maddelerin yardımıyla başkahramanın nice zorlukların üstesinden gelerek, muradına ermesidir. Bunlar, kahramanın evlenip han olmasıyla sonuçlanır. (Kaskabasov, 1985, s. 56).

2.4.8. Kazak Günlük Hayat ile İlgili Masallar (Salt Ertegiler)

Günlük hayatla ilgili masallarının konuları çok geniştir. Bu masallarının başlıca konular; nasihat, akıllı yiğit, akıllı kız, riyakâr sevgili, üvey annenin düşmanlığı, hanın ihaneti, baba ile çocuk, ağabeyler ve kardeşler, kader ve baht, hırsızlar ve sahtekârlar hakkında anlatılan olaylardır. Bunların hepsinde işlenen temel düşünce: yönetici ve adaletsizlik, zulüm ve düşmanlık, zenginlik ve fakirlik, baht ve bahtsızlık, iyilik ile kötülük, akıl ile akılsızlık aynı anda karşı karşıya konulmaktadır. Bu gruptaki masallarda, ev hayatındaki saflık ile ihanet, güçlülük ile güçsüzlük gibi konular işlenmektedir. Günlük hayatla ilgili masallar yapı ve muhteva bakımından farklılık gösteren bir türdür. Bu tür masallarda masal kahramanları genellikle fakir, yoksul, güçsüz, kuvvetsiz, yalnız bir insandır. Hayat mücadelesine, zorluğuna düşen kişi genel olarak görgüsü ve edebi az olan gençtir. Kendisinin dostu, arkadaşı yoktur. Genellikle bu kişi, hayatta toplumda karşılaşılacak genç neslin temsilcisidir. Masal, bu tür gençleri örnek göstererek akıl ve nasihat verir. Masallarda başarmak için mücadele etmenin çeşitli yollarını göstermek amaçlanır. Aynı zamanda bu tür masallardan oluşan terbiye, bu anlamları yüklenerek hayatın kurallarını verir. (Koç, 2007, s. 93).

2.4.9. Kazak Nüvel Masalları (Novellalık Ertegiler)

Nüvel, masallardaki unsurların çoğu yeni ve özeldir. Burada fantastik unsurlar da mevcuttur, ama onun kalitesi olağanüstü masallara benzemez. Ondaki hayal çok süslüdür, eski mitolojik kavramlarla, dini inançlarla olan köken ilişkisini göstermiştir. Bu yüzden değişken unsurlar, başka bir şekil alarak, yalnız kahramana has özelliklerini muhafaza eder. Nüvel masallarda çok ilgi çekici, korku veren durumlar, insanın kaderi, aile ve sıra dışı olaylar söz konusu olur. Masalların temel amacı ibret vermek, terbiye etmektir. Bu masaların asıl fikri, akılla maksada ulaşmaktadır. (Avezov, 1997, s. 72).

2.4.10. Kazak Gerçekçi Masallar (Şınşıl Ertegiler)

Gerçekçi masallar, Kazak masallarının en çok görülen türlerinden biridir. Olağanüstü masallar ile hayvan masallarından ayrı olan gruptaki masalların kendine has özellikleri bulunmaktadır. Halk, dünya görüşünü, ev hayatını, toplum hayatını ve yaşantısının diğer alanlarındaki sıkıntılarını, dertlerini, arzularını, mücadelelerini bu masallarda dile getirmiştir. Bu gruptaki masalların geçmiş ve yakın zamanlarda oluşan birçok çeşidi bulunur. Bu masallarını bazıları çok eski olmalarından dolayı halkın duygusunu, inancını göstermesi bakımından olağanüstü masallarla benzerlik göstermektedir. Bazı örnekleri ise yakın zamanlarda, toplumun tarihi yaşantısından ve gerçek hayatından çıktığı için gerçeğe çok yakın, sanatkârane anlatmalardır. Bu tür masallar çok uzun olmayan, sözlü olarak anlatılan gösterişli eserler olup halk romanı, halk hikâyesi, halk nesri niteliğindedir. Bu gruptaki masallarda, sosyal sınıf mücadeleleri, zulüm, halkı sömürülmesi, zulümler, baskıların yer aldığı bilinirse de, bu durum gerçekçi masallarda çok açık bir şekilde anlatılmıştır. Bu masallar, Kazaklarda yoğun bulunmasına rağmen henüz tamamen derlenip sınıflandırılmamış ve incelenmemiştir. (Günay, 1998, s. 56).

2.4.11. Kazak Güldürücü Masallar (Küldirgi Ertegiler)

Bu masallar çocuklara ve büyüklere ders vermek, belirli sonuçlar çıkarmak için kıvrak zekâ ile gülünç olaylarla kurulmuştur. Kazak halkının anlattığı güldürü hikâyeleri içinde, öncelikle Aldar Köse ve Koca Nasır hakkındaki anlatmalardan bahsedilmektedir. Ancak onlar hakkındaki hikâyeleri genel masal türlerinden ayırmakta ve bu hikâyeleri menkıbeli masal grubuna da girmektedir. Güldürü masalların temel özelliği çoğunun kısa olmasıdır. Bunlar gülünç olaylardan oluşmuş, kısa olarak anlatılmış, karmakarışık anlatmalardır. Güldürücü masallarda çeşitli sosyal sınıflardaki insanların gerçek yüzleri ortaya çıkarılır, köy hayatı anlatılır. Nüvel masallar, ahlaki propaganda yapmayı amaçlarken, güldürücü masallar toplumsal problemlerin gerçek yüzünü ortaya çıkarmayı gaye edinir. Nüvel masalda olay han sarayı ile şehirde geçer, güldürücü masallarda ise sıradan bir köyde geçer. Kahramanları zengin tabaka insanları, molla vb. tipleridir. Güldürücü masallarda sosyal sınıfların arasındaki tartışmalara sıkça rastlanmaktadır. Güldürücü masallarının başkahramanı herhangi bir olayı kıvrak zekâsıyla çözmektedir. (Kaskabasov, 1985, s. 89).

2.4.12. Menkıbevi Masallar (Añız Ertegiler)

Bu gruptaki masallarının özelliği, genellikle tarihte yaşamış kişiler hakkında

olmasıdır. Bunlar Kazak halkının oluşturduğu görkemli ve çoğu yapay olan anlatılardır. Yapay olarak düşünölmelerinin sebebi, var olan gerçek veya gerçeğe yakın olay ve durumların tarihte yaşamış insanlar bünyesine bina edilmesi ve sözlü, abartılı, olağanüstü motiflerle desteklenerek anlatılmasıdır. Tarihte, milletin hafızasında adı kalmış, halkın içinde yaptıklarıyla ün ve saygınlık kazanmış olan kişilerin gerçek hayatından ve karakterinden hareketle oluşturulan olaylar sıralanır. Bu tür anlatılar “aңыз” olarak adlandırılmaktadır. Menkıbelerin diğer bir özelliği de anlatıda kişinin gerçek hayatındaki işi ve karakterinin yer almasıdır. Bu nedenle, kahraman hakkındaki menkıbede hayatta yaptıkları yiğitlikler abartılarak anlatılır. Gülünç durumlar ise, onun gülünç iç yapmasına, karakterine ilave edilerek zenginleştirilmiş ve abartılı bir şekilde anlatılmıştır.⁶⁵ Kazak halkının tarihiyle beraber folklorun muhafaza ettiği bu kişiler ayrı yerde sahiptir. Bunlardan Korkut, Asan Kayğı, Jirenşe Şeşen, Aldar Köse ve Koja Nasır gibi tarihi şahsiyetler gösterilir. (Avezov, 1997, s. 88).

2.5. Kazak Çocuk Masallarında Kullanılan Tipler

Muhtar Avezov, Kazak masallarında kullanılan en eski tipin avcı tipini olduğunu söylemiştir. Bu tipin olağanüstü özellikleri bulunmaktadır. Kazak kültüründe avcılık ve toplayıcılık yaygın olduğu için genellikle masallarda kullanılan tiplerin “avcı tipi olduğunu görmekteyiz. (Avezov, 1997, s. 78).

Kazak çocuk masallarında ve olağanüstü masallarda, yukarıda belirttiğimiz avcı tipi av yapmak için nadiren yola çıkar. Ancak onun bu yolculuğunda karşısına hayvanlar çıkmaz aksine olağanüstü varlıklarla karşılaşır. Biz de masallarda bu avcının çatışmalarını, bu varlıklara mücadelesini görürüz. Kahraman canavarı yener, halkın büyük takdirini kazanır, hem kendisi hem de halk mutlu sona ulaşır. Bir başka örnek şöyle verebiliriz: Bir gün bir avcı, rüyasında gördüğü kıza ulaşmak için yola çıkar. Yolda, çeşitli maceralar yaşar ve kıza ulaşır. Onu babasından ister, evlenir ama karşısına cadı çıkar. Cadı burada bir semboldür. Kötü insanları temsil eder. Kahramanımız olan avcı ise bu cadıyla savaşı ve sonunda zafere ulaşır. Tıpkı, “sihirli taş” masalında gördüğümüz gibi masallar iyilik ve kötölük kavramları üzerine kurulmaktadır. Aslında masallarda iyi insanların kötü insanlarla mücadelesi bu tipler üzerinden anlatılır. (Kaskabasov,1985, s. 26).

Kazak çocuk masallarında öne çıkan tiplerden birisi de “küçük oğlan” tipidir. İki tip küçük oğlan tipi vardır birinci küçük oğlan tipi savaşçıdır ve halkı olağanüstü

varlıklardan kurtarır. İkinci küçük oğlan tipi ise kardeşlerin arasındaki çatışmalardan doğmaktadır. Yaptığımız incelemeler doğrultusunda örnek verecek olursak şunları söyleyebiliriz: “*Hanın Üç Oğlu*” masalında üç oğlan bir kızı almak için mücadele eder. Kızın başına kötü bir olay gelir. Kız, bir cadı tarafından kaçırlır. Kaçırılan kıza ulaşmak için kardeşler güç birliği yapar. Şehirden buldukları olağanüstü eşyalar sayesinde kıza ulaşırlar. Sonunda kızı cadının elinden kurtarırlar. Babalarının büyük oğlanın evlenmesi gerektiğini söyleyince diğer oğlanlar fedakarlık gösterir ve kızıdan vazgeçerler. Özetleyecek olursak kardeşler arasındaki husumet, masalın sonunda son bulur. (Günay, 1998, s. 68).

Dünya masallarında önemli olan bir diğer tip “Keloğlan” tipidir. Bu tipe evrensel masallarda rastlanılır. Bu tip gerçekçi-güldürücü olan masallarda daha çok görülmektedir. Bu masallarda genel olarak, Tazşa kahramanın tipine girerek padişahın koyuna bakmakta ve sonunda padişahın kızıyla evlenmektedir. Türk masallarında yer alan Keloğlan motifi ile Kazak masallarında yer alan Keloğlan motifi birbirinden farklıdır. Kazak masallarında kahraman daha uyanıktır, çabuk kandırılmaz. Bu da Kazak kültürünün daha çevik bir özelliğe sahip olduğunu gösterir. Kazak masallarında geçen “Keloğlan” motifi daha uyanık ve kurnazdır. İncelemesini yaptığımız “Keloğlan” masalımızda, Keloğlan padişah olmak ve padişahın kızını almak için büyük gayretler sarf eder, yaptığı bu gayretlerle kurnazlığını ve aklını kullanır. Türk masallarında gördüğümüz Keloğlan tipi gibi saf, masum ve kurnaz değildir. (Alangu, 1968, s. 458-469).

Keloğlan (tazşa) masallarının farklı varyantları bulunmaktadır. Örneğin ilk varyantta, Keloğlan bir rüya görür, gördüğü rüyayı satın alır. Keloğlan rüyasını satın almaya gider. Tazşa, başka bir ülkeye gittiğinde padişahın kızının sevgilisi olduğunu, rüyasında gördüğü kız olduğunu düşünür ve onunla evlenir. İkisi de beraber başka bir ülkeye gider. Gittikleri ülkenin padişahı, kıza aşık olur. Keloğlan’a zor görevler verir. Keloğlan’dan kurtulmak için elinden geleni yapar. Ama Keloğlan, aklıyla o padişahı da yenerek tahtına oturur ve halkın gönlünü fetheder. (Yıldırım, 2010, s. 187-195).

Bir başka varyantta ise kuş dilini anlayan bir padişahın kızıdan söz edilir. Padişah kızı, kazların dediklerini duyar. Kazlar kötü kocayı iyi eşin değiştireceğini söyler. Bunun üzerine padişahın kızı Keloğlan’la evlenir. Padişah ikisini saraydan kovar. Ama Keloğlan, hanımının yardımıyla mutluluğa kavuşur ve padişahın yerine

geçer. Kazak çocuk masallarında ana kahramana yardım eden yardımcı kahramanlar bulunmaktadır. Hayvanlardan oluşan bu kahramanlar genellikle ana kahramana yol gösterip ona yaverlik etmektedirler. Kurt, köpek, karga, at, kartal, atmaca, yılan, köpek, güvercin, koyun, deve vb. buna örnek olarak gösterilmektedir. Kazak masallarında çokça yer alan tip yılan tipidir. Bunun nedeni Kazak kültüründe bozkırlar yaygın olduğu için ve insanlar tarımla ilgilendikleri için karşılırlarına çıkan canlıları sözlü ve yazılı eserlerine aktarmış olmalarından dolayıdır. Ana kahramana yardım eden her zaman yardımcı bir tip vardır. Bu tiplerden birisi yılan tipidir. Örneğin, incelememizde yaptığımız “Zengin ve Oğlu” masalından yola çıkarak masalda geçen yılan sahnesini şöyle açıklayabiliriz: Günlerden bir gün ana kahramanımız bir sandık alır. Satıcı bu sandığı çok sıkıntıda kalmadığı sürece açmamasını söyler. Bir gün ana kahraman sıkıntıya düşer ve sandığı açar. Sandığın içinden bir yılan çıkar. Yılan, kahramandan yardım ister. Kahraman korkmasına rağmen onu yılanların ülkesine götürür. Yılan, kendisine zarar vermediği için bu kahramanı ülkesinde değerli bir misafir olarak ağırlar, ona hiç zarar vermez. Yer altına inen kahraman oradan çıkamayınca ateşle yılanı çağırır. Yılan onu yeryüzüne çıkarır. Başka bir masalımız olan “Ak Yılan ile Kara Yılan”dan örnek verecek olursak şöyle açıklayabiliriz: Kahramanımız; beyaz yılan ve siyah yılanın dövüştüğünü görür. Beyaz yılan yardım eder, beyaz yılan ise ona güzel bir eğitim verir, güçlü olur. (Boratov, 2003, s. 91).

Kazak çocuk masallarında, masalların kahramanları toplumun yapısına göre değişiklik gösterir. Bunun nedeni halkın değişen duyguları, inançları ve güzellik anlayışlarıdır. Çünkü halk, masallarda hayalinde yarattığı ideal tipleri, hayalleri, güzellik anlayışını görmek ister. Masal kahramanlarının çok sayıda olması buna bağlıdır. Bunun yanı sıra çok sayıda yardımcı kahramanları da bulunmaktadır. Bu kahramanlardan bazıları eski şaman inancına, bazıları da atalar kültüne ve İslami inançlara bağlılık göstermişlerdir. Bir diğer özellik olarak karşımıza Kazak çocuk masallarında olağanüstü varlıkların da karşımıza çıktığı görülmektedir. (Yıldırım, 2017, s. 2).

Genel olarak incelediğimiz masallardan yola çıkarak masallarda gördüğümüz tiplerin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Masal kahramanlarına dağda gezmek yasaktır ama kahramanlar bu yasağı çiğner ve olağanüstü varlıklarla savaşır. Kazak kültüründe de göçebelğin

yaygın olduğu dönemlerde insanların çadırlarda, obalarda konakladığını görmekteyiz. Yani insanlar yaşam mücadelelerini masallarına da yansıtmışlardır.

2. Kahraman, düşmanlarla savaşmak zorundadır. Bu nedenle büyük bir istekle zorluklara karşı direnir. Ejderhalarla mücadele eder. Ejderhanın düşmanı neyse onu yener bunun sonucunda da özgürlüğüne kavuşur.
3. Kahraman, genellikle baba nasihatini dinlemez ve geceleyin dağlarda konaklar. Onu ejderha ya da kötü bir varlık esir alır. Bunun sonucunda ise yine bir mücadele başlar. Kahramanı esir alan varlık, kahramana bir şart koyar. Ona komşu ülkeden padişahın kızını kendisine getirmesini söyler.
4. Kahramanlar, saf değildir. İçinde bulundukları durumdan akılları sayesinde kurtulmaktadırlar.
5. Kahramanlar, zor durumda kaldıkları zaman dua ederler. Diğer masallarda bu durum yaygın olarak görülmez.
6. Kahramanların genellikle maddi durumları çok iyi değildir, tarımla uğraşmaktadırlar.
7. İnanç sistemlerine bağlı olarak “don değiştirme” motifine yer yer rastlanır.
8. Kahramanlar, toplum yapısına bağlı olarak birden fazla evlilik yapabilirler.
9. Kahramanlar, genellikle olayların ilerlemesinde açık alanlarda bulunmayı tercih ederler.
10. Kahraman, maddiyatçı değildir, her zaman aza kanaat eder. (Günay, 1988, s. 49-50).

2.5.1. Kazak Çocuk Masallarında Kullanılan Mekânlar

Bu başlık altında incelediğimiz masallardan yola çıkarak Kazak çocuk masallarında kullanılan mekânlara yer vereceğiz.

Kazak masallarında başlangıç mekânı olarak; masal kahramanı, olayın merkezindeki mekânda görülmektedir. Kazak masallarının giriş formellerinin olağanüstü mekânlarda olduğunu ve bu formellerin kafiyeden oluştuğunu belirtebiliriz. Bunula birlikte hem nazım hem nesirle yazıldığını da görmekteyiz. Kahramanlar açık ve

kapalı mekânlarda bulunmaktadır. Kahraman, kapalı mekândan yola çıkarak açık mekâna doğru yola çıkmaktadır. Çünkü Kazak'ların kültüründe göçebelik vardır. Yaşadıkları dönemde toprakları üzerinde birçok hakimiyet savaşı olduğu için bu durum onların sözlü geleneklerini de etkilemiştir. Türk masallarında görülen soyut mekânlar bu masallarda da görülmektedir. Ancak Kazak masalarında bu mekânlar daha gerçekçi gösterilmiştir. Açık mekânlar olarak çadırlar, obalar, çarşılar, şehir merkezleri yer almaktadır. Kahramanlar kendilerine yeni bir eş bulmak için ya da av avlamak için bu mekânlara doğru yola çıkarlar. Bunun yanı sıra, gündelik ihtiyaçlarını gidermek için de çarşıya, şehir merkezlerine gidebilirler. Günlük hayatta yer alan mekânlardan, olağanüstü mekânlara bir geçiş söz konusudur. İncelemesini yaptığımız masallarda bunu görmekteyiz. (Alangu, 1968, s. 460).

“Hanın Üç Oğlu” masalında bir hanın üç oğlu vardır. Bu üç oğlan çarşıdaki bir tüccarın kızına aşık olur. Babaları, evlenme çağına gelen oğullarına sevdikleri kızları onlara alacaklarını söyler. Bu durumda üç oğlanın da aynı kıza aşık olduğu ortaya çıkar. En güzel, en bulunmaz hediye bulana tüccarın kızını alacağını han söyler. Han, oğullarına yüklü bir servet verir ve onları “çarşıya” gönderir. Çarşı gündelik ihtiyaçların giderildiği açık bir mekandır. Çarşıya giden oğlanlar, en pahalı hediye alırlar. Aldıkları hediyeler olağanüstü özelliklere sahiptir. Şehre vardıklarında kahramanlar bir kalabalık görür ve tüccarın kızının öldüğünü söylenir. Aldıkları çeşitli hediyelerle tüccarın kızını bulmaya giderler. Bu hediyeler sayesinde kahramanlar gündelik mekânlardan olağanüstü mekânlara giriş yaparlar. Yine başka bir masalımızdan örnek verecek olursak “Ak yılan ve Kara Yılan” isimli masalımızda bir yılanı yardım eder onu kendi şehrine götürür. Yılan, kendi şehrinde genci çok iyi ağırlar. Bu şehir yılanların şehridir. Mekan olarak incelediğimizde kahramanın macera yaşaması için bu mekânlara gitmesi gereklidir. Olaylar silsilesi bu şekilde gerçekleşir. (Alptekin, 1991, s. 45).

2.5.2. Kazak Çocuk Masalları Üzerine Bir Değerlendirme

Çalışmamızın bu bölümünde Kazak çocuk masallarının formel yapısı ve incelediğimiz masallar hakkında genel bir değerlendirme yapılacaktır

Biçim kavramları, masalların anlatımını güçlendirir ama bu anlatımı güçlendirmede masal anlatıcılarının etkisi çok büyüktür. Formel kavramların neden kullanıldığını şu şekilde açıklayabiliriz: (Ayezov, 1948, s. 73).

Giriş bölümünde, dinleyicileri gerçek hayattan koparır ve düş dünyasına davet

eder. Dinleyicinin dikkatini toplar, bağlama bölümünden geçiş bölümüne anlatımı kolaylaştırır. Masal anlatıcılarının önemini vurgulamıştık, bu nedenle bu formel kavramlar anlatımı kuvvetlendirmek için kullanıldığı için masal anlatıcılarının yeteneklerini ortaya koyar. (Kunos, 2001, 58).

Kazak masallarının formel yapısı üç bölüme ayrılır:

1. Giriş Biçimleri
2. Geçiş Biçimleri
3. Sonuç- Bitiş Biçimleri

1. Giriş Biçimleri

“Bayağıda bir kadey bolıptı”, “Erte zamanda bir anşı bolğan eken.”, “Bayağı ötken zamanda bir baydın baydın jalğız balası bolıptı.”, “Avelgi zamanda bir şaharda bir kart men kem pir bolğan.”, “Barıngı zamanda bir han bolıptı”. “Boringı zamanda jaksı bir mergen bolıptı.”, “Ertede bir boydın bir ul bir kız bolıptı.”

“Ertek ertek, erte eken”

Eşkileri börte eken

Kırğavılı kızıl eken

Kuyrık jüni uzun eken” olarak örnek verebiliriz.

2. Geçiş Biçimleri

Kazak çocuk masallarında geçiş formelleri çok kısadır. “Orman bir neşe kün jürip atkan arıstandardın.”, “Han bir küni vezirin şakırıp alıp:” buna örnek verilebilir.

3. Bitiş Biçimleri

Kazak masallarının bitiş biçimleri masalın genel olarak olay örgüsünden oluşmaktadır. Masalların sonucunda, kahramanlar istedikleri sonuca ulaştıklarını söylerler. Yani, masal kahramanları genellikle mutlu sona ulaşırlar; çalışmalarının, azimlerinin ödülünü aldıklarını söylerler. Bitiş biçimleri sayılarla ifade edilir. İyiler ödül kazanır, kötüler cezalandırılır. Bitiş biçimlerine şu şekilde örnek verebiliriz:

“Bayağı koyşı dep, han onı jana âyeline tamak aparıp berüvge kosadı. Tamak aparıp bergen bolıp; kelinşegemen körisip, keşke kaşıp eline kelip, aymaktağı eldi şakırıp, ala biyeni soyıp, tömendegi eldi şakırıp, jorğa soyıp, toy kılıp, bay bolıp barşa

muratına jetedi.”

“Bar eken de jok eken, Ertek ertek erte eken, Ekşileri börte eken, Kırğavılı kızıl eken, Kuyruk jüni uzun eken, Burın burın, burında ... (Alptekin 2003: 201).

3 sayısı:

3 kız

3 oğlan

3 hizmetçi

1 sayısı:

1 ayna 1 halı

1 adam

1 akçe

1 kartal

1 kazan

1 eşek

1 tokmak

1 kedi

1 tazi

1 köpek

1 kedi

1 yılan

1 sandık

9 Sayısı:

9 derviş

40 Sayısı:

40 keçi

40 inek

40 deve

40 koyun

4 sayısı:

4 defa çarşıya gidilir.

2000 sayı:

2000 akçe

2 sayısı:

2 balık

2 komşu

9 sayısı:

9 tokmak

2 sayısı:

2 ihtiyar

2 tembel

Havanlarla ilgili olanlar:

2 kuş yavrusu

3 koyun

3 at

3 güvercin

Diğerleri:

3 dev

3 yol

4 Sayısı:

4 çırak

5 Sayısı:

5 yıl

Altın rengi:

Altın rengi.

Altın elma

Altın balta **40 sayısı:**

40 kulak

40 gün 40 gece düğün

40 kişi

40 vezir

40 deve

40 saray

40 kapı

Gece ile ilgili olanlar:

3 gece

7 gece

40 gün

40 gece

Ay ile ilgili olanlar:

1 ay

Gün ile ilgili olanlar:

Bir gün

İki gün

Üç gün

Beş gün

Altı gün

Yedi gün

On gün

Kırk gün

Mavi:

Mavi kuş

15 sayısı:

15 gün

Sarı:

Sarı köpek

Sarı balık

Kırmızı:

Kırmızı kuş

Kırmızı elma

Siyah:

Siyah at

Siyah taş

Kara köpek

Kara yılan

Kara kazan

Beyaz (Ak):

Beyaz ilaç

Beyaz otağ

Beyaz at

Beyaz yılan

Beyaz köpek

Beyaz çadır

Beyaz kurt

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAZAK ÇOCUK MASALLARININ İNCELENMESİ

3.1. Birinci Masal (Zengin İle Oğlu)

Ertegiler, (Almatı 1988, s. 92-93).

3.1.1. Ana Düşünce

İnsanlar, yaptıkları iyiliğin karşılığını mutlaka alır.

3.1.2. Olay Örgüsü

- 1- Bir zamanlar zengin bir adamın oğlu vardır.
- 2- At güden oğlan rüyasında bir serap görür.
- 3- At güden oğlanı, serabında güzel bir kız yanına çağırır.
- 4- Bu serabını zengin adamın oğlu babasına anlatır.
- 5- Zengin adam, oğluna karşı çıkar. Oğlunun gitmesini istemez.
- 6- Zengin adamın oğlu babasını dinlemez ve gitmeye karar verir.
- 7- Bunun üzerine zengin adam, oğluna eteklerini sürüyerek gitmesini, tasmasını şingirdatmasını ve kendisine bakan ilk atı seçmesini söyler.
- 8- Zengin adamın oğlu sürüye gider ve babasının söylediklerini yaparak kendisine bakan atı seçer.
- 9- Zengin adamın oğluna yaralı, cılız bir at bakar. Ama zengin adamın oğlu ata tasmasını taktığı zaman at büyür; eğer vurduğu zaman ise yetişkin bir at olur.
- 10- Zengin adamın oğlu serabı aramak için yollara düşer. Bir göle gelir ama bu gölü geçemez. Bir ay bekler, atını hoplatır ve gölü geçer.
- 11- Zengin adamın oğlu yolunda giderken ağlayan bir serçe görür ve dirseğini vurup kanatır.
- 12- Ağlayan serçe birden kız olur ve oğlanın karşısına başka bir adam çıkar ve yolunun üstünde bir ejderha olduğunu söyler.
- 13- Oğlan, bu iyiliğin karşısında o adama kızı verir ve yoluna devam eder.
- 14- Oğlan yolunda ilerlerken bir dağı kaldıran ejderha görür ve onunla güreşmeye başlar ve ejderhayı yener.
- 15- Zengin adamın oğlu bir yere geldiğinde atı onunla konuşur. Oğlaana, “boz okçu” adında biri olduğunu ve dikkatli olmasını söyler.
- 16- Oğlanın atı, tehlikeli yere geldiklerinde oğlana yere eğilmesini söyler.. Oğlan yere eğilir. Boz okçu, oğlana “Benim vurduğum adam illaki öldü” der ve nereden geldiğini sorar.
- 17- Oğlan, Boz Okçuya güzel bir kız aradığını söyler.
- 18- Boz okçu, oğlanı evine alır. Ama oğlan evi görünce atı bağlamayı unutur.

- 19- Oğlan, ertesı gün evın yedi odasının en sonuncusuna girer.
- 20- Yedinci odada bir altın sandık görür.
- 21- Oğlan, altın sandığın iini açar ve içinde uyuyan güzel bir kız görür.
- 22- Güzel kız ile oğlan konuşur ve anlaşır.
- 23- Oğlan, dışarı çıkar ve atının öldüğünü görür.
- 24- Genç Kız ona bir ilaç verir. Bu ilacı ata koklatmasını söyler. İlacı koklayan at dirilir.
- 25- Çok geçmeden kız ile oğlan evlenirler.
- 26- Günlerden bir gün cadı, bu kızın hana getirmek için yola koyulur.
- 27- Güzel kız, oğlana bu cadı karının annesizlere anne olacağını söyler. Bu cadı karının kendilerine anne olabileceğini düşünürler. Oğlan bunu kabul eder.
- 28- Cadı karı, bir gün genç kıza oğlanın canının nerede olduğunu sorar.
- 29- Genç kız, kocasına canının nerede olduğunu sorar. Ama oğlan cevap vermez.
- 30- Genç kız, kendisine canının nerede olduğunu söylemediği için oğlana küser.
- 31- Oğlan bu kslğe daha fazla dayanamaz. Canının ayakkabısının tabanındaki beyaz bıçakta olduğunu der.
- 32- Cadı bıçağı çalınca oğlan ölür.
- 33- Cadı, güzel kızın suya girme bahanesiyle aldatarak götürür; bir çuvala atarak hana ulaştırır.
- 34- Oğlanın atı suya atılan bıçağı tekrar yerine koyunca oğlan dirilir ve karısını aramaya başlar.
- 35- Oğlan, yolda giderken bir çobana rastlar. Çobana burasınınneresi olduğunu sorar. oban da hanın köyü olduğunu söyler.
- 36- Oğlan, kalabalık bir güruh görür ve çobana sorar.
- 37- oban, cadının güzel bir kız getirdiğini ve hanın düğünü olduğunu söyler.
- 38- Oğlan, obanın yerine geçmek ister ve üstündeki sudan nasıl geçeceğini sorar.
- 39- Oğlan, suyu geçer ve hanın yanına gelir.
- 40- Han, onu oban sanarak (oğlanın karsının) yanına yemek götürmesi için gönderir.
- 41- Oğlan, karısının yanına gider, onu hanın elinden kurtarır.
- 42- Oğlan, karısıyla birlikte ülkesine geri döner, büyük bir ziyafet verir ve

düğün yaparlar.

43- Oğlan ile güzel kız mutlu bir şekilde yaşarlar.

3.1.3. Motif Yapısı

F.1068. Realist Rüya

Oğlan bir serap görür.

B.100-199. Sihirli Hayvanlar

Oğlan, ata tasma geçirince at büyür, eğer vurunca da yetişkin olur.

B.401. Yardımcı At

At oğlana önüne çıkan engelleri söyler.

C.611. Yasaklanan Oda

Oğlan, yasaklanan yedinci odaya girince karşısına uyuyan kız çıkar.

C.755. Bir işi muayyen bir zamanda yapma

Oğlan, gölü geçmek için bir ay bekler.

D.350. Kuşun İnsana Dönüşmesi

Oğlan, yaralı serçeye dirseği ile vurunca kuş bir kıza dönüşür.

D.1083. Sihirli Bıçak

Oğlanın canı sihirli bıçaktır.

B.211.1.3. Konuşan At

Oğlan ile at konuşur.

K.1299 Hile ile Aldatma

Cadı, oğlanın karısını kandırarak bıçağın yerini öğrenir.

B.401. Yardımcı at

At, bıçağı sudan çıkarınca oğlan dirilir.

Z.71.1 Formulistik Sayı: 7

Ev yedi odadan oluşur.

B. 11. Ejderha

Oğlan ile ejderha greşir.

C.611. Yasaklanan bir odaya girme

Oğlan, yasaklanan yedinci odaya girer.

E.650. Sihirli Bir Nesne İle Dirilme

Kızın verdiği bir ilaç ile oğlanın atı yeniden dirilir.

G.210.01 Cadının görünüşü

Cadı karısı oğlandan kızı almak ister.

R.150. Kurtarma

Oğlan, karısının yanına gider onu kurtarır.

J.154.01. Babanın Vasiyeti

Baba oğluna eteklerini hışırdatarak, tasmayı şingirtarak gidip kendine bir at seçmesini söyler.

L.111.1. Gurbete Gidiş ve Dönüş

Oğlan, gurbete karısını aramak için gider onu bulur ve döner.

F.150. Zengin Adamlar

Zengin bir adam vardır.

3.1.4. Masalın Türkçe ğretimine Faydası

Masal, Türkçe ğrenen öğrencilerin soyut düşünme yeteneğinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bu masalda “iyilik” kavramı ön plandadır. Masalı okuyan öğrenciler, iyilik kavramını daha iyi anlayacaklardır.

3.2. İkinici Masal (Kanbak Dede)

Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, 2013, s. 201-204).

3.2.1. Ana Düşünce

Herkes yaptığı kötülüğün karşılığı mutlaka alır.

3.2.2. Olay rgs

- 1- Çok eski zamanlarda bir Kanbak Dede yaşar.
- 2- Kanbak Dede çok fakir bir hayat yaşar. Av avlayıp, balık tutarak geçimini sağlar.
- 3- Kanbak Dede, her gün iki balık tutar. Tuttuğu balıktan birini her gün bir tilki zorla yer.
- 4- Kanbak Dede, tilkinin bu zulmüne dayanamaz, eşyalarını toplayıp tarım yapılan bölgelere gitmek için yola çıkar.
- 5- Kanbak Dede, yorulduğu zaman eşyalarını bir yere gömer.
- 6- Kanbak Dede'nin gömdüğü eşyalar rüzgarla uçarak gelir ve karşısına bir dev çıkar.
- 7- Dev, Kanbak Dede'ye nereye gittiğini sorar. Kazan kadar büyük bir taşı havaya fırlatıp tutar ve Kanber Dede'yi düelloya davet eder.
- 8- Kanbak Dede şaşırır, taşı yere atarsa yerin delineceğini; göğe doğru atarsa göğün delineceğini söyler. Bunun üzerine dev dedeye taşı atmamasını söyler.
- 9- Kanbak Dede, devi daha önce malzemeleri gömdüğü yeri gösterir. Deve toprağın karnını çıkaralım der. Çünkü dev hiç akıllı değildir.
- 10- Kanbak Dede önce bağırsakları gömdüğü yeri gösterir. Dev toprağın üstünde debelenir.
- 11- Sonra Kanbak Dede, ayran gömdüğü yeri de deve gösterir. Dev toprağın üstünde debelenir ve pıt diye ses duyunca korkar. Kanbak Dede'nin çok güçlü olduğuna kanaat getirir.
- 12- Dev, Kanbak Dede'nin her isteğini yerine getirir. Kanbak Dede, ondan kurtulmak ister.
- 13- Kanbak Dede, devi evine misafir olarak çağırır.
- 14- Üç dev beraber Kanbak Dede'nin evine gelirler.
- 15- Kanbak Dede'nin, karısı evdeki misafire ne pişireceğini kocasına sorar.
- 16- Kanbak Dede, evde bir şey olmadığı gelen üç dost devi pişirmesini söyler.
- 17- Devler, Kanbak Dede'den korkar ve kaçarlar.
- 18- Devler, kaçarken karşılarına dedeye zulmeden tilki çıkar.

- 19- Tilki, üç devî intikam almak için ikna eder.
- 20- Üç dev ve tilki intikam almak için Kanbak Dede'nin çadırına gelir.
- 21- Kanbak Dede, devlere tilkinin onları kan davası karşılığı götürdüğünü söyler.
- 22- Üç dev tilkinin kuyruğundan tutarak yere çarpar.
- 23- Tilki ölür, böylece Kanbak Dede, hem tilkiden hem de devlerden kurtulmuş olur.

3.2.3. Motif Yapısı

P.53.6.6. Devlerin Evleri

Dede, devlerin bulunduğu yere gelir.

F.610. Kuvvetli Adam

Kanbak Dede, kuvvetli bir adamdır.

G.500. Yenilen Dev

Kanbak Dede, devle dövüşür onu yener.

I.111.1. Gurbete çıkma

Kanbak Dede, avını yiyen tilkinin zulmüne dayanamaz, gurbete gider.

565.2. Fevkalâde güçlü kahraman

Kanbak Dede, aklıyla bütün devleri yener.

Q.46.4. İntikam Alma

Üç dev ve tilki Kanbak Dede'den intikam almak için çadırına gelir.

P.320. Misafirperverlik

Kanbak Dede, devî evine misafirliğe çağırır.

W.121. Korkaklık

Kanbak Dede, devlerden çok korkar.

F.531. Büyük Devler

Kanbak Dede'nin karşısına üç tane büyük dev çıkar.

B.211. İnsan Gibi Konuşan Hayvanlar

Tilki, kurt insan gibi konuşur.

F. 53.6.6. Devlerin Evleri

Dede, devlerin evine gelir.

F.565.2. Fevkalâde Güçlü Kahraman

Kanbak Dede, aklıyla bütün devleri alt eder.

W.121. Korkaklık

Kanbak Dede, devlerden korkar.

G.500. Yenilen Dev

Kanbak Dede, devı yener.

P.414. Ava Çıkma

Kanbak Dede, ava çıkar.

Z.71.1 Formulistik Sayı: 3

Kanbak Dede'nin karşısına üç tane dev çıkar.

3.2.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası

Bu masal ise kötülük kavramı üzerine durmaktadır. Türkçe öğrenen öğrenciler, değerler eğitimi bakımından bu masalı okuduklarında kötülük kavramının nasıl bir yere sahip olduğunu göreceklerdir. Fakir bir dedenin, kötülüklerle karşılaştığında nasıl mücadele ettiğini olay örgüsü halinde takip edeceklerdir. Masal olağanüstü öğeler bakımından çok zengindir.

3.3. Üçüncü Masal (Altın Balta)

Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin,2003, s. 188-189).

3.3.1. Ana Düşünce

İnsanlar, yaptıkları iyiliklerin ve kötülüklerin karşılığını mutlaka alır.

3.3.2. Olay Örgüsü

1. Eski zamanların birinde iki komşu vardır. Bu komşulardan biri zengin ve diğeri fakirdir.
2. Fakir komşu, zengin komşusundan baltasını ister ve odun kesmeye gider.
3. Fakir komşu, değirmene geldiği zaman baltanın ucu çıkar ve suya düşer.
4. Fakir komşu, ihtiyar değirmenciye yalvarır ve baltasını geri ister.
5. İhtiyar değirmenci, değirmeni durdurur ve fakir komşuya sırasıyla üç balta gösterir, ilk önce sudan altın başlı baltayı çıkarır.
6. Fakir , bu baltanın kendisinin olmadığını söyler.
7. İhtiyar değirmenci, elini tekrar suya sokar. Bu defa gümüş baltayı fakire gösterir.
8. İkinci balta gümüş bir baltadır. Fakir komşu, ikinci baltatının da kendisinin olmadığını söyler.
9. İhtiyar değirmenci son defa elini yine suya daldırır ve kara bir balta çıkarır. 10- Fakir komşu, bu baltanın kendisinin olduğunu söyler.
10. İhtiyar değirmenci, fakir komşuya, temiz kalpli ve iyi biri olduğunu söyler.
11. Değirmenci, fakir komşuya altın bir balta hediye eder. Bu balta sayesinde geçiminin düzeleceğini, kısa sürede zengin olacağını söyler.
12. Fakir komşu, baltayı alır evine gelir. İhtiyar değirmencinin verdiği balta sihirlidir. Fakir komşu, bolca odun keser ve işleri güzel gider.
13. Fakir komşu, azimle çalışır ve bu nedenle evinde bereketi artar.
14. Komşuları fakire durumunun nasıl düzeldiğini sorar. Fakir komşu, komşularına olup biteni olduğu gibi anlatır.
15. Zengin komşusu, fakir komşusunu kıskanır. Zengin komşu, kara baltasını alır. İhtiyar değirmencinin değirmenine baltasını atar.
16. İhtiyar değirmenci, sudan altın baltayı çıkarır. Zengin komşuya sorar.
17. Zengin komşu, baltanın kendisinin olduğunu söyler.
18. İhtiyar değirmenci, onu göğsünden tutarak iter. Ve ona kara baltasını verir.

19. Zengin adam, iyi niyetli ve eskiden fakir olan komşusunu kıskanır.
20. Hasetlik duyar. Sara hastalığından ölür.

3.3.3. Motif Yapısı

F.500-F.599. Olağanüstü İnsanlar

Değirmenci, suyun içinden altın balta çıkarı

C.423. Olağanüstülüklerin İfşa Edilmesi

Fakir adam, başından geçenleri olduğu gibi zengin komşusuna anlatır.

3.3.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası

Bu masalda ana çatışma zenginlik ve fakirlik üzerine kurulmuştur. Türkçe öğrenen öğrenciler bu masalı okuduklarında, zenginliğin bir gün tükenebileceğini, insanları kıskanmanın kötü bir duygu olduğunu, fakirliğin de sonsuza kadar sürmeyeceğini anlayabilirler. İçerisinde bulunan bir ders niteliği taşıyan “zenginlik”, “fakirlik”, “kıskançlık”, “dürüstlük”, “tevazu” kavramları masalı okuyanların manevi değerlerinin gelişimi açısından önemlidir.

3.4. Dördüncü Masal (Kulak)

Kazak Masallarından Seçmeler, /Alptekin, 2003, s. 220-223).

3.4.1. Ana Düşünce

İnsanlar, ellerindeki malları paylaşmayı bilmezse onları bir gün kaybederler. Cimrilik kötü bir davranıştır.

3.4.2. Olay Örgüsü

- 1- Ülkenin birinde bir avcı yaşar.
- 2- Avcı evlidir ve karısı aslan kulağı aş erer.
- 3- Avcı, aslan kulağı avlamak için ormana gider.
- 4- Avcı aslanları avlar, kulaklarını keser ve torbaya koyar, karsına getirir.
- 5- Avcının karısı, kocasının getirdiği kulakları bitene kadar pişirir.
- 6- Günlerden bir gün avcının karısı doğum yapar ve kırk kulak doğurur.

- 7- Avcı ile karısı buna çok şaşırır ve kulakları yok etmek için köpeğe verirler.
- 8- Avcı ile karısının doğurduğu kulaklardan biri evin içinde gizlenerek kalır.
- 9- Bir gün avcının karısı yemek yaparken kocasına çocuklarımız olsaydı, onları iş yapmaya gönderirdik der.
- 10- Bunun üzerine evde gizlenen kulaklardan biri avcı ile karısına seslenir.
- 11- Ben burdayım, sizin çocuğunuzum diye söyler.
- 12- Avcı ve karısı kulağı kapalı yerden çıkarıp oduna gönderirler.
- 13- Yağmur yağmaya başlar. Zavallı kulak, yağmurdan saklanmak için bir yaprağın altına saklanır.
- 14- Yağmurun altına saklanan kulağı yaprakla birlikte bir deve yutar.
- 15- Kulak, devenin bağırsaklarına yapışır. Deveye eve gitmesini söyler. Kulak, deveyi kovalayınca deve eve gelir.
- 16- Avcı ile karısı deveyi keserek onun bütün içkembesine bakarlar. Ama kulak bağırsakların içinde olduğu için kulağı göremezler. Bu nedenle içkembeyi dışarı atarlar.
- 17- Devenin bağırsağını geceleyin bir kurt yer.
- 18- Kurt koyuna saldırmaya karar verir.
- 19- Kulak kurdun karnından bağırmaya başlar.Çobana, koyuna kurt geldi der.
- 20- Çoban köpekleriyle kurda saldırmaya başlar.
- 21- Kurt, çobandan korkar ve kaçır.
- 22- Kurt, tilkinin yanına gider. İçine bir şey olduğunu ve koyunlara saldırmaya kalksa bağırdığını söyler.
- 23- Kurt, tilkiye içindeki şeyden nasıl kurtulacağını sorar.
- 24- Tilki ona koşup koşup terlediği zaman kuyruğunu buza yatırmasını söyler.
- 25- Kurt, tilkinin dediklerini yapar. Önce koşar, terler ve sonra buza oturur.
- 26- Kurdun tüyleri buza yapışır ve kurt ölür.
- 27- Bir avcı ölü kurdu görür.Kurdun dersini yüzer. Yanlarından bir atlı

geçtiğini kulak duyar.

28- Kulak sesleri duyar ve atlılardan birinin torbasına girer.

29- Atlılarla birlikte kulak bir köye gelir. Atlılar, köylüye misafir alıp almayacaklarını sorar.

30- Köylü atlılara kaç kişi olduklarını sorar. Atlılar iki kişi olduklarını söyler.

31- Kulak ise seslenir, atlılara ve köylüye varlığını hissettirir.

32- Kulak ve atlılar biraz gittikten sonra zengin bir eve misafir olurlar.

33- Zengin adam, onlara kaç kişi olduklarını sorar. Atlılar iki kişi olduklarını söyler.

34- Kulak kendisinin de olduğunu söyler ama onu kimse görmez. 34- Atlılar ve kulağa zengin adam sadece bulamaç ikram eder.

35- Kulak buna çok sinirlenir çünkü zengin adam çok cimridir.

36- Geceleyin kulak, ahırın bütün deliklerini kapatır.

37- Kurt ahırdaki bütün koyunları boğar ve gider.

38- Ertesi gün, misafirler ve köylüler ete doyar.

3.4.3. Motif Yapısı

W.153. Cimrilik

İki atlıyı evlerinde misafir eden karı koca çok cimridir.

P.320. Misafirperverlik

İki atlıyı zengin adam misafir etmez.

G.10. Yamyamlık

Üvey anne oğlanın etini kestirerek yer.

K.2015. Çocuk Sahibi Olma

Avcı ile Karısının kulak gibi kırk çocuğu olur.

P.414. Ava Çıkma

Avcı, hamile karısı aş erdiği için ava çıkar.

Z.71.Formulistik Sayı: 40

Avcı 40 adet aslan kulağını evine getirir. Avcının karısının 40 adet kulak şeklinde çocuğu olur.

B.211. İnsan Gibi Konuşan Hayvanlar

Kurt ve tilki konuşarak birbirinden akıl alır.

3.4.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası

Bu masalı incelediğimizde, ufak görünen ayrıntıların ne kadar önemli olduğunu bize gösterir. Kulak, her şeyi duyar ama bir türlü kendi sesini ne annesine ne de babasına duyurabilmektedir. Çok küçük olduğu için ve her yere saklanabildiği için masal boyunca onu kimse görmez. Bu masalı incelediğimizde dikkat etmememiz gereken “ayrıntılar” kavramıdır. Masalı okuyan öğrenciler, yeni kavramlar öğrenmekle beraber ayrıntılara daha fazla dikkat edeceklerdir.

3.5. Beşinci Masal (Sihirli Taş)

Kazak Masallarından Seçmeler, (2003, s.235-242).

3.5.1. Ana Düşünce

Yapılan iyilikler karşılığını mutlaka alır.

3.5.2. Olay Örgüsü

- 1- Zengin bir adamın oğlu vardır.
- 2- Zengin adam, oğluna 1 akçe verir ve onu çarşıya gönderir.
- 3- Zengin adamın oğlu, pazarda 1 akçeye neler alacağını düşünür ve karar veremez.
- 4- Zengin adamın oğlu, 1 akçeye kedi satın alır ve evine geri döner.
- 5- Babası oğluna çarşıdan ne satın aldığını sorar.
- 6- Oğlan da, babasına dünyadaki bütün fareleri yiyen, güzel bir kedi satın aldığını söyler.
- 7- Babası, oğluna cevap vermeden gider.
- 8- Ertesi yıl babası oğluna 2.000 akçe vererek yine çarşıya gönderir.

- 9- Oğlan, bu defa bütün parasıyla bir kartal satın alır evine döner.
- 10- Babası oğluna çarşıdan ne satın aldığını sorar.
- 11- Oğlan bütün parasıyla bütün kuşları avlayabilen harika bir kuş aldığını söyler.
- 12- Babası oğluna cevap vermeden yine evine döner.
- 13- Ertesi yıl, babası oğlunu yine çarşıya gönderir. Bu defa oğluna 3.000 akçe verir.
- 14- Oğlan, bu 3.000 akeyle bir tazı alır ve gururla evine döner.
- 15- Babası bu yıl çarşıdan ne aldığını yine sorar.
- 16- Oğlan, babasına bütün dünyadaki tavşanı, tilkiyi, kurdu sağ bırakmayacağını söyler.
- 17- Babası, oğluna yine cevap vermez ve gider.
- 18- Ertesi yıl, babası oğlunu dördüncü defa çarşıya gönderir.
- 19- Oğlan, bu defa çarşıdan büyük bir sandık alır ve sandığın içinde ne olup ne olmadığı bilmez.
- 20- Sandığı satan adam, sandığı çok sıkıştığı zaman açmasını söyler. Normal bir zamanda aarsa zarar göreceğini belirtir.
- 21- Babası oğlunu oğlunu bu defa eve tekrar dönmemesi şartıyla kovar.
- 22- Babası oğluna oğlunun aldığı kediye, kartalı, tazıyı vermiş.
- 23- Zenginın oğlu, sandığını sırtına alarak ağlaya ağlaya evden ayrılmış.
- 24- Oğlan epeyce gittikten sonra yorulmuş. Dinlenmek için sandığı bir köşeye koymuş.
- 25- Oğlanın aklına satıcının sandığı satarken söylediği sözler gelir ve oğlan sandığı açar.
- 26- Sandığın içinden bir yılan çıkar.
- 27- Yılan oğlanla konuşur ve kendisini evine götürmesini söyler. Evlerine vardıklarında ablalarının oğlana elinden gelen en güzel iyiliği yapacaklarını söyler.

- 28- Yılanın konuştuğunu gören oğlan birden yere yığılır. Sonra yılanın dediği yere gitmek için yola koyulur.
- 29- Oğlan yılanın dediği yere gelir. Orası büyük bir kayalıktır.
- 30- Kayalığa gelen oğlan çok korkar, dizlerinin bağı çözülür.
- 31- Oğlan yılanı salıverir. Yılan kendi diliyle konuşur. Bunu duyan yılanlar deliklerine girer.
- 32- Yılan deliğinde bir süre durur. Daha sonra oğlana bir taş verir.
- 33- Yılan, oğlana bu taşın kerametli bir taş olduğunu ve onun istediği yere götüreceğini söyler ve teşekkür eder.
- 34- Oğlan, taş, kendisini, kuşunun ve tazısının olduğu yere götürmesini söyler.
- 35- Taş, oğlanı kuşunun ve tazının yanına götürür. Taşın kerametini gören oğlan, taştan kendisini kimsenin bilmediği padişahın yanına götürmesini ister.
- 36- Taş, oğlanı göz açıp kapayıncaya ihtiyar karı ve kocanın yaşadığı bir yere getirir.
- 37- Oğlan, yaşlı karı kocaya avcılık yapar her gün bakar.
- 38- Güneş doğmadan ava çıkan oğlan, güneşin iki parça olduğunu görmüş. Bu durumu ihtiyarlara anlatır.
- 39- İhtiyarlar da ikinci parçanın padişahın kızı olduğunu söylerler.
- 40- Oğlan, bu olayı anlattıktan sonra padişahın kızına aşık olur.
- 41- Oğlan, ertesi günü yaşlı karıyı padişahın kızını istemeye gönderir.
- 42- Yaşlı kadın, sarayın kapısına erkenden gider. Süpürmeye başlar. Padişah uyanır. Yaşlı kadın kızını istediğini söyler.
- 43- Padişah yaşlı kadını zindana atar. Sonra oğlan, sihirli taşla yaşlı kadını zindandan çıkarıp eve geri getirmesini söyler.
- 44- Bunu gören delikanlı üç gün boyunca yaşlı kadını saraya gönderir.
- 45- Üçüncü gün padişah yaşlı kadını doğrar ama genç oğlan sihirli taşın etkisiyle kadını diriltir.
- 46- Padişah bu durumla baş edemeyince başlık parasını çok ister.

- 47- Padişah, yaşlı kadından başlık olarak kırk at, kırk deve, kırk inek, kırk koyun, kırk keçi ister. Bunların rengi aynı olsun, bir gün geçmeden yerde ve gökte olmayan eşsiz bir saray yapmasını oğlandan ister, oraya da iki çınar yerleştirmesini, birinin altın birinin gümüşten olmasını ve dibinden bir pınar akmasını o zaman kızını vereceğini söyler.
- 48- Oğlan, sihirli taşı eline alır ve padişahın istediği her şeyi yerine getirir.
- 49- Padişah, sarayın önünde istediklerinin gerçekleştiğini görür ve padişah kızını oğlana verir ve ölür.
- 50- Genç oğlan, padişah olur ama çocukluğundan kalma alışkanlıklarından vazgeçemez.
- 51- Oğlan, kuşunu, tazısını yanına alır ava çıkar.
- 52- Çok merhametli olan oğlan, yaşlı bir cadı görür ve onu sarayına hizmetçi olarak alır.
- 53- Saraya yerleşen cadı, genç oğlanın ve eşinin hiçbir iş yapmadığını görünce merakından padişahın eşine bunun nedenini sorar.
- 54- Padişahın eşi ise padişahın sihirli bir taşı olduğunu bütün işleri o taşın yaptığını söyler.
- 55- Padişahın eşi, cadının dediğini yaparak taşı padişahı ister. 56- Padişah, sihirli taşı karısına verir.
- 56- Sihirli taş , bir şekilde cadının eline geçer.
- 57- Cadı, bu taşla padişahın karısını altın sarayıyla birlikte Karakul'a götürmesini söyler. Çünkü cadı Karakul'un casusudur.
- 58- Bütün varlığını kaybeden oğlan, nehir kenarına insanların olmadığı bir yere yerleşir.
- 59- Oğlanın kedisi, köpeği, kartalı vardır. Kedi ve köpek, padişahın kendilerine iyilik yaptığını ve ona bir karşılık veremediklerini söyleyip üzülürler.
- 60- Bir gün oğlan uyurken, kedisi ve köpeği yola çıkar. Sihirli taşı bulmak için büyük bir şehre gelirler.
- 61- Kedi ve köpek burada Karakul'un sarayını ve karısını görürler. Saraydan içeri girerler. Sahiplerinin taşını almak için plan yaparlar.

- 62- Kedi ve köpek, Karakul’undan sihirli taşı alır ve kaçarlar.
- 63- Kedi ve köpek oğlanın yanına geri dönerken, nehirden geçerken sihirli taşı suya düşürürler. Ördek sihirli taşı yutar. Oğlanın kartalı bunu görür ve ördeği kapar.
- 64- Kedi, köpek, kartal beraber sihirli taşı oğlana geri verirler.
- 65- Oğlan, sihirli taşı eline alır ve Karakul’u sarayını içindekilerle beraber yerine getirmesini söyler.
- 66- Oğlan, bütün mal varlığına ve halkına kavuşur ama Karakul’un eski eşini ve cadıyı öldürür. Yerine de iyi bir insan seçer.
- 67- Oğlan, kedisiyle, köpeğiyle, kuşuyla dünyayı gezer.

3.5.3. Motif Yapısı

B.211.1.7. Konuşan Köpek

Köpek, kedi ile konuşur.

D.1132. Sihirli Saray

Oğlan, padişahın istediği sarayı yapar.

B.211.6.1. Konuşan Yılan

Yılan kendini kurtaran oğlanla konuşur.

D.810. Sihirli nesnelerin hediye edilmesi

Yılan, oğlana sihirli yeşil taşı hediye eder.

B.211. Konuşan Hayvan

Zengin adamın oğluyla, yılan konuşur.

D.931. Sihirli Kaya (Taş)

Sihirli taş, insanları istediği yere götürür.

G.200. Cadı

Padişahın karısını cadı kandırır.

K.1299. Hile İle Aldatma

Cadı, padişahın karısını kandırır, sihirli taşı ister.

Z.71.1. Formulistik sayı: 40

Padişah, kızını vermek için kırk at, kırk deve, kırk inek, kırk koyun, kırk keçi ister.

D.1150. Sihirli Eşyalar

Oğlan, pazardan bir sandık alır.

H.11.1. Baştan geçeni hikâye etme

Oğlan, başından geçeni ihtiyara anlatır.

D.1132. Sihirli Saray

Genç oğlan, kızı almak için sihirli bir saray kurar.

E.1150. Sihirli eşyalar

Oğlan, pazardan bir sandık alır.

T.136.3.1. Düğün eğlence

Padişah, kırk gün toy; otuz gün oyun yapıp kızını oğlana verir.

E.11. Dönüşme ve Dirilme

Oğlan, yeşil taşla kadının kemiklerini toplayıp yeniden diriltir.

F.711.1. Altın Saray

Padişah, kadından kızı için altın saray ister.

H.1010. Yerine Getirilmesi Mümkün Olmayan Vazifeler

Padişah, kızını vermemek için oğlana zor görevler verir.

B.300. Yardımcı Hayvan

Padişahın karısına ulaşması için hayvanları yardım eder.

R.39. Çeşitli Kaçırmalar

Cadı, padişahın karısını başka bir bölgeye kaçırır.

B.570. Hayvanlar İnsana Hizmet Eder

Genç oğlana yılan, kedi, köpek, tazi, kartal yardım eder.

E. Ölüm

Padişah, Karakul'un eski karısını ve cadıyı öldürür.

3.5.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası

Bu masal, okuyucuların Türk dilini daha kolay anlayabilmeleri için sade bir dille yazılmıştır. Olay örgüsü oldukça zengindir. İnsanların gayretleri sonucunda kaderlerinin değişebileceğini bize bu masal gösterir.

3.6. Altıncı Masal (Dostluk)

Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, s. 248-251).

3.6.1. Ana Düşünce

Dostluk için fedakarlık gereklidir.

3.6.2. Olay Örgüsü

- 1- Genç, av avlarken bir taşın üzerinde duran mavi bir kuş görür.
- 2- Kuşun yanına gider, kanatlarının yolunduğunu görür.
- 3- Kuşun uçamadığını gören genç, onu evine götürür.
- 4- Eve gelince babası gence on beş gün kuşu beslemesini ve sonra onu istediği tarafa bırakmasını söyler.
- 5- Genç, kuşu on beş gün besler. Kuşun kuyruğu ve kanatları çıkar.
- 6- Genç, on beş gün sonra kuşa istediği yere gidebileceğini söyler.
- 7- Mavi kuş, gence başının derde girdiği zaman kendisini bulmasını söyler.
- 8- Günlerden birgün gencin karısı ve babasını ölür ve yoksul kalır.
- 9- Genç, mavi kuşu aramaya başlar.
- 10- Uzun bir yol gittikten sonra iki adamla karşılaşır.
- 11- Adamlardan biri gence nereye gittiğini sorar.
- 12- Genç adama, mavi kuşun yerini sorar.
- 13- Genç, adama olan biteni anlatır.
- 14- Adam, gence mavi kuşun küçük bir sandığı olduğunu ve onu büyük bir sandığın içine koyduğunu söyler. Onu bulursa mutlu ve zengin olacağını söyler.
- 15- Ertesi gün genç, mavi kuşun evine gelir.
- 16- Mavi kuş, kendisini iyileştiren genci görünce çok sevinir. Onu doyurur ve giydirir.

- 17- Mavi kuş, gence nasıl olduğunu sorar.
- 18- Genç, mavi kuştan mavi sandığını ister.
- 19- Mavi kuş, gence o sandığı verir.
- 20- Genç, mavi sandığı alır ve yoluna devam eder.
- 21- Çok meraklı olan Genç, mavi sandığın içini açar.
- 22- Mavi sandığın içinden iki tane güvercin çıkar.
- 23- Güvercinler uçmaya başlar. Genç onları yakalar.
- 24- Gencin güvercinleri yakaladığı sırada kurt güvercinin tekini kapar.
- 25- Genç, kurda güvercini geri vermesini onu dostunun kendisine verdiğini söyler.
- 26- Kurt da seneye Genci yiyeceğini söyler.
- 27- Genç, “Beni yersen ye ama dostumun güvercinini geri ver” der.
- 28- Kurt bunun üzerine güvercini geri verir.
- 29- Genç, güvercini sandığa koyarak yorgun argın yoluna devam eder ve evine gelir.
- 30- O günden sonra iki güvercin evin kapısının üstüne konar. Gencin işleri yoluna girer ve genç zengin olur.
- 31- Günlerden bir gün gencin kurda verdiği söz aklına gelir.
- 32- Kurdun genci yeme zamanı gelir.
- 33- Genç, korkmaya başlar.
- 34- Bir gün gencin kapısı çalar.
- 35- Gelen birisi genci kulağından tutup göğe yükseltir.
- 36- Tüfek sesi duyulur ve ardından genç mavi kuşun yanına gelir.
- 37- Genç, mavi kuşa kendisini korkuttuğunu söyler.
- 38- Mavi kuş ise onu yiyecek kurdun kendisinin ağabeyi olduğunu söyler.
- 39- Mavi kuş, ağabeyinin kanadını kuyruğunu yolduğunu ve kendisini ölüme terk ettiğini söyler.
- 40- Mavi kuş, genci kurtarmak için ağabeyini tüfekte öldürür. Bunu dostlukları için yaptığını söyler.

3.6.3. Motif Yapısı

P.414. Ava Çıkma

Genç, ava çıkar.

B.211. Konuşan Hayvan

Mavi Kuş, genç oğlanla konuşur.

Z.71.1. Formülistik Sayı: 15

Genç oğlan, mavi kuşa 15 gün bakar.

W.181. Kıskançlık

Mavi kuş ile kurt kardeştir. Kurt, mavi kuşun kanatlarını yolup ölüme terk eder.

3.6.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası

Bu masal sıfatlar bakımından zengin bir masaldır. İçerisinde niteleme sıfatlarının sayısı oldukça fazladır. Ayrıca okuyanlara insanların hayvanlarla yakından dost olabileceğini, onların insanlara zarar vermeyeceğini dile getirerek herkese hayvan sevgisini aşılamaktadır.

3.7. Yedinci Masal (Zalim Üvey Anne)

Ertegiler 3, (Almati, 1988, 277-280).

3.7.1. Ana Düşünce

Kötü insanlar yaptıkları kötülüklerin karşılığını mutlaka alır. İyi insanlar da yaptıkları iyilikler sonucunda ödül kazanır.

3.7.2. Olay Örgüsü

- 1- Kötü insanlar yaptıklarının karşılığını mutlaka alırlar.
- 2- Bir adamın bir oğlu, bir kızı ve karısı vardır.
- 3- Adamın günlerden bir gün karısı hastalanır ve ölür.
- 4- Adam karısı ölünce yalnız kaldığı için yeniden evlenir.
- 5- Adamın yeni karısı hamiledir ve insan eti aş erer.
- 6- Kötü kalpli kadın, adamdan oğlunu kesmesini onun etini yiyeceğini söyler.
- 7- Adam, kızının oya işlemeye gittiği bir gün oğlunu kandırır ve onu keser, etini de karısına yedirir.
- 8- Kötü kalpli kadın, oğlanın etini yer ve kemiklerini bir yere toplar.
- 9- Oya işlemekten gelen kız, kardeşini arar ve evde bulamaz.
- 10- Kız gerçeği öğrenir ve çok üzülür.

- 11- Kız, kardeşinin kemiklerini toplar ve ormana götürür.
- 12- Kız kardeşinin kemiklerini bir ağaca asar.
- 13- Ağaca asılan kemiklere can gelir.
- 14- Çok güzel insan gibi konuşan bir serçeye oğlan dönüşür.
- 15- Serçe kendi evine dönmek için türkü söylemesi karşılığında bir avuç çuvaldız ister.
- 16- Kervancı ona bir avuç çuvaldız verir.
- 17- Sonra serçenin karşısına bir üzümci çıkar. Serçe türkü söylemesi karşılığında üzümciye bir avuç üzüm ister.
- 18- Üzümci de serçeye bir avuç üzüm verir ve ağzına koyar.
- 19- Serçe tekrar, yolda çuvaldız satan kervancıyı görür ve ondan türkü söylemesi karşılığında tekrar çuvaldız ister.
- 20- Bunun üzerine çuvaldız satan kervancı bir avuç daha çuvaldız verir.
- 21- Serçe bu çuvaldızı da ağzına alır ve babasının evine gitmeye karar verir.
- 22- Serçe, babasının yanına gider, kendi halini anlatan bir türkü söyler.
- 23- Babası, türküyü beğenir ve tekrar dinlemek ister. Serçe ise babasının ağzını açması karşılığında türküyü tekrar söyleyeceğini söyler.
- 24- Babası ağzını açar, serçe ağzındaki çuvaldızları babasının ağzına bırakır ve babası boğularak ölür.
- 25- Daha sonra serçe, üvey annesinin yanına gider ve komşularıyla oturduğunu görür.
- 26- Serçe türküsünü söylemeye başlar, yine aynı şekilde üvey annesinin ağzına bir avuç çuvaldız bırakır ve üvey annesi de boğularak ölür.
- 27- Son olarak serçe, kız kardeşinin de yanına gider.
- 28- Serçenin kız kardeşi çok üzgündür, kardeşi için dua etmektedir.
- 29- Serçe, kız kardeşi için de türküyü söyler.
- 30- Kız kardeşi, bu serçenin kardeşi olduğunu anlar.
- 31- Serçe, kız kardeşine ağzını açmasını söyler.

32- Serçe, gagasında son kalan bir avuç üzümü kardeşinin ağzına koyar.

3.7.3. Motif Yapısı

D.906. Sihirli Rüzgar

Oğlanın kemiklerini kardeşi ağacın dallarına asar, bir rüzgar eser ve kemikler dirilir.

G.10. Yamyamlık

Kötü üvey anne üvey oğlunu aş erdiği için kestirir ve etini yer.

H.80. İşaretle Tanıtma

Oğlan kendini, kardeşine, babasına, üvey annesine şiir okuyarak tanıtır.

P.230. Anne baba ve çocuklar

Zengin adamın bir oğlu ve bir kızı vardır.

P.282. Üvey anne

Üvey anne oğlunu kesmek ister.

P.431. Kervancı

Kervancı oğlana bir avuç çuvaldız verir.

3.7.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası

Bu masal, kötü insanlarla iyi insanların çatışmasını net bir şekilde anlatmaktadır. Kötü insanlar yaptıklarının karşılığını mutlaka alırlar ve iyi insanlar da iyi oldukları için ödül kazanırlar. Bu çatışmadan yararlanılarak Türkçe öğrenen öğrencilere yeni kelime dağarcığı kazandırması için okutulabilir.

3.8. Sekizinci Masal (Keloğlan)

Kazak Masallarından Seçmeler, /Alptekin, 2003, s. 178-181).

3.8.1. Ana Düşünce

Akıllı insanlar başarılı olur, isteklerine kavuşur.

3.8.2. Olay örgüsü

1- Keloğlan'ın annesi ve babası ölür, Keloğlan yetim kalır.

- 2- Keloğlan, üzgün bir hâlde pazarda dolaşır.
- 3- Yaşlı bir adam Keloğlan'a niçin pazarda dolaştığını sorar.
- 4- Keloğlan, çocuğu olmayanın çocuğu olacağını söyler.
- 5- Yaşlı adam, Keloğlan'a hiç çocuğunun olmadığını söyler. Keloğlan'a kendisine evlat olabileceğini söyler.
- 6- Bir gün yaşlı adam Keloğlan'ı bir ağacın tepesine gönderir.
- 7- Ağaçta Ak Sarı denen bir kuşun yumurtası olduğunu söyler.
- 8- Keloğlan'dan o yumurtayı fark ettirmeden alıp gelmesini ister.
- 9- Keloğlan, yumurtayı kuşun yuvasından alıp yaşlı adama getirir. Adam, yumurtayı alıp Keloğlan'dan fark ettirmeden yuvasına tekrar geri koymasını ister.
- 10- Keloğlan, üvey babası ve üvey annesinin isteklerini yerine getirir. Bunun üzerine üvey annesi ve üvey babası Keloğlan'dan başka bir istekte daha bulunur.
- 11- Keloğlan'ın üvey babası, Keloğlan'ı gençken çalıştığı eve gönderir. Bu evde iki yaşlı ihtiyar vardır. Bu ihtiyarlar, Keloğlan'ın üvey babası bu ihtiyarların yanında çalışır ama ihtiyarlar cimri oldukları için onun hakkını vermezler ve Keloğlan'dan ihtiyarların koynunda sakladıkları yağı alıp gelmesini söyler.
- 12- Keloğlan, üvey babasının dediğini yapar. İhtiyarların evine gider. İhtiyarlardan birinin sesini taklit eder ve gerçek ihtiyar buna inanır. Keloğlan yağı alıp evden ayrılır.
- 13- Yaşlının kendisi de gençken hilekâr bir Keloğlan'dır. Yağının koynundan alındığını fark eder.
- 14- Yaşlı ihtiyar, filanca yerde bir Keloğlan var der.
- 15- Yaşlı ihtiyar, Keloğlan'ı üvey babasıymış gibi kandırır ondan bir kova su ister.
- 16- Keloğlan, saf biri olduğu için ona yağı verip, bir kova suyu evine getirir.
- 17- Gerçek üvey annesi ve üvey babası Keloğlan'a yağı sorar.

- 18- Keloğlan kandırıldığını anlar ve başına beyaz bir örtü örtüp yaşlı ihtiyardan önce eve gider.
- 19- Keloğlan, ihtiyarın karısının sesini taklit eder ve ihtiyara koyunlarına kurdun saldırdığını söyler. Bunu duyan ihtiyar yağı Keloğlan'ın eline tutuşturur.
- 20- İhtiyar, ahırına bakar ve koyunların orada olduğunu görünce kandırıldığını anlar. Gençken kendisinin de hilekâr bir Keloğlan olduğunu hatırlar.
- 21- İhtiyar, Keloğlan'ın üvey babasının yanına gider. Oğlunun bir yağ aldığını söyler. Ve yağını geri ister. Yağını geri vermezse Keloğlan'ı baltayla öldüreceğini söyler.
- 22- Keloğlan'ın üvey babası, yağı görmediğini ve eğer Keloğlan'ın aldığından şüpheleniyorsa Keloğlan'a istediğini yapabileceğini söyler.
- 23- Yağını kaybeden ihtiyar halka gözükmmez. Keskin bir balta alır ve açık bir mezarın içine saklanır.
- 24- İhtiyarın karısı hiçbir şey bilmiyormuş gibi Keloğlan'ı çağırır. Keloğlan'a bir parça ekmek verip, Kur'an okuyup, ekmeği yiyip geri dönmesini söyler.
- 25- Keloğlan, ekmeği yer, Kur'an okur. Kabrin içinden baltayla yaşlı ihtiyar çıkar. Ama Keloğlan bu ihtiyarın kendisini takip eden ihtiyar olduğunu anlar.
- 26- Keloğlan'ı bir hamle yaparak ihtiyarın elindeki baltayı alır ve ihtiyarı tehdit eder.
- 27- İhtiyar korkudan mezarlıktan kaçır ve gider.
- 28- Onların yaşadığı köyde halka zulmeden bir han vardır. Bu han halktan çok vergi ister. Keloğlan'ın babasından da çok vergi ister. Bu yüzden onlar çok zorlanır.
- 29- Keloğlan bu durumu duyunca, hanın hazinesine girer, bir çömlek altın çalar.
- 30- Han hırsızı bulmak için plan yapar.
- 31- Keloğlan bu planı öğrenir. Han'ın bu planı da işe yaramaz.
- 32- Han ikinci bir plan düşünür. Onun yanına yaklaştığında çok bağırır bir devesi vardır. Bu deveyi hazinenin yanına bağlar.

- 33- Keloğlan bu planı da öğrenir. Devenin en çok sevdiği bitkiden bir tutam alır.
- 34- Keloğlan, deveye uzaktan otu gösterir.
- 35- Deve otu yiyeceğim diye Keloğlan'ı takip eder.
- 36- Keloğlan'ın peşinden gelen deveyi ormanın sık bir yerine bağlar.
- 37- Han'ın bu planı da işe yaramaz.
- 38- Ertesi gün Han'ın adamları deveye bakar ve deveyi yerinde bulamazlar.
- 39- Han'ın, aklına bu defa başka bir plan aklına gelir.
- 40- Han, bir otağ (çadır) kurdurur. Çadırın içine yumuşak döşekler ve kızını oturtur.
- 41- Han, halka kızını kim ikna ederse ona vereceğini söyler.
- 42- Han, kızımı kim ikna ederse kızım elmas kılıçla onun elini alsın, ben de ertesi gün bütün adamların ellerini kontrol edeyim, hırsız bulayım der.
- 43- Akıllı olan Keloğlan, bu planı da öğrenir.
- 44- Keloğlan, geceleyin zengin bir kasabın evine gider. Ona Han'ın koyun karnı istediğini söyler.
- 45- Kasap, pencereden koyun karnını Keloğlan'a uzatır. Keloğlan, elmas kılıçla kasabın kolunu keser. İşkembeyi yıkar ve kesilen kolu alarak oradan uzaklaşır.
- 46- Ertesi gün Keloğlan, Han'ın kızının yanına gider. Keloğlan, dışarı çıkmak ister ama Han'ın kızı onu göndermek istemez.
- 47- Kıza, eğer geri döneceğimi düşünmüyorsanız elimi tutun der. Kasabın kesilen kolunu kıza verir ve işkembeyi deler suyunu akıtıp gider.
- 48- Kız niye sessiz olduğunu düşünür. Çünkü tuttuğu elin kesilen bir el olduğunu farkına varır.
- 49- Kız, Han'a başından geçenleri anlatır.
- 50- Han şehirdeki adamların ellerine bakar. Eli kesik bir kasap bulur.
- 51- Kasap, başından geçenleri anlatır.
- 52- Han kasabın suçsuz olduğuna inanır.
- 53- Han kasabı evine gönderir.

- 54- Bu planları suya düşen Han, son hamlesini düşünür.
- 55- Diğer ülkedeki başka bir Han, bu ülkenin Han'ıyla dalga geçer. Bunu duyan Han yakalayamadığı hırsızdan bir şey isteyeceğini ve onu yerine getirirse bütün suçlarını affedeceğini ve ona kızını da vereceğini söyler.
- 56- Keloğlan, bunu duyunca Han'ın yanına gider.
- 57- Han, Keloğlan'dan diğer ülkedeki Han'ı buraya getirmesini ister.
- 58- Keloğlan, bir koyun derisinden ilginç bir kıyafet yapar, zil takar ve ustalara demirden bir araba yaptırır.
- 59- Keloğlan, yola çıkar. O ülkeye geldiğinde kendisini Tanrı'nın gönderdiğini ve Tanrı'nın kendisine Han'ları yakalayıp, arabaya atmasını emrettiğini söyler.
- 60- Halk, Keloğlan'a inanır ve Han'ı yakalarlar, ellerini bağlarlar.
- 61- Keloğlan, Han'ı ülkesine getirir. Bunu gören iki Han'lar da kızlarını verirler.
- 62- Keloğlan kızlarla evlenir ve Han'ların yardımcısı olur.

3.8.3. Motif Yapısı

B.300. Yardımcı Deve

Han, hırsızı yakalamak için çok bağırان deveyi kullanır.

N.825.1. Evlat Edinme

Çocuğu olmayan yaşlı bir çift Keloğlan'ı evlat edinir.

K.1299. Hile İle Aldatma

Keloğlan aklıyla kasabı, padişahı kandırır.

T.145.0.1. Birden fazla hanımla evlenmesi

Keloğlan, iki hanın kızlarıyla evlenir.

3.8.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası

Bu masal, Keloğlan tipinin farklı bir varyantıdır. Keloğlan, tipini Türk masallarında saf, masum olarak görmekteyiz ancak bu varyantında daha akıllı ve kurnaz

olarak ele alınmıştır. Değer eğitimi olarak kimsenin görüldüğü gibi olmadığını, bu nedenle insanlara yaklaşırken dikkatli olunması gerektiğini öğütlemeaktadır. Masalda, birden fazla geleneksel mekan adları geçmektedir. Bu nedenle Türkçe öğretiminde kullanılabilir ve önyargı kavramının açıklanmasını sağlayabilir.

3.9. Dokuzuncu Masal (Han İle Hızır)

3.9.1. Ana Düşünce

Görevini iyi yapan, insanları ve iyilik yapmayı seven insanlar her zaman başarılı olur ve hak ettiği değeri bulur.

3.9.2. Olay Örgüsü

- 1- Eski zamanların birinde bir han vardır.
- 2- Hanın üç veziri vardır.
- 3- Han kendisine Hızır'ı gösterene at kafası büyüklüğünde altın vereceğini söyleyen bir ferman çıkarır.
- 4- Bu ülkede, kumarbaz, hilekâr yaşayan bir adam vardır.
- 5- Kumarbaz adam, Han'a gidip ona Hızır'ı göstereceğini söyler.
- 6- Han'dan altını alır, 40 gün izin ister.
- 7- Han, serseri adama eğer 40 gün sonra Hızır'ı göstermezse kellesini alacağını söyler.
- 8- Han'ın serseri adama verdiği süre dolar.
- 9- Han'ın askerleri 40 gün sonra serserinin kapısını gelir.
- 10- Askerler, serseriye alıp Han'a götürmek için yola çıkarlar.
- 11- Yolda karşılarına bir adam çıkar ve Han'a söyleyecekleri olduğunu söyler ve onlarla saraya gelir.
- 12- Serseri adam, askerler ve yolda karşılarına çıkan adam saraya gelir.
- 13- Serseri adam, Han'a 40 gününü rahat geçirmek için onu kandırdığını söyler. Kendisinin, serseri, kumarbaz biri olduğunu der. Bu nedenle Hızır'ı bulamadım diye cevap verir.
- 14- Han, üç vezirine de bu adamı nasıl cezalandıracağını sorar.
- 15- Birinci vezir, Han'ı aldattığı için boyun derisini ayırarak öldürülmesini

söyler.

- 16- Yanlarında gelen adam ise “İyi vezir, babasından gördüğünü söyler.” der.
- 17- İkinci vezir ise serseriye kemiklerini un gibi edene dek dövmelerini söyler. Bunun üzerine yanlarına gelen adam ve askerler “İyi vezir babasından gördüğünü söyler.” der.
- 18- Üçüncü vezir ise Han’ın merhametli biri olduğunu ve serseriye affetmesini söyler.
- 19- Yanların da gelen adam “Bu da iyi bir vezir, babasından gördüğünü söyler” der.
- 20- Bunun üzerine Han, gelen adama vezirlerinin babalarını nereden bildiğini sorar.
- 21- Adam anlatmaya başlar.
- 22- Adam, ilk vezirin babası bir kasaptı. O yüzden serserinin bir koyun gibi öldürülmesini gerektiğini söyler.
- 23- İkinci vezirin babasının demirci ve oduncu olduğunu söyler. Babasının oğluna bu iki maharetten başka bir örnek olmadığını söyler.
- 24- Üçüncü vezirin babasının ise Han’ın babasının baş veziri olduğunu ve merhametli biri olduğunu söyler.
- 25- Daha sonra bu adam, Han’a Hızır’ı görürse yine altın verip vermeyeceğini sorar.
- 26- Han ise altın veririm diye cevap verir.
- 27- Bunun üzerine adam Hızır olduğunu söyler ve ortadan kaybolur.
- 28- Han ise bu adama hayran kalır.
- 29- 29- Serseriye affeder, ona altın verip evine yollar. Üçüncü vezirini ise baş vezir yapar. Diğer iki vezirini görevden alır yerine iki vezir alır.

3.9.3. Motif Yapısı

P110. Padişahın veziri

Padişahın üç veziri vardır.

P.41. Hz. Hızır

Hızır (a.s.) padişahın karşısına gelir.

Z.71. Formulistik Sayı: 3

Padişahın üç veziri vardır.

3.9.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası

Bu masal, manevi değer olarak insanlara çok önemli bir duygu katmaktadır. İnsanların görevlerini iyi yaptıkları takdirde ödülünü alacaklarını söylemektedir. Bu masalda Hz. Hızır motifi ön plandadır. Bu motif Türk dilinde birçok deyim ve atasözü ile birlikte kullanılmaktadır ayrıca Türk külyüründe de halk edebiyatı ürünlerinde de bu motif ayrı bir öneme sahiptir. Türk dünyası masallarıyla kullanılan ortak bir motiftir. Bireylerin köklerinden gelen değerlerini anlatmakta bu masalın Türkçe öğretimine yararı olacaktır.

3.10. Onuncu Masal (Emekle Yurt Yeşerir)

Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, 2003, s. 329).

3.10.1. Ana Düşünce

Çalışkan olan insanlar, emeklerinin karşılığını alırlar.

3.10.2. Olay Örgüsü

- 1- Eski zamanların birinde dört kardeş yaşamaktadır.
- 2- Bu kardeşlerden üç tanesi çok tembeldir.
- 3- Kardeşlerin en küçüğü ise çok çalışkandır.
- 4- Kardeşlerden en büyüğü bir ot bile kesmez, hayvanlarını uzaklara gönderir.
- 5- Kardeşlerin en büyüğüne bu nedenle halk arasında lakap takılır. “Ta uzak” derler.
- 6- İkinci kardeş ise hayvanlarının başkalarına emanet eder, kendi işini kendi yapmaz. Bu nedenle halk arasında ona da “Bakıver” derler.
- 7- Üçüncü kardeşe ise bu üç kardeş gibi tembeldir, hayvanları koruyor gibi görünüp her önüne gelene iş yaptıran delikanlıya da halk arasında “Sürüver” derler.

- 8- Bir gün bu ülkeye bir felaket uğrar. Bu felaket sonunda bir tek dördüncü kardeşin hayvanlarına bir zarar gelmez.
- 9- Dördüncü kardeş, ayrıranını içer, otlarını biçer, hayvanlarını otlatır ve mutlu yaşar.
- 10- Diğer kardeşler ise felakette bütün mallarını kaybeder.

3.10.3. Motif Yapısı H.600.

Sembolik manalar

Halk, üç tembele isimler verir.

J.110-1699. Zekilik

En küçük kardeş çok zekidir.

Z.71.1.Formilistik sayı: 4

Dört kardeş birlikte yaşamaktadır.

3.10.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası

Bu masal çalışkanlık ve tembellik çatışması üzerine kuruludur. Çalışan insan emeklerinin karşılığını alır, tembel insanlar ise başarılı bir sonuca ulaşamaz. Masalın dili oldukça sadedir ve uzunluk bakımından A1-A2 seviyelerindeki Türkçe öğrenen öğrencilere okutulabilir.

3.11. On Birinci Masal (Taş Şehir)

3.11.1. Ana Düşünce

Duânın gücü bütün kötülükleri önler.

3.11.2. Olay Örgüsü

- 1- İhtiyar bir karı kocanın bir oğlu vardır.
- 2- Oğlan, annesinden ve babasından sefere gitmek için izin ister.
- 3- Oğlan yola çıkar, yolunun üstünde bir şehre uğrar.
- 4- Oğlan, bu şehirde her şeyin taşlaştığını görür.
- 5- Yürüye yürüye padişahın evine gelir.

- 6- Oğlan canlı bir kul gelir diye iki üç saat bekler.
- 7- Aradan birkaç saat geçince padişahın kızı gelir.
- 8- Padişahın kızı, şehrin taşlaştığını söyler.
- 9- Padişahın kızı, oğlana üç gün üç gece iyi bir insanın dua ederse bu şehrin tekrar dirileceğini ve eğer şehir dirilirse kendisinin oğlanla evleneceğini söyler.
- 10- Kız, oğlana üç mum verir ve gider.
- 11- Bunun üzerine oğlan, padişahın evinde üç gün üç gece dua eder.
- 12- Oğlan, padişahın evinde dua etmeye başlar ve birinci mumu yakar.
- 13- Oğlana gece yarısından sonra olağanüstü varlıklar korkutmaya çalışır ama oğlan korkmaz
- 14- Ertesi gün, kız eve gelir neler yaşadığını sorar.
- 15- Oğlan, ikinci gece yine duâ etmeye başlar ve ikinci mumu yakar.
- 16- Ertesi gün, padişahın kızı gelir yine neler olduğunu sorar.
- 17- Oğlan, üçüncü gece yine duâ eder ve üçüncü mumu yakar.
- 18- Padişahın kızı yine gelir ve neler olduğunu sorar.
- 19- Dördüncü gece olduğunda olağanüstü varlıklar oğlana rahat vermez.
- 20- Ertesi gün, kız olanları şehrin duvarına yazmasını söyler.
- 21- Oğlan, yaşadıklarını duvara yazar.
- 22- Taş kesilen şehir dirilir.
- 23- Padişah, evine geri döner.
- 24- Padişah, kızına adamı nasıl ikna ettiğini sorar.
- 25- Kız, eğer şehri diriltirse oğlanla evleneceğini söyler.
- 26- Padişah, oğlanı beğenir ve kızının evlenmesine izin verir.
- 27- Kız ile oğlan evlenir, bir ömür boyu mutlu yaşarlar.

3.11.3. Motif Yapısı

J.343. Gurbete Çıkma

Delikanlı, anne ve babasından izin alıp şehirden ayrılır.

F.771. Olağanüstü Şehir

Delikanlının geldiği şehrin içindeki her şey ve herkes taş olur.

T.131. Evlenme Şartı

Padişahın kızı, delikanlının üç gece dua edip şehri beladan kurtardıktan sonra kendisiyle evleneceğini söyler.

V.52. Duanın Esrarengiz Gücü

Delikanlı üç gece dua edip kötü varlıkları kovar.

J.1111. Akıllı Kız

Kız, babasının uyandığında kızmaması için delikanlıya şehri kurtarması için ne yaptığını duvara yazmasını söyler.

3.11.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası

Bu masal evrensel masal anlayışından farklı bir masaldır. Masalda, kahraman içinde bulunduğu için “dua” etmektedir. Genellikle evrensel masalarda kahraman, yardımcı kişilerden destek alarak içinde bulunduğu durumdan kurtulur ama bu masalda kahraman sadece dua eder. Masal uzun değildir ama içerisinde olağanüstü kavramlara çok sayıda rastlanılmaktadır. Türk dilinde basit fiilleri ve dua motifini anlatmak için bu masal kullanılabilir.

3.12. On İkinci Masal (Tilki Kaplumbağa ve Kene)

Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, 2003, s. 93).

3.12.1. Ana Düşünce

Aza kanaat etmeyen insanlar çoğu hiç bulamaz.

3.12.2. Olay Örgüsü

- 1- Çok eski zamanlarda bir tilki, bir kaplumbağa ve bir kene arkadaş olurlar.
- 2- Günlerden bir gün yolda giderken bir avuç darıya rastlarla ve kendi aralarında konuşurlar.

- 3- Üçü bu darıların tohumlarını dikip çoğalınca paylaşmaya karar verirler.
- 4- Kaplumbağa ve darı çalışarak darıyı ekerler ve hasadını toplarlar sonra tilkiyi çağırırlar.
- 5- Tilki, bu darının çok az olduğunu aralarında paylaşırlarsa az düşeceğini söyler.
- 6- Tilki, kaplumbağa ve keneye yarış yapmayı teklif eder ve yarışmada birinci olana darıyı verelim der.
- 7- Tilki, kaplumbağa, kene bu teklifi Kabul eder.
- 8- Tilki gidiyoruz diyince bit onun ayağına yapışır.
- 9- Tilki koşmaya başlar.
- 10- Tilki harmana gelince oturur, bit tilkiye kendisini niye çiğnediğini sorar.
- 11- Tilki şaşırır, bitin kendisinden önce nasıl geldiğini sorar.
- 12- Tilki ile bit tartışırken kaplumbağa ağzı burnu kanlar içinde gelir.
- 13- Kaplumbağa, iki kara yağız atlı ve iki tazısı olan adamın kendisini dövdüklerini söyler.
- 14- Kaplumbağa ise tilkinin yerini söylemez.
- 15- Bunun üzerine tilki bütün darıyı bu iki dostlarına bırakarak oradan uzaklaşır.

3.12.3. Motif Yapısı

B.211. İnsan gibi konuşan hayvanlar

Kaplumbağa, tilki ve bit insan gibi konuşur.

B.211.2.5. Konuşan Tilki

Tilki, kaplumbağa ve bit ile konuşur, tartışır, anlaşma yapar.

3.12.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası

Masal, sade ve anlaşılır bir dille yazılmıştır. Masalda, “kardeşlik”, “yardımlaşma”, “paylaşmak” vb. temalar ön plandadır. Masalı okuyanlar dili sade olduğu için bu kavramları çok rahat bir şekilde anlayabilirler.

3.13. On Üçüncü Masal (Vur Tokmak)

Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, s. 140, 143).

3.13.1. Ana Düşünce

Rızıklar vesilelerle gönderilir.

3.13.2. Olay Örgüsü

- 1- Çok eski zamanlarda yaşlı bir karı koca yaşamaktadır.
- 2- Bu yaşlı karı koca çok fakirdir ve kapan kurarak yaşamaktadır.
- 3- Bir gün yaşlı adam kapanına bakar.
- 4- Yaşlı adamın kapanına bir kaz yakalanır.
- 5- Kaz, yaşlı adama kendisini serbest bırakırsa bir sene sonra istediği ne varsa vereceğini söyler.
- 6- Yaşlı adam, kazı serbest bırakır.
- 7- Aradan bir yıl geçince yaşlı adam kendisine söz veren kazı bulmak için yola çıkar.
- 8- Yolda giderken bir sürü deve görür.
- 9- Deveciye bu develerin kimin devesi olduğunu söyler.
- 10- Deveci bu develerin Kazbay'ın develeri olduğunu der.
- 11- Yaşlı adam yürümeye devam eder, yolda karşısına bu defa koyun sürüsü çıkar.
- 12- Yaşlı adam, çobana bu koyunların sahibini sorar.
- 13- Çoban, yaşlı adama sürünün sahibinin Kazbay olduğunu söyler.
- 14- Yaşlı adam, çobana Kazbay'ın başka ne varlığını olduğunu sorar.
- 15- Çoban, Kazbay'ın üç varlığı olduğunu söyler. Birinci varlığı, bir kazandır. Kazana piş kazanım dediğinde yemek pişirir der. İkinci varlığı ise bir eşektir, eşeğe kus dediğinde altın kustüğünü söyler. Üçüncü varlığı ise bir tokmaktır, tokmağa vur dediğinde insanları dövdüğünü söyler.
- 16- Yaşlı adam, Kazabay'ın yanına gider. Kazbay ona kazanı verir.

- 17- Yaşlı adam evine dönerken çocuklara rastlar. Çocuklar onu davet eder.
- 18- Yaşlı adam, çocuklara kazana “piş kazanım piş” demeyin diye öğüt verir.
- 19- Çocuklar, yaşlı ihtiyarı dinlemezler. Kazanda birçok yemek piştiğini gören çocuklar kazanları değiştirirler.
- 20- Yaşlı adam, değişen kazanı alır eve gelir.
- 21- Hanımına, kazanı verir ve kazana seslenir.
- 22- Kazan da hiçbir değişiklik olmaz.
- 23- Yaşlı adam, kazanı alıp Kazabay’a gider.
- 24- Kazabay, yaşlı adama eşeği verir.
- 25- Yolda giderken, yaşlı adamı yine çocuklar çağırır.
- 26- Yaşlı adam, çocuklara eşeğe “Kus eşeğim kus” demeyin diye öğüt verir.
- 27- Çocuklar yaşlı adamı yine dinlemez.
- 28- Çocuklar eşeğe “Kus eşeğim kus” derler. Eşek altın kusmaya başlar.
- 29- Çocuklar bunu anlayınca eşeği değiştirirler.
- 30- Yaşlı adam, yine evine gider. Hanımına eşeği gösterir. Eşeğe seslenir ama eşek altın kusmaz.
- 31- Yaşlı adam, Kazbay’a yine gider.
- 32- Kazbay’a eşeğin altın kusmadığını söyler.
- 33- Bunun üzerine Kazbay yaşlı adama bu defa tokmağı verir.
- 34- Yolda giderken çocuklar yaşlı adamı yine davet eder.
- 35- Yaşlı adam, çocuklara tokmağa “vur tokmağım vur ” demeyin der.
- 36- Çocuklar ihtiyar adamı yine dinlemez. Tokmağa seslenirler.
- 37- Tokmak bunun üzerine çocukları döver.
- 38- Çocuklar kazanı, eşeği yaşlı adama geri verme kararı alırlar.
- 39- Yaşlı adam, bunu duyar ve tokmağı durdurur, çocuklar kazanı, eşeği ve tokmağı geri verirler.
- 40- Yaşlı adam, kazanı, eşeği ve tokmağı alınca muradına erer ve evine döner.

3.13.3. Motif Yapısı

B.211.3.3. Konuşan Kaz

İhiyarla, kaz konuşur.

B.463.3. Yardımcı Kaz

Yaşlı adama, kaz yardım eder.

D.810. Sihirli nesnelerin hediye edilmesi

Kazbay, yaşlı adama sihirli bir kazan, sihirli bir tokmak hediye eder.

D.1170. Sihirli mutfak takımı ve mutfak tamamlayıcıları

Kazbay, yaşlı adama sihirli bir kazan verir.

D.1281.1. Sihirli Tokmak

Yaşlı adam, tokmağa “vur tokmağım vur” deyince topuz vurur.

F.980. Hayvanlarla İlgili Olağanüstü Olaylar

Kazbay’ın eşiği altın kusar.

3.13.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası

Bu masal, verilen sözlerin tutulması gerektiğini öğütlemektedir. İnsanlar eğer bir söz verdiye o sözü unutmamalıdır ve mutlaka tutmalıdır. Bu değerler kavramı öğretilerek öğrencilere daha faydalı bir eğitim verilebilir. Ayrıca içerisinde yer alan hayvan adlarıyla ve kelime dağarcığının zengin olması nedeniyle okuyanların hem hayal güçleri zenginleşir hem de yeni sözcükler öğrenmiş olurlar.

3.14. On Dördüncü Masal (İki Tembel)

Kazak Masallarından Seçmeler, Alptekin, (2003, s. 227).

3.14.1. Ana Düşünce

Tembellik, insanların hayatlarını kaybetmelerine neden olabilir.

3.14.2. Olay Örgüsü

1- Ülkenin birinde iki tembel yaşamaktadır.

- 2- Bu tembellerin evlerinde iki pencere açık kalır.
- 3- İki tembel yerinden kalkmak istemez.
- 4- Bu tembeller pencereyi kimin kapatacağını tartışırlar.
- 5- Evin içine soğuk, yağmur, kar girer ama tembeller hiç pencereyi kapatmaz.
- 6- Bu tembeller soğuktan donarak hayatlarını kaybederler.

3.14.3. Motif Yapısı

Z.71.1. Formülistik Sayı: 2

İki tembel aynı evde yaşamaktadır.

3.14.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydaları

Masalın dili sadedir. Ana çatışma tembellik konusunu içermektedir. Kısa bir masal olduğu için başlangıç kurlarında Türkçe öğrenen öğrencilere rahatlıkla okutulabilir.

3.15. On Beşinci Masal (Altın At)

Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, 2003, s. 192-196).

3.15.1. Ana düşünce

Kötü insanlar mutlaka karşılığını alır.

3.15.2. Olay Örgüsü

- 1- Zengin bir adamın çok tembel bir oğlu vardır.
- 2- Bu oğlan rüyasında ay ve çoban yıldızı görür.
- 3- Oğlan bir gün ineklerini otlatırken Keloğlan'a rastlar.
- 4- Keloğlan, oğlanın rüyasını satın alır karşılığında ona inekleri verir.
- 5- Keloğlan, bu rüyayı aramaya çıkar bir nehir kenarına gelir.
- 6- Bu nehir kenarında at görür.
- 7- Keloğlan, biraz yürür ve bir kız görür.
- 8- Keloğlan ile kız kaçarlar.
- 9- Kız keloğlan'ın çoban olduğunu görünce üzülür ama kaderine razı olur.
- 10- Günlerden bir gün Han'ın kuşu Keloğlan'ın çadırına konar.
- 11- Han ve veziri de bu çadıra gidip bakarlar.

- 12- Han ve veziri bu çadırın içinde güzeller güzeli kızı görür.
- 13- Han, bir kurnazlık yapıp Keloğlan'a zor bir görev verir.
- 14- Keloğlan'ı uzak bir diyara altın at ve altın geyik bulması için gönderir.
- 15- Keloğlan'ın hanımı Keloğlan'a yardım eder.
- 16- Keloğlan bir mağaradan içeri girer.
- 17- Keloğlan mağaradan içeri girince yaşlı nineyi görür ve ondan altın atı ister.
- 18- Keloğlan, altın atı Han'a verir.
- 19- Han, Keloğlan'ın altın atı getirdiğini görünce ondan altın geyiği getirmesini ister.
- 20- Keloğlan, Han'a altın geyiği de getirir.
- 21- Han bu defa geyiği Keloğlan'a verir ve Keloğlan evine gider.
- 22- Keloğlan bu durumdan memnun kalır ama Han onu ortadan kaldırmak ister.
- 23- Han, Keloğlan'ı anne ve babasını kurtarmasını için ağaç yığınları arasına gönderir.
- 24- Keloğlan, ağaç yığınları arasına girince Han, ağaç yığınlarını ateşe verir.
- 25- Keloğlan'ın ateşler içinde olduğunu gören karısının ebesi onu kurtarır,
- 26- ateşi söndürür.
- 27- Ertesi gün Keloğlan, küllerin içine yatar sonra Han'ın yanına gidip anne ve babasının onu çağırdığını söyler.
- 28- Han, ağaç yığınlarının içine girdiğinde Keloğlan, gaz yağıyla orayı ateşe verir.
- 29- Han, alevler içinde yanar ve Keloğlan onun yerine han olur.

3.15.3. Motif Yapısı

B.41.2. Uçan at

Altın ala at, uçarak göğün kıyısına gelir.

F.575.1. Fevkâlede güzellik

Han ve vezir dünyalar güzeli kızı görünce bayılırlar.

H.600. Sembolik rüyalar

Keloğlan, Han'ın oğlunun rüyasıyla koyunları değiştirir.

H.1563. Hüner İmtihanları

Kız yolda giderken Keloğlan’a sorular sorar, onun nasıl biri olduğunu anlamaya çalışır.

I.111.1. Gurbete çıkma

Keloğlan, Han’dan rüya satın alır ve gurbete çıkar.

N.825.3. Yardımcı yaşlı kadın

Keloğlan’ın karısının ninesi, onu yangından kurtarır.

P.10. Krallar

Han, veziriyle kuş avlar.

P30. Şehzadeler

Hanın tembel bir oğlu vardır.

T.15. İlk görüşte aşık olmak

Han, kızı görür görmez aşık olur.

3.15.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası

Masalın içerisinde sıfatların sayısı fazladır. Türk Dünyası masallarında ortak motif olarak bilinen “Keloğlan” motifine bu masalda da rastlamaktayız. Bu masalfa Keloğlan tipinin farklı bir varyantı bulunmaktadır. Okuyanların Türk dilini ve bu motifi öğrenebilmesi için güzel bir masaldır.

3.16. On Altıncı Masal (Dokuz Derviş)

Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, 2003, s. 275-278).

3.16.1. Ana Düşünce

Cesaretli olan insanlar, başarılı olur.

3.16.2. Olay Örgüsü

- 1- Dokuz oğlu olan zengin bir adam vardır.
- 2- Zengin adamın kutsal bir tüfeği bulunmaktadır.
- 3- Zengin adam avlanırken gebe bir geyiği vurur.
- 4- Zengin adam, bu olaydan sonra hastalanır ve ölür.
- 5- Adam öldükten sonra oğulları kutsal tüfeği kimin alacağını tartışırlar.

- 6- En küçük kardeş, babalarının vasiyetini hatırlatır ve anlaşmazlığın çözülmesi için padişaha gitmelerini söyler.
- 7- Padişah, oğlanlara hünerlerini sorar.
- 8- Kimse cevap vermeyince, en büyük oğlana söz hakkı verir.
- 9- En büyük oğlan, bir yıl önceki uçan kuşun yolunu koklayıp anlayacağını söyler.
- 10- İkinci oğlan, bir kara kerpiçle doksan başlı ev yapabileceğini söyler.
- 11- Üçüncü oğlan, kibleye dönerek gökten ak boynuzlu ak koç, gök boynuzlu gök koç indirebileceğini söyler.
- 12- Dördüncü oğlan, bir günlük yerden bir bitin sesini işitebileceğini söyler.
- 13- Beşinci oğlan, ağacı beline bağlayarak bir günde dünyayı dönebileceğini söyler.
- 14- Altıncı oğlan, uyuyan tavşanın fark ettirmeden bağırsağını çalabileceğini söyler.
- 15- Yedinci oğlan, gökte gözünün gördüğü her şeyi vurabileceğini söyler.
- 16- Sekizinci oğlan, gökte olan her şeyi tek tırnağı ile alabileceğini söyler.
- 17- Dokuzuncu oğlan ise ben yerin altını delip tekrar çıkabileceğini söyler.
- 18- Padişah yüzünü ekşiterek hepsinin hünerli olduğunu söyler.
- 19- Padişah, silahı kime vereceğini bulamayınca oğlanlardan kaybolan kızını getirmelerini, kim getirirse silahı ona vereceğini söyler.
- 20- Padişah, silahı en iyi okçusuna verip, oğlanları kızının kaybolduğu saraya getirir.
- 21- Büyük oğlan, koklayarak kızı kimin kaçırdığını bulur.
- 22- Oğlanlardan biri şiddetli fırtınalardan bir ev yaparak herkesi kurtarır.
- 23- Aç kaldıklarında oğlanlardan biri kibleye dönüp namaz kılar, gökten koç indirir.
- 24- Oğlanlar, kızı kimin kaçırdığını bulurlar.
- 25- Kızı bir cadı kaçıır.
- 26- Oğlanlar, cadıyı öldürür, ölüsünü denize atarlar ve deniz taşar.

- 27- En küçük kardeş, yeri delince bütün sular yerin altına kaçar.
- 28- En küçük kardeş, padişahın namaz kıldığı yerden çıkınca padişah bayılır, herkes korkudan kaçar.
- 29- En küçük kardeş, padişahı ve padişahın kızını ayıltır.
- 30- Padişah, kızını en küçük oğlana verir, diğer oğlanları da çeşitli hediyelerle ödüllendirir.

3.16.3. Motif Yapısı

(T).E.323.8. Ölmek üzere olan babanın nasihati

Ölüm döşğinde olan zengin adam oğullarına silahı paylaşmaları için anlaşmalarını öğütler. Anlaşamazlarsa padişaha gitmelerini söyler.

P.10. Krallar

Dokuz çocuk, silahı paylaşmak için padişahın yanına giderler.

F.628. Kuvvetli adam

Zengin adamların oğulları güçlü kişilerdir.

F.760. Olağanüstü şehir

Oğlanlardan biri, yeri altındaki şehirden padişahın kızını çıkarır.

J.154.01. Babanın vasiyeti

Baba, oğullarına iyi geçinmelerini, silahı tartışmadan paylaşmalarını vasiyet eder.

P.40. Padişahın kızları

Padişahın, kızı cadı tarafından kaçırılır.

(T) V. 56. Namaz

Üçüncü oğlan, kibleye dönüp namaz kılınca gökten koç iner.

Z.71.12. Formulistik Sayı: 9

Zengin adamın dokuz tane oğlu vardır.

P.251.65. Dokuz Kardeş

Bir zengin adamın dokuz tane çocuğu vardır.

W.33. Kahramanlık

Zengin adamın oğulları çok cesurdur, padişahın kızını cadının elinden kurtarmak için çalışırlar.

3.16.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası

Bu masal, olay örgüsü bakımından oldukça akıcıdır. Türk dilinde ve Türk kültüründe yeni sözcükler öğrenilmesi için okunması tavsiye edilir.

3.17. On Yedinci Masal (Hanın Üç Oğlu)

Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, 2003, s. 262-266).

3.17.1. Ana düşünce

Bir kızı bin kişi ister bir kişi alır, evlenmek bir nasiptir.

3.17.2. Olay Örgüsü

- 1- Bir Han'ın üç oğlu vardır.
- 2- Han, oğullarının büyüdüğünü artık evlenme vakitlerinin geldiğini sorar.
- 3- Han, oğullarını sırayla çağırır ve onlara evlenme vakitlerinin geldiğini söyler.
- 4- Birinci oğlan, ilk olarak babasının uygun gördüğü bir kızla evlenebileceğini söyler ama Han, bunu Kabul etmez. Oğlanın kendi istediğı bir kızla evlenmesi gerektiğini söyler
- 5- Babasının bu cevabından sonra birinci oğlan şehirdeki tüccarın kızını beğendiğini söyler.
- 6- Sıra ortanca oğlana gelir, o da tüccarın kızını beğendiğini söyler.
- 7- Üçüncü oğlan da şehirdeki tüccarın kızını beğendiğini söyler.
- 8- Han, oğullarına başlık verip onları şehre ticaret yapmak için gönderir.
- 9- Han, her birine 100 deve ve otuz arkadaş verir.
- 10- Ülkeleri gezip ticaret yapmalarını, en değerli nesneleri getirene şehirdeki tüccarın kızını isteyeceğini söyler.
- 11- Üç oğlan üç yüz deve mal ve üç yüz kişiyle ayrı ayrı yollara düşerler.

- 12- En büyük oğlan bir şehre gelir, üç deve vererek her şeyi gösteren bir ayna alır.
- 13- Ortanca oğlan da bir şehre gelir, bu oğlan da uçan bir halı alır.
- 14- En küçük oğlan ise ölüyü diriltten bir elma satın alır.
- 15- Oğlanlar yola çıkarlar.
- 16- Büyük oğlan, her şeyi gösteren aynadan kızın ölmek üzere olduğunu görür.
- 17- Ortanca oğlanla uçan halısına binip giderler.
- 18- Küçük oğlanın, elmasını kıza yedirirler.
- 19- Kız elmayı yiyince eski sağlığına kavuşur.
- 20- Kızı kimin alacağı konusuna anlaşılamazlar. Han, ise büyük oğlanı uygun görür.
- 21- Kızla ve büyük oğlan evlenir.

3.17.3. Motif Yapısı

D.1555. Sihirli Ayna

Oğlan, aynadan bakınca üç aylık yol görür.

P.30. Şehzadeler

Hanın üç oğlu vardır.

T.10. Âşık olma

Padişahın üç oğlu aynı kıza âşık olur.

Z.71.2. Formulistik Sayı: 3

Padişahın üç oğlu vardır. Üç oğlan ayrılarak üç ayrı yola gider.

3.17.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası

Bu masalda ön plana çıkan temalardan biri “mücadele” kavramıdır. Mekan adları bakımından oldukça zengin bir masaldır. Olağanüstü ve gerçek mekanlara yer verilmiştir. Türk dilinde kullanılan gündelik mekanlara da yer verdiğinden önemli bir masal olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.18. On Sekizinci Masal (Tenkitçi Çocuk)

Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, 2003, s. 378).

3.18.1. Ana Düşünce

İnsanlar akıllarını kullanırsa esaretten kurtulabilir.

3.18.2. Olay Örgüsü

- 1- Günlerden bir gün bir çocuk yabancılar tarafından esir alınır.
- 2- Bu çocuğa çobanlık yaptırılır.
- 3- Çocuğun efendisi, çocuğa üç tane eşek getirir.
- 4- Bu eşeklerden hangisinin daha hızlı olduğunu sorar.
- 5- Çocuk kendisinin bilmediğini bunu babasının bilebileceğini söyler.
- 6- Günlerden bir gün çocuk, hızlı olan eşeği tanıyıp ona binerek memleketine kaçır ve yabancılar ona yetişemez.

3.18.3. Motif Yapısı

P.150. Zengin adamlar

Zengin adamın pek çok eşeği vardır.

P.412. Çobanlık

Çocuk çobanlık eder.

R.49. Başka yerlere hapsedme

Bir çocuğu yabancılar esir edip ülkelerine götürür.

R.41.3. Zindan hapsedme

Çocuk en iyi eşeğe binerek kaçır ve memleketine döner.

3.18.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası

Masalın dili sade ve anlaşılırdır. Başlangıç kurlarında okuyanların anlayabileceği niteliktedir. Olay örgüsü akıcıdır, sözcük türleri bakımından zengindir.

3.19. On Dokuzuncu Masal (Konur Mergen)

Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, 2003, 301,208).

3.19.1. Ana Düşünce

Yapılan iyilikler takdir edilir.

3.19.2. Olay Örgüsü

- 1- Bir zamanlar Mergene isimli bir avcı vardır.
- 2- Bu avcı hiçbir avı kaçırmaz, bütün hayvanları avlar.
- 3- Avcıya, vurdukları hayvanlar beddua eder.
- 4- Bir gün, Mergene aklını yitirir ve bilmediği bir yere gelir.
- 5- Bir gün Konur Mengen'in kapanına bir tilki yakalanır.
- 6- Tilki, ona canının karşılığı olarak iyilik yapmayı teklif eder.
- 7- Tilki, serbest kalır ve Konur Mergen için Konjar Han'a dünür olmaya gider.
- 8- Tilki, Konur'u Konjar Han'a götürür.
- 9- Tilki, Konur'un nişanlısı için getirdiği eşyaları düşmanların yağmaladığını söyler.
- 10- Tilki, Konjar'dan aldığı kıyafetleri Konur'a götürür.
- 11- Tilki, Konur'u giydirir ama Konur korkar şehre geri döner.
- 12- Tilki, Konjar'ın yanına giderek törenin yapılmadığını bu yüzden Konur'un kırıldığını söyler.
- 13- Tilki, yolda karşılaştığı aç tilkileri doyuracağını söyler.
- 14- Konjar, Hana bunların Konur'un hediyesi olduğunu söyler.
- 15- Tilki, Konur'u zorla alır ve onu Konjar Han'ın yanına götürür.
- 16- Tilki, Konur'un yağmalandığı yalanını söyler.
- 17- Konjar'ı saraydan çıkarır ve Konar'ı ayrı bir eve götürür ve Konjar'ın kızıyla buluşturur.
- 18- Konjar, kızını Konur ile evlendirir.
- 19- Tilki artık döneceklerini söyler.
- 20- Konjar'a başlığı almak için gelmesini ister.
- 21- Tilki, çobana sürülerinin Konur'a ait olduğunu söylemesini öğütler.

- 22- Konjar, sürülerin Konur'a ait olduğunu duyunca onun çok zengin olduğunu zanneder.
- 23- Tilki, yaşlı bir nine olan Minez Nine'yi kandırır ona düşmanlardan kaçtığını söyler.
- 24- Minez Nine, bunu duyunca korkar.
- 25- Tilki, Minez Nine'yi kandırıp çukura atar.
- 26- Minez Nine'nin şehri Konur'a kalır.
- 27- Tilki, bu şehrin Konur'a ait olduğunu söyler ve onu çok güzel ağırlar.
- 28- Konur, bu şehrin sahibi olur.
- 29- Damadının zengin biri olduğunu sanan Han, şehrine geri döner.

3.19.3. Motif Yapısı

P211.25. Konuşan tilki

Tilki, adamla konuşur.

M.411. Bedduânın yerine getirilmesi

Hayvanların bedduâsı tutar ve Konur aklını yitirir.

M.400. Bedduâ

Hayvanlar, Konur'a beddua ederler.

P.292. Büyük anne

Tilki, şehrin sahibi nineyi çukura atar.

P.320. Misafirperverlik

Tilki ile Konur, Konjar'a misafir olur.

P.412. Çoban

Tilki, yolda bir çoban görür.

P.414. Avcı

Konur, çok iyi bir avcıdır.

P461. Asker

Han, askerlerini alarak Konur'un yanına gider.

W.121. Korkaklık

Nine, tilkinin savaştan kaçtığını söylemesi üzerine nine korkar.

3.19.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası

Bu masal sıfatlar ve zarflar bakımından zengindir. Masalda kullanılan mekanlar ve kavramlar çok çeşitlidir.

3.20. Yirminci Masal (Kara Yılan İle Ak Yılan)

Kazak Masallarından Seçmeler, /Alptekin, 2003, s. 255-258).

3.20.1. Ana Düşünce

Alın yazısı değişmez.

3.20.2. Olay Örgüsü

- 1- Bir zamanlar çok iyi bir okçu bulunmaktadır.
- 2- Okçu, bir gün ava çıkar.
- 3- Okçu, ak yılan ile kara yılanın tartıştıklarını görür.
- 4- Okçu, kara yılanın rengi soğuk ve kötü olduğu için onu öldürür.
- 5- Ak yılan, kara yılanın ölüsünden süzülen şeyi yalamaya başlar.
- 6- Okçu, ak yılanın kendisine bu şeyi yalamasını söylediğini sanır.
- 7- Okçu, bu şeyi yalar ve daha sonra bütün canlıların dilini öğrenir, konuştuklarını anlar.
- 8- Okçuyla yılan konuşmaya başlar.
- 9- Okçuya, yılan dil öğrendiğini söylememesi gerektiğini eğer bunu söylerse öleceğini söyleyip at kafası büyüklüğünde bir altın verir.
- 10- Okçu, ak yılan ile dost olarak evine döner.
- 11- Okçu, altını evine götürür ve daha sonra avlanmaya çıkar.
- 12- Okçu, bir zenginin evine misafir olur, o anda gece kurt ulur ve fırtına çıkar.
- 13- Bu fırtına zenginin koyununu sürükler.
- 14- Kurt, zenginin koyununu yiyeceğini söyler. Eğer onu yiyemezse okçunun atını yiyeceğini söyler.
- 15- Okçu, kurdun dediğini anlar.
- 16- Ahırdaki köpek ise okçunun tabağındaki eti vermesi karşılığında koyunu ve atı yedirtmeyeceğini söyler.
- 17- Okçu, köpeğin bu dediklerini de anlar.

- 18- Okçu, yemeğini köpeğe verir.
- 19- Kurt, zenginin koyununu ve atı sürükler.
- 20- Ev sahibi zengin ise okçuyu bereketli bir misafir olmadığını söyler.
- 21- Okçu ise zenginin üzülmemesini, köpeğinin kurdun yerini bulacağını söyler.
- 22- Okçu ve zengin adam hayvanlarını aramak için yola çıkar.
- 23- Kara köpek, okçunun ve zenginin hayvanlarını bulur.
- 24- Tilki, okçu ve zengin adamı görünce korkudan kaçır.
- 25- Zengin adam, okçuya bu defa da bereketli bir misafir olduğunu söyler ve okçuya istediğini vereceğini der.
- 26- Okçu ise sarı başlı toklunun melemesini anlar ve beş yıl sonra bu koyunu alacağını söyler.
- 27- Okçu, beş yıl sonra zengin adamın evine gider, zengin adamın ona vaad ettiğı sarı başlı tokluyu ister.
- 28- Zengin adam ise ona böyle bir vaad vermediğini söyler ve aralarında anlaşmazlık çıkar.
- 29- Bunun üzerine zengin adam ve okçu kadiya gider.
- 30- Kadı, zengin adama sarı başlı tokluyu iki ayrı yola sürmelerini, okçuya giderse okçunun almasını; zengin adama giderse zengin adamın almasını söyler.
- 31- Zengin adam, bunu kabul eder.
- 32- Sarı başlı toklu, bin koyunu çağırarak okçunun yanın gelir
- 33- Okçu, bin koyunla zengin bir adam olarak evine gelir.
- 34- Okçunun karısı, ailesine gideceğini söyler.
- 35- Okçu, karısını taşıyan atın konuşmalarını duyunca güler.
- 36- Karısı okçuya neden güldüğünü sorar ama okçu eve gidince söyleyeceğini der.
- 37- Okçu ve karısı evine gelir, hanımının ısrarı üzerine okçu bir hayvan keserek sırrını halkına söylemeye karar verir tam o sırada tavuğun ve horozun konuşmalarını duyar, karısına bağırıp sırrını açıklamaz ve ölmekten kurtulur.
- 38- Okçu, avdan eve döner ve kendisini kurdun yiyeceğini öğrenir ve kervancılardan kendisini saklamasını ister.
- 39- Kervancılar, okçuyu toprağa gömerler ama kurt onu toprağı başka yerden kazarak yer.

3.20.3. Motif Yapısı

B.100-199. Sihirli Hayvanlar

Okçu, ak yılanın yaladığı nesneyi yalayarak bütün lisanları öğrenir.

B.211.1.4. Konuşan tavuk

Tavuk, insan gibi konuşur.

B.211.1.7. Konuşan köpek

Köpek, insan gibi konuşur.

B.211.1.3. Konuşan at

At, taya gebe olduğunu ve yorgun olduğunu söyler.

B.211.1.7. Konuşan köpek

Köpek, misafirin yemeği vermesi karşılığında ahırdaki hayvanları koruyacağını söyler, insan gibi konuşur.

B.211.1.4. Konuşan kurt

Kurt, okçuyu yiyeceğini söyler.

C.420. Sırları açıklama yasağı

Yılan, okçudan sırları açıklamamasını, sırları açıklarsa öleceğini söyler.

C.611. Yasaklanan odaya grime

Okçu, zengin adama beş yıl sonra gelip sari başlı tokluyu alacağını söyler.

P.320. Misafirperverlik

Okçu, zengin adamın evine misafir olur.

(T) P.462. Okçu

Okçu, iki yılanın kavga ettiğini görür.

P.414. Ava çıkma

Okçu, ava çıkar.

3.20.4. Masalın Türkçe Öğretimine Faydası

Bu masal, okuyanların hayal gücünü zenginleştirir, dili sade ve açıktır. Bu nedenle okuyanlar yeni sözcükler öğrenebilir. Bununla beraber değerler eğitimi olarak “iyilik” ve “kötülük” kavramını anlamakta zorluk çekmezler.

4. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MASALLARIN TÜRKÇE ÖĞRETİMİNE FAYDALARI

Bu bölümümüzde ise genel olarak Masalların Türkçe Öğretimine Faydalarından bahsedeceğiz.

Türkiye Dünya'ya açılmaya başlamıştır, bu nedenle Türkçe öğretimi daha büyük bir önem teşkil etmektedir. Yabancı dil olarak Türkçe öğretimine fayda sağlayan ilk eserimiz Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan Divanü Lügat'it Türk eseridir. Bu alanda kuramsal olarak henüz belli olan bir sistem bulunmamaktadır. Çünkü bu alan gelişmekte olan bir alandır.

Günümüzde bilgiye ulaşmak artık çok kolaydır. Teknolojik imkanlar sayesinde toplumda yaşayan her birey bilgiye ulaşmaktadır ama bilgiye ulaşmak bireyin dil becersine bağlıdır. Dil toplumda yaşayan bireylerin yaşamlarını kolaylaştıran, onları bir arada tutan, düşündüklerini anlamlaştırmalarını ve paylaşımlarını sağlayan en önemli öğedir.

Her dilin, evreni farklıdır. İnsanlar Dünya'ya geldikleri anda kendilerini bir dilin içinde bulurlar. Bu onların anadilidir. O dilin ses sistemini öğrenir, sözcüklerini kavrar ve konuşmaya başlar. (Adalı, 1983, s. 31). Zihnimizde oluşturduğumuz kavramları başkalarına aktarmak için anadilimizden faydalanırız. Zihnimizde oluşan bu kavramları dile döktüğümüzde anadilin önemi bu noktada ortaya çıkmaktadır. Çünkü bireyler, yaşadıkları olayları, karşılaştıkları durumları kendi pencerelerinden yola çıkarak anlatırlar. Bu nedenle anadil eğitimi oldukça önemli bir yere sahiptir. (Özbay, 2002, s. 107).

Günümüzde insanlar, çalıştıkları sektöre göre ikinci bir dil öğrenmeye ihtiyaçları olduklarını söylemişlerdir. Yabancı dil öğrenmek herkes için gerekli bir hal gelmiştir. (Göçer, 2009, s. 28).

Divanü Lügati't Türk, Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla yazılmıştır. İki dilli bir sözlüktür. Türkçenin Arapça kadar zengin olduğunu söylemenin yanında asıl amacı Araplara Türkçeyi öğretmek olmuştur. (Adıgüzel, 2010, s. 28). Bu sözlüğü Türkçe öğretiminin ilk eseri olarak kabul etmek gereklidir. Türkçeyi öğrenmeyi ve Türkçe öğrenmenin bilincini bu eser ortaya koymuştur. Akyüz, Kaşgarlı Mahmut'un Araplara

Türkçeyi öğretirken kullandığı metodu bazı kriterlere şu şekilde sıralamıştır: (Akyüz, 1994, s. 34-35).

1. Gramer kurallarını vermekten ziyade bol bol örnek verilerek Türkçeyi öğrenenlere anlatılmak istenen sezdirilmelidir. Örnek açık ve anlaşılır olmalıdır.
2. Dil öğrenmede metinlerin, atasözlerinin, deyimlerin etkisi çok büyüktür ve önemlidir.
3. Dil öğrenen bireyler o dilin ait olduğu kültürü de öğrenirler. Bu nedenle Kaşgarlı Mahmut Araplara Türkçeyi öğretirken aynı zaman da kültürü de öğretmeyi başarmıştır.
4. Dil öğreniminde “tekrar” oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle dil öğretirken Kaşgarlı Mahmut, lügatında tekrar tekrar kuralları yinelemiştir.
5. Kaşgarlı Mahmut, dil öğretme metotlarını bulmak için ara ara lügatını yazdırmayı durdurmuş en iyisini bulana kadar yazmaya devam etmiştir.
6. Divanü Lügati't Türk XI. Yüzyılda Karahanlı Türkçesiyle yazılan bir eserdir. Kaşgarlı Mahmut; Türkçenin fonetik yapısını, anlam yapısını, Türkçenin dönemi içindeki durumunu, Türk kültürünü eserinde ele almıştır. (Hengirmen, 1993, s. 3-4).

Türkçe öğretimi için kullanılan bir diğer kaynak Codex Cominicus'tur. Kıpçak Türkçesiyle yazılan bu eserde amaç Kıpçak Türkleri arasında Hristiyanlık dinini yaymaktır. Bu eserde İncil'den kıssalar bulunur, atasözleri, bilmece vb. türler de yer almaktadır. Bu durum Türk dilini de öğretmek amacıyla yazıldığını da gösterir. Ancak bu sözlük misyonerler tarafından Hristiyanlığı yaygınlaştırmak için kullanılmıştır. (Karakuş, 2006, 21).

Eski Anadolu Türkçesi dönemi ise Türk dilinin gelişimi için en önemli dönemlerinden biridir. Karamanoğlu Mehmet Bey'in yayımladığı bir ferman bulunmaktadır: “Bugünden sonra divanda, bergâhta, dergahta, Türkçeden başka bir dil kullanılmayacaktır.” Emriyle emriyle yeni bir dönem bir başlamıştır. Bütün devlet adamları, sanatçılar Türkçeye yönelmişlerdir. Türkçenin ana dil olarak öğretimi büyük bir önem kazanmaya başlamıştır. Türkçe öğretiminin ilk temel kaynağı Divanü Lügat'it Türk adlı eserdir. Bu eser kendisinden sonraki dönemler için de büyük bir ilham kaynağı olmuştur. (Tiryaki, 2011, s. 3).

Bir diğerk önemli çalışmalardan birisi de Muhakemat'ül Lügateyn adlı eserdir. Ali şir Nevai tarafından yazılmıştır. Bu sözlükte ise Türkçe ile Farsça karşılaştırılmıştır ve Türkçenin Farsçadan daha üstün bir dil olduğuna dikkat çekerek bu teorisini ispatlamaya çalışmıştır. (Barın, 2002, s.122).

Türkiye sınırları bakımından oldukça geniş bri alana sahip olan ülkelerden biridir. Bu nedenle yapılan ticari anlaşmalar sayesinde birçok kültürle etkileşim içinde bulunmaktadır. Bu nedenle Türkiye farklı kültürleri de etkilemektedir. Dünya'nın birçok noktasında Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri, Türkçe Öğretim Merkezleri, Türk dili ve kültürüyle ilgili ensitütüler kurulmuştur. Türkiye'de 1950'lili yıllardan sonra Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesi için ciddi anlamda çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Türk dili araştırmalarını yapmak amacıyla Türk Dünyasından yüksek lisans ve doktora eğitimlerini yapmak amacıyla öğrenciler Türkiye'ye getirilmeye başlanmıştır. Türkçenin gelişmesi için ülke çapında Tömer'ler kurulmaya başlanmıştır. Günümüzde Türkçe öğretimi için önemli bir yere sahip kurumlardan birisi de Yunus Emre Ensitüsü'dür. Bu kurumda Türkçenin öğretilmesi ve Türk kültürünün diğerk ülkelere tanıtılması için çalışmalarını sürdürmektedir.

2001 yılında Ankara'da Millî Eğitim Bakanlığı tarafından "Avrupa'da Yabancı Dil Öğretimi Olarak Türkçe Eğitimi" konulu bir sempozyum düzenlenmiştir. Bu sempozyum Avrupa'nın dokusuna yeni bir bakış açısı getirecektir. Bu nedenle, Tür dilinin evrensel bir dil olarak tanıtılması hususunda kolaylık sağlayacaktır. Türkçenin öğrenilmesi de Avrupa'da ihtiyaç haline geldiği için bu alanın önemi de artmaktadır. Çünkü Türkiye hem Avrupa hem Asya ülkelerine komşudur. Bu ülkelerin geçiş güzerhahında olduğu için ülkeler bizim kültürümüz ve dilimizden de etkilenmektedirler. Bu durumda Türkiye'nin değerini artırmaktadır. (Bölükbaş, 2004, s. 21).

Türkiye'de Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesi için çalışmalar hız kazanmaktadır. Üniversitelerde, Türkçe öğretim uygulama ve araştırma merkezleri açılmıştır bununla beraber üniversitelerde lisansüstü programlarının sayısı artmaya, Türçenin yabancı dil olarak öğretilmesine yardımcı olan kaynaklarda yazılmaya başlamıştır.

Moğul, “*Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi İle İlgili Çalışmalara Genel Bir Bakış*” isimli makalesinde Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesini konu edinen çalışmalar hakkında bilgiler vermiştir. (Göçer A, Moğul S, 2011, s. 802-805).

Bu bilgilerin ışığında masalların Türkçe öğretimine faydalarına değinebiliriz. Masal kavramının literatürdeki birçok karşılığı bulunmaktadır. Masal kavramının dünya edebiyatında önemli bir yeri vardır. Masalın ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı hakkında çeşitli görüşler vardır. Örneğin, Oxford Resimli Sözlüğü masalı büyümlü olayların, sözlü olarak anlatılması şeklinde tanımlamaktadır. Bir diğer görüş olarak ise Pertev Naili Boratav, masalların inandırma amaçlarının olmadığını, gerçek olayları yansıtmadığını söylemektedir. (Bengirmen, 1993, s. 10-54).

Masallar içinde bulundukları toplumun aynasıdır. O toplumun geleneklerini, ahlak yapısını masallardan öğrenmemiz mümkündür. Dil öğretiminde de masalların önemli bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ancak öğrencilerin ırk yapısı, yaşadığı toplumun kültürel yapısı, fiziksel ve ruhsal özellikleri dil öğrenmesinde önemli bir yere sahiptir. Örneğin, Afrika ülkelerinde üç dil konuşulmaktadır. Ama bu dillerde ülkelerin coğrafi özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Örneğin, Somali’de Arapça, İngilizce daha yaygınken Çad ülkesinde ise Fransızca ve Arapça daha çok konuşulmaktadır. Nijerya ülkesinde ise halkın büyük çoğunluğu İngilizce konuşmaktadır. Ancak, Somalilerin konuştuğu Arapça’yı Arapça konuşmalarına rağmen Çadlılar anlamamaktadır. Bunun nedeni ise diller ortak olsa da konuşulan bölgelerdeki ağız farklılıklarıdır. Bir çok dilin konuşulduğu ülkelerde yeni bir dil öğrenmenin ve yeni bir dil öğretmenin hem dezavantajları hem de avantajları bulunmaktadır. (Yağmur, 2006, s. 31-48).

Bireylerin, içinde olduğu ülkelerin sosyal, ekonomik yönlerini göz önüne alırsak, yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin; ülkelerinde kendi dillerini üretme, yaşatma çabalarının olduğunu da görmekteyiz. Çeşitli inanışlarının da dil öğrenmeye etkisinin olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Masalları da Türkçe öğretiminde kullanmamızın amacı, bu bireylerin toplumdan soyutlanmadığını göstermek ve onlara Türk dilini ve Türk kültürünü sevdirmektir. Özellikle sömürge bölgelerinde yapılan çalışmalarda, batılı ülkelerin kendi dillerini empoze ederek kendi birliklerini kurmaya çalışan bu ülkeleri hakimiyeti altına almak istedikleri tarih boyunca gözlenmiştir. Bizim amacımız ise kendi kültürlerini yaşatarak, kendi benliklerini kaybetmeden,

masallarımızla Türkçeyi uluslar arası öğrencilere yeni bir dil kazandırma arzusudur. A1 ve A2 seviyelerinde “Belirsiz Geçmiş Zaman” anlatılırken, elbette masallardan yararlanıyoruz. Bunun kullanılabileceğini birçok araştırmacı dile getiriyor. (Bölükbaş, 2004, s. 19-28).

Öğrencilere dil öğretimi becerisi kazandırmaya çalışan öğretmenler 4 temel beceriyi kazandırmaya çalışır. “Okuma, yazma, dinleme, konuşma” becerilerini geliştirmek için çaba harcarlar. Bazı araştırmacılara göre alıcı beceriler okuma ve dinlemeyi artırırken, üretken beceriler konuşmayı ve yazmayı geliştirir. Elbette, yeni bir dil öğrenen bireylerde bazı gözlemlerin sonucunda şu sonuca ulaşabiliriz. Dil öğretimi kişiden kişiye değişir. Çünkü herkesin öğrenme becerisi aynı değildir. Bazı bireylerde alıcı beceriler daha kuvvetliken, bazı bireylerde ise üretici beceriler daha kuvvetlidir.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin bazı zorlukları vardır. Bir dili iyi bir şekilde öğretmek için çeşitli ders metaryellerine ihtiyacımız vardır. Öğrencilerin; okuma, yazma, konuşma ve dinleme gibi alanlarda kendilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Türkçe öğretimi yaparken, öğrencilerin milliyetlerini göz önünde bulundurmamız gerekir. Öğrencilerin yaşadığı coğrafi konum, bedensel yapıları, genetik özellikleri ve ruhsal yapıları Türkçe öğrenimini etkilemektedir. Bu nedenle Türkçe öğretiminde alternatif yollar aranmaktadır.

Dil öğretiminde metin kullanımı ile ilgili olarak Günay (2003), “Anadili ya da yabancı dil öğretiminin her aşamasında metin kullanımı vardır. Temel düzeyde Yabancılar Türkçe öğretimi, Avrupa Ortak Başvuru Metni’nin A1-A2 seviyesindeki kazanımlarını öngörür. (Kara, 2011, s. 161).

Genellikle, Avrupa Dil Kriterlerine göre A1-A2 seviyelerindeki öğrencilere maddî ve anevî değerlerin öğretilmesi için masalların özenle seçilmesi gerekmektedir. Eğer, masallar öğrenci için uygun seçilirse öğrencinin motivasyonu ve dile ilgisi artar. Yapılan çeşitli araştırmalara göre ikilemeler, atasözleri, deyimler, tekerlemeler vb. gibi Türk diline ait unsurların öğretilmesi konusunda masalların çok büyük faydaları vardır. Yabancı öğrencilere, atasözleri, deyimler, mecaz anlamlar, toplum yapısını, insan tiplerini öğretirken masalların bu özelliklerinden yararlanabiliriz. Öğretmenin, masalları etkileyici bir şekilde anlatması çok önemlidir. Çünkü bir dili öğrenmek için yalnızca gramer bilgisi yeterli değildir. Bu nedenle, öğrencilerin hem işitsel hem de görsel olarak masallarda geçen tekerlemelerden, ikilemelerden atasözleri ve deyimlerden

yararlanması gerekmektedir.

“Muhatabı yerli veya yabancı kim olursa olsun Türkçenin öğretilmesi amacıyla yazılan ilk eser olarak Kaşgarlı Mahmut’un Divanü Lugat’it-Türk (1068-1072) adlı eserini kabul etmek gerekir. Çünkü Türkçenin bir devlet ve millet dili olarak kurallarının tespit edildiği ve öğretim amacıyla yazılan gramer nitelikli ilk eser Divanü Lugat’it Türk’tür. Kaşgarlı Mahmut, Araplara gelişmiş, bir bilim, kültür ve edebiyat dili halini almış olan Türkçeyi öğretmek amacıyla Bağdat’ ta 8624 kelimenin yer aldığı Divanü Lügati’it-Türk adlı eserini Arap alfabesiyle yazmıştır. Divanü Lügati’it-Türk’ün Türkçenin zenginliğini ispat eden; Araplara da Türkçeyi öğretmeyi amaçlayan üstün bir eser olarak ortaya konulması, dil öğretimi ve dil şuuru açısından oldukça önemlidir.” (Karakuş, 2006, s. 16-17). Öğrencilerin, Türk dilini daha iyi öğrenmeleri için gerekli olan şey tekrardır. Bir dili öğrenci ne kadar tekrar ederse o kadar iyi öğrenir. (Tiryaki, 2011, s. 1). *“Birçok üniversite bünyesinde Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine yönelik lisansüstü eğitim vermeye başlamıştır. Gazi, Ankara vb. üniversitelerin bünyesinde kurulan Türkçe Öğrenim Merkezleri (TÖMER), eğitimlerinde kullanılmak üzere kitap seti hazırlatmışlardır. TİKA’nın yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılmak üzere hazırlattığı ve temel, orta, yüksek ve ileri düzeyde sekiz kitaptan oluşan Güneş-Türkçe Öğreniyoruz adlı dil öğretim seti Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan önemli çalışmalar arasındadır.”* (Göçer, 2009, s. 1301).

Masallar görsel, işitsel olarak öğrencilerin zihnini açtığı için çok fatdalı bir araçtır. Bu nedenle öğrencilerde duyuların gelişmesini istiyorsak masalları da kullanmalıyız. Masalları, eğitim aracı kullanırken öğrencilerin empati yeteneğinin gelişmesine dikkat edilmelidir. Bu yüzden masal konuları öğrencilerin anlayabileceği şekilde seçilmelidir. Onların ırklarına, dillerine uygun olarak tema belirlenmelidir.

SONUÇ

Kazak Edebiyatı ve Kazak çocuk masalları hakkında yapılan çalışmaların sayısı çok azdır. Amacımız yaptığımız bu çalışma ile Kazak Edebiyatı ve Kazak çocuk masalları ile yapılan çalışmalara katkı sağlamaktır. Kazak Edebiyatı'nda Kazak masalları ve Kazak Çocuk masalları çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü Çarlık Rusya, Sovyet Birliği ve Kazakistan Cumhuriyeti devrinde çok sayıda çalışan araştırmacılar olmuştur. Ancak Türkiye'de bu konu hakkında çalışan araştırmacıların sayısı çok fazla değildir.

Bu çalışmamızda halk bilimi araştırma yöntemlerine uygun olarak 20 adet masalın ana düşüncesi, olay örgüsü, motif yapısı, masalların genel değerlendirmesini, masalların Türkçe öğretimine faydaları genel olarak halk biliminin araştırma yöntemlerine uygun olarak işlemeye ve bilimsel sonuçlara ulaşılmaya çalışıldı. Araştırmamızın kapsamını sınırlamak adına masallardaki bölümleri olay örgüsü, ana düşüncesi, motif yapısı ve masalın Türkçe öğretimine faydası verilmiştir.

Çalışmamızda Kazak Çocuk masalları içerisinde seçtiğimiz 20 adet çocuk masalı S.Thompson tip kataloğuna göre incelenmiştir. Masalların Kazak Türkçesi ile birlikte bu masalların Türkiye Türkçesi yazımlarına da yer verilmiştir. Kazak masallarının en güzel örneklerinin yer aldığı “Kazak Masallarından Seçmeler” kitabından yararlanılmıştır. Girişte de belirttiğimiz gibi literatür araştırmalarında Kazak Çocuk Masalları hakkında yapılan araştırmaların sayısı oldukça azdır. Bu nedenle bu çalışmamızın literatürdeki bu boşluğu doldurmaya yardımcı olacağını düşünüyoruz.

Bu çalışmamızda incelediğimiz 20 adet masaldan yola çıkarak, masallarda kullanılan tipler hakkında şunları söyleyebiliriz: Kahramanlar olağanüstü özelliklere sahiptirler. Bu kahramanlar cadı, peri gibi yaratıklar olabilmektedir ve bu kahramanlar ana kahramanlara yardımcı olma işlevine de sahiptirler. Ana amaçları ana kahramana yardımcı olarak onun zaman ve mekanlar arasında seyahat etmesine kolaylık sağlarlar. Örneğin bu çalışmamızda incelediğimiz “Padişah'ın Üç Oğlu” isimli masamızda padişahın oğullarının güzel kızı kurtarmak için çeşitli vasıtalarından yararlandıklarını ve olağanüstü güçlere sahip olduklarını görmekteyiz. Yani dünya masallarında olduğu gibi bu masallarda bu işlevi görmekteyiz.

Olağanüstü yaratıkların bir sahibi vardır. Tarak, ayna, halı vb. gibi nesneler her zor koşulda sahiplerine yardım ederler. Kahramanlar, masal boyunca bir yolculuğa çıkarlar. Kahramanları, zor koşulda kaldığı zaman omları uyarır yahut zor durumdan kurtarır. İncelediğimiz masallara bakacak olursak, bunu en güzel şekilde yapan canlılardan biri ise “at” olarak karşımıza çıkar. Yine atlar, Kazak kültüründe olsun, Kazak çocuk masallarında olsun oldukça önemli bir yere sahiptir.

Ayrıca kahramanların şekil değiştirme özelliğine sahip olduğunu görmekteyiz. Örneğin, “Kötü Üvey Anne” masalımızda üvey annenin, kocasını kandırıp erkek çocuğunu babasına kestirmesi ve onun etini yemesi, ölen erkek çocuğun dirilerek yani literatürdeki “don değiştirme” kavramına uyarak, ağaca kemiklerinin asılması suretiyle serçeye dönüştüğünü görüyoruz.

Bir diğer işlev ise masalarda karşımıza çıkan “dua” motifidir. Kahramanlar, dua ederek çocuk sahibi olabiliyorlar veya başlarına gelen bir musibetten kurtulabiliyorlar. Örneğin “Kulak” isimli bir masalımızda ana kahraman çocuklarının olması için bol bol dua ediyor ve duası kabul oluyor ancak kırk adet kulak şeklinde kadın çocuk doğuruyor. Yine aynı şekilde incelediğimiz “Taş Şehir” masalında ise ana kahraman yollara düşüyor, bir şehre geliyor, üç gün üç gece dua ederek o şehri musibetlerden kurtarıyor.

Diğer motiflere göz atacak olursak, Keloğlan masallarına bakabiliriz. Bu masalarda geçen Keloğlan, Türk masallarında geçtiği gibi sadece saf ve masumluluğu temsil etmez. Kazak masallarında geçen Keloğlan, oldukça akıllı ve kurnazdır. Padişahın kızıyla evlenip, padişahın tahtına geçme gibi işlevleri bulunmaktadır.

Bu izah ettiğimiz masal motifleri diğer Türk Dünyası masallarında da bulunmaktadır. Kazak masallarının metinleri ve epizotları birbirine paraleldir. Mesela gerçekçi masallara, kahramanlık masallarına, olağanüstü masallara bakacak olursak; hepsinin epizotlarının birbirine yakın olduğunu görebiliriz.

Bazı durumlarda hangi masalın hangi kategoriye ayrıldığını görmek çok zordur. Bu nedenle çocuk masallarına uygun olan motifleri incelemek ve çalışmamızın sınırlarını çizmek için masalları özenle seçmeye çalıştık. Kazak masallarında kullanılan tipler hakkında şunları söyleyebiliriz: Kazakların yaşadığı döneme göre değişiklik göstermektedir

Örneğin Kazakistan’da Rusların hakim olduğu dönemlerde yazdıkları masallarla birlikte halkın hakim olduğu dönemde yazdıkları masallar hakkında farklılıklar vardır. İncelediğimiz çalışmada masallarda kullanılan zaman ve mekan kavramına bakarsak şunları dile getirebiliriz:

Genel olarak baktığımızda kahramanlar açık alanlardan kapalı alanlara doğru yola çıkmaktadır ya da kapalı alanlardan açık alanlara doğru gitmektedir. Yer adı olarak belirli bir yer adı geçmemektedir.

Örneğin, “Zengin ile Oğlu” isimli masalımızda zengin oğlunu her yıl pazara göndermektedir. Yani kahraman, kapalı alandan açık alana doğru gitmektedir. Genellikle Kazak kültürünün etkisiyle, kahramanlar bir seyahat halindedir. Av avlarlar, kendilerine eş aramak için yola çıkarlar, alışveriş yapmak için pazarlara giderler. Ancak bunu reel zamanda yaptıkları gibi doğaüstü zamanda yaptıkları eylemlerde vardır. Bu eylemleri de “rüya” motifiyle gerçekleştirirler. Örneğin, Türk Edebiyatı’nda âşık sevgilisini rüyasında görür, onu bulmak için yollara düşer. Aynı durum bu Kazak masallarında da söz konusudur. Ortak bir motiftir diyebiliriz. Ayrıca masallarda geçen tayy-i zaman ve tayy-i mekân kavramının en belirgin özelliklerini de görmekteyiz. Olağanüstü zaman ve mekanlara da kahramanlar yolculuk ederler.

Masallarda kullanılan açık mekanları şu şekilde sıralayabiliriz: Çadırlar, obalar, ovalar, pazarlar, şehir merkezleri vb.’dir. Kapalı mekanlar ise saraylar, köşkler, hanlar, kervansaraylar vb. olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu mekanlara yolculuklar ise bazen atlarla yapılırken bazen de olağanüstü öğelerle gerçekleşmektedir. Örnek verirse, uçan halı, rüya gibi.

Yaptığımız incelemelerde masalların formel yapısına bakarsak çalışmamıza şunları da ekleyebiliriz: “Kırk gün kırk gece”, “üç gün”, “yedi gün” gibi rakamsal olarak günlerin belirtildiği gibi “aylar, haftalar” gibi uzun bir zaman dilimine rastlamakta mümkündür. Örneğin, “Siyah Taş” masalında geçtiği gibi kırk gün kırk gece düğün yapılması buna örnek verilebilir.

Sonuç olarak dil öğrenimde etkisi mühim olan masallarımızı da Türkçe öğrenen öğrencilere değerler eğitimi verirken, belirsiz geçmiş zamanı öğretirken

Kullanabiliriz. Ama bunun için öğrencilerin en az A2 seviyesinde olmaları gerekmektedir. Çünkü masallar soyut ifadelerin yaygın olarak kullanıldığı metinler olduğu için bunu uygularken, öğrenciler zorluk yaşamaktadırlar. Masallardaki kavramların öğrencilere anlatılması masalların Türkçe öğretimine uygulanmasını kolaylaştırır. Böylece öğrenciler, geçmişte şahit oldukları durumları ya da olayları daha kolay şekilde anlatırlar ve gramere uygun olarak cümleler kurabilirler. Ayrıca masallarda kullanılan temel ahlakî değerleri de öğrenmiş olurlar. Bu nedenle masallar Türkçe öğretimine faydalıdır ve Türkçe öğretiminde kullanılmalıdır.

EKLER

METİNLER

BAY MEN BALASI

“Ertede bir bay bolıptı. Baydın jalğız balası bolıptı. Algi balası julkı bağıp otırsa, bir sağım túsip turadı. Sodan keyin tünde algi bala aytadı:

“Ak tüyege mingen kız, jerdi basıp jürgen kız.” deydi. Onda algi sağım aytadı: “Ak tüyege mingenbiz, jerdi basıp jürgenbiz, zerden bolsa izdep tap.”

Algi julka bakkan bala üyine kelip:

“Mağan osınday bir sağım söyledi. Sol sağımdı izdep tabam.” dep âkesine aytadı. Âkesi:

“Barma.” deydi. Sodan keyin:

“Jok, barıp izdeymin!” deydi. Âkesine:

“Mağan kaday at beresin?” deydi. Âkesi:

“Til almadın, endi özin barıp eteğindi kavrıratıp, jügenindi sıldıratıp julkığa bar. Betine karağandı min.” deydi.

Elgi bâlâ eteğin kavrıratıp, jügenin sıldıratıp julkığa barsa, bir kotır tay karaydı. Karakulak deytin elgi taydı jügendegende dönen boladı. Er salğanda bešti boladı. Minip alğanda segiz jasar at boladı. Sodan keyin izdep jıǵadı. Elgi sağımdı izdep kele jatıp bir kölge jolıǵadı. Âlgi kölden öte almaydı. Atm ay jatıp karǵıtında, köldin arǵı jaǵma şıǵadı. Kele jatsa, bir jerde bir torǵay sııldap turadı. Âlgini körıp bir şmtağın kanatıp edi, bir kız bolıp şıktı. Sodan keyin kele jatıp bir kisige jolıǵıp surağanda,

“Jolda aydahar bar.” deydi. Âlgilge kızdı sadakağa beredi. Sonımen kele jatsa, tavdı kopanıp bir aydahar turadı. Âlgi aydahar ekevi alışıp, akırında oydı kır kılıp, kırdı oy kılıp aydahardı jenedi. Sodan keyin kele jatıp bir jerge kelgende, âlgi atı aytadı:

“Sur mergen deytin mergen bar, tüstik j erden atın küñşilik jerden bolşaydı. Men enkey deǵende enkey deydi iyesine. İyesi jaraydı deydi. Bir jerge kelgende enkey deydi Enkeye kaladı, elgi avılğa keledi. Surmergen.”

“Menin atkan kışım ölmey kovmayşı edi.” dep multıǵm alıp umılğanda âyeli jibermeydi. Üyine túsirip:

“Neǵıp жүrsin.” deydi. Sonda aytadı:

“Men osmday suluv kızdı izdep kelemın.” deydi.

“Onday bolsa, mma jerde jakın” deydi. Sodan keyin erte turıp eldeneşe kabat temir üyge baradı. Bara jatında atı aytadı:

“Meni baylap ket.” deydi. Âlgi üydi körıp asıǵıp atın baylamay ketedi. Âlgi üydin jeti bölmesinen en törgi bölmesine barsa, bir altın sandık tur deydi. Âlgini aşısa, suluv kız jatır deydi. Söyleşip birbirimen kelisedi. Sodan keyin sırtka şıksa, atı ölip kalıptı. Jılap kayta keledi.

“Atım ölip kaldı” dep, sonda kız aytadı:

“Bir dâri berimin, âlgi dârinı yiskegen at tiriledi.” Âlgi kızdı alıp birbirimen dâvren sürıp turadı. Sonda bir jalımvız kempir âlgi kızdı hanğa âkelip beretin bolıp kâledı.

“Şeşesi jokka şeşe bolam dep жүr eken.” dep kız bayına aytadı.

“Biz şeşe kılıp alayık.” dep, şeşe kıladı. Kempir bir küni âlgi kızdan suraptı:

“Senin bayının janı kay jerde?” Som sura” deydi. Keşke jigıt kelgen son janm suraptı. Aytpaydı. Keliñsegi ökpeleydi. Sonan keyin aytadı:

“Mânin jamm ultaraǵımnın astındaǵı ak beki.” deydi. Kempir bakını urlap aladı. Âlgi jigıt ölip kaladı. Keliñsegi jılaydı. Sodan keyin:

“Ölgennin sonınan ölemisin, jur suvğa tüseyik.” dep ertin a- lıp, aldan kapka salıp hanğa âkelip beredi. Jigittin atı suvğa tastağan bekini alıp jigittin ultaraǵına salsa, jigıt tiriledi. Basın köterip alsa, katın jok. İzdip şıǵıp kele jatsa, bir koyşıǵa jolıǵandı.

“Bul kimnin avılı?” deydi. “Bir hannın avılı.” deydi koyşı.

“Mundaǵı jıylıs ne?” deǵende:

"Han bir katın âkelip, sonın toyl." dehti. "Ol katın kimdiki?" dep surasa:

"Bir suluv kızdın bayın öltirip, jalmavız kempir âkeldi." deydi. Âlgi jigit koyşı bolıp barmak bolıp:
"Mına suvdan kaytıp ötesin değende kurgurdun suvı kırı dese kurup kaladı?" Sodan keyin koyşmın
kiyimin kiyip, koydı avılğa aydap kelse, suvdan öte almaydı. Manağın ıutıp, koydı laktıradı. Han körip:
"Anturğan, nege unutasın?" değende, esine tüşip:

"Kurğırdm suvı kun." deydi, suv kundi.

Bayağı koyşı dep, han onı jana âyeline tamak aparıp berüvge kosadı. Tamak aparıp bergen bolıp;
kelinşegemen körisip, keşke kaşıp eline kelip, aymaktağı eldi şakırıp, ala biyeni soyıp, tōmendegi eldi
şakırıp, jorğa soyıp, toyl kılıp, bay bolıp barşa muratına jetedi.
Ertegiler, (Almatı 1988, 92-93).

ZENGİN İLE OĞLU

Eski zamanlarda bir zengin varmış. Bu zengin de bir tek oğlu varmış. Bu oğlan günün birinde at
güderken bir serap görmüş ve gece yarısı:

"Ak deveye binen kız, yere basıp yürüyen kız ." demiş. O zaman az önceki serap:

"Ak deveye binmişiz, yere basmışız, zekiysen arayıp bul." diye cevap vermiş. At güden oğlan evine
gelerek:

"Bana serap şöyle dedi, ben onu arayıp bulacağım." diye babasına söylemiş. Babası:

"Gitme." demiş ama oğlan arayacağını söylemiş ve babasına kendisine nasıl bir at önereceğini sormuş.
O zaman babası:

"Mademki beni dinlemedin, öyleyse kendin sürüye eteklerini hışırdatarak, tasam şingırdatarak git ve
sana bakan ata bin." diye nasihat etmiş. Çocuk da eteğini hışırdatarak, tasmaşını şingırdatarak sürüye
varınca ona bir yaralı tay bakmış. Oğlan karakulak adı verilen bu taya tasma geçirdiği zaman büyümüş.
Taya eğer vurduçoğu zaman ise yetişkin bir at olmuş. Ata bindiğinde ise o tam yetişkin olmuş. Böylece
oğlan yitiğini aramaya çıkmış. O evvelki serabı ararken bir göle gelmiş fakat bu gölü geçememiş. Bir ay
bekleyip atını hoplatınca gölün karşı tarafına geçmiş ve yoluna devam etmiş. Böylece giderken bir
ağlayan serçe görmüş. Onu görünce dirseğini vurup kanatmış. O zaman serçe bir kız olmuş. Yoluna devam
eden adamın karşısına başka bir adam çıkmış ve ona yolu üzerinde ejderha olduğunu söylemiş.

Çocuk da bu iyiliğin karşılığı olarak kızı vermiş ve tekrar yoluna devam etmiş, Çocuk giderken yolda bir
dağı kaldıran ejderhayı görmüş ve ikisi güreşmeye başlamışlar. Sonunda oğlan tepeyi bozkır, bozkırı tepe
yaparak ejderhayı yenmiş. Yoluna devam eden oğlana bir yere geldiğinde atı:

"Boz okçu diye biri varmış, bir öğlelik mesafeden vurmuş, bir günlük yerden nişan almış, ben
eğildiğim zaman eğil." Diye tembihlemiş.

Atın sahibi de:

"Peki" demiş. Bir yere geldiğinde at "eğil" diye seslenince oğlan eğilmiş ve bu engeli de aşarak bir köye
gelmiş.

Bozokçu;

"Benim vurduğum adam illaki öldü." demiş ve tüfeğine sarılmış. Ancak karısı onu bırakmamış ve oğlanı
evine alarak nereden gelip, nereye gittiğini sormuş.

Oğlan da:

"Ben güzel kızı arıyorum." diye cevap vermiş. Kadın da:

"Öyleyse o yakın yerde." demiş.

Sonra, ertesi gün sabah kalkarak birkaç katlı demir eve varmış. Oğlan giderken atı ona, kendisini
bağlamasını söylemiş. Ancak evi görünce acele eden oğlan atı bağlamayı unutmuş. Oğlan evin yedi
odasının en sonuncusuna varınca orada bir altın sandık duruyormuş. Oğlan sandığı açınca bir de ne
görsün! İçinde uyuyan güzel bir kız. Bunların ikisi konuşup anlaşılmışlar. Oğlan dışarıya çıkınca bir de ne
görsün! Atı ölmüş. Bunun üzerine oğlan ağlayarak geri dönmüş ve kıza atın öldüğünü söylemiş. Daha
sonra kız ona bir ilaç vermiş ve onu atına koklatması gerektiğini o zaman atın dirileceğini söylemiş. Oğlan
denilenleri yapınca at dirilmiş.

Çok geçmeden de: oğlanla kız evlenmişler ve mutlu bir hayat sürmüşler. Günlerden bir gün bir cadı karı, bu kızı hana getirmek içi yola koyulmuş. Kız, kocasına (oğlana) :

"Bu karı annesizlere anne olacağım diyormuş, biz bunu anne yapalım." demiş. Kocas da kabul etmiş. Böylece yoluna devam ederken günün birinde cadı, kızdan kocasının canının nerede olduğunu sormuş. Akşam oğlan eve gelince karısı sarmuş, fakat o söylememiş. Bunun üzerine karısı buna küsmüş. Bu durumda daha fazla küslüğe dayanamayan oğlan, canının ayakkabının tabanındaki beyaz bıçakta olduğunu söylemiş. Cadı bıçağı çalınca oğlan ölmüş. Oğlanın karısı bu duruma çok üzülmüş ve ağlamış. Cadı, kızı:

"Ölenin ardından ölecek değilsin, haydi gidip suya girelim. Demiş ve onu aldatarak götürmüş ve bir çuvala atarak hana ulaştırmış.

Oğlanın atı suya atılan bıçağı alıp tekrar eski yerine koyunca oğlan dirilmiş. Oğlan etrafına bakınca karısının olmadığını görmüş ve çok geçmeden onu aramaya çıkmış. Oğlan yolda giderken bir çobanla karşılaşmış ve ona:

"Burası kimin köyü?" diye sonmuş. Çoban da:

"Fılan hanın köyü." diye cevap vermiş. Oğlan:

"Bu toplantı neyin nesi?" deyince de, çoban: "Han bir kadın getirmiş, onun düğünü." diye cevap vermiş.

Oğlan o kadın kimin diye sorunca, çoban da: .

"Cadı, güzel kızın kocasını öldürmüş, kızı getirdi" diye cevap vermiş..

Oğlan çobanın yerine geçmek istemiş ve önündeki sudan nasıl geçeceğini sormuş. Çoban da ona:

"Su., kuru! dersin bu su kurur." demiş. Ardından oğlan çobanın giysilerini giymiş, sürüyü köye sürüp gelince geçememiş.

Bunu gören han:

"Lanetli, neden unuttun?" deyince cümle aklına gelmiş ve söylemiş. Han da onu çoban zannederek karısına yemek götürmek için yollamış. Yemek götüren çoban (oğlan) karısıyla görüşmüş, akşam olunca da kaçarak ülkesine dönmüş ve bütün halkı çağırarak düğün yapmış. Düğünden sonra da mutlu bir hayat sürerek muratlarına ermişler.

Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, 2003, s. 188-192).

KANBAK ŞAL

Bar eken de, jok eken Ertek ertek, erte eken Eşkileri börte eken
Kırğavılı kızıl eken

Kuyruk jüni uzun eken

Burın, burın, burında Kanbak Şal degen şal bolıptı. Mal men başka zar bolıptı. Kedeylikten şıkpaptı. Ol av salıp, balık ustap, tamak asıraptı. Jel soksa, şal domalap jöneledi eken. Sodan oğan Kanbak şal dep at koyılğan eken.

Kün sayın avına ilingen eki balığının birevin bir tülki âlimjettik kıp tartıp jey beredi eken. Tülkinin korlığına şıday almay, şal bir küni ekinşi jerge köşem dep, dünya- mülkin arkalap, jolğa şığıptı. Şarşağan son, om bir jerge kömip ketipti; bir jerge eldin soyğan malınan jiynap alğan işek-kamm kömip ketipti; bir jerge karındağı ayranın kömip ketipti. Jükifti salmağimen Kanbak şal uşıp ketpey keledi. Jükten arılğan son, jelmen uşıp, bir jerge tüsipti. Karasa, bir dâv eki tadvı birine birin şakpak kılıp, urıp tur eken.

Dâv:

"Kayda bara jatkan şalsın? Kel, ekevimiz kuş sinasayık!" dep, kazanday bir kara tastı köterip, aspanğa laktınp jiberedi de, kayta kağıp alıp:

"Al, şal, sen de osılay kakpakıl etşi!" deydi.

Şal saskalaktap, kayterin bilmey, tastı kuşaktap aspanğa bir, taska bir karap, künimen turadı.

Sonda dâv:

“E, neğip tursm? Laktır!” deydi. Şal tunc:

“Aspağa laktırsam, “aspa aynalıp jerge tüsedi av!” dep, jerge kakpay tüsirsem, “jer ortasınan oyılıp tüse me?” dep, kavıp kılıp turmın!” deydi.

Sonda dâv kelip, şaldın kolınan ustay aladı da:

“Aksakal, laktırmay-ak goy, tekke kırılarmız!” dep jalmıp koyğızadı. Dâvdin akılı tayyazdığım bilip, şal erlenip, oğan:

“Kel, jerdin işek kamın şığarayık!” deydi.

Dâv jügirip kelip, jerdi tevip kaladı. Jer tizeden oyıladı. Eştene şıkpaydı. Şal özi burın kömip koyğan, kan-jını arılmağan işek-kann jatkan jerdi jügirip barıp, tevip kalsa, işek karın şığa keledi. Dâv jaman korkadı. Sosm şal:

“Kel, endi j erdin mıyın şığarayık.” deydi.

Dâv pârmenimen kelip, jerdi tevip kaladı. Jer tağı da tizeden oyıladı. Eştene şıkpaydı. Şal manağı ayranın kömip ketken jerdi jügirip barıp tevip kalsa, birk etip ayran şığa keledi. Dâv odan beter korkadı. “Mma şal ne değan orasan kuştı.” dep, şaldın aytkanm istey beredi. Akın, şal odan kalay kutıların bilmey.

“Endi kayt! Erten bizge konakka kel.” deydi. Dâv:

“Jaraydı.” dep ketip kaladı. Şal üyine kelip, kempirine:

“Erten dâv konakka keledi.” değende:

“Oybay, nemizdi beremiz?” dep sasadı kempir. Şal tunc:

“Erten dâv keledi. Men eşiktin aldında otırmın. Sonda sen onm közinşe:

“Ne isteymin, şal?” dep mağan kara, men ne desem, som istemekşi bolıp, pışaktı alıp, tura umtıl! Dep kempirine üyretip koy adı.

Ertenine üş dâv kelip, dosının üyinde otıradı. Sol kezde kempir otınp: “Şal, meni asamın üydegi konakka? Tük jok!” depti.

Sonda şal turıp:

“Baskı dâvdiii basın as, ortanşı dâvdiii tösin as, ol jetpese, dosım devdin özin as!” değende, kempir pışağın alıp, tura umtıladı.

Üş dâv tım-tırakay kaşa jöneledi. Dosı laşık üyin basımen köterip, alıp ketedi. Şal aykaylap:

“Ay, dosım, laşığımdı tastap ket. Kayda barsan da, kutılmaysm!” deydi.

Dâv laşıktı tastay sala, kaşıp bara j atsa, bayağı âlimj ettik kıp balığın tartıp jey beretin tülki jolığadı.

“Taksir, kaydan kaşıp kelesin?” deydi tülki.

Bir pâle şaldın kırsıgınan kutıla almay kaşıp kelemiz” deydi dâvler. Tülki:

“Sol Kanbak şaldan korkıp jürsinder me? Menimen jür, men senin öşindi alıp bereyin.” dep dâvdi ertip, şaldı izdep kayta kele jatsa, şal laşıktın janmda tur eken. Tülkiniii ertip kele jatkanm körüp, şal ayğay saladı.

“Ey, tülki-av? Arğı atanda altı atamnm kum bar, bergi atanda bes atamnm kum bar, özinde bitispeytin keğim bar edi, üş dâvdi sonın üşin bergeli kele jatırsın, göy! Bâribir onımen bitpeymın!” dep davıstaydı.

Sonda dâv korkıp:

“Bul bizdi sol atalarının kunına berüvge aldap alıp kele jatır eken göy!” dep oylap, tülkini kuyrıgınan alıp jerge bir urıp öltirip, aldı-artına karamastan kaşa jöneledi. Söytip, Kanbak Şal devler men tülkiden oSılay kutılğan eken deydi.

Asıl Söz, (s. 73-76).

KANBAK DEDE

Bir varmış bir yokmuş Masal masal imiş

Keçileri alaca imiş

Kırgavılı kızıl imiş

Kuyruk tüyü uzunmuş

Çok çok eski bir zamanda Kanbak Dede adında bir dede varmış. Onun mala, mülke, evlada ihtiyacı varmış. O bir türlü fakirlikten _ kurtulamamış. Av avlayıp, balık tutup geçinip gidermiş. Rüzgar esse dede yuvarlanıp gidermiş.. Bu yüzden ona Kanbak Dede diye de ad takmışlar.

Bunun da her gün avına yakalanan iki balıktan birisini bir tilki zorla elinden alıp yermiş. Tilkinin bu zulmüne daha fazla dayanamayan dede, günün birinde tarım yapılan yeri görmek niyetiyle malını mülkünü sırtına alarak yola çıkmış. Yorulduğu zamanda sırtındaki eşyaları bir yere gömerek gitmiş. Bir yere gelince kestiği hayvanın kalın bağırsağını gömmüş. Bir yere de bağırsak (tuluk) içindeki yoğurdu gömmüş. Kanbak Dede arkasındaki yükleri bırakmadan önce yol alıyormuş. Bu yükleri gömünce rüzgarla uçarak bir yere konmuş. Etrafına şöyle bir bakınca, iki dağı birbirine çak- mak gibi çaktıran bir dev görmüş.

Dev bu ihtiyara: "ihtiyar nereye gidiyorsun? Gel ikimiz gücümüzü sınavalım." deyip kazan büyüklüğündeki taşı gökyüzüne atmış, düşerken de onu tekrar kaparak: "Haydi ihtiyar sen de böyle yapsana." demiş.

Şaşkın Dede ne yapacağını bilememiş, taşı kucaklayıp, " göğe bir taşa bakmış " Taşı kucaklayıp bir göğe bir taşa bakmış:"

O zaman dev:

"Ah. niye duruyorsun? Atsana!" demiş. Dede:

" "Göğe atarsam, _ gök dönüp yere mi düşer, yakalamadan düşürsem yerin içine mi girer ? diye endişeleniyorum. " demiş.

İşte o anda dev koşarak gelmiş ve dedenin elinden tutarak:

Dede, boşver atına, boşuna ölmeyelim " diye yalvarıp bırakmış.— Dev'in geri zekâlı olduğunu anlayan dede, cesaret ederek ona: "Gel, toprağın karın bağırsağını çıkaralım!" demiş.

' Dev hızla koşarak bir yeri tepelermiş. Bunun üzerine toprak dirseğe kadar çatlamış fakat hiçbir şey çıkmamış. Dede ise daha önce gömmüş olduğu kanı kurumamış karın bağırsağın olduğu toprağı tepeleyince kalın bağırsak çıkarmış. Bunu gören dev çok korkmuş.

İşte bundan sonra da Dede, deve:

"Haydi gidip toprağın beynini çıkaralım." demiş. Dev, bütün

gücüsüyle toprağı tepelemiş. Toprak yine dirseğe kadar çatlamış, fakat yine hiçbir şey çıkmamış. Dede bu defa da evvelce ayran gömdüğü yeri gidip tepeleyince 'pıt diye yoğurt çıkmaz mı? Bunun üzerine dev daha çok korkmaya başlamış.

Dev:

"Bu dede ne kadar güçlü?" diye düşünmüş ve onun her dediğini yerine getirmeye başlamış. Sonunda devden bıkan Dede, on-dan kurtulmak için:

"Şimdi dön, yarın bizim eve misafirliğe gel." demiş. Dev:

"Dede eve gelmiş karısına eve devin misafir geleceğini söylemiş.Tamam." demiş ve gitmiş.

Dede evine gitmiş ve karısına yarın eve devin misafir geleceğini söyleyince: "Peki biz ona ne vereceğiz?" diye telaşlanmış.

Dede de

"Yarın dev eve gelecek, ben kapının önünde oturacağım.İşte o zaman sen ona bakarak: "ne yapacağım bey diyerek"bana sor. Ben ne dersem yapacağımşın gibi bıçağı eline alarak keser gibi yapmaya başla" diye karısına tembihlemiş.

Ertesi gün üç dev dostunun evine misafirliğe gelmiş. İşte o zaman dedenin karısı:

"Bey evdeki misafirlere ne pişireceğim, evde hiçbir şey yok" demiş. O zaman dede de :

"Baştaki devin başını. ortadaki devin ortadaki devin gövdesini, hunlar da yetmezse dost devin kendisini pişir!" deyince, kadın bıçağı kaptığı gibi devlerin üzerine

yürümüş. Kadından korkan üç dev arkasına döniip bakmadan kaçmışlar. Bu arada Dede'uin dostu dev de çadırını kafasına takarak götürmüş. Bu defa Dede

"Hey dostum, çadırımı bırak. Nereye gidersen git benden kurtulamazsın." diye arkasından bağırmış. Bunun üzerine dev çadırı bırakmış. Kaçarak yoluna devam ederken, bu defa da karşısını Dede'ye zulmeden tilkiyle karşılaşmaz mı? Tilki, deve:

"Efendim neden kaçıyorsunuz? diye sorar. Devler:

"Bela bir Dede'nin belasından kurtulmak için kaçıyoruz" diye cevap vermişler. Tilki:

"Şu Kanbak Dede'den mi korkuyorsunuz? Benimle gelin, ben sizin intikamınızı alayım." diye devleri tekrar yanına alarak Dedeyi aramaya çıkmışlar. Bu sırada Dede de çadırın yanında duruyormuş. Tikiin bunu getirdiğini gören Dede:

"Hey tilkiciğim, öteki atanda altı atamın kan davası var. Beriki atanda beş atamın kan davası var. Sen de ise anlatılamayacak kadar öcüm var İnşaallah bu üç devı bu sebepten getiriyorsundur. Fakat ben yine de bununla yetinmeyeceğim." diye seslenmiş.

O zaman devler korkarak

"Bu bizi atalarının kan davası karşılığı olarak vermek için götürüyormuş." diye düşünerek tilkiyi kuyruğundan tutarak yere çarparak öldürürler, kendileri de arkalarına bakmadan kaçıp gider.

Böylece Kanbak Dede devlerden ve tilkiden kurtulur.

Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, 2013, s. 204-208).

ALTIN BALTA

Bayağıda bir kedey bolıptı. Bir küni ol körşiles baydıñ balta- sin surap alıp, otinga barıptı.

Biraz otın şavıp bola bergen kezde, kedeydi baltasınıñ bası uşıp ketip kasındağı diirmen tasın aylandırıp jatkan suvğa banp tüsipti.

Kedey diirmenşi şalğa kelip, baltamdı alıp ber dep jalınadı. Şal diirmenin toktatıp, suvğa kolın tıgıp jiberedi de, bir altın bastı baltanı alıp şığadı.

"Minav ma baltañ?" deydi kedey. "Jok, bul emes." deydi kedey.

Şal suvğa ekinşi ret kolın malıp jiberip kumis bastı baltanı alıp şığadı da : "Minav ma baltañ?" deydi tağı da kedeyge.

"Bul da emes.

Diirmenşi üşinşi ret kolın suvğa malğanda, kara temir balta iligedi. Sol kezde kana kedey:

"E, mine, minav meniñ baltam!" dep, oğan kolın soza bergende, diirmenşi şal onı toktatıp:üşin menen mına baltanı sıyğa al. Onıñ sen sıyaktı kedeyge tigizerpaydası köp. Osı balta kolında turğanda küñkörösiniñ tüzeler, tez arada ak el katarına kosıarsıñ." dep, oğan altın baltanı beredi.

"Şırağım, diiniekoñız emes, ak peyil adal jan ekens Kedey bul baltanı üyge ákelgen künden bastap, kulşına eñbeketedi. Altın balta sıkırlı balta eken, kedey otındı da öndirte jaradı. Söytip, isi oiğa basadı. Üyge bereke kiredi.

Munı körşi bay da baykap kaladı. Bir küni ol kedeyden muniñ sırın suraydı. Kedey jasırmay barlık bolğan okığanı aytıp beredi.

Endi bayağı kedeyge bere turğan kara baltasın ala salıp, bay da otinga keledi. Ol otındı şabar şappastan-ak şıdamay, baltasın diirmen suvına laktırıp jiberedi de, alıp ber dep, diirmenşi şalğa keledi. Şal suvdan altın bastı baltanı alıp şığadı. Sol sol ak eken bay:

"Meniñ baltam, minav meniñ baltam!" dep tura umtıladı. Birak diirmenşi şal onı keydesinen iterip, toktadı da;

"Koya tur, kulkını toymağan kuv neme! Mine, senin baltan." dep, bayğa öziniñ temir bastı baltasın alıp beredi.

Bay amalı kurıp üyine kaytadı. Eñbegimen künelirken kedeydi kündep, köre almay, işkusa bolğan bay şarvasına da jöndep karay almaptı. Turmısın da berekesi ketipti. Sarı avru bop akırında bay ölöp tinipti. Ak Sandık, (s.188-189).

ALTIN BALTA

Eski zamanlarda bir fakir varmış. Günün birinde komşusundan baltasını istemiş ve odun kesmeye gitmiş. Biraz odun kestikten sonra dönmeye hazırlanırken fakirin baltasının başı çıkınca. olacak bu ya. Değirmeni döndüren suyun içerisine düşmüş. Fakir, ihtiyar değirmenciye gelip bahasını vermesi için yalvarmış. ihtiyar da değirmeni durdurmuş ve sudan altın başlı baltayı çıkararak :

"Baltan bu mu diye sormuş. Fakir:

"Hayır bu değil demiş.

İhtiyar ikinci defa elini suya sokmuş ve gümüş başlı baltayı çıkarmış ve "Baltan bu mu?" diye fakire sormuş

Fakirde:

"Bu değil." demiş.

Değirmenci üçüncü defa elini suya soktuğunda kara demir baltayı çıkarmış. O zaman fakir:

"Eh, işte bu benim baltam." diyerek elini ona uzatırken ihtiyar değirmenci onu durdurup:

"Yavrum maddiyatçı değil, temiz kalpli dürüst insanmışsın.

Bu yüzden bu baltayı benden hediye olarak al. Bunun senin gibi fakirlere yararı çok olur. Bu balta elinde bulunduğu sürece geçimi iyileşir ve kısa zamanda herkesin olduğu hale gelersin." demiş ve baltayı vermiş.

Fakir de bu baltayı alıp evine gitmiş. Fakir, evine vardığı günden itibaren cansiperane çalışmaya başlamış. Meğer altın balta sihirliymiş. Fakir odunu bolca kesmiş. Böylece işi yoluna girmiş, evinde bet bereket artmış. Çok geçmeden konu komşu fakirdeki değişikliği fark etmişler ve bunun sırrını sormuşlar. Fakir de gizlemeden bütün olanları anlatmış. Artık fakirin yaptığı gibi zengin de kara baltasını alarak odun kesmeye gitmiş. O odunu kesmiş, fakirin yaptığı gibi baltasını da suya atmış ve değirmencinin yanına varmış. İhtiyar sudan altın başlı baltayı çıkardığında zengin:

"Bu benim baltam, bu benim baltam." diyerek ona doğru uzanmış. Fakat değirmenci ihtiyar onu göğsünden iterek durdurmuş ve:

"Bırak. gözü doymayan hilekâr! İşte senin baltan." diyerek demir başlı baltasını sudan çıkararak ona vermiş. Çaresiz kalan zengin evine dönmüş. Emeliyle geçinen fakiri kıskanmış. Hasetlikten işi düzgün gitmez olmuş. Evinin beti bereketi kaçmış. Sonunda zengin sara hastalığına yakalanmış ve ölmüş.

Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, 2003, s. 218-220).

DOSTIK

Burıngı otken zamanda bir jigit anğa şıǵıp kus salıp jürse, bir taska konıp otırğan bir kök kustı köredi. Kustın kasma jakındap barsa uşpaydı.

"Bul ne kılğan kus?" dep ustap alıp karasa, kanat kuyrıǵı julınıp, jurday bolıp kalğan eken. Kök kustın munday ahvalda bolğanına rakımı kelip, jigit kustı üyge alıp kelip, atasına körsetipti.

Atası kуска karap otırıptı da:

"Balam, bul kustı on bes kün bak, sonan son tilegen jaǵına uşınıp jiber." depti. Jigit atasının aytkanın istep, kustı on bes kün baktı. Kuskajanadan kanat, kuyırık şıktı. "Tilegen jaǵma uşıp kete ber." dedi jigit.

"Basma kanday bolsa da bir kiyımşılık tuvsa, meni tavıp al, men pâlendey jerde turamın." dedi kök kus.

"Jaksı, kerek vakıtta tavıp alarımın." dep kaldı jigit.

"Koş, jigit!" dep pır etip kök kus uşıp ketti. Künderden kün ötkende jigitin atası da, katını da öldi. Maldan, baktan ayrıldı. Kiyuge köylek te, işuvge tamak ta tappadı. Sondıktan ol bayaǵı kök kustı izdevge mejbür bolıp jolǵa şıktı. *'

Tün katıp, tüsi kaşıp, bimeşe kün jol jürüp, bir jerge jetkende aldman bir adam şıktı. "Kayda bara jatırsın?" dep suradı ol adam jolavşıdan:

"Kök kus deǵen dosım bar edi, som izdep bara jatırımın. Onın avılın bilmeysin be?" dep suradı jolavşı.

"Om ne kılasın, avılı uzak emes."

"Maldan, bakıtın ayrıldım. Ol dosım edi, sonan kömek suraym dep bara jatırımın." "Olay bolsa, kışkene kök sandıǵı bar, om ülken bir sandıkka salıp koyadı, som sura. Som alsan bakıtı da, bayda bolasın."

"Jaksı, jora" dep jolavşı jolǵa tüsti. Ertenine kök kus dosınınkine keldi.

Kök kus izdep kelgen dosım âbden sıyladı. Kiyindirdi, toyındırdı. Künderdin bir küni bolǵanda ol kaytatıǵım boldı.

"Alış j erden arıp talip kelgen ekensin, ne buyımtayın bar, dosım?" dedi kök kus.

"Mal da, jan da suramaymın, tek kana ülken sandıǵınnın işindegi kışkene kök sandıǵındı suraymın." dedi jolavşı.

"Menin kök sandıǵımnım barın kaydan bildin, birev ayıttı ma?" "Jok, eşkini aytkan jok, özim bildim."

"Kiymas dosım edin, bereyin, birak sandıktı üyine barmay aşpa." dep sandıktı berdi. "Jaksı." dep kök sandıktı koltıǵına kısıp jolavşı eline kayıttı.

Jolavşı bimeşe kün jol jürgennen keyin bul sandıkta ne bar e- ken, aşır köreyin dep, sandıktı aşır edi, işinen pır etip, eki kepter uşır ketti. Jolavşı izinen kuşır birevin ustap, endi birevin ustayın değende bir kökjal arlan böri kelip kepterdi jeytin boldı. Sonda jolavşı berige jalınıp:

"Dosımnı surap alıp kele jatır edim, kepterimdi jemey, özi me kaytarıp beriniz." dedi. "Kepterindi jemesem, bir jıldan keyin özindi jeymin." dedi böri aybattanıp, şabınıp tınp:

"Özimdi jesen je, dosımnı alğan kepterimdi jeme, kayırıp ber." dedi jolavşı "Jaksı vedene tur!" dedi de böri jönine ketti.

Jolavşı kepterdi sandıkka salıp alıp, bimeşe kün jol jürüp, anp talıp, boldırıp üyine keldi. Sandıktı aşır, eki kepter eki jakka uşır üydin eşigine kondı.

Birazıraktan keyin üydin işinde beri dayın bolıp ketti, sonan bastap janağı adam bay bola bastadı.

Künderden kün ötti, bayağı börinin kelip jeytuğın vakitti jetti.

"Bugün kelip jeydi göy." dep janağı adam korkıp jatkanda birev kelip, kulağın köterip aspağa alıp uşır. Birazıraktan son tars etip miltıktın davısı estiledi. Janağı adam korıkanman söyley almay tili kürmelip kaldı. Bir vakıttı esin jıyıp özi me keldi. Karasa, kasında bayağı kök kus otır eken.

"Dosım bola tınp, meni nege bunşa korkıttı?" dedi jigit kök kusa.

"Jok, korkıtpadım, dostıktı istedim. Seni jeytuğın kök jal böri menin ağam edi, ol bayağıda menin kanat, kuyruğımı julıp, ölsin dep, elsiz kula tüzge tastap ketip edi. Sen meni tavıp alıp, on bes kün bağıp küşime keltirip, kanat kuyruğımı jetildirdin, dostıktı ettin. Men de sağan dostıktı etip, sandığımı berip edim. Bırak âzâzil ağam aramızğa kısıtırılıp seni jeytin bolğanın bildim. Sondıktan seni jegizbey alıp kaştım. Bağanı bağı miltık atkan men edim, onda seni jeytin ağamdı attım. Sendey dosım üşin ağamdı öltirdim." dedi kök kus. Ertegiler, (Almatı 1988, s. 263-264)..

DOSTLUK

Evvelki zamanlarda bir genç av avlarken bir taşın üzerinde dinlenen mavi bir kuş görür.

Avcı, kuşa doğru yaklaşmasına rağmen kuş uçmaz.

"Bu kuş ne yapıyor?" diyerek kuşu yakalayıp bakınca kanat ve kuyruğunun yolunup hiçbir şeyi kalmayan kuş olduğu anlaşılır.

Adam, mavi kuşu bu hâlde görünce kuşa acıyarak onu evine getirir ve babasına gösterir.

Babası da kuşa bakarak:

"Oğlum bu kuşu on beş gün besle, ondan sonra istediğin tarafa uçur." demiş.

Genç de babasının dediğini yaparak kuşu on beş gün beslemiş. Bu arada kuş kendine gelmiş, kuyruk ve kanatları da çıkmış.

Bunun üzerine genç, kuşa:

"İstediğin tarafa uçup gidebilirsin." demiş. Mavi kuş:

"Başın darda kalırsa beni bul, ben filân yerde otururum." demiş. Genç de:

"İyi, gerekirse bulurum." demiş.

"Eyvallah genç!" diyen mavi kuş uçup gitmiş. Günlerden bir gün gencin babası da karısı da ölmüş. Maldan, hâlden ayrılan genç yiyecek gömleği, yiyecek ekmeği kalmamış. O yüzden genç, mavi kuşu aramaya mecbur kalarak yola çıkmış.

Geceleri geceye katarak, rengi solarak birkaç gün yol yürüyen genç bir yere eriştiğinde, orda bir adamla karşılaşmış.

O adam, yolcuya:

"Nereye gidiyorsun?" diye sormuş. O da:

"Mavi kuş diye bir dostum vardı, onu arıyorum, onun kövüne biliyor musun?" diye sormuş.

Öteki adam da:

"Onu ne yapacaksın, köyü uzak değil." demiş. Genç:

"Maldan, hâlden ayrıldım, o benim dostumdu, ondan yardım istemeye gidiyorum." Adam:

"Onun küçücük bir mavi sandığı var, onu iste. Onu büyük bir sandığın içine koymuştun. Onu alırsan mutlu da olursun, zengin de olursun." demiş.

Yolcu, "iyi" diyerek yoluna devam etmiş ve ertesi günü mavi kuş dostunun evine gelmiş.

Mavi kuş kendisini arayan dostunu karşılamış, onu giydirmiş, doyurmuş. Günlerden bir gün, adam dönmek istediğinde mavi kuş:

"Uzaktan yorgun argın gelmişsin, ne işin var dostum?" demiş Yolcu:

"Mal da istemem, can da istemem, sadece büyük sandığın i- çindeki, küçük mavi sandığı istiyorum." demiş.

Mavi kuş:

"Benim mavi sandığım olduğunu nereden bildin, yoksa birisi sana söyledi mi?" "Hayır kimse söylemedi, kendim öğrendim." demiş.

Sevdiğim dostumsun, vereyim, fakat sandığı evine varmadan açma." diye tembih etmiş ve vermiş.

Yolcu, "iyi" diyerek mavi sandığı koltuğunun altına almış ve yurduna dönmüş.
Yolcu birkaç gün yol gittikten sonra, bu sandıkta ne varmış diye açıp baktığında bir de ne görsün iki güvercin. Güvercinler sandığın ağzının açılmasıyla birlikte pır diye uçup gitmez mi? Yolcu bunların peşinden koşarak birisini yakalamış. İkincisini yakalayayım derken bir vahşi kurt güvercini kapmış. O zaman yolcu yalvararak:

"Bunu dostumdan almıştım, güvercinimi yemeyiniz, onu bana geri veriniz." demiş.

Bu defa vahşi kurt kızarak:

"Güvercinini yemezsem, bir yıl sonra seni yerim." demiş. Yolcu da:

"Beni yersen ye, fakat dostumdan olan güvercinimi yeme, geri ver." demiş. "İyi, sözünde dur." diyen kurt yoluna devam etmiş.

Yolcu güvercini sandığa koyarak birkaç gün yorgun argın yol gittikten sonra evine ulaşmış.

Sandığı açtığında, iki güvercin iki yöne uçarak evin kapısına konmuşlar.

O günden sonra evin içindeki herşey yoluna girmiş ve adam zengin olmaya başlamış. Günler, aylar geçer, kurdun yeme vakti gelmiş.

"Beni bugün gelip yer, yarın gelip yer." diye korkup dururken günün birinde biri gelip kulağından göğe kaldıdarak adamı

uçurmuş. Biraz sonra uçarken "pat" diye bir tüfek sesi duyulmuş.

Genç adamın korkudan dili tutulmuş, konuşamaz olmuş. Bir süre sonra aklı başına geldiğinde, bakmış ki yanında daha önceden tanıdığı mavi kuş.

Adam:

"Dostum olduğun hâlde, beni neden bu kadar korkuttun?" diye mavi kuşa sormuş.

Mavi kuş:

"Hayır, korkutmadım, sana dostluk yaptım. Seni yiyecek olan vahşi kurt benim ağabeyimdi, o eskiden benim kanadımı. kuyuruğumu yolup, ölsün diye kimsesiz, ıssız bir yere bırakmıştı.

Sen beni bularak on beş gün besleyip, yemledin, bana dostluk ettin,

Ben de sana dostluk yaparak sandığımı vermiştim. Ama ağabeyimin aramıza girip seni yiyeceğini öğrendim. O sebepten seni yedirmeden alıp kaçtım.

Az önceki tüfeği atan da bendim, o zaman seni yiyecek olan ağabeyimi vurdum. Senin gibi bir dost için ağabeyimi öldürdüm." demiş.

Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, 2003, s. 255-258).

ÖGEY ŞEŞENİN ZULİMDİĞİ

Ertede bir baydın bir ul, bir kızı bolıptı. Ekevi de şeşeden jastay jetim kalıptı. Kızı ülken, ulı eki jasar eken.

Jılı otken son, bay ekinşi ret katın alıptı. Ol katını kişi etine jerik bolıptı.

Bir tokalı aytadı:

"Mağan osı kişkene balandı soyıp ber!" deydi. Bay balasın kimay jılap-enirep, ne isterin bimeydi. Ülken kızı âr avılğa is tigüvge baradı eken. Sonda algi kişkene inişi de apasınan kalmay birge erip barıp j üredi eken.

Bir küni âkesi kızına aytadı:

"Şırağım, sen avılğa barsan, inin munda kalsın." depti. Kız bayğus âkesinin katmına soyıp beretuğının bilmey, inisin tastap ketedi. Kız ketken son âkesi balasın katınına soyıp beredi. Katın balanın etin jep boladı da, süyeginin berin juvıp, bir j erge koyadı. Bir vakıta kız kelse, inişi yok. Üyoli turğan süyekti küredi.

Kız:

"Bul nenin süyegi?" dep şuraydı. Âkesi jılap:

"Şırağım, vakit solay, katınım soyıp jedi." deydi.

Kız jılap, süyektin bârin jiyıp, bir ak şüberekke tüyip ormannm işine barıp, bir ağaştın butağına baylap koyadı. Bir vakıta algi süyekke jan bitip, ak şımşık torğay bolıp uşıp ketedi. Uşıp kelip, bir savdegerdin arabasına konadı. Konadı da kerven basma:

"Men bir jır jırlayın, akışına bir uvıs teben ine bersen." deydi. "Jaraydı." deydi kerven bası:

Âkem meni soydı ekeş

Apam atı karlıgaş Ak şüberekke tüydi ekeş Toğay basma koydı ekeş Toğay bası esirkep Kanat, kuyuk berdi ekeş

dep tebenin alıp, uşıp ketedi. Tağı da bir meyiz satkan kervenge keledi.

"Men bir jır jırlaymın, bir uvıs meyiz bersen." deydi. "Jaraydı." deydi kervensiler. Âkem meni soydı ekeş Apam atı Karlıgaş Toğay bası esirkep Kanat, kuyuk berdi ekeş dep meyizin alıp, uşıp ketedi, tağı da bir teben satkan adamğa kelip aytadı:

"Men bir jır jırlaymın, bir uvıs teben bersen." deydi. "Jaraydı." deydi ol adam.

Âkem meni soydı ekeş Apam atı Karlıgaş Ak şüberekke tüydi ekeş Toğay basma koydı ekeş Toğay bası esirkep Kanat, kuyuk berdi ekeş

dep onun da tebenin alıp, uşıp ketedi. Bayağı ekisinin üyine keledi. Âkesi koy jayıp jür eken, keledi de jırlaydı:

Âkem meni soydı ekeş Apam atı Karlıgaş Ak şüberekke tüydi ekeş Toğay basma koydı ekeş Toğay bası esirkep Kanat, kuyuk berdi ekeş deydi.

"Şırağım tağı bir aytış!" deydi âkesi.

"Avızındı aşa göy, aytayın." deydi torğay. Âkesi avızın aşa bergende, torğay avzına bir vıs ineni tastap jiberedi. Âkesi kakalıp tabanda ölip kaladı. Endi soyğızıp etin jegen şeşesine kelse, bir top katındarmen engime soğıp otır eken, tağı da jırlaydı.

Âkem meni soydı ekeş Apam atı Karlıgaş Ak şüberekke tüydi ekeş Toğay basına koydı ekeş Toğay bası esirkep Kanat, kuyuk berdi ekeş deydi.

"Tağı da jırlaş!" deydi şeşesi.

"Avızındı aşa göy, jırlayın." deydi torğay. Avzın aşa bergende, bir vıs tebendi tastap jiberedi. Şeşesi de ineğe kakalıp, tunşığıp öledi. Sonan son torğay bir üyge kelse, apaşı jılap otır eken.

Âkem meni soydı ekeş Apam atı Karlıgaş Ak şüberekke tüydi ekeş Toğay basma koydı ekeş Toğay bası esirkep Kanat, kuyuk berdi ekeş deydi.

"Mınav menin, karağım göy, tağı bir jırlaş." deydi apaşı.

"Avızındı aş!" deydi torğay. Apaşı avzın aşkanda torğay bir vıs meyizin tastap jiberedi de, apasımen ekevi jılap körisedi. Apalı inili ekevi kartayğanşa birge turıp, uzak ömir süredi, barşa muratına jetedi.

Ertegiler 3, Almatı 1988, 277-280.

KÖTÜ ÜVEY ANNE

Eski zamanlarda zengin bir adamın bir oğlu, bir kızı varmış. Bunların ikisi de küçükken anneleri ölmüş. Kız büyük, oğlan ise İki yaşındaymış. [Hanımının ölüm] yılı dolduktan sonra zengin ikinci defa evlenmiş. [Zenginin ikinci karısı da] insan etine aş ermiş.

İkinci karı:

"Bana şu küçükçük oğlunu kesip ver." demiş.

Zengin de oğluna kıyamaz, ağlar, sızlar fakat ne yapacağını bir türlü bilemez. Zenginin kızı da bir köye oya işlemeye gidiyormuş. O zaman küçük kardeşi de ablasından ayrı kalmayıp onunla birlikte gidiyormuş. Günün birinde babası kızına:

"Canım sen köye gittiğinde kardeşin burada kalsın." demiş.

Zavallı kız da, babasının kardeşini, kesip karısına vereceğini bilmezmiş. [Bu sestem] kardeşini bırakmış gitmiş. Kız gittikten sonra baba oğlunu kesip karısına vermiş. Kadın oğlanın etini yeyip, kemiğini de toplayarak bir yere konmuş. Kız dönüp gelse ki bir de ne görsün kardeşi yok. [Ora bura bakarken] yığılı duran kemiği görmüş ve:

"Bu neyin kemiği?" diye sormuş. Baba da, ağlar sızlar ve:

"Kızım durum böyle böyle karım kesip yedi." demiş.

Kemiklerin, kardeşine ait olduğunu anlayan kız kemikleri toplamış ve bir beyaz kumaşa sarıp ormanın içine giderek bir ağacın dalına asmış. Bir süre sonra ağaçta asılı olan kemiğe cana bürünmüş uçup giderek bu zenginin (tüccara)

"Ben bir türkü söyleyeceğim, karşılığında bana bir avuç çuvaldız iğne versene." demiş.

Kervancı başı da: "Tamam." demiş. "Babam beni kesmişmiş Ablamın adı Karlıgaş

Beyaz kumaşa sermişmiş. Ağaç dalına asmışmış

Ağacın başı acıyıp

Kanat kuyruk vermişmiş." deyince, kervancı da çuvaldızı vermiş. Çuvaldızı alan kuş yolda bir üzüm satan kervancıya rast gelmiş ve:

"Bana bir avuç üzüm verirsen sana türkü söyleyeceğim." demiş. Kervancı da:

"Taam." demiş.

"Babam beni kesmişmiş Ablamın adı Karlıgaş
Ağaç başına koymuşmuş Ağacın başı acıyıp
Kanat, kuyruk vermişmiş." demiş ve üzümü alarak uçup gitmiş. Yolda yine çuvaldız satan adama rast gelip:

"Eğer bana bir avuç çuvaldız verirsen ben sana bir türkü söyleyeceğim." demiş. O da:

"Tamam." demiş.

"Baham beni kesmişmiş Ablamın adı Karlıgas

Ağaç başına koymuşmuş Ağacın başı acıyıp

Kanat kuyruk vermişmiş." demiş ve çuvaldızı alarak uçarak babasının evine gelmiş. Babası da koyun güdüyormuş. Orada kuş bir türkü söyler:

"Babam beni kesmişmiş Ablamın adı Karlıgas

Ağaç başına koymuşmuş Ağacın başı acıyıp

Kanat kuyruk vermişmiş." (Türküyü duyan baba:)

"Canım tekrar söyler misin?" deyince:

"Ağzını açtırirsen söylerim." demiş.

Babası ağzını açınca serçe de ağzına bir avuç çuvaldızı bırakıvermiş. Babası orada boğularak ölmüş. Sonra kestirip etini yediği üvey annesinin yanına gelmiş. O da kadınlarla sohbet ediyormuş.

[Serçe yine söylermiş] "Babam beni kesmişmiş Ablamın adı Karlıgas

Beyaz kumaşa sarmışmış Ağaç başına koymuşmuş Ağacın başı acıyıp

Kanat kuyruk vermişmiş." demiş.

Annesi:

"Tekrarlar mısın? Demiş. O da:

"Ağzını açtırir söyleyeyim." demiş. Annesi ağzını açarken kuş da bir avuç çuvaldızı onun ağzına bırakıvermiş. Böylece (Üvey) annesi de iğnenin boğazına düşmesiyle ölmüş.) Oradan ayrılan serçe bir eve gelmiş. Orada da ablası ağlıyormuş.

"Babam beni kesmişmiş Ablamın adı Karlıgaş

Beyaz kumaşa sarmışmış Ağaç başına koymuşmuş Ağacın başı acıyıp

Kanat kuyruk vermişmiş." demiş. Kız:

"Bu benim kardeşim ya!" demiş. Ablası:

"Tekrar söyler misin?" demiş. Kuş da:

"Ağzını aç." demiş.

Ablası ağzını açtığı anda, onun ağzına bir avuç üzümü bırakıvermiş. Böylece ablasıyla ikisi görüşmüş, ağlaşmışlar. Abla, kar-deş ölünceye kadar birlikte olmuşlar. Uzun bir ömür sürmüşler, muratlarına ermişler.

Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, 2003, s. 289-292).

KULAK

Erte zamanda bir afixi bolğan eken. Künderde bir küni afixinin âyeli arıstannıfı kulağın tavıp âkeluvdi ötinipiti.

Afixi afixi avlavğa ormanğa barıptı. Ormanda bir neşe kün jürüp, atkan anstandardıfı kulakğın kesip ala beripti. Solay etip, ol üyine bir dorba kulak alıp kaytıptı. Âyeli âkelgen kulaktardı jeriği kanğanşa pişirip jep jüripti.

Künderdıfı bir küni afiximfi âyeli boşanıp, kırık kulak tavıptı. Mum körüp, afixi men âyeli kattı kayğırip jılaptı. Bir küni ekevi akıldasıp, jurtka körsetpey kulaktardıfı közin kurtuv kerek degen oyğa keledi. Osılay deşip, afixi kırık kulaktı jüp-terip, itke aparıp tastaptı, sonda bir kulak jabıkta jasınıp kalıptı. Bir küni afixi men âyeli ot basına âfigemelesip otıradı.

"Bala-şağamız bolsa, kanday jaksı bolar edi, otın suvğa, onda munda solardı jumsar edik." deydi afiximfi âyeli.

Sonda jabıkta otırğan kulak:

"Apa, men barın göy, otın suvğa, om mum jumıska meni jumsa." deydi. Afixi men âyeli afixi-tafixi boladı.

"Kim bar, bul kim?" dep jan jaktanna karasadı, eşkim közderine tüspeydi. Sodan keyin afiximfi âyeli:

"Sen kimsifi?" dep şuraydı.

"Men seni balafımın. Kulakpın." deydi. "Sen kaydasıfı?"

"Men jabıktamın."

Olar kulaktı tüsirip aladı. Söytedi de, onı şöpşek terüvge jiberedi.

Kulak şöpşek terip, üyge kaytıp keke jatında, nöser janbır javıp kedeti. Kulak bir ülken japırakka ıktaydı.

01 japıraktı j ayılıp jürgen bir tüye jep koyadı. Japırakpen birge kulaktı da jutıp jiberedi. 01 tüyenin tüp büyenine jabısıp otıp alıp, ayt şulep aydap, üyine alıp keledi. Anşı men âyeli tüyenı soyıp, onm barlık

işek kamın aktarıp karaydı, birak Kulaktı taba almaydı. Munda kaydan bolsın dep, tüyenin tüp büyenin kesip, dalağa laktıp tastay saladı.

Tüyenin tüp büyenin tünde kelip kaskır jeydi. 01 koyğa şabaym dese, işindegi Kulak aykay saladı.

"Koyşı, koyşı! Koyma kaskır şabayın dep tur." deydi.

Koyşı it kosıp, kaskırdı ölimşi kuladı. Osılay kaskır âldenese kün boyı koyğa şaba almay jüredi. Âbden aşığıadı, jüdeydi, ölüvge tayanadı. Sodan keyin kaskır tülkige barıp:

"Menin işimde birdene bar, koyğa şabayın desem, sol pâle, aykay saladı, aştan öletin boldım, osıdan kalay kutılamın?" deydi.

Tülki oğan:

"Jügirip jügirip, âbden terlep kelip, muzğa kuyrığmdı tösey koy, sonda işindegi pâleden kutıasm." deydi.

Kaskır tülkinin ayıkanın isteydi. Jürgire jürgire buvi aspanğa şığıp âbden terlegen ol muzğa kelip otıradı.

Kaskırdın jünü muzğa kattı jabısıp, sol jerde katıp öledi.

Kaskırdın ölip jatkanın anşı küredi. 01 derev kaskırdı soyıp terisin sıpınp aluvğa kirisedi.

Anşı kaskırdı soyıp jatkanda, onın kasınan eki attı jolavşı ötedi. Kulak banp, solardın birevinin at dorbasma tüsip, otıra koyadı. Jolavşılar keşke bir avılğa kelip jetedi. Konak boluvğa bir üyge kelip, üy iyesimen söyleşip:

"Konakpız?" deydi.

"Neşevsizder?" deydi üydin iyesi. "Ekevmiz." deydi joiavşılar.

"Jok, menimen üşevmiz." deydi Kulak.

"Üşev bolsandar, joldann bolsın, üy tar edi." deydi üy iyesi. Joiavşılar an-tan boladı.

"Bul üşinşi kim, kayda?" dep jan jaktarına karasadı. Eşkim körinbeydi. "Âtten, endigide este bolsm." deydi olar. Söytip, tağı bir üyge kelip söylese:

"Konakpız!" "Neşevsizder?" "Üşevmiz."

"Jaraydı, tüsinder." deydi üy iyesi. Konaktar tüsedi. Olarmen birge Kulak ta tüsedi. Birak om eşkim körmeydi.

"Üşinşi konak kayda?" dep üy iyesi de:

"Menimen üşevmiz degen joldasımız kayda?" dep, joiavşılar da an-tan bolıp otıradı. Bay saran eken, konaktarğa mal soymay, tek bılamık pişirip beredi. Buğan Kulaktın aşuvı keledi. Tünde baydın koyma kaskır şabadı. Kulak koradağı esik-tesiktin berin tas kılıp bekitip tastaydı. Kaskır baydın koyının berin tamaktap ketedi. Ártenine konaktar avıl aymağımen tügel etke toyadı.

Asıl Söz, (s. 111 -113), Ak Sandık, (s.189-191).

KULAK

Evvel zamanda bir avcı varmış. Günlerden bir gün avcının hanımı bir aslan kulağı bulup getirmesini kocasından istemiş.

Bunun üzerine avcı da av avlamak için ormana gitmiş. Ormanda birkaç gün dolaştıktan sonra avladığı aslanların kulaklarını keserek evine bir torba kulakla dönmüş.

Hanımı kocasının getirdiği kulakları aş ermesi gidene kadar pişirerek yemiş. Günlerden bir gün avcının hanımı doğum yapınca kırk kulak doğurmuş. Bunu gören avcı ile hanımı çok üzölmüşler ve ağlamışlar. Bunun üzerine, karı koca anlaşarak bu kulakları kimseye göstermeden yok etmek istemişler. Ardından da kırk kulağı derleyip toplayıp yemesi için köpeğe vermişler. Olacak ya, kulaklardan birisi de kapalı bir yerde gizlenerek kalmış

Günün birinde avcı ile hanımı ocağın yanında sohbet ederlerken avcının hanımı:

"Çoluk çocuğumuz olsa ne güzel olurdu, ateşe, suya, oraya buraya onları yollardık."

Demiş

"Sen nerdesin?"

"Ben kapalı yerdeyim,"

Karı koca kulağı çıkarmışlar ve onu odun toplamaya göndermişler. Kulak, odun toplayıp eve dönerken yağmura yakalanmış. Yağmurdan korunmak isteyen kulak bir yaprağın altına saklanmış. Olacak ya, o yaprağı da oralarda otlayan bir deve yiyince kulak devenin bağırsağına yapışıp:

"Hey yürü!" diye onu kovalayıp evine gelmiş. Avcı ile hanımı deveyi keserek onun bütün içkembelerini kanştırıp bakmışlar fakat kulağı bulamamışlar. Bu sırada devenin bağırsağını çıkarıp dışarı atıvermişler. Olacak ya, devenin bağırsağını da geceleyin bir kurt yemiş. Ardında da:

"Koyuna saldırayım." deyince, kulak kurdun karnından bağırmaya başlamış:

"Çoban çoban, koyuna kurt geldi." demiş. Çoban köpeklerle beraber kurdu öldürünceye kadar dövmüş. Böylece kurt günlerce koyunlara saldırmamış. Ardından da çok acıkmış, açlıktan ölmek üzereyim, ben bu dertten nasıl kurtulurum?" demiş.

Tülki ona:

"Koşup koşup çok terlediğin zaman gelip kuyrugunu buza iyice yapıştır demiş ve kurt orada donarak

ölmüş.

Kurdun ölüsünü bir avcı görmüş. O hemen kurdu kesip derisini yüzmeye başlamış. Avcı da kurdu yüzerken yanından iki atlı geçmekteymiş.

Kulak gidip onların birinin atının torbasına girmiş ve oraya yerleşmiş. Yolcular akşam olunca bir köye gelmişler. Konuk olmak için ev sahibiyle konuşup;

"Misafir alır mısın?" demişler. Ev sabibi de; "Kaç kişisiniz?" demiş. Yolcularda: "İki kişiyiz." demişler Bu sırada kulak:

"Hayır, benimle üçüz." demiş. Ev sahibi: "Üçseniz size hayırlı yolculuklar, ev dar." demiş. Yolcular bunun üzerine şaşırılmışlar ve kendi kendilerine:

"Bu üçüncü şahıs kim ve nerede?" diye etraflarına hakınmışlar. Fakat hiç kimse görünmemiş. Ardından da:

"Hay Allah, bundan sonra aklımızda bulunsun." demişler. Bir süre yol giden ikili yine bir eve gelmişler ve ev sahibine:

"Misafir alır mısınız?" demişler. Ev sahibi:

"Kaç kişisiniz?" demiş. "Üç kişiyiz." Ev sahibi: "Tamam inin." demiş. Misafirler inmişler, onlarla birlikte kulak da inmiş, fakat onu kimse görememiş. Ev sahibi de:

"Üçüncü misafir nerede?" diye sormuş. "Benimle üçüz diyen arkadaşımız nerede?" diye sorunca, yolcular şaşkın şaşkın birbirlerine bakmış ve oturmuşlar.

Zengin de çok cimriymiş. Misafirlere m223al kesmez. sadece , bulamaç yapıp yedirirmiş. Bu duruma kulak siuirlenmiş. Gece delikleri kapatmış. Kurt da zenginin bütün mallarını boğarak gitmiş. Ertesi gün misafirlerle birlikte bütün halk ete doymuş.

Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, 2003, s.223-227).

SIYKIRLI TAS

Bayağı oiken zamanda bir baydın jalğız balası bolıptı. Bir künderde bay balasına bir min som berip, om alıstağı jermengeke jiberipti. Bala bir neşe küin jermenkeni aralaydı da, başka unamdı eştene taba almay, âkesinin bergen akşasına bir mısık satıp alıptı. Ol üyine kaytkan son, bay balasının kelgenin esitip, ne nârse satıp alıp kaytkahın bilüvge kelipti.

"Karağım, jârmenkeden ne nârse satıp alıp kayttıı?"

"Âke! Men sizdiği bergen barlık akşanızğa bir mısık satıp aldım. Munın kasiyettiligi sonday jer jüzindegi tışkannan tışkan kaldırmaydı." deydi.

Balasının bul sözine eşbir javap katpastan bay üyine kaytıp ketedi.

Keler j ılı sol vakıtta bay balasına eki mm som akşa berip, tağı da bazarğa jiberedi. Bul joli balası barlık akşasına bir bürkit satıp alıptı. Üyine kaytıp kelgen son âkesi kelip surağan eken, sonda bala:

"Ey, âke! Bul joli barlık akşamdı berip, tamaşa bir kus satıp aldım, sirâ, bul kuştan kus kaldırmaytın kıran boluv kerek." deydi.

Âkesi balanın bul sözine de eş javap kaytarmaptı.

Keler jülü sol vakıtta üş mm som akşa berip, âkesi balasın tağı da bazarğa jiberipti. Bul joli balası bir tazı satıp alıp kaytıadı. Üyine kelip âkesine maktanıp:

"Âke! Men bul joli barlık akşama bir tazı satıp alıp kayttım, munın öneri sol jer jüzindegi koyannan, tülkiden, kaskırdan tük kaldırmaydı." depti.

Âkesi buğan da eşteñe aytpastan ketip kaladı.

Törtinşi jülü dört miñ som berip, balanı tağı da bazarğa

jiberipti. Balası bul joli bir ülken sandık satıp alıptı. Onıñ işinde ne bar, ne joğın bilmeydi. Satkan kisi buğan:

"Bul sandıktı aşpa, bir öte kıyın vatıkta ğana aşarsın. Egerde jay vakıtta aşsañ, ziyan keltiredi." depti.

Baydıñ balası sandıktı üyine alıp kelip, kuvanış kıp âkesine:

"Bul joli bergen akşañızğa bir sandık satıp alıp kayttım." deydi.

Maljandı bay javap bermey, balasın öz üyinen birjolata kuvip jiberedi. Onıñ satıp alğan mısığın, bürkitin, tazısın, sandıktı özine beredi.

Baydıñ balası jilay jilay, sandıktı arkalap jüre jüre şarşaydı.

Bir jerge demaluvğa otıradı da, sandığın jerge koyıp sözi oyğa ketedi. Osı sandıktı satkan satuvşınıñ aytkan sözi oyına tüsedi. Sandıktı sol jerde aşıp karasa, işinde bir ülken jılan jatır eken. Jilandı körip ol talıp kalıptı. Köpten soñ sözün aşıp karasa, jılan adamdıñ tili men söylep otır:

"Ey, jigit meni satıp alğanıña köpten köp rahmet! Endi sen meni öz üyime jetkiz. Ondağı meniñ tatarlarım seniñ istegen jaksılığına karay, şaması kelgeninşe, jaksılık ister." depti. Baydıñ balası olay oylap, bulay oylap:

"Ne bolsa da bağımdı, sınap köreyin." dep, sandıktı arkalaydı da jilannıñ aytkan jerine keledi. Ol bir tereñ

kuz eken, kuzdñ işi tolğan jılan eken. Adamzattı körüp, jilandar beri basın köterip alıp iskırttı. Tuğannan beri mundaydı körmegen sorlh bala korıkkannan arkasındağı sandıktın avzın aşıp, işindegi jılandı koya beripti. Jılan sandıktan şığıp öz tilinde iskırgan eken, jañǵı jilandar kaytadan öz orındarına jatıptı. Sonan son kasındağı jılan balanı öz inine ertip kelipti de, oni sırtka tastap, özi inine kirip ketipti. Azdan soñ jılan ininen kayta şığıp adam tilimen köp köp rahmet aytıptı da, balağa bir jasıl tas berip:

"Bul tastın keremeti sonday könilindegiñe kolındı, jetkize birak bos jerge tastavşı bolma." depti.

Bala buğan kuanıp:

"Meni köz aşıp jumğanşa, kusim men tazıma jetkiz!" deve taska. Jılannıñ aytkanı ras eken. Közdi aşıp jumğanşa, balar aytkan jerine jetkizipti.

Tastıñ keremetine közi jetken bala. "Endi bizdi eskin bilmeytin patşanıñ jerine jetkiz" depti Tas onıñ aytkanıñ orındap. közdi aşıp jumğanşa, bir jerge alıp keledi. Bala itin, misıgın alın.şaharğa kelip, en şettegi bir üyge kelse, üyde bir şal men bir kempirden baska eşkim jok eken. Ol mal men kempir on bala kılıp alıptı. Bala künde tañerteñ aña şığıp, kus ákelip, şal men asırap jüripti. Bir küni ol kün şıkpay dalağa anga şığıp bara jatıp, künniñ eki bölük bolıp şığıp kele jatkanın köredi de, şal menkempirge kaytıp kelip, muniñ sebebin suraydı. kempirdi

"Karağım! Bul jerde kün birev ak. Ekinşi künmen katar galasıp şıkkın han kızınıñ nurı." deydi kempir. Ol jerde bala han kızına ğaşık bolıptı. Keler küni:

"Hannıñ kızın mağan ayttıp kel!" dep, kempirdi jiberedi. Tuğalı mundaydı silmegen kempir, áveli şoşıp, balası jalınıp bolmağan soñ, amalsız barmakşı bolıptı. Balası oğan:

"Erteñ erte, tañ atpay, sen hannıñ ordasına barıp, esiginiñ al- din sıdırıp turğaysıu. Han turğan soñ:

"Bul ne kılıp jürgen kempir?" dep surasa, sen:

"Hannıñ kızın balama ayturğalı jürmin!" deĝeysiñ. Sonan han aşuvlanıp, seni:

"Zındaña sal!" dep kuldarına buyırar. Kuldarı seni zındaña tastap jibergende, sen aman-esen üyge kelesin" deydi.

Sonimen bişara kempir erteñine erte orınan turıp, hannıñ ordasına baradı. Han oyannan soñ, kempirdi körüp:

"Neĝip jürgen kempirsin?" dep suraydı.

".Men sizdiñ kızınıñ aytturğalı kelgen edim." deydi kempir. Han buğan aşuvlanıp, kuldarına:

"Kempirdi zındaña sal!" dep buyıradı.

Kuldarı kempirdi kolınan ustap aparıp, zindanga tastap

jibergen eken, kempir zındaña tüspey, aman esen öz üyine kaytıp kelipti. Balası erteñine tağı da kempirdi hannıñ kızın ayturuvğa

jiberedi. Kempir hannın üyine kelip, tağı da esiginiñ aldın tazalap jürgenin han köredi. Keşegi kempir ekenin bilgen son, kuldarına

senbey, zındaña tastavğa hanşaraların kosıp jiberedi. Kuldarı hanşarlardıñ közinşe kempirdi zındaña tastap jiberipti, birak kempir tağı da öz üyine kaytıp kelipti. Kelesi küni kempir tağı barıptı. Üşinşi kabat barğanda ádeyi hannın özi şığıp, kempirdi özkolınan keskilap, otka jandırıp jiberipti. Balası muni bilipti de, jasıl taspen kempirdiñ örtengen süyegin jiyip alıp, tağı da tiriltip, öz üyine kelipti. Kempir ölmestigin bilgen son, erteñine tağı da barıp, hannın kızın suraptı. Han kempirdi körüp, muniñ ölmeytinine közi jetken soñ:

"Munan kutılmaspın, onan da kalınmaldı köp surap, şoşıtıp kutılayın." dep kempirge: "Ey kempir! Men sağan kızımdı bereyin, birak kalın maina

kırık kara jorğa, kırık kara jüyrik at ber, tüsi birdey bolsın, kınk nar tüye ber, tüsi birdey bolsın, bir tüsti kırık sıyır, kırık koy ber, tüsi birdey bolsın, kırık eşki ber. Eni, tüsi birdey bolsın. Onan son bir tünнен kaldırıp jerde de emes, kökte de emes, bir altın saray jasa. Eki báyterek ornat, onıñ biri altınнан, biri kümisten bolsın. Ol eki báyterektiñ tübinen bulak ağızıp koy. Sonda kızımdı beremin." depti.

Han:

"Osı sözimden kempirden kutıldım." dep oylaydı.

Kempir üyine kelip, balasına bastan-ayak hannıñ surağan kalıñmalın aytkan eken, balası dalağa şığıptı da jasıl tastı alıp, bastan-ayak hannıñ surağan kalıñmalın aytıp koya beripti.

Erteñine bala ornınan tursa, beri de aytkanıday orındalğan e ken. Han turıp karasa, keşegi surağan kalımalının bári ordasınhan janında jür eken. Ne kökte emes, ne jerde emes, altınнан jasalgan saray künmen şağılısıp töbede tur, gevhar tas Pen kümisten jasalıp

ornatılğan eki báyterek tur, ol ekevinin tübinen bulak ağıp jatar. Han kırık kün toy, otiz kün oyun kılıp, kempirdiñ balasına kızın beripti. Balanı özinin ornına han kılıp, birazdan son kári b dünüden kaytıptı.

Han bolsa da bala jasınan üyrengeñ ádetimen erte turıp itin

ertip, kusin alıp, añ avlap jüredi eken. Bir küni dalada añ avlan jürgende oğan kuv ayak kempir kez boladı.

Kempirdi körüp han ayap, öz üyine kızmet kıluvğa ákep koyadı. Kempir hannın üyinen hanımınan baska

adamdı körmeydi. Ne jumis bolsa da özi istelip, özi bitip turğanın köredi. Kempir muni körip hanga ayıtuvğa batpay, hanımnan suraptı. Hanşa aytadı:

"Hanniñ bir jasıl tası bar, osı jumisti sol isteydi." deydi. Sonda kempir aytadı:

"Mağan jumis istetkenşe bárin sol taska istedeyik, han an avlap ketkende, tasın üyge tastap jürsin. Sonı surap alıp kal." dey- di.

Hanım muni makul körip, tastı hannan surap alıp kalğan eken, bir küni tas kempirdiñ kolına tigen soñ, tastı alıp kempir:

"Osı hanımdı altın sarayımen menimen Karakul degen hannın jurtına közdi aşıp jumğanşa apar!" dedi. Tas aytkanın ornına keltiredi. Kempir Karakul degen hannın jiberen jansız eken. Hannıñ hanımına Karakul kız küنینen ğaşık bolıp jüredi eken.

Kempirdi sonı kalay da bolsa alıp kelüv işin jiberen eken. Kara- cul han ğasıǵı kelgen son, kırık kün toy, otız kün oyun kıladı. Mundaǵı kalğan bala añnan kaytsa, üyinin ornında jurttan aska dáneñe jok. Zar kıláp, el-jurtınan ayrılıp, bürkitin, itin, sığın alıp aydalaǵa şıǵıp, adam jürmeytin, kulak estimeytin degi bir ülken özenniñ boyına barıp balık avlap, tamaǵın asırıp : turadı. Arada neşe aylar, neşe künder ötedi. Bir küni mısıǵı men iti ekevi otırıp özderi akıldasandı

"Bul sorlı bizdi ölimmen alıp kalıp edi, osi küнге deyin asırıp saktap keledi. Biz buǵan bir jaksılık körsetken jokpiz. Endi biz muniñ joǵaltkan tasın tavıp bereyik." desipti.

Sonımen iyesi uyıktap jatqanda izdevge sapar şegedi. Köp künder, köp aylar ötken mezgilde it pen misık bir ülken şaharǵa kelipti. Şahardıñ işin aralap jürse, ne kökte emes, ne jerde emes, bayaǵı öz iyesininiñ sarayın köredi. Bir küni Karakul han körip, misık pen itke tamak bergizipti. It pen misık soylıydi biri işinen, biri sırtınan küzetip jüripti. Söytip jürgende misık

Karakul han jaksı körip, tamak işkende janına otırǵızatın bolıptı. Misık tastın hannıñ özinde ekenin bilip itke aytadı, it buǵan akıl pen misık ekevi tastı üyretedi:

"Sen bir küni han tamak işip otırǵanda bir tışkandı ustap alıp, tiridey jutip koy. Han muni körip mırıs etip külip, seni kabırǵaǵa tırtıp jiberer. Sonda tışkandı kaytadan kusıp jiber. Sonda hann-a jüreǵı aynıp "hak" degende avzındaǵı jasıl tas usıp jerge tüser, sonda tastı sen tez kaǵıp al da maǵan jetkiz, men üyden ala kaşıp ketermin, seni arkama mingiztermin. Sonan son tastı iyemizge apa- rip beremiz." deydi. ittiñ üyretkenin makul körip, misık ittin aytkanınday, bir küntamak işip otırǵanda osınıñ berin istepti. Misık tastı ala kaşıp, itke berip, it misıktı arkasına mingizip, ala kaşıp, köp künnen soñ balanın balık avlap jatkan jerine kelipti. Özenniñ boyına kelgen soñ it pen misık davlasıptı. Suvdan ötken soñ misık aytıptı:

"Sen maǵan ber, sen ülkeniñ, şarşaǵanda tiliñ salaktap, avzın aşılıp ketedi, tas suvǵa keter." deptiIt bul akılǵa könbey, suvdiñ ortasına kelgende, misıktın aytkanı kelip, ittiñ avzınan tas tüsip ketipti. Sol vakıtta usıp kele jatkan üyrek tastı kaǵıp alıp, jutip koyıp, kete beripti. Arǵı jaktaǵı balanın bürkiti muni köre sala, üyrekti ilip tüsipti de iyesine : Pen misık suvdan şıkkın son özdi-özi ursısipti. Bala beripti. pen misıǵına riza bolıp, üyrekti soyıp jiberse, üyrekten işinde tıatır eken. Buǵan kattı kuvanıp, sol jerde taska: "Közdi aşıp jumğanşa Karakul hannın katının, kempirin, özi barşa altın sarayımen bayaǵı ornına alıp kel!" depti.

Tas berin alıp keledi. Bala bayaǵı öziñiñ handık kurǵan elin kelip. Karakul handı, öziñiñ áyelin kempirdi öltiripti de, öziñi ornına bir jaksı adamdı han kılıp otırǵızıp, özi itimen, misıǵımer bürkitimen, tasımen jahan kezip ketipti.

Ertegiler, (Almatı 1988, 27-3).

SİHİRLİ TAŞ

Çok eski zamanlarda zengin bir adamın bir oǵlu varmış. Günün birinde bir zengin oǵluna bin akçe vererek onu çarşıya göndermiş. Oǵlan pazarda birkaç gün gezmesine rağmen hiçbir şeyi beğenmemiş ve babasının verdiǵi parayla bir kedi satın almış. Oǵlunun eve döndüğünü işiten baba onun ne aldığını öğrenmek için eve gelmiş ve:

"Acaba yavrum çarşıdan ne satın alarak eve döndü?" demiş. Oǵlan:

"Baba sizin verdiǵiniz parayla bir kedi satın. aldm. Onun özelliǵi dünyadaki bütün fareleri yemesidir." demiş.

Oǵlunun anlattıklarını dinleyen zengin cevap vermeden tekrar evine dönmüş. Ertesi yıl yine aynı zaman geldiğinde zengin oǵluna bu defa iki bin akçe vererek onu tekrar çarşıya göndermiş. Bu sefer oǵlan verilen parayla bir kartal satın almış. Oǵlan eve döndüğünde babası yine sormuş. O zaman oǵlan:

"Ey baba! Bu sefer bütün paramla harika bir kuş satın aldım. Herhalde bu bütün kuşları avlayabilecek bir avcı kuştur." der. Baba, oǵlunun bu sözüne yine bir cevap vermeden evine dönmüş.

Ertesi yıl aynı zamanda oǵluna bu defa üç bin akçe vererek tekrar çarşıya yollamış. Bu sefer oǵlan çarşıdan bir tazi satın alarak dönmüş. Eve geldikten sonra babasına gururla:

"Baba, ben bu sefer paramla bir tazi satın aldım. Şu ki bütün dünyadaki tavşanı, tilkiyi, kurdu sağ

birakmaz" demiş.

Baba buna da cevap vermeden dönmüş. Dördüncü sene oğluna. dört bin akçe vererek yine yollamış. Bu defa oğlan büyük ,bir sandık satın almış. Onun içinde de ne olup olmadığını bilmiyormuş.

Sandığı satan adam:

"Bu sandığı açma, . çok sıkıştığın zamanda açarsın. Eğer sıradan bir zamanda açarsan sana zarar verir." demiş. Zengin oğlu sandığı sevinç içinde eve getirerek babasına: "Bu sefer verdiğiniz parayla bir sandık satın aldım." demiş.

Paragöz adam oğluna cevap vermeden onu bir daha dönmemesi şartıyla evi kovmuş. Oğlunun satın aldığı, kediyi, kartalı, tazıyı ve sandığı da ona vermiş. Zengin oğlu ağlaya ağlaya sandığı sırtına alarak yola çıkmış: Bir süre yol giden oğlan sonunda yorulmuş. Bir yere dinlenmek için oturmuş ve sandığı yere bırakıp sağa sola gitmiş. Ancak o sırada sandığı satan adamın söylediği söz aklına gelmiş ve sandığı orada açınca bir de ne görsün, sandığın içerisinde kocaman bir yılan! Yılanı gören oğlan oracıkta bayılmış. Ayıldığında ise yılanın insan gibi konuştuğunu görmüş.

Yılan:

"Ey delikanlı, beni satın aldığın için teşekkürler. Şimdi beni evime götür. Orada benim ablalarım senin yaptığın iyilikten dolayı sana iyilik yapar." demiş.

Zengin oğlu biraz düşünmüş ve:

"Ne olursa olsun şansımı deneyeyim." diyerek sandığı sırtına almış ve yılanın dediği yere gelmiş.

Orası da derin bir kayalık yermiş. Bu kayanın içi de hep yılan doluymuş. Orası da derin bir kayalık yermiş. İnsanoğlunu gören yılanlar başlarını kaldırıp tıslamışlar. Doğduğundan beri böyle bir olayı görmeyen zavallı oğlan korkusundan usundan dizinin üzerine çökmüş ve sandığın içerisindeki yılanı salıvermiş. Sandıktan çıkan yılan kendi diliyle konuşmuş. Bunun üzerine bütün yılanlar kendi deliklerine dönmüşler. Sandığın içindeki yılan da oğlanı kendi deliğinin olduğu yere getirmiş ve delikanlıyı dışarıda bırakarak kendisi deliğine girmiş. Bir süre deliğinde kalan yılan oradan çıkarak oğlana teşekkür etmiş.

ve ona yeşil taş vererek:

"Bu taşın kerameti öyle çok ki istediğine seni yetiştirir, fakat taşı boş yere koyma" diye tembih etmiş.

Oğlan buna sevinip taş:

"Beni bir göz açıp kapayana kadar kuşum ile tazımın yanına götür." demiş.

Yılanın dediği gibi bir göz açıp kapayınca kadar taş oğlanı dediği yere götürmüştü.

Taşını kararmış gören oğlan:

"Şimdi bizi hiç kimsenin bilmediği padişahın yurduna ulaştır" demiş. Taş da onu, göz açıp kapayınca kadar dediği yere götürmüştü. Oğlan oradan kedisini, köpeğini alarak bir şehre gelmiş. Orada da bir yaşlı kadın ile adamdan başka kimsecikder yokmuş. Oğlanı ihtiyarlar evlat edinmişler. Oğlan, her gün sabahın avı çıkıp; av avlayarak ihtiyar karı kocaya bakıyormuş.

Günün birinde güneş doğmadan tekrar av giden oğlan güneşin iki parça olarak

doğduğunu görmüş. Avdan dönen delikanlı başından geçenleri ihtiyarlara anlatmış ve bunun sebebini sormuş. İhtiyarlar da:

"Burada güneş tektir. İkinci güneşle birlikte boy ölçüşecek olan padişahın kızının nurudur." demişler.

Oğlan oracıkta padişahın kızına aşık olmuş.

Ertesi günü karıya: "Padişahın kızını bana istemeye git." diyerek onu padişahın evine yollamış.

Doğduğundan bu yana böyle şey duymayan karı önce şaşırılmış, ama oğlu ısrar edince, çaresiz gitmeye karar vermiş. Oğlu ona:

"Yarın erkenden şafak sökmeden git ve kapısının önünü süpürme başla. Padişah kalktıktan sonra, "Bu karı ne yapıyor?" diye sorarsa, sen: "Padişahın kızını istemeye geldim." dersin. Sonra padişah sinirlenip emrindekilere bunu zindana koyun diye emir verir. Padişahın zaptiyeleri seni zindana attıklarında sen de sağ salim eve dönersin." demiş.

Biçare karı ertesi günü erkenden kalkarak padişahın sarayına varmış. Uyanan padişah karıyı görerek:

"Ne yapıyorsun karı?" diye sormuş. Karı:

"Sizin kızınızı istemeye geldim" demiş. Buna sinirlenen padişah emrindekilere:

"Karıyı zindana koyun" diye emetmiş. Padişahın adamları kadının kollarından tutarak zindana atmışlar. Ancak karının zindana atılmasıyla evine dönmesi bir olmuş. Oğlan ertesi gün tekrar karıyı padişahın kızını istemeye göndermiş. Kar padişahın sarayının önüne gelerek yine oraları temizlemeye başlayınca bunu gören padişah, bununünkü karı olduğunu öğrendikten sonra emrindekilere güvenmediğinden onuzindana atmaya hanımları göndermiş. Zaptiyelerle, kadınlar, karıyı zindana atmışlar, ancak onun zindana atılmasıyla evine varması yine fazla bir zaman almamış.

Ertesi gün bu karı tekrar padişahın sarayının önüne gelmiş. Bu saraya karı üçüncü kere geldiğinde bu defa padişahın kendisi karıyı yakalamış, elleriyle doğrayarak ateşe atmış. Oğlan bunu öğrenince yeşil

taşıla karının yanmış kemiklerini toplayıp diriltmiş, kendi evine getirmiş. Dirilen karı çok geçmeden padişahın tekrar sarayı önüne varmış. Karının ölmeyeceğini anlayan padişah:

"Bundan kurtulamayacağım, en iyisi başlık parasını çok isteyeyim, belki böylece kurtulurum." diye düşünerek karıya:

"Hey karı, ben sana kızımı vereyim, ancak başlık olarak kırk kara at, kırk kara hızlı kara at ver, bunların rengi aynı olsun. Kırk deve ver, bunların da rengi aynı olsun. Aynı renkte kırk inek, kırk koyun, kırk keçi ver.

Bunların boyu posu, rengi aynı olsun.

Ondan sonra bir gece geçirmeden ne yerde, ne gökte bulunmayan bir altın saray yap, oraya iki çınar yerleştir ki, biri altından, biri gümüşten olsun. O iki çınarın dibinden bir pınar akıtırsan, o zaman kızımı gel sana veririm." demiş.

Padişah:

"Bu dediklerimden dolayı karıdan kurtuldum," diye düşünmüş. Karı eve gelip oğluna olanları baştan sona kadar anlatmış.

Bunları duyan oğlan dışarıya çıkarak yeşil taşı eline alıp ve padişahın istediği başlığın tamamını dilemiş. Ertesi günü oğlan uyandığında istenilen başlıkların hepsi dediği gibi yerine getirilmiş. Padişah kalkıp baktığında istediği başlıkların hepsinin sarayın önünde olduğunu görmüş. Ne gökte ne de yerde bulunmayan altından yapılan saray güneşle çakılı yukarıda duruyor. Gevher taş ile gümüşten yapıp yerleştirilen iki çınar duruyor. O ikisinin dibinden pınar suları akıyor. Padişah kırk gün toy, otuz gün oyun (eğlence) yapıp karının oğluna kızını vermiş.

Daha sonra da oğlanı kendi yerine oturtan yaşlı padişah çok geçmeden ölmüş.

Yeni padişah, padişah olmasına rağmen küçüklüğünden buyana devam eden alışkanlıklarına devam etmiş. Köpeğini, kuşunuyunına alan oğlan av avlamaya devam etmiş. Günün birinde yine avlarken, onu bir cadı karısı karşılamış. Karıyı gören genç padişah, ona acıyıp sarayına hizmetçi yapmış. Cadı karısı, sarayda padişahla karısının dışında kimseyi görmezmiş.

Fakat nasılsa işler kendiliğinden görülürmüş. Cadı karısı bunu görünce bunu padişaha sormaktan çekinmiş ve padişahın hanımına sormuş.

"Padişahın yeşil bir taşı var, bu işleri o yapar." deyince karı:

"Bana iş yaptıracağınıza hepsini o taşta yaptıralsın. Padişah av avlamaya gittiğinde taşıyı eve bıraksın. Taşı ondan iste." demiş.

Padişahın hanımı da bunu doğru bularak, taşı padişahın istemiş. Padişah da taşı karısına vermiş.. Çok geçmeden karısının eline geçince cadı, taş:

"Bu hanımı altın sarayı ile Karakul adlı padişah evine göz açıp kapayıncaya kadar götür." demis. Taş, karının dediklerini yerine getirmiş. Meğer bu karı Karakul'un casusuymuş. Karakul padişahın hanımına çocukluğundan beri âşıkmiş. Cadı karı ne yapıp ne edip onu getirmesi için göndermişmiş. Karakul padişahın karısını sevdiği geldiği için kırk gün toy, kırk gün oyun (eğlence) yapmış.

Avdan dönen oğlan sarayının yerinde hiçbir şeyin kalmadığını görünce, ağıtlar yakmış. Sonra yurdundan, halkından ayrılarak kartalını, köpeğini, kedisini alıp ıssız yere, insanoğlunun olmadığı yere, bir büyük nehrin kıyısına gelerek oraya yerleşmiş, balık avlayarak, gününü geçirmeye başlamış. Orada aylar, günler geçmiştir.

Günün birinde oğlanın köpeğiyle kedisi kendi aralarında da meşveret ederek:

"Bu zavallı bizi ölümden kurtarmıştı. Bugüne kadar bizi besleyerek, korudu. Biz buna bir iyilik yapamadık. Şimdi biz bunun kaybettiği taşı bulalım." demişler.

Böylece sahipleri uyurken kedi ve köpek bir büyük şehre gelmişler. Şehrin içini gezerken, ne gökte ne yerde olmayan evvel ki sahiplerinin sarayını görmüşler.

Günün birinde Karakul padişah kedi ile köpeği görüp, onlara yemek verdirmiş. Köpekle, kediden biri evin içinden, biri dışından gözetlemişler. Öyleyken kediyi Karakul severek, yemek yediğinde yanına oturtacak hâle getirmiş.

Kedi, köpeğe taşın onda olduğunu söyler ve köpek buna akıl vermiş:

"Sen bir gün padişah yemek yerken bir fareyi tutup canlı olarak yut. Padişah bunu görüp gülerken seni bağrına basıp sever. O zaman sen fareyi tekrar kusarak salıver. O zaman padişahın midesi bulanıp "hak" deyince ağzındaki yeşil taş çıkarak yere düşer. O anda taşı çabucak alarak bana getir. Ben evden alıp kaçarak giderken, seni de sartıma bindiririm. Sonra taşı sahibimize götürürüz." demiş

Köpeğin öğrettiklerini kabul eden kedi, onun dediklerinin hepsini yapmış. Kedi taşı kaçırarak köpeğe vermiş, köpek de kediyi sırtına alarak, epey bir yolculuktan sonra oğlanın av avladığı yere gelmiş. Nehrin kıyısına geldikten sonra köpekle kedi tartışmış. Sudan geçerken kedi, köpeğe:

"Sen bana ver, sen büyüksün, yorulduğunda dilin sallanarak ağzın açılır, taş suya düşer." demiş.

Köpek de bu nasihata aldırmandan suyun ortasına geldiğinde kedinin dediği gibi olmuş, köpeğin ağzından

taş düşmüş.

O zaman uçan bir ördek gelip taşı almış ve yutmuş. Olanı gören oğlanın kartalı bunu görür görmez ördeği yakalayıp sahibine getirmiş.

Köpek ve kedi sudan çıktıktan sonra kendi aralarında kavga etmişler. Oğlan köpekle kediye teşekkür ederek ördeği kesiverince ördeğin karnından yeşil taş çıkmış. Oğlan buna çok sevinmiş ve taşla:

"Göz açıp kapayıncaya kadar Karakulun karısını, tüm servetiyle, altın sarayını eski yerine getir." demiş. Bunun arkasından saray gelmiş. Oğlan eski halkına ve yurduna dönüp, Karakul'u eski eşini ve cadı karısını öldürmüştü.

Kendi yerine de iyi birisini padişah yapmış. Oğlan da kedisini ve köpeğini de yanına alarak dünyayı gezmeye gitmiş

Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, 2003, s.235-242).

TAZŞA BALA

Erte zamanda bir tazşa balanın ake-şesesi ölip, jetim kalıptı. Kunderde bir kün tazşa bazardı aralap jürse muñayıp otırgan bir saldı köredi. Tazşa şaldıñ kasına kelip otıradı.

Şal:

"Ne kılıp jürgen balasıñ?" dep suraydı. Sonra tazşa:

"Balası jokka bala bolayın dep jürmin." deydi. Şal:

"Endeşe, balam jok edi, mağan bala bola ğoy!" dep tazşanı ertip, üyine alıp kelipti. Bir küni şal tazşağa: "Anav köringen ağaştıñ basında ak sarı degen kustiñ uyası bar, sol uyada kustiñ jumirtkası bar. Sen barıp kuska bildirmey, astınan bir jumirtkasın alıp kelşi." deydi.

Tazşa:

"Jaraydı." dep, jügirip barıp, ağaştıñ butaktarın sıldıratpastan basına şıǵadı da, kuska bildirmesten bir jumirtkasın alıp kelip, şal ákesine beredi.

Sonda şal:

"Endi jumirtkanı aparıp, kuska bildirmesten, uyasına salıp kele koyşı." depti. Tazşa:

"Jaraydı." dep jumirtkanı aparıp, kuska bildirmesten uyaǵn salıp kelipti. Sonda şal:

"Jaraysıñ, balam! Koliñnan is keledi eken." depti. Bir küni tazşağa ögey áke-şesesi:

"Anav köringen üyde özderi bay jáne ölgenşe sarañ bir şal

men kempir bar. Üyindegi mol tamaktan özderi de jarıp, jemeydi,

kisige de nár tatırmaydı jáne tüinde jatında ekevi kaptığı kurtın basına jastanıp, karındağı sarı mayın koinına alıp jatadı.

Solardıñ jumısın tabanıñ tesilip, talay istesem de, jantıp akı bermedi, avız tolarlık tamakta bermedi.

Sonda köp akım ketip baradı. Meni áke deseñ, oğan ketken akım üşin sol ku sarañ şaldıñ, koinına tıǵıp jatkan sarı mayın alıp kelşi." deydi.

"Jaraydı." deydi de tazşa tüinde jurt uyuktağan vakıtta barıp, kempir men şaldıñ üyine kirip, ekevinin aralıǵına jata kalıp, kempirdiñ davisına salıp:

"Ári jat!" dep şaldı şıntaǵımen bir tırtıp, bir vakıtta şaldın davisına salıp "Ári jat" dep kempirdi şıntaǵımen bir tırtıp, akırında sarı mayın alıp jönelipti. Artınşa uzamay-ak maydı joktap şal şıǵıptı. Şaldıñ özi de jasında bir ku tazşa eken "pálenşe şaldın asırıp alǵan bir tazşa balası bar edi, sol alıp ketken şıǵar"

dep, ornınan tura sala jügirip, tazşağa körinbey, bir jaǵımenen oniñ üyine burın jetip, kolına bir şekek alıp, tazşa üyine kire bergende, kempirdiñ davisına salıp, şekekti tazşanıñ kolına ustata beredi de.

"Şıraǵım maydı mağan ber de, mınav şekek pen bir şekek suv

ákele ğoy!" deydi.

Añkav tazşa böten adam ekenin añǵarmay, maydı berip, şekekti ala sala jügirip, suvga kete beripti.

Şelekpen suvdı alıp kelip, şeşesine:

"Má, suv!" dep, berse şeşesi:

"Men saǵan suv ákel deǵenim jok! May ákel demedim be?" deydi. Tazşa aldandanın bilip:

"Maydıñ iyisi kuv neme eken, mayın özi alıp ketken eken, men de jeteyin! Kaysımız basım ekenbiz?" dep jügirip kete beredi.

Şaldıñ közine tüspey tötelep barıp, burın jetip, basına bir ak javlıkti oray salıp, şaldıñ aldınan aykay saladı:

"Tileviñ kurǵır, şal kayda ketip ediñ?" Koralı koyıñdı kaskır kuvip ketti. Jügirip jetip, jildamırak kayırıp, aydap kel! Bolmasa kaskır kınp ketedi." deydi.

Tazşanıñ kempir davisına salıp söylegen sözine şal nanıp, kolındağı sarı maydı: "Al, minanı!" dep, laktırıp tastap, koyların izdep jüre beripti.

Tazşa bala şaldı aldap jiberip, maydı alıp, üyine kelipti.

Manağı şal o jak, bu jakka jügirip, koydan derek taba almay, şarşap, sandalıp, kaytıp üyine kelip karasa,

koyları ap-aman kora- sında jadır. Şal bayğuş aldanganın endi bilip:

"Kap! Özim de jas vağımda osınday kulıktı köp istep edim, kartayganda aldıma kelgeni goy!" dep, erte tura sala, tazşanıñ ákesine ayıptı:

"Seniñ tazşañ meniñ bir karın sarı mayımdı alıp ketti, mayımdı kaytarıp ber! Bolmasa, tazşañdı sözsiz öltiremin!" depti. Sonda tazşanıñ ákesi bul şalğa:

"Men mayıñdı körgenim jok! Eger anık tazşanıñ alğanın sezgen bolsañ, ne kılsañ, o kıl, men ara tüşpeymen." depti. Mayın aldırğan şal kolına ötkir bir balta alıp, jurttan, jasırınıp, köp kormniñ arasına barnıp, bir tesilgen kabirdiñ işine kirip, jasırınıp jatıptı. Bul şaldıñ kempiri eş nárse sczbegen kisi bolıp, manağı tazşanı, şakırıp alıp: Şırağım! Köp korimda ákemniñ molası bar edi. Soğan muna nandı aparıp, Kur'an okıp, jep kelegoy, senen baska balalarğa senbeymin." depti.

Tazşanıñ oyına kapelimde eş nárse tüşpey:

"Makul!" dep, nandı alıp, kete beripti. Molağa barıp, Kur'an okıp, nandı jep otrganda, kördiñ tesiginen bir şal arbañdap syea keledi. Kolında baltası bar. Kádımgi añdısp jürgeñ şalı ekenintazşa tani ketedi. Tazşa oñaylıkpen öle koysın ba? Şaldan burın kamkıp, kolındağı baltasın julıp alıp, şaldın özine dürs koyaberipti. Şal jalınıp ázer kutılıptı.

Bular turgan şahardın hanı halkına öte katal bolıptı, elge sa- lıktı köp salıp, kedey men jalısını zar jılatıp, sorlata beripti. Solardın katarında tazşanıñ ákesine de salıktı mol salıp, şal kattı kısılıptı. Bul jaydı bilgen tazşanıñ ákesine:

"Siz kısılmañız, hannıñ öz altının özine bereyik!" depti. So- dan keyin bul tazşa hannıñ kazınasına tüşip, bir kumıra dildaşın alıp ketipti. Erteñine han dildanıñ joğalğanın bilip, barlık vázirin jinap:

"Urını kalayşa tavıp, ustavga boladı?" dep akıldasadı. Son da bir váziri:

"Kazınanıñ esiginiñ aldınan şuñkır kazıp, beluwardan batatın sırtıñ jelim tolturıp koyalık. Karañgıda bilmegen adam tüşip ketse, şıǵıp kete almaytın bolsın! Osınday amalmen ustalık."depti. Han osi amaldı makul körip, aytkanday kılıp, celimdi dayarlata beripti. Kuv tazşa kalayşa bilse de, bul amaldı bilip alıp, endi kazınanıñ esigine jolamaptı.

Han munimen de kaznaga tüşip jürgenniñ kim ekenin anıktap bile almagın soñ, oylap oylap, ekinşi amal istepti. Hannıñ bir bakıravık narı bar eken. Oni ustamak tüǵıl, birev mañına jakın barganda, davsınıñ barınşa bakıradı eken. Sol nardı şögerip jatqızdırıp, birneşe anduvşı koydırıptı. Eger nar bakırşa-ak, urını ustamak eken. Tazşa muni da bilip, tünde kolına bir bav joñışkanı alp barıp, alısta turıp narga körsetse, ol şöpti jeymin dep, ornanan nurp, soǵınanjüredi. Taşra akıntıntp alıstay beredi. Davısı estilmeytin jerge barǵan soñ, nardı ustap aparıp bir toǵaydıñ kalın jerine baylap tastaptı. Erteñine jasavıldar nardı taba almay, daǵdarıp hanga kelip habar beripti. Han bul amalı da iske aspaǵan soñ, oylap oylap, taǵı bir amal tavıptı dalağa bir otav tikkizip, işine jaksı tösekte jaydırıp soğan öziniñ kızın jatqızıp:

"Kızımnenen kim söylesip, ańgimesi kelisse, kızımdı soğan beremin!" dep jurtkı jar salıptı. Öndağı oyı: "Eğer sol un amalı köptiǵine süyenip kelse, kızım almaş kalışpen kolin kesip alıp kalsın; erteñ şahar adamdarın teǵıs teksereyin:

"Kimniñ kolu kesilgen bolsa, soni ustatıp, darğa astırayın!" degeni eken. Kuv tazşa bul amaldı da bilip alıptı. Kalada bir bay kasapşı bar eken. Tün işinde jatıp kalǵan kasapşıǵa barıp, terezesinen:

"Hanga bir koydıñ karnı kerek edi, terezeden bere goy." dep davıstaptı.

"Hanga kerek" degen soñ lajı bar ma, bir karındı terezeden kolimen şıǵarıp: "Al!" degende, tazşa kolındağı almas kılışpen kasapşınıñ kolin şavıp tüşiripti, söytip, kanın men kesilgen koldı ala jönelipti. Álgi kannı suvğa tolturıp, avzın baylap, oñaşa otavdacatkan hannıñ kızıñ kasına kelipti. Ári-beri söyleskennen keyin, tazşa sırtka şıǵıp ketüvge ruhsat surasa, kız jibermeydi. Tazşa:

"Ketip kaladı, deseñiz, meniñ kolımdı ustay turıñız!" deydi. Kasapşınıñ kesilgen kolin kızga ustatıp, karınıñ bir jerin tesip suvdı şırıldatıp aǵızın koyıp, özi ketip kalıptı. Bir vakıtta kız:

"Osı nege ünsiz jadır?" dep, baykap karasa, öziniñ ustaganı bir kesilgen kol eken Kız erte tura sala, ákesine:

"Urını ustap edim, öz kolin özi kesip, kaşıp ketipti" deydi

Han jarlık kılıp, şahar adamdarınıñ kolin tügendese, kolu kesilgen kasapşı bolıp şıǵadı, han aldına alıp kelip tergegende ol körgeñ bilgenin aytadı. Han muniñ kinásiz ákenine senip, koya beripti

Han bul amalı da iske aspaǵan soñ, oylap, oylap törtinşi amaldı tavıptı. Bir küni:

"Eger uri kele koysa,özim ustap alayın!" dep oñaşa otavda özi jatıptı tazşa, muni da bilip, áyeldiñ ádemi kiyimderin kiyip bir suluv kelinşek bolıp, tünde kelip, otavga kirip, hannıñ kasına otırıptı. Sonda han:

"Ne kılıp jürgeñ áyelsiñ?" dep suraptı. Kelinşek-tazşa:

"Erim ölip edi, kaynaǵalarım tıǵım kelmeydi, sol sebepti, taksır sizge arız ayta keldim süygenime tiyuge ruhsat berseñiz eken!" dep javap beripti.

Han suluv "kelinşekke" kızıǵıp:

"Olay bolsa, mağan ti!" depti. "Kelinşek" tura kelip:

"Kuldık, taksır! Olay deseñiz armanım jok! Sizge tiyemin." depti. Söytip oturğanda ordanıñ aldındağı dar ağaşardı körsetip,

Kelinşek:

"Taksır, minav, kikayıp turğan ağaştar nege hacet?" dep suraptı. Han:

"Kinali adamdardı asıp öltiretin dar degen osı." depti. Sonda kelinşek burın dardı körmegen kisidey bolip tañırkap:

"Yapırım ay, munimen kisini kalay asıp öltiredi eken?" Meni asıp körsettiñizşi?" depti. Han, Kelinşekti darga asuvğa iñgaysız, dardıñ körüp arkan tu- zağın öz moyınına kiygizip, kelinşekke tüsindirmek üşin:

"Arkannıñ anav uşın sen bar küşiñmen tart, birak meniñ ayağım jerden köterilip, men buvinip bara jatkan kezde arkandı, bosatıp koya ber! Bolmasa men ölip kalarım!" depti.

Kelinşek arkannıñ uşın kolına alıp tartınkırap, hannın öksesı jerden köterile bergen kezde ayağıñıñ uşı jerge tier timestey etip, arkannıñ uşın bir ağaşka mıktap baylap koyıp, özi hannıñ kazınasına kirip, tağı bir kumura dildasın alıp ketipti. Erteñine hannıñ adamdardı darga asuvlı, öli men tiriniñ arasın- da turğan handı körüp, bosatıp alıptı; ordasına kirgizip, távipter inap, emdep jazıptı. Bul habar uzın eldiñ iyirine, kıska eldiñ kıyınına jayılp bolıptı. Osi hannıñ elimen şekerelas bir eldin hanı:

"Bolımsızdığan eki ret kazınasın, bir ret narın aldırıp, üşinşi ret kızın bazarğa salıp, onimen tumay, özin darğa, tartkızıp, jurtkı maskara bolğanşa han bolmay-ak birevdiñ koyın baksa bolmay ma?" dep kelemejdepti. Buni estigen álgi han iza bolıp: Kuday atimen ant işemin, osi isterdi istegen kuv kim bolsa da, kinásın keşemin, mağan kelip málim bolsın. Birak bir tapsıratın isim bar, soni ornına keltirse buringi kináların salavat kılıp, kızımdı berip küyev kılamın!" dep jurtkı jar şakırıptı. Muni estip, bayağı tazşa:

"Kayır! Ne de bolsa, távekel, köreyin!" dep hanga kelip má-lim bolıptı. Sonda han:

"Pálen handı amalın tavıp, pende kılıp mağan ákelip berseı, barlık kinándı keşemin, kızımdı da sağan beremin!" depti.

Tazşa hannıñ bul tapsırğan kızımetin kıyınslanbay kabıl alıptı. Şahardağı bar ustalardı jıydırıp, áveli bularğa temirden bir bitev arba sokırıptı. Onıñ işi sırtına koñırav baylatıptı jáne jup-juka tüni keden áydik bir şokpar casatıp, on kolına alıptı. Jáne bir kök serkeni soydırıp terisiniñ jün jağıñ sırtına karatıp üstüne kiyip, teriniñ kulşığına bir neşe koñıravdı tağıp baylap, söytip, bir körim sekildi bolıp álgi arbaga minip, tünikeden kalkın köterip şokpardı ıynine salıp, manağı hannıñ şaharına kelip kirip, teke bolıp bakıldap, koñıravlatıp aykay salıptı:

"Arkannın anav uşın sen bar küşiñme tart, birak meniñ aya- im jerden köterilip, men buvinip bara jatkan kezde arkandı, osatıp koya ber! Bolmasa men ölip kalarım!" depti. Kelinşek arkannıñ uşın kolına alıp tartınkırap, hannıñ öksesı

urien köterile bergen kezde ayağıñıñ uşı jerge tier timestey etip, arkannın uşın bir ağaşka mıktap baylap koyıp, özi hannıñ jazınasına kirip, tağı bir kumura dildasın alıp ketipti. Erteñine hannıñ adamdardı darga asuvlı, öli men tiriniñ arasın-da turğan handı körüp, bosatıp alıptı; ordasına kirgizip, távipte inap, emdep jazıptı. Bul habar uzıneldiñ iyirine, kıska eldin kıyırına jayılp bolıptı. Osi hannın elimen şekerelas bir eldiñ hanı:

"Bolımsızdığan eki ret kazınasın, bir ret narın aldırıp, üşinşi ret kızın bazarğa salıp, onimen turmay, özin darğa, tartkızıp, jurtkı maskara bolğanşa han bolmay-ak birevdiñ koyın baksa bolmay ma?" dep kelemejdepti. Buni estigen álgi han iza bolıp: Kuday atimen ant işemin, osi isterdi istegen kuv kim bolsa da, kinásın keşemin, mağan kelip málim bolsın. Birak bir tapsıratın isim bar, soni ornına keltirse buringi kináların salavat kılıp, kızımdı berip küyev kılamın!" dep jurtkı jar şakırıptı. Muni estip, bayağı tazşa:

"Kayır! Ne de bolsa, távekel, köreyin!" dep hanga kelip má- lim bolıptı. Sonda han:

"Pálen handı amalın tavıp, pende kılıp mağan ákelip berseñ, barlık kinándı keşemin, kızımdı da sağan beremin!" depti.

"Men, men Kudaydıñ jibergen periştesimin! Bul şahardıñ ba. ni zalım bolıptı. Ey Bukara halık Kuday tağala senderge:

"Zalım handarıñdı öz koldarıñmen ustap, baylap, meniñ bitev arbama salıp berüvge buyırık kıldı. Sonda Kuday-tağala senderge riza boladı. Eger oni kılmay, hanga bolissañdar, mağan buyırık berdi: Bireviñdi tiri kaldırmay, kolımdağı on mıñ put şokparmenşaharıñnıñ kirpişin tas-talkan kıp, toprak etip, şan-tozañın uşırınjiberemin." depti.

Sonda şahardıñ halkı tazşanıñ aybatınan korkıp:

"Koy, öz basımızdıñ amandığı kerek! Minav Kudaydıñ jibergen pálesine karsı turıp bolmas." desedi de hanın ustap baylap, bitev arbağa salıp berip, jalınıp-jalpayıp "perişte" tazşanı jöneltipti. Tazşa handı pende kılğan boyımen alıp kelip, öz hanına tapsırıptı.

Sonda bul han turıp, tutkın hanğa:

"Tá, mağan küle beruvşi ediñ, öziñ neğıp munday küyge uşıradın? Munan bılay külme! Meniñ jurtimda osınday önerli adamdarda bar!" dep maktanıptı. Akırında, eki hannıñ ekevi de tazşanıñ önerine riza bolıp,

ekevi de buğan kızdarın berip, tazşanı özderine ári küyev, ári akalğoy kılıp ustaptı.
Asıl Söz., (s.78-86.17).
KELOĞLAN

Eski zamanlarda Keloğlan'ın anne ve babası ölmüş, o da yetim kalmış. Günlerden bir gün Keloğlan pazarı dolaşırken üzgün hâlde oturan bir yaşlıya rast gelmiş. Keloğlan yaşlı adamın yanına gelip oturmuş.

Yaşlı:

"Neden dolaşıyorsun çocuk?" diye sormuş. Keloğlan da:

"Çocuğu olmayana çocuk olmak için dolaşıyorum." diye cevap vermiş. Yaşlı:

"Öyleyse, benim çocuğum yoktur, bana evlât ol." diyerek evine getirmiş. Bir gün yaşlı, Keloğlan'a:

"Şu gördüğün ağacın tepesinde ak sarı diye bilinen kuşun yuvası var. İşte o yuvada o kuşun yumurtası var. Sen gidip kuşa fark ettirmeden kuşun altından bir yumurtasını getirir misin?" demiş.

Keloğlan:

"Tamam." diye koşarak gidip ağacın dallarını kıpırdatmadan tepesine çıkmış ve kuşa fark ettirmeden yumurtasını alıp ihtiyar babasına getirmiş.

Yaşlı babası:

"Şimdi yumurtayı alıp kuşa fark ettirmeden geri yuvasına koyarmısın ?" demiş. Keloğlan da:

"Tamam." demiş ve yumurtayı götürüp kuşa fark ettirmeden yuvasına geri koymuş. O zaman yaşlı:

"İşe yaradın çocuğum, elinden iş geliyormuş." demiş. Günlerden bir gün Keloğlan'a üvey anne ve babası:

"Şurada gördüğün evde kendileri zengin olan, ancak çok cimri bir yaşlı karı koca vardır. Evlerindeki bol yemekten kendileri de pek yemezler ve diğer insanlara da yedirtmezler. Gece uykuya yatarken ikisi torbadaki kurutlarını (kurutulmuş peynirlerini) yastık altına koyup karınlarına bastırdıkları yağlarını koyunlarına alıp yatarlar. Onların işini ölesiye kadar yorulup yaptıysam da doğru dürüst emeğimin karşılığını ve karın doyuracak kadar yemek de vermediler. Onlarda emeğimin karşılığı kaldı. Eğer beni baban olarak biliyorsan, onlardaki ödenmeyen emeğim için o cimri, hilekâr ihtiyarın koynuna sakladığı yağımı getirir misin?" demiş.

"Tamam." demiş ve Keloğlan gece halkın uyuduğu zaman gi dip yaşlı karı-kocanın evine girip ikisinin arasına yatmış ve Keloğlan, kocanın karısının sesine uydurup:

"Öte yat." diyerek yaşlıya dirseğiyle bir vurmuş, sonra yaşlının sesine uydurup:

"Öte yat." diyerek karısının dirseğiyle iki vurup sonunda yağı alıp götürmüştü. Arkasından da çok zaman geçmeden yaşlı yağını yoklamaya başlamış. Yaşlının kendisi de gençliğinde hilekâr bir Keloğlan'mış. Filân ihtiyarın evlât edindiği bir Keloğlan'ı vardır.

Büyük ihtimal o götürmüş olabilir." diye düşünerek yerinden hemen kalkıp koşmaya başlamış ve Keloğlan'a gözükmeyen başkibir yolla oğlandan önce eve ulaşip eline bir kova almış, sonra Keloğlan tam evine giderken, karının sesine uydurup kovayı Keloğlan'ın eline tutuştururken: saf Keloğlan yabancı birisi olduğunu fark etmeden yağı verip kovayı aldığı gibi suya doğru koşmuş. Kovayla suyu getirip anası: "Evladım, yağı bana ver de, bu kovayla bir su getiriver." der- "İşte suyun." diye vermiş.

"Ben sana su getirmeni söylemedim ki, yağ getirmeni istedim." demiş. Anası da ona Keloğlan kandırıldığını anlayıp:

"Yağ sahibi hilekâr birisiymiş. Yağını kendisi götürmüştü. Ben de arkasından gideyim. Görelim hangimiz üstün gelirmişiz?" deyip peşinden gitmiş.

Yaşlının gözüne gözükmeyen en kısa yoldan gidip önce ulaşmış ve başına bir beyaz örtü örtüp yaşlı adamın önüne çıkıp bağınıp çağırmış:

"Kökün kurusun, yaşlı adam, nereye gittin sen? Bir ahır dolusu koyunu kurt götürdü. Koşarak gidip çabucak geri getir. Öyle yapmazsan kurt hepsini yer, bitirir." demiş.

Keloğlan'ın, yaşlı kadının sesine uydurup söylediği sözüne i-nanan yaşlı adam elindeki yağı:

"Al şunu." diyerek Keloğlan'ın eline verip, koyunlarını aramaya koyulmuş. Keloğlan yaşlı adamı kandırıp yağı alıp evine gelmiş.

Yaşlı adam bir o tarafa, bir bu tarafa bakıp koyunlardan izbulamamış, yorulmuş. Boşu boşuna dolaşıp evine dönmüş ve bakmış ki, koyunları sağ salım ahırda duruyormuş. Zavallı yaşlı, o zaman kandırıldığını anlayarak:

"Eyvah, ben de gençliğimde, onun kadar hilekârlığı çok yapmıştım. Yaşlandığımda demek ki başıma geldi." demiş erkenden kalkıp Keloğlan'ın babasının yanına varmış: "Senin keloğlanın benim bir karın yağımı götürdü, Yağımı geri ver. Vermezsen kel oğlunu hiçbir şeye bakmadan öldürürüm" demiş.

O zaman Keloğlan'ın babası yaşlı adama:

"Ben senin yağını görmedim. Eğer kesin Keloğlan'ın aldığını hissettiysen ne yapmak istersen onu yap, ben işinize karışmam." demiş.

Yağını kaybeden yaşlı, eline bir keskin balta alıp, halka gözükmekten, gizlenerek mezarların bulunduğu bir yere gitmiş, açık bir kabrin içerisine saklanmış. Bu yaşlının karısı hiçbir şey görmemiş ve bilmiyormuş gibi Keloğlan'ı çağırıp:

"Evlâdım, mezarlıkta babamın kabri vardı. Oraya şu ekmeği götürür, Kur'an okuyup, yiyip gelir misin? Ben senden başka çocuklara güvenmem." demiş.

Keloğlan o an hiçbir kötü şey düşünmeyip:

"Tamam." deyip ekmeği alıp gitmiş. Kabre gelip Kur'an okuyup, ekmeği yiyip dururken kabrin deliğinden bir yaşlı adam çıkagelmiş. Elinde de baltası varmış. Onun kendisini takip eden yaşlı adam olduğunu hemen anlamış Keloğlan. Keloğlan kolayca ölsün mü? Yaşlıdan daha atik davranıp elindeki baltayı alıp, yaşlıyı tehdit etmiş. Yaşlı, yalvarıp yakarıp zor kurtulmuş.

Onların yaşadığı şehrin hanı, halkına çok sert davranıyormuş. Halka vergiyi çok ödetip yoksulları çeşitli zorluklarla inletiyormuş.

Bunlarla birlikte Keloğlan'ın babasına da vergiyi çok ödettirince yaşlı çok zorlanmış. Bu durumdan haberdar olan Keloğlan babasına:

"Siz zorlanmayın; hanın kendi altınını kendisine verelim." demiş.

Bundan sonra Keloglan hanın hazinesine girip, bir çömlek altın alıp götürmüş. Ertesi gün, han altınının kaybolduğunu öğrenmiş bütün vezirlerini toplamış ve:

"Hırsız nasıl bulup yakalayabiliriz?" diye görüş alışverişinde bulunmuş. Vezirlerinden birisi:

"Hazinenin kapısının önüne çukur kazıp beline kadar batabilecek şekilde tutkal dökelim. Karanlıkta bunu bilmeyen adam düşerse oradan çıkamayacak şekilde olsun. Böyle bir hile ile yakalayalım." demiş.

Han bu hileyi uygun bulup söylendiği gibi yapıştırmış. Hilekâr Keloğlan bu çareyi de nasıl olduyorsa öğrenmiş ve bir daha hazinenin kapısına yaklaşmamış.

Han böyle bir çareyle de hazineye girip çıkanın kim olduğunu öğrenemeyince çok düşünüp ikinci bir çare bulmuş. Hanın çokbağırgan bir devesi varmış. Onu yakalamak, tutmak bir yana, birisi yanına yaklaşırsa hemen tüm sesiyle bağırır başlıyormuş. İşte o deveyi hazinenin yanına yatırıp, bir de birkaç gözcü koymuş. Eğer deve bağırırsa hırsız yakalayacaktı. Keloğlan bunları da öğrenmiş ve gece eline devenin sevdiği bitkiden bir demet alıp gitmiş.

Uzakta durup onu deveye gösterdiğinde deve otu yiyeceğim diye yerinden kalkıp, peşinden gitmiş. Keloğlan yavaşça oradan uzaklaşınca deve de onu takip etmiş. Sesi duyulamayan yere yaklaştığında deveyi yakalayıp bir ormanın sık yerine götürüp bağlamış.

Ertesi gün hanın adamları deveyi bulamayıp şaşkın vaziyette hana gelip haber vermişler. Han, bu hilesi de tutmadığından düşünmüş taşınmış ve aklınca gene bir çare bulmuş. Dışarıya bir otağ (çadır) diktirip içerisine iyi, yumuşak döşekler döşeyip oraya kendi kızını oturtmuş ve:

"Kızım! kim konuşup gönlünü alırsa, ona kızımı vereceğim." diye halka bildirmiş. Bunu yapmadaki amacı ise:

"Eğer o hırsız hilesine güvenip gelirse, kızım elmas kılıcıyla elini kesip alsın ve ertesi günü bütün şehrin adamlarına teker teker bakayım, kimin eli kesilmişse onu yakalayıp idam ettireyim." şeklindeki düşüncesiymiş.

Akıllı, hilekâr Keloğlan bunu da öğrenmiş. Şehirde zengin bir kasap varmış. Geceleyin uyuyan kasabın evine giden Keloglan ona:

"Kasap, hana bir koyunun karnı lâzımdı, hemen pencereden acele veriver." diye seslenmiş.

"Hana lâzım." denildikten sonra çare var mı? Kasabın "Hemen bir işkembeyi pencereden çıkarıp "al" demesiyle birlikte Keloğlan elindeki elmas kılıçla kasabın elini kesmiş. Böylece karın ile kesilen eli aldığı gibi oradan uzaklaşmış. O karını suyla doldurup ağzını bağlayıp ayrı duran otağda yatan padişahın kızının yanına gelmiş. Oradan buradan konuştuktan sonra Keloğlan dışarı çıkmak için izin istemiş. Ancak kız onu göndermemiş. Keloğlan: "Gider ve geri gelmez diye düşünüyorsanız, benim elimi tutun." demiş. Kasabın kesilen kolunu kızı vermiş. İşkembenin bir tarafını delip suyunu akıtıp çıkıp gitmiş. Bir süre geçince kız:

"Bu neden sessiz yatıyor?" diye bir de baksa ki kendisinin tuttuğu kesilen bir el imiş. Kız, sabah olur olmaz kalkar ve babasına:

"Hırsız yakalamıştım, ancak o kendi elini kesip kaçmış gitmiş." demiş. Han emredip şehirdeki adamların teker ellerine bakmış ve kolu kesilen kasabı bulmuş. Onu hanın önüne getirip sorguya çektiklerinde, o başından geçenleri bir bir anlatmış. Han da bu adamın günahsız olduğuna inanıp onu serbest bırakmış.

Han, bu hilesi de işe yaramayınca, düşünmüş taşınmış ve dördüncü hileyi bulmuş. Günlerden bir gün:

"Eğer hırsız gelirse kendim yakalayım." deyip, kurulan otağa kendisi yatmış. Keloğlan bunu da öğrenip hanın güzel elbiselerini giyip, genç bir kadın şekline girip, otağa girmiş ve hanın yanına oturmuş.

Han:

"Sen niçin dolaşıyorsun?" diye sormuş. Kadın (yani Keloğlan):

"Kocam ölmüştü, kayınbiraderimle evlenmek istemiyorum.

Bu sebepten size geldim. Sevdiğimle evlenmem için bana yardımcı olur musunuz?" demiş.

Hanın güzel genç kadına gönü gitmiş ve:

"Öyleyse benimle evlen." demiş. Genç kadın da (Keloğlan da):

"Uygun efendim. Siz söyledikten sonra benim başka dileğim yok. Ben sizinle evleneyim." demiş.

Böylece otururken genç kadın (Keloğlan) sarayın önündeki idam sehpalalarını gösterip: "Efendim bu idam sehpaları neye lâzım?" diye sormuş.

Han:

"Suç işleyen adamları asıp öldüren idam ağacı işte bu ağaçtır." demiş.

O zaman genç kadın (Keloğlan) sanki daha önce idam sehpalarını görmemiş gibi şaşırıp:

"Çok ilginç, bununla insanları nasıl öldürüyorsunuz. Beni asıp gösterir misiniz?" demiş. Han, genç kadını idam etmenin uygunsuz olacağını düşündüğünden, idam ipinin halkasını kendi boynuna geçirip genç kadına izah etmek için:

"İpin öbür ucunu sen bütün gücünle çek. Benim ayaklarım

yerden kesilip ben boğulmaya başladığımda sen ipi bırak. Eğer öyle yapmazsan ben ölebilirim." demiş.

Genç kadın ipin bir ucunu eline alıp çekmeye başlamış. Ta ki hanın ayağı yerden kesilmeye başladığında (ayakların biraz değeri değmez şekilde bırakıp) ipin ucunu bir ağaca sıkça bağlayıp; kendisi de hanın hazinesine gidip gene bir çömlek altını alıp götürmüştü.

Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, 2003, s.

Ertesi gün hanın adamları yarı ölü vaziyetteki hanı kurtarıp onu saraya götürmüşler ve tedavi ettirmişler.

Çok geçmeden de bu haber bütün yurda yayılmış.

Bu hanın yurduyla sınır olan bir ülkenin hanı:

"Güçsüzlüğü ve akılsızlığından dolayı iki defa hazinesini, bir defa devesini çaldırıp, üçüncü defa kızını pazara çıkarıp, hata onunla da koymayıp, kendisini ağaca astırıp halka maskara rezil olmaktansa han olmayıp çoban olup birisinin koyunlarını otlatırsa daha iyidir." diyerek alay etmiş.

Bunu duyan han öfkelenip:

"Allah'a yemin ederim ki, bu işleri yapan kim olursa olsun suçunu affederim. Yeter ki bana gelip teslim olsun. Ona vercek çok şeyim var, onu yerine getirirse, önceki suçlarını affedip, kızımın baş göz edip, kendime damat yapacağım." diye halka ilân etmiş.

Bunu duyan Keloğlan:

"Hayırlısı, ne olursa olsun şansımı deneyeyim, bir görevim." diyerek gelip hana teslim olmuş.

O zaman han:

"Filân hanı bir yolunu bularak bana getirirsen bütün suçlarını bağışlarım, kızımı da veririm." demiş.

Keloğlan hanın bu isteklerini hiç yüksünmeden kabul edip, şehirdeki tüm ustaları toplayıp, evvelâ bunlara demirden bir araba (fayton) yaptırmış. Onun içine ve dışına ziller bağlatmış. Kendisine de demirden bir sopa yaptırmış ve eline almış. Bir gök keçiyi kestirip derisinin yün kısmı dışarı gelecek şekilde üzerine giyip derinin kollarına birkaç zil daha bağlatmış. Böylece bir acayip şeye benzeyen arabasına binip sopasını eline alıp hanın şehrine varmış ve teke gibi meleyerek, zil ötürüp bağırıp çağırılmış.

"Ben Tanrı'nın gönderdiği meleğim. Bu şehrin hanı zalim ise Ey halk, Tanrı sizlere, zalim hanları kendi ellerinizle yakalayıp, bağlayıp benim şu arabama yüklemeniz için emir verdi. Eğer bunu yaparsanız Tanrı sizden razı olur. Eğer bunları yapmayıp

hanın tarafını tutarsanız bana emir verdi. Hiç birinizi sağ bırakmadan, elimdeki ağır demir sopayla şehrinizin taşını bile toprağa çevirip toz gibi savururum." demiş.

O zaman şehir halkı Keloğlan'ın heybetinden korkup:

"Bırakın, bize kendi başımızın sağlığı esenliği lâzım. Bu Tanrı'nın gönderdiği felâkete karşı durmak iyi olmaz demişler ve hanı yakalayarak bağlamış ve arabaya koymuşlar. Onun yanına meleği (Keloğlan'ı) gönderirler.

Keloğlan da, hanı eli kolu bağlı bir vaziyette kendi padişahına teslim etmiş. O anda bu han, esir hana:

"Evet bana çok gülerdin, kendin niçin bu hâle düştün? Bundan böyle bana gülme. Benim halkımın arasında Keloğlan gibi hünerli insanlar var." demiş.

Sonunda her iki han da Keloğlan'ın hünerine razı olup, ikisi de ona kızlarını vermiş, Keloğlan'ı kendilerine damat ve danışmanı yapmışlar.

Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, 2003, s. 169-177).

HAN MEN KİZİR

Burmğı zamanda bir han bolıptı. Onın üş vâziri bolıptı. Kün- derde bir gün han eline jarlık kıladı:

"Kizirdi mağan körsetken adamğa at basınday altın beremin." dep. Birak eşkim "men körsetemin" dep

ayta almadı. Bul elde özi bângi, özi kumarpaz kiyerge kiyimi jok, işerge tamağı jok bir adam bar eken. Bu adam oyladı:

“Bılayşa itten ilgeri, adamdan keyin bolıp jürgeşe, haŋa banp Kizirdi körsetemin dep altının alayın”. Haŋa barıp, “Kizirdi körsetemin” dep altının alıptı. Kırık kün mursat alıp, kırık kün tamaşa kılaysın, kırık künnen keyin han ne kılsa, som kılсын.” dep, haŋa kelip aytadı:

“Ây taksir! Men sizge Kizirdi körseteyin, birak siz mağan kırık kün mursat beriniz”. Han:

“Makul” dep bul bengine at basınday altın beredi hem aytadı:

“Eğerde meni aldap kırık künge deyin mağan Kizirdi körsetpesen, basındı âlâmın.”

Bengi ırza bolıp, köp altındı üyine alıp kelip, neşe türli tamaşa kılıp işip jatadı. Vağdalı kırık kün tolganda hannın jasavılı kelip, bengini haŋa alıp jüredi. Jolda bularğa bir adam jolğıp:

“Menin de haŋa baratın jumısım bar edi.” dep bularmen birge haŋa keledi. Han kasına üş vâzir alıp:

“Ey beyşara, Kizirdi tapdın ba?” deydi. Bengi aytadı:

“Ây, taksir hanım!. Kizirdi men kaydan tabaym, özim bir bengi, kumarpaz adam edim, bulayşa jürüp ğumır ötkizgennen göri hanımmın kuday bergen dâvletinin arkasında, kırık kün bolsa da kızık tamaşa köreyin dep, bul isti kılıp edim. Şapsanız, mine, basım,” dep kolların kuvsıp, karap turdı.

Sonda han:

“Mum kalayşa öltirgen makul?” dep vâzirinen suradı. Vâzir ayıttı:

“Sizdi aldağam üşin mum koydın, etin buzğanday etip, keskilip öltirse bolar edi.” deydi. Bul sözdi estip, jasavıl men bânginge drip kelgen kişi:

“Jaksı, bul vâzir atasman körgecin aytadı.” deydi. Munan son han:

“Siz kaday ölüm layık deysiz?” dep ekinşi vâzirinen şuraydı. Ekinşi vâzir:

“Mum, töbelelep, süyekterin unday kılıp öltirse bolar edi.” deydi. Sonda bayağı adam tunp:

“Jaksı, bul vâzir de hem atasman körgecin ayıttı.” deydi. Bul adamğa karap koyıp han üşinşi vâzirinen suradı.

“Siz buğan kaday ölüm layık köresiz?” dep. Üşinşi vezir a- yıttı:

“Ây, taksir han! Bul beyşara adam eken, akımaqtıkpen sizdi aldap, endi şırnı ayıtp jılap tur. Siz dâvletti, âdiletti, rakımdı patşasız, bir at basınday altınnan siz kedey bolmaysız. Bir akımaqtın akımaqtığınan sizge kemşilik kelmeydi hem bir beyşaranın karım tökkenmen siz muratka jetpeysiz. Odan da buğan patşalık rakım kılıp, künnâsin keşirip, ölümnen azat etkizgeniiz jaksı bolar edi.” Sonda âlgi adam:

“Jaksı, bul da atasman körgecin ayıttı.” dedi. Sonda bul adamnan han suradı:

“Sen kimsin, menin vâzirlerimnin ataların kaydan bilesin?” Olar kaday adamdar edi?” deydi.

Bul adam haŋa ayıttı:

“Baş vâzirdin atası kasapşı balası atasının koy soyğanman başka ülgı körmegen, sol sebepti bul veziriniz bengini koyşa keskilip öltirüvdi layık kördi. Ekinşi vezirinizdin atası, temirşi edi, balası ekesinin balğamen temir tokpaktağanınan başka jaksı ülgı körmegenedi. Sol sebepti bul vâziriniz tokpaktap öltirüvdi makul kördi. Üşinşi vâzirdin atası sizdin atanızdın bas vâziri edi. Ol bek rakımdı, addetti adam edi, üşinşi vezirinizdin sözine rakım kılınız” dep meslihat ayıttı.

“Taksir han, siz Kizirdi körseniz bul beyşara bengige tağı da altın berer me ediniz? Dedi.

Han ayıttı:

“Berer edim.” dep. Sonda bul adam:

“Olay bolsa, men Kizir” dep ğayıp boldı. Mum körüp han tan kalıp, bayağı bengine kanşa altın berip üyine jiberipti. Munan son üşinşi vâzirdi bas vâzir kılıp, kalğan ekevin şığanp, olardı omuna başka kişiler aladı.

Ertegiler, (Almatı 1988, 243-2).

HAN İLE HIZIR

Eski zamanlarda bir han yaşarmış. Onun da üç veziri varmış. Günlerden bir gün bu han halkına:

“Bana Hızır’ı gösterene at kafası büyüklüğünde altın vereceğim.” diye ferman çıkartmış.

Fakat hiç kimse; “Ben göstereceğim.” diyememiş. Bu ülkede hem kumarpaz, hem serseri, hem de yiyecek yemeği olmayan bir adam varmış. Bu adam itten ileri, insandan geri olarak yaşamaktansa, hana gidip Hızır’ı göstereyim, altını alayım.” demiş. Bu adam hana gidip:

“Hızır’ı göstereceğim.” diyerek altını almış ve kırık gün mühlet isteyerek, hiç olmazsa kırık günü harika geçireyim, kırık günden sonra han bana ne yaparsa yapsın” diye düşünerek:

“Hey! Efendim ben size Hızır’ı göstereceğim, fakat siz bana kırık gün izin verin.” demiş.

Han da bu serseri adama 'tamam' deyip at kafası büyüklüğünde altın vererek:

“Eğer beni aldatır, kırık güne kadar Hızır’ı getirmezsen kelleni uçururum.” demiş. Serseri razı olarak altını alıp evine gitmiş, çeşit çeşit yemekler alarak harika zaman geçirmiş. Zaman dolduğunda hanın askerleri gelip serseri adamı hana götürmüşler. Yolda bunları bir adam karşılayarak:

"Benim de hana söyleceklerim vardı." diyerek bunlarla birlikte hanın yanına gelmiş. Han yanına üç vezirini de alarak:

"Hey zavallı, Hızır'ı buldun mu?" diye sorunca. Serseri:

"Hey, efendim, hakanım! Hızır'ı ben nereden bulayım, hem serseri, hem kumarbaz birisiyim, böyle yaşamaktansa hakanın verdiği servetle kırk gün olsa bile harika günler geçireyim diye işi yapmıştım. Kesecekseniz, işte kellem." diye ellerini acar bakmış.

O zaman han vezirine:

"Bunu nasıl öldürmek makbuldür?" diye sormuş.

Vezir:

"Sizi aldattığı için bunun boyun etini ayırarak öldürmek lazım." demiş. Bunu duyan askerler ve serseriyle beraber gelen adam:

"İyi, vezir babasından gördüğünü söyler." demiş. İkinci vezir:

"Bunu döverek, kemiklerini un gibi ufalayarak öldürsek iyidir." demiş. O zaman askerler ve serseriyle gelen adam:

"İyi, bu vezir de babasından gördüğünü söyler." demiş. Hakan bu adama bakarak üçüncü vezirine sorar:

"Siz buna nasıl bir ölümü lâıık görürsünüz?" Üçüncü vezir:

"Hey, efendim, ha canım! Bu zavallı adam, ahmaklık numarası yapıp sizi aldatmış. Şimdi gerçeğı anlatarak ağılıyor. Siz devletli, adaletli, merhametli padişahımsınız, at kafası büyüklüğündeki bir altını bir fakire vermekten dolayı siz fakir olmazsınız. Bir ahmağın ahmaklığından size eksiklik gelmez. Hem de bir zavallının kanını dökmekten siz murada eremezsiniz. En iyisi buna padişahlık yapıp, merhamet ederek, günahını affedin, onun canını bağışlarsanız iyi olur." demiş.

O zaman yolda bunlara katılan adam:

"Bu da babasından gördüğünü söyler." demiş. O zaman han bu adama:

"Sen kimsin, benim vezirlerimin babalarını nereden biliyorsun?" diye sormuş. Bu adam da hana:

"Baş vezirinizin babası kasap. Oğlu babasının kestiğı koyundan başka örnek görmemiş, bu yüzden veziriniz serseriye koyun gibi doğrayıp öldürmek istiyor. İkinci vezirinizin babası bir demirciydi Oğlu, babasının balta ve demir dövmesinden başka örnek görmedi. Bu yüzden bu vezirinizde döverek öldürmeye uygun gördü. Üçüncü vezirinizin babası ise sizin babanızın baş veziriydi.

O, pek merhametli ve adaletli birisiydi. Siz de üçüncü vezirinizin sözüne uyun." diye nasihat eder.

Daha sonra bu adam:

"Efendim siz Hızır'ı görürseniz bu zavallı serseriye yine altın verir miydiniz?" der. Han:

"Verirdim." deyince, bu adam:

"Öyle ise ben de Hızır'ım." der ve ortadan kaybolur.

Bunu gören han, bu duruma hayran kalıp serseriye pek çok altın vererek evine gönderir. Üçüncü vezirini baş vezir yapar, diğer vezirleri ise işten çıkararak onların yerine yeni vezir tayin eder.

Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, 2003, s. 245-248).

ENBEKTEN EL KÖGEDER

Erte zamanda ağayındı dört jigit bolıptı. Olardın üşevi birinen biri otken ker jalkav şaruvağa kırı jok berekesiz eken. Al en kişisi enbeksüygiş maljandı körinedi. Sınşıl jurt ağayındı törtevdin minezine karay, olarğa janama at koyıp, aydar tağıptı.

Jalkavlardın en ülkeni kuray basın sındırmay, şalkasınan jatıp alıp, şırt tükirip koyıp malın sonavğa aydatıp jiberetin körinedi. Sondıktan om "Tuusonav" dep ataptı.

"Malimdi baykay sal, köre sal." dep otken ketkenderge tapsırıp kana, özi deyim üyindejüretin jalkavğa "Köresal" degen at berilipti. Malına tek sırttay kamkorsıp, "Aydaysal" dep köringendi jumsay salatm jigit "Aydaysal" atanıptı.

Ağayındılardm kenjesi ayrınan urttap, koym kurttap; malın özi bağıptı.

Bir jutta "Tuusonavdın" malınan tük kalmaptı, "Köresaldm" malı köp ölipti. "Aydaysaldın" da malı az kırılmaptı.

Al özi bağıp kütken enbekşil jigittin malı jutamay kıştan aman şığıp elin aştıktan kutkarıptı.

"Enbekpen el kögerer" degen nakil osıdan kalıptı desedi halik. Ak Sandık, (s.194).

EMEKLE YURT YEŞERİR

Eski zamanlarda dört genç kardeş varmış. Bunların üçü birbirinden tembel, beceriksiz ve işe yaramazlarmış. Kardeşlerin en küçüğü ise çalışkan ve hayvan severmiş. Tembellerin hâlini fark eden halk onlara ikinci bir ad, lakap takmışlar:

Tembellerden en büyüğü, ot bile kesmeyen, uzanarak tüküren, hayvanını uzaklara süren birisiymiş. Bu yüzden ona:

"Ta Uzak." demişler.

"Hayvanımı bir gözetiver, bakiver." diye gelen gidene rica ederek kendisi hep evinde bulunan tembele ise: "Bakiver." diye ad vermişler. Hayvanına ancak dışarıdan koruyor gibi "Sürüver" diye her önüne gelene iş buyuran, harcayan delikanlıya da: "Sürüver." demişler.

Kardeşlerin küçüğü ayranını içip, koyununu güdüp, kendi hayvanına da kendisi bakmış. Bir felâket esnasında "Ta Uzak"ın hayvanlarında bir şey kalmamış, "Bakiver"ın hayvanının çoğu ölmüş. "Sürüver"ın hayvanı da aynı şekilde ölmüş. Ama kendisi bakan, kendisi güden, çalışkan yiğidin hayvanları telef olmadan, soğuk kıştan sağ çıkarak halkını açlıktan kurtarmış. "Emekle yurt yeşerir." sözü de buradan kalmış.

Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, 2003, s. 330).

TAS BOLĞAN ŞAHAR

Âvelgi zamanda bir şaharda bir kart pen kempir bolğan. Olardın bir nisaptı tavfıktı ulı bolğan. Kunderde bir gün jigit sapar şıǵuvğa oylap atasınan, anasınan barıp ruksat surağan. Ruksat alıp ketip bara jatıp, jigit bir şaharğa barıp kirgen. Ol şahar tas bolğan. Ârbir üyleri hem nârseleri, kişileri keybirevi otın kesken jerinde baltasimen tas bolğan, kaysıbir adam otm kötergen boyınşa tas bolğan. Kaybirevi köşede jürgen kişi siyaktı tas bolğan. Bul şahardın ne sebepten tas bolğamn bilmey, bul jigit şahar boymşa jürgen. Jüre jüre patşanm üyine kelip kirgen. Patşanın üyinde bir tiri adam körmegen. Bolsa da patşanm üyinde eki üş saǵat kütüp otırğan, bir adam köriner me eken dep. Sol arada patşa üyine patşanın kızı kelgen. O kız bul jigitti körüp amandaskan, âri surağan:

"Kaydan keldin, kayda barasın?" dep. Bul jigit berin bastan- ayak aytıp bergen. Sonan kız aytkan:

"Bizge bir jaksı taza kişi kerek edi, üş tün patşa üyinde duǵa kılıp otıruvğa, osınday üş kün duǵa kılıp otırıvşı bolsa, bul şahardın, halıktan janadan tirilip öz özine kaytatın edi?" degen. Bul jigit kızdın kabil etip ırza bolğan. Kız ben jigit vaǵda kılğan, eğer jigit sözün üş tün duǵa kılıp şahar halkı tirilip öz suretine kaytsa, kız jigitke timek bolğan. Kız jigitke üş şam bergen de özi ketken.

Bul jigit şamdı jandırıp duǵa okuvğa kirişken. Tün ortası bolğan son, bul jigit jamna sonşa köp jındar kelgen. Jındar kelip bul jigitke duǵa kıla bastağan. Keybirevi oten örtemekşi bolıp, keybirevi urmakşı bolıp, keybirevi korkatın nârsemen korkıtpakşı bolıp, korkıtıp karağan. Bul jigit tipti korıkpаğan. Tün ortası oten

son beri de jok bolğan. Tan aytkan son, bul jigit jatıp uyıktağan. Bir yakıttan son patşa kızı bul jigit janma kelip surağan "kandaysın" dep. Jigit javap berdi:

"Kudayka şükir, Kudaydın kudiretimen salamat kaldım." dep. Kız taǵı ketti. Ekinşi tün jâne şam jandırıp duǵaǵa kirişti. Ekinşi tünı burınǵı oten tünnen de kattı korkınıştıboldı. Jigit tipti korıkpadı. Tün ortası avğan son jındar taǵı da ketti. Bul jigit jatıp uyıktadı. Bir yakıttan son kız jâne kelip burınǵı suraǵanday taǵı suradı. Bul kız biraz otıp ketip kaldı.

Üşinşi tün bul jigit jâne şamdarm jaǵıp duǵa okuvğa kirişti. Bul tün burınǵıdan da tipti korkınıştı boldı. Bul korkınıştı tilmen aytıp, kaǵazǵa jazıp bitire almaydı. Tün ortası avğan son jındar ketti. Jigit jatıp uyıktadı. Ertengisin kız jâne kelgen edi, jigitke aytkan:

"Ay jigit, sen üş tün maşakat şektin, törtinşi kün jâne duvalǵa jazıp koy, halıktın naǵıp tirilgenin. Eğer de olay ötpesen menin atam aşuvlanar. Kim munday istedi dep.

Kız aytuvınşa, törtinşi tün oten son tan atkanda ârbir halıktar tirilip jüre bastadı. Patşa da tirilip özinin üyine kirgen edi. Aşuvlanıp surağan:

"Kim bul isti istegen?" dep. Sol arada duvaldaǵı jazıvı okıp körgen. Sol yakıtta patşanm kızı atası janına kelip, atasına aytkan:

"Mine, osı jigit üş tün duǵa kılıp, sizderdi tiriltti." Padşa kızzınan surağan:

"Ol jigitke ne bermekşi boldın?" dep. Patşa kızı aytkan:

"Eğer sizderdi tiriltse, özim timek boldım." degen. Patşa bul jigitti tipti jaksı körıp, kıznın bermek boldı. Sol saǵat toy kılıp, kıznı bul jigitke bergen. Sonan bul patşa opat bolğan son, bul jigit patşa omına patşa bolıp, kız ekevi jaksı ömir sürgen.

Ertegiler 3, (Almatı 1988, 255-2).

TAŞ ŞEHİR

Eski zamanlarda bir şehirde bir ihtiyarla karısı yaşıyormuş. Onların iffetli, feyizli bir oğlu varmış. Günlerden bir gün genç ava çıkmaya karar vererek babasından izin istemiş. (Babası da izin vermiş.) İzin alıp yola çıkınca yolu üzerinde bir şehre gelmiş. O şehir de taş kesilmişmiş. Evler, kayalar, insanların da bazıları odun keserken baltasıyla taş kesilmiş. Bazısı sokakta yürürken taş kesilmiş. Bu genç, şehrin niçin taş kesildiğini öğrenemedi yol boyunca yürüye yürüye padişahın evine gelmiş. Padişahın evinde de canlı yokmuş. Acaba canlı görünür mü diye iki üç saat padişahın evinde beklemiş. O sırada padişahın evine padişahın kızı gelmiş. O kız, delikanlıyı görmüş ve ona selâm verdikten sonra hâl hatır sormuş:

"Nereden geldin, nereye gidersin?" demiş.

Bu delikanlı da baştan sona olanları anlatırmış.

Sonra kız:

"Bize padişahın üç gece evinde duâ edip oturacak iyi, temiz bir kişi lâzımdı. Öyle üç gece duâ edip otursa bu şehrin halkı yeniden dirilip eski hâline döner." demiş.

Bu delikanlı kızın dediği gibi üç gece duâ edip şehirde taş kesilenleri diriltebilirse, eski şekline getirebilirse, kız da delikanlıyla evlenecekti. Kız, delikanlıya üç mum verip gitmiş. Delikanlı da mumu yakarak duâ etmeye başlamış. Gece yarısında bu delikanlının yanına pek çok cin gelmiş ve bununla uğraşmaya başlamış. Kimisi ateşe atmağa, kimisi vurmaya çalışmış, kimisi korkutacak bir şeyle korkutmaya çalışmış. Kimisi de korkunç bakmış. Bu delikanlı da hiç korkmazmış. Gece yansı geçtikten sonra hepsi kaybolmuş. Şafak söktükten sonra bu delikanlı yatıp uyumuş. Bir süre sonra padişahın kızı oğlanın yanına gelerek:

Nasılsın?" diye sormuş. .

Delikanlı da:

"Allah'a şükür, Allah'ın kudretiyle, selâmette kaldım cevap vermiş. Kız bir süre kaldıktan sonra tekrar gitmiş. (Ogünde) ikinci gece tekrar mum yakarak duâ etmeye başlamış gece önceki geceden daha korkunç olmuş. Delikanlı yine korkmamış. Gece yarısından sonra cinler gitmiş, genç de hemen uyumuş. Bir süre sonra kız tekrar gelerek (gecesinin nasıl geçtiğini) sormuş. Kız, biraz oturduktan sonra yine gitmiş. Üçüncü geç delikanlı yine mumları yakıp duâ etmeye başlamış. Bu gece daha korkunç olmuş. Bu korkunçluğu anlatmakla, yazmakla bitiremezsiniz

. Gece yarısından sonra cinler gitmiş, delikanlı da yatıp uyumuş. Ertesi günü kız tekrar gelerek delikanlıya:

"Sen üç gece yoruldun, dördüncü gece halkın neden dirildiği-

ni duvara yaz, yoksa benim babam sinirlenir. Bunu kim yapth?" diye konuşur.

Kızın dediği gibi dördüncü gün şafaktan sonra halk dirilip yürümeye başlamış. Padişah da dirilerek kendi evine gitmiş ve sinirlenerek:

"Bu işi yapan kim?" diye sormuş. [Tam o sırada da duvarda ki yazıyı okumuş. O zaman padişahın kızı babasının yanına gelerek:

"İşte bu delikanlı üç gece duâ ederek sizleri diriltti." demiş. Padişah da kızına:

"O delikanlıya ne verecektin?" diye sormuş. Padişahın kızı:

"Eğer sizleri diriltirсе onunla evlenecektim." demiş. [Bunun üzerine] padişah da delikanlıyı sevmiş, kızını vermeye razı olmuş ve oracıkta düğünü yapıp kızını delikanlıya vermiş. Sonra bu padişah öldükten sonra delikanlı onun tahtına oturmuş, kızla birlikte mutlu bir hayat sürmüşler.

Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, 2003, s. 223-225).

TÜLKİ, TASBAKA JANE KENE

Bayağıda bir tülki, bir tasbaka jâne bir kene, üşevi joldas bolıp keke jatsa, bir jerde bir uvis tan jatır eken. Üşevi oylasıp:

"Mum tukım kılıp jerge eğip, köbeytip, bölip alayık." deydi Tülki bir jardı körıp:

"Men osı jardı stıyey tarayın, bolmasa kulap keter." dep, jardın astına sayalap, jatıp aladı.

Tasbaka bayğus jerdi tımalap, kene sorlı tannı jıyıp eğip, âlekke tüsedi. Söytip, köp beynet şegip pisken son, ol tannı onp, jinap aladı. Mum bastırğanda, bir ayak tan boladı. Birevi banp, tülkini şakırğan eken. Ol kelipti de:

"Bul tannı üşevimizge bölüvge bolmaydı. Üşke bölgen son, erkaysımızga kañşadan tiyedi deysin. Onan da üşevimiz jansıp, kay ozğanımız alayık?" deydi. "Makul." dep, üşevi bir jerge kelip katarlasıp tanp, tülki:

"Al kettik." dep jöney bergende, kene tülkinin başpayına jabısıp, birge ketedi. Tülki ölip-öşip, kattı jügirip kelip, kırmanğa otırayın degen eken, kene:

"Av, sorlı, meni basıp ketesin be?" deydi. "Ey, sen kaşan keldin?" deydi tülki.

"Sen bağana, 'al kettik' degende-ak men kelip kalğamın." deydi kene.

Ekevi davlasıp jatında, avızı mumı kan kan bolıp, tasbaka keledi. Kele sala:

"Oybay, tülki, men bir pâle körıp keldim! Jana senderdin arttarınnan eki karager atı bar, kara bürkiti bar jâne eki tazısı bar, eki adam kelip:"

"Janağı kasındağı tülki joldasındı tavıp ber." dep, menin avzı mumımdı kan kıldı. Sonda da men aytkamm jok, âytevir osı jakka karay keke jatır." deydi tasbaka.

Tülki:

"Aynalayındar-ay, meni ayta körmender! Mina tarım ekevin ten bölip alıııdar, men senderge rıza bolayın.

Olar kelse:

"Bilmeyiniz kayda ketkenin." dender dep, tura jönelipti. Söytip, tarım tasbaka men kene bölip alıptı.

Asıl Söz, (188-18).

TİLKİ KAPLUMBAĞA VE KENE

Çok eski zamanlarda bir tilki, bir kaplumbağa ve bir bit arkadaş olmuşlar. Günlerden bir gün yolda gelirken bir avuç darıya adanmışlar. Üçü kendi aralarında konuşup: "Bunu tohum olarak ekelim ve çoğaltıp sonra onu paylaşalım." demişler.

Tilki bir yer görmüş ve:

"Ben o yeri tuta durayım, yoksa yıkılır." demiş ve yerin altına yatmış.

Zavallı kaplumbağa yeri turnaklarıyla açmış, bit de darıyı hoplayıp zıplayıp getirmiş ve ekmiş. Bunun ikisi çok çalışmışlar. Böylece zorluk çekip darıyı yetiştirdikten sonra, o darıyı biçip toplamışlar. Darıyı harman ettiklerinde bir tabak darı olmuş. Birisi gidip tilkiyi çağırmış. Tilki gelmiş ve:

"Bu darıyı üçümüz paylaşamayız. Üçe böldükten sonra her birbirimize çok az şey kalır. En iyisi üçümüz yarışalım ve hangimiz birinci gelirsek darı onun olsun." demiş.

"Tamam." diyerek üçü bir yere gelip sıralanmışlar ve tilki:

"Haydi gidiyoruz." diye koşmaya başlarken bit tilkinin ayağına yapışıp birlikte gitmiş. Tilki nefes nefese koşarak gelip harmana oturayım." demiş. Bunun üzerine bit:

"Ey zavallı, beni ne diye çiğnersin be?" demiş. Tilki:

"Sen de ne zaman geldin?" demiş.

"Sen haydi gidiyoruz dediğin zaman ben buraya gelmiştim bile." demiş.

Bu ikisi böyle tartışırken, ağzı burnu kanlar içinde kaplumbağa gelmiş. Hemen geldiği gibi kaplumbağa: "Eyvah tilki, ben bir felâket gördüm. Biraz önce iki kara yağız atlı, kara kartalı ve iki tazısı olan iki adam gelip:

"Yanındaki tilki yoldaşını bize bul -deyip benim ağzımı burnumu kanlar içinde bıraktılar. Gene de ben seni ele vermedim. Ancak buraya doğru geliyorlar." demiş.

Tilki:

"Can arkadaşlarım, beni ele vermeyin. Bu darıyı ikiniz eşit şekilde paylaşıp alırsanız ben sizlere razı olurum. Onlar gelirse: "Nereye gittiğini bilmiyoruz diye söyleyin." deyip sıvışıp gitmiş.

Böylece darıyı kaplumbağa ile bit kendi aralarında paylaşmışlar. Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, 2003, s. 91).

UR TOKPAK

Buringı ötken zamanda bir şal men kempir bolıptı. Şal men kempir kedey bolıp, tuzak kurıp künin köredi eken. Bir küni sa tuzağın kelip karasa, bir kaz tüsip kalıptı. Şal kazdı tuzaktan bosatıp alıp, bavizdayın dese, kaz şalga aytıptı:

"Sen meni bosat! Menen ne surasañ, sonu bir jıldan keyin al." deydi. Şal makul körıp, kazdı bosatıp koya beredi. Üyine kelip, jañağı aytsa, kempir; şalga ursadı.

Şal:

"Koy, sen tük bilmeysiñ!" de, sözün tñdamay, jüre beredi. Bir jıl ötedi. Şal kazga barmakşı boladı. Jüre jüre, bir jerge kelse, õñkey tüye jayılp jür eken. Kelip, tüyeşiden:

"Bul kimniñ tüyesi? dese.

"Bul Kazbaydñ tüyesi." deydi.

"Bul Kazbay bayağı kaz eken," dep şal oylanıp turıp, jürıp ketedi. Bir jerge kelip: "Bul kimniñ koyı?" dep koyşıdan suraydı.

Koyşı:

"Bul Kazbaydın koyı." deydi. Şal jañağı koyşı baladan:

"Şırağım, Kazbaydın budan baska nesi bar?" deydi. Bala, şalga:

"Kazbaydın üş jakısı nârsesi bar. Birevi:

"Pis, kazanım pis dese, ár türlü tamak pisip şığadı." Endi birevi:

"Kus eseğim, kus!" dese eseği altın kusadı. Ar birevi:

"Ur tokağım ur! dese adamdardı, ura beredi." deydi. "Makul" dep şal jürıp ketedi.

Sal Kazbaydın avlına keledi. Kazbay şaldı kütıp aladı. Şal Karbay'dan:

Pis kazanın." suraydı. Kazbay suraganın beredi: Sal alıp üyine keke jatsa, bir jerde asık oynap jatkan balalar salğa:

"Ata, aska tüs!" deydi. Sal aska tüsedi. Üyge kirip bara jatıp şal balalarğa: "Şıraktarım, pis kazanım pis!" demeñ der deydi.

Şal üyge kirip ketken soñ, balalar tındasın ba:

"Pis kazanım, pis," dep, şulap koya beredi.

Süydegende, ár türlü tamak pisip dayar boladı. Balalar kazandı ayırbastap, alıp kaladı. Şal kazandı üyine alıp barıp:

"Pis, kazanım, pis!" dese eş nârse pispeydi.
Şal kazandı alıp, Kazbaydın üyine kayta keledi. Kazbayga:
"Budan eş nârse şıkpadı." deydi. Kazbay kazandı alıp:
"Pis, kazanım, pis." dese eş nârse şıkpaydı. Kazbay kazannın omina şalga esekti berip jiberedi. Şal esekti alıp üyine kaytadı.
Jolda keke jatsa, balalar şalga:
"Ata, aska tüsiñiz!" deydi.
Şal astı tastağısı kelmey, esekten tüsedi. Üyge kirip bara jatıp, balalarga: "Şıraktanm! Kus eseğim kus." demender deydi.
Balalar:
"Makul!" deydi.
Şal üyge kirip ketken solak, balalar:
"Kus eseğim kus!" dese, esek altın kusadı. Balalar codi ayırbastap, ornına baska esek koyadı.
Şal esekti alıp üyine ketedi. Kempir:
"Kazdan barıp alıpkelgeniñ osi ma?" deydi "Şal esekti alıp kelgeniñ osi ma?" deydi.
Şal esekke:
"Kus, eseğim, kus!" dese, esek eş nârse kuspaydı. Şal esekialıp, Kazbayga tağı kayta keledi.
"Esek eş nârse kuspaydı." deydi. Kazbay esekti alıp:
"Kus, eseğim, kus!" dese, eş nârse kuspaydı. Şalga Kazbay:
"Ur tokpağın" beredi. Şal "ur tokpaktı" alıp keke jatsa, bayağı jerde tağı da balalar jür eken. Balalar şalga:
"Ata, aska tüs!" deydi. Şal üyge kirip bara jatıp:
"Şıraktarım! Ur, tokpağım, ur demeñ der." deydi. Şal üyge kirip ketken soñ, dâñdegen balalar:
"Ur tokpağım, ur." deydi. Tokpak balalardıñ árkaýsının al kep ur! Urip jür, urıp jür... Balalar tokpakka jalınadı:

"Oy bay, pis kazañımdı, kus eseğindi bereyik" deydi. Şal kel jatıp, estip koyadı. Şal kelip:
"Pis kazandı, kus esekti, beresiñder me?" deydi. Balalar:
"Makul! Ákelip beremiz." deydi. Şal, "Ur tokpaktı" koyğızadı. Balalar "pis kazandı", "kus esekti" ákelip beredi. Şal "pis kazandı", "kus esekti", "ur tokpaktı" alıp, üyine keledi. Söytip muradına jetedi.

Asıl Söz, (s.76-78).

VUR TOKMAK

Çok eski zamanlarda yaşlı bir karı koca varmış. Bu ihtiyarlar fakirmişler ve kapan kurup öyle yemek bulup yaşıyorlarmış. Günlerden bir gün yaşlı adam kapanına gelip bakmış ki bir de ne görsün, bir kaz yakalanmış. Yaşlı adam, kazı kapandan çıkarıp alıp kesmek isterken kaz yaşlıya şunları söylemiş:

"Sen beni serbest bırak. Benden ne istersen onu bir sene sonra al."

Yaşlı bunu uygun görüp kazı serbest bırakmış. Evine gelip olup biteni hanımına anlatmış, hanımı da ona kızmış.

Yaşlı:

"Boş ver, sen bir şey bilmezsin." deyip hanımının sözünü dinlememiş.

Bir sene geçmiş. Yaşlı adam, bıraktığı kaza gitmek istemiş ve yola çıkmış. Yürüye yürüye bir yere gelmiş ve bakmış ki orada bir sürü deve otliyormuş. Gelip deveciden: "Bu kimin devesi?" demiş.

"Bu Kazbay'm develeri." demiş deveci.

"Bu Kazbay o kaz imiş." deyip yaşlı düşünce düşünce tekrar yoluna devam etmiş. Bir müddet yürüdükten sonra yolda bir koyun sürüsü görüp, çobana:

"Bu kimin koyunları?" diye sormuş. Çoban:

"Bu Kazbay'm koyunları." demiş. Yaşlı, o çoban çocuktan:

"Evlâdım! Bu Kazbay'ın, bunlardan başka daha neleri var?" demiş. Çocuk yaşlıya:

"Kazbay'ın üç iyi varlığı vardır. Biri piş kazanım, piş derse çeşitli yemek pişer. İkincisi kus eseğim kus dediğinde eseği altın kusar. Üçüncüsü ise vur tokmağım vur dediğinde o insanları döver." demiş.

"Tamam." deyip yaşlı yoluna devam etmiş.

İhtiyar bir müddet sonra Kazbay'ın köyüne gelmiş. Kazbay, yaşlıyı güzelce karşılamış, konuk etmiş. Yaşlı, Kazbay'dan "piş kazanımı" istemiş. Kazbay da vermiş.

Yaşlı onu alıp evine dönerken yolda oynayan çocuklara rastlamış. Çocuklar yaşlıya: "Ata, yemeğe buyur." demişler.

Yaşlı, yemek için atından inmiş. Eve girerken yaşlı, çocuklara: "Evlâtlarım, 'piş kazanım piş' demeyin."

demiş.

Yaşlı eve girdikten sonra çocuklar onu dinlemez ve:

"Piş kazanım piş." diye bağırlar.

Böyle dediklerinde çeşitli yemekler pişip hazır olmuş. Durumu anlayan çocuklar da kazanı değiştirmişler.

Yaşlı, kazanı evine götürüp:

"Piş kazanım piş." demiş ancak hiçbir şey olmamış.

Yaşlı, kazanı alıp Kazbay'ın evine geri gelmiş ve Kazbay'a:

"Bundan hiçbir şey çıkmadı." demiş. Kazbay kazanı alıp:

"Piş kazanım piş." demiş. Fakat hiçbir şey pişmemiş.

Kazbay, kazanın yerine yaşlıya eşeği verip göndermiş. Yaşlı eşeği alıp evine dönerken, yolda çocuklara rastlamış.

Çocuklar ona:

"Ata, yemeğe buyur." demişler.

Yaşlı, yemeği bırakıp gitmek istemezmiş eşeğinden inmiş, eve girerken gene çocuklara: "Evlâtlarım, 'kus eşeğim kus!' demeyin." demiş.

Çocuklar da:

"Tamam." demişler.

Yaşlının, eve girmesiyle birlikte çocuklar 'kus eşeğim kus!' demişler ve eşek altın kusmuş. Çocuklar da durumu anlayıp eşeği değiştirmişler ve yerine başka eşek koymuşlar.

Yaşlı, eşeği alıp evine gitmiş. Yaşlının hanımı:

"Kaz'dan gidip getirdiğin bu mu?" demiş. Yaşlı, eşeğe:

"Kus eşeğim kus!" demişse de eşek hiçbir şey kusmamış. Yaşlı eşeği alıp Kazbay'a tekrar gelmiş.

"Eşek hiçbir şey kusmuyor." demiş. Kazbay, eşeği alıp:

"Kus eşeğim kus." demiş ancak hiçbir şey olmamış.

Kazbay, yaşlıya; vur tokmağını vermiş. Yaşlı vur tokmağı alıp yolda gelirken aynı yerde gene çocuklara rastlamış.

Çocuklar yaşlıya:

"Ata, aşa buyur." demişler. Yaşlı eve girerken:

"Evlâtlarım, 'vur tokmağım vur' demeyin." demiş.

Yaşlı eve girince, daha önceki durumlara alışan çocuklar: "Vur tokmağım vur." demişler.

Tokmak, çocukların her birini ayrı ayrı dövmeye başlamış. Dövmüş, dövmüş... Çocuklar nihayet sopaya yalvarmışlar:

"Eyvah, 'piş kazanım', 'kus eşeğini' de verelim." demişler. Yaşlı da gelirken bunları duymuş:

Yaşlı çocuklara yaklaşıp:

'Piş kazanı', 'kus eşeği' verecek misiniz?" demiş. Çocuklar:

"Tamam, tamam, getireceğiz" demişler.

Yaşlı, vur tokmağı durdurtmuş. Çocuklar 'piş kazanım', 'kus eşeği' getirmişler. Yaşlı da 'piş kazanı', 'kus eşeği', 'vur tokmağı' da alıp evine dönmüş. Böylece muradına ermiş. Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, 2003, s. 143-14).

EKİ JALKAV

Kıstın alay tüley sokkan boranı esikti julkılay aşıp, asıkkanjolayşıday üyge enteleydi. Eki jalkav jılı peştin kasınan turğısı kelmeydi:

"Sen kişisiñ gıy esikti javip kelşi."

"Sen ülkensiñ gıy, öziñ kap." "Jok, öziñ jap."

"Ekevi osılay salğulasıp otırğanda borağan kar üyge toladı. Terezelerge ayaz örnek salıp, peştegi ottiñ jıluvin da besedetedi, kömirdin kızıl şoktası suvı beredi. Bölmeni

suvık ava torlaydı. Eki jalkavdı muz basadı da, bölmeniñ eki burışında eki muz adam payda boladı.

Ak Sandık, (s.195).

İKİ TEMBEL

Kışın delice esen fırtına, kapıyı çalarak acele eden yolcu gibi eve girmiş. Bu sırada sobanın başında oturan iki tembel ise yerle rinden kalkmamışlar ve kendi aralarında: "Sen küçüksün, kapıyı kapatır mısın?" demiş.

Diğeri:

"Sen büyüksün, kendin kapat." demiş. Diğeri:

"Hayır kendin kapat." demiş. İkisi böyle tartışırken rüzgârla birlikte yağın kar evin içerisini doldurmuş. Pencerelere, dondurucu soğuk değişik resimler çizmiş. Sobadaki ateşin sıcaklığı da azalmış, kömürün kor alevleri de soğumaya başlamış. Çok geçmeden de odayı soğuk hava kaplamış. Bu arada iki

tembeli de buz tutmaya başlamış. Bir müddet sonra da odanın köşesinde iki buz adam ortaya çıkmış. Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, 2003, s. 227).

ALTIN AT

Bir hannın balası bar eken. O özi jalkav, tük jumıs kılmaydı. Üyinde jatıp aladı. Bir küni tünde uyuktap jatıp tüs küredi. Tüsünde bir jağınan ay tuvıp, bir jağınan Şolpan juldız tuvıp tur eken. Ertenine ominan taradı dağı sol tüsti izdep ketedi, jürip keledi, jürip keledi. Bimeşe küñ, bimeşe tün jürip bir kalanın şetinde sıyrı bağıp jürgen bir taz balağa jolıgadı. Taz balanın susınınan işip otıradı. Sonda taz bala hannın balasına: “Kayda harasın?” dep şuraydı. Hannın balası kanşa surasa da aytpaydı. Akınnda koymağasını osmday tünde jatıp bir tüs körıp, som izdep kele jatırmin.” deydi. Hannın balasına:

“Osı tüsindi mağan satmen sağan mına malımnın bârin bereyin.” dedi tazşa. Oğan hannın balası könbey, akınnda köñip, tazşanın malın alıp, hannın balası öz jöninde ketebardı.

Tazşa manağı tüsti izdep bimeşe küñ, bimeşe tün jürip bir kalanın şetine kelip kay jakka baruvın bilmey taradı. Kalanın işi tegis jatıp kalğan. Kalanın ol jak, bul jağma karasa, bimeşe tamnın arasında bir terezenin aldında janıp tarğan bir şamdı küredi. “Bul neğılğan şam.” dep kele jatsa, janıp tarğan şamnın ber jağında baylavlı tarğan eki attı küredi. Bir attın üstinde korjın bar.

“Bul neğılğan at” dep karasa, kasında eş adam jok. Oğan barmastan jügirip şamnın aldına jetip barsa, bir kız kiyinip jatır. Kız algi tazşağa:

“Keldin be?” dedi.

Tazşa:

“Keldim.” dedi.

Kız tazşağa:

“Ana arada baylanuvlı turğan eki at bar. Sonın birevine barıp mine ber, men kazır baramın” dedi. Tazşa banp birevine minip turdı. Kız keldi de atka minip, âkevi tünde kaladan şıgıp ketti. Tünimenen jürip keledi. Ekevi birbirine söylemeydi. Bağanagı kız hannın kızı. Ol kız bayağı hannın balası emes ekenin bilip koydı. “Bul jigit töre bolıp östi me eken, jok aide koysı bolıp östi me? Mum men bir sınayın” dedi de jolda jürip kele jatıp âr türlü sözder aytıp söyleteyin dese de, tazşa söylemeydi. Bir jerge kelgende kız:

“Mına arağa sıyrıdı bağıp, katığın işip jatar ma edi” dedi. Tazşa:

“Jatsa jatar ma edi.” dedi. Kız sodan keyin onın sıyrı bakkanın bilip:

“Kuday menin basıma jazğan şığar.” dep, kız bir kumnın kasındağı kökke aparıp kumdı kazıp jiberip tazşanı kumğa tiğip koyıp, basın kummen ıskılap ıskılap jiberip aynaday kılıp jazdı dağı kojınnan âdemi âdemi kiyimdi alıp kiyindirip, ekevi jürip ketti. Bir kalanın şetine kelip ekevi bir kişkentay kürke tiğip alıp otırdı. Bir küni sol kalanın hanı vâzirimen ekevi kus salıp jüredi. Hannın kusı bir vakıtta uşıp kelip kürkenin töbesine konadı. Vâziri kelip:

“Mına kürkede adam bar ma? Adam bolsa mına kustı uşırıp jiberinizder.” dedi. Katın kolm köterip kalğanda kolinin aqtığına talip jıgılıp kaldı. Vâzir hanğa kelip:

“Anav kürkede sizge layık bir âyel bar. Han onın sözine nanbadı. Bir vakıtta hannın kusı uşıp banp kürkenin basına kondı. Vâzir hanğa:

“Öziniz biliniz.” dedi. Han banp:

“Uşırıp jiberiniz” dep aykayladı. Katın şıgıp bileğın kötergende, katınnın askan sululıvğma han tan tamaşa bolıp talip jıgıladı. Katınğa ğaşık boldı. Kalay da küyevinin közin joyıp, katındı almakka oyladı. Üyine kaytıp barğasm bir vâzirin sol üydin adamın şakırıp kel dep jiberdi. Vâziri kelip erkeğın han şakıp jatır dep ertip ketti. Tazşa hanğa bardı. Han ayıttı:

“Men seni bir jumıska jumsaym. Eğer de jumsağan jumısıma barmasan, men seni kazır öltiremin.” dedi.

“Pâlen jerde altın at degen at bar, som mağan âkelip ber.” dedi. Tazşa şıgıp kelip katınına ayıttı. Katını kolına bir domalak kara jip berdi.

“Osı jipti domalata ber, bir inge barıp kiredi. Sol inge kirsən, menin kindik şeşem bar, sol tavıp beredi.” Tazşa jipti kolına alıp domalatıp ketti. Jip bir inge barıp kirdi. Sol inge tazşa da kirdi. Bir kempir kelip jipti ustay alıp:

“Menin kindik kızımın jibi ğoy.” deydi. Tazşa:

“Olay bolsa, men de sizdin balanız bolam.” dedi. Kempir:

“Ne jumıpen keldin?” dep şuraydı.

“Han pâlen jerde bir altın at bar, som âkelip ber, âkelip bermesen öltiremin dedi. Soğan keldim.”

Kempir:

“Olay bolsa korıkpay ak koy.” dedi. Tazşağa köldi körsetti. Kolına bir jaman at berdi. Köldin basma barıp tört kazıktı kağıp, jaman attı baylap koydı. Özi tiğilip jattı. Bir vakıtta altı ala at uşıp kelip suvdı işip bolıp kaytadan uşıp ketti. Onın artman altın at kelip suvdı işip bolıp jaman attı kördi. Kelip jaman atpen talaştı. Sol vakıtta tazşa kelip moynına kurık salıp ustap aldı. Jaman attı kempirge berip, altın attı

hanğa alıp bardı.

Han mineyin dese, tevîp

mingizbedi. Hannın oylağam at emes, tazşanın basın joyu edi. Tazşağa: "Altın attı özin al." dedi.

"Mağan pâlen jerde altın kiyik bar, som âkelip ber." Tazşa katınına kelip ayıttı. Katını tazşağa:

"Altın attın basın koya ber, közindi jum. Bir jerge barıp tura kaladı, sonda közindi aşsan altın kiyikti tuyağimen basıp turadı." dedi. Tazşa altın atka minip közin jumdı. Attın basın koya berdi. Altın at banp bir jerge tura kaldı. Közin aşıp jiberse, altın kiyikti tuyağimen basıp tur eken. Altın kiyikti hanga alıp keledi. Han mum da tavıp kelgenge tağı kapa boldı. Kiyikti ustayın dese, süzip jolatpaydı.

"Tazşa, mına kiyikti özin alıp ket." dedi. Tazşa üyine alıp bardı. Tazşağa ıza boldı, kalay da basın joymak niyetpen han tazşanı şakınp aladı.

Bir jerge şengeldi üygizip üstine lampı may koydı. Osının astında menin âke şeşem bar. Solasdın âli jaylı kanday eken, som bilip kel." dedi. Tazşa şengeldin astına kirdi. Odan keyin lampı mayğa ot koydı. Katırının bayağı kindik şeşesi kelip tütinnin arasimen bildirmey tazşanı alıp ketti. Şengel kül bolıp kaldı.. Azanmen tazşa kelip küldin arasına kirip jattı. Üsti bası kül kül bolıp hanğa bardı. Han an tan özi şoşıp ketip suradı. Tazşa ayıttı:

"Âke şeşennin eli jaylı jaksı. Seni şakırıp jatur. Han şengerdi üygizip, lampı, maydı kuyıp astına kirdi. Tazşa ot koydı. Ot lav lap janıp han küyip ketti. Eli jurtı jinalıp tazşanı han kıldı. Tazşa han bolıp murat maksatma jetti.

Ertegiler, (Almatı 1988, 113-115).

ALTIN AT

Bir hanın oğlu varmış. O da çok tembel birisiymiş, evinden hiç çıkmazmış. Bu oğlan günün birinde bir rüya görmüş. Rüyasında bir yanında ay doğuyormuş, öbür yanında ise çoban yıldızı çıkıyormuş. Ertesi gün kalkan oğlan rüyasını da gördüklerini aramaya çıkmış. Böylece birkaç gece, birkaç gündüz yol gitmiş ve günün birinde bir nehrin kenarına gelerek inek güden Keloğlan'la karşılaşmış. Keloğlan'ın içeceklerinden içmiş.

Keloğlan ona:

"Nereye gidiyorsun?" diye sormuş. Ancak oğlan ne kadar sorsa da söylememiş. Sonunda Keloğlan çok ısrar edince rüyasını anlatmış ve rüyasında gördüklerini aramak için yola çıktığını söylemiş. Keloğlan, oğlana bu rüyayı kendisine satmasını, karşılığında da bu hayvanları almasını söylemiş. Bunu oğlan kabul etmemiş, ama sonunda da razı olmuş ve Keloğlan'ın hayvanlarını da yanına alarak kendi yoluna gitmiş. Biraz sonra Keloğlan bu rüyayı aramak için yola çıkmış ve bir şehrin kenarına gelerek nereye gideceğine karar veremeden orada durmuş. Bu sırada şehrin tamamı uyuyormuş. Şehrin o yanından bu yanına kadar göz gezdirirken, birkaç evin ortasında bir pencerenin önünde ışık görmüş. Neyin ışığıymış diye yaklaşırken, ışığın berisinde bağlı olan bir çift at görmez mi? Bu atlardan birisinin üstünde de bir bohça varmış. Duran atın yanında da kimsecikler yokmuş, Ona gitmeden ışığın yanına doğru yürüyünce, bir de ne görsün, orada bir güzel kız giyiniyormuş. Kız oğlanı görünce:

"Geldin mi?" diye sormuş.

Keloğlan:

"Geldim." demiş.

Kız Keloğlan'a:

"Orada bağlı duran bir at var, onların birine bin, ben şimdi geleceğim." demiş. Keloğlan gidip atın birisine binmiş.

Kız gelir ata biner ve geceleyin şehirden kaçarlar. Gece boyunca yol giderler, hiç konuşmazlar. Bu kız da hanın kızıymış.

"Bu delikanlı asil mi, yoksa bir çoban olarak mı büyüdü? Ben bunu bir sınavayım." diye düşünür ve yol boyunca pek çok şeyler söyleyip, Keloğlan'ı konuşturmaya çalışmış. Fakat Keloğlan hiç konuşmamış.

Böylece bir yere gelince kız:

"Bu yerde inekleri güdüp yoğurdunu da yese olur mu?" deyince Keloğlan:

"Dursa durur mu idi?" diye cevap vermiş. Bunun üzerine kızda onun inek güden birisi olduğunu anlayıp, "Allah bunu benim alnıma yazmış." diye düşünmüş. Bir çimenin yanındaki toprağı kazan kız, oraya Keloğlan'ın kafasını sürtünce onun yaralarını iyileştirmiş. Bohçadan da güzel güzel giysiler çıkarıp onu giyindirmiş ve kendisine eş olarak almış ve yollarına devam etmişler.

Günün birinde bir şehrin kenar mahallesine gelmişler ve oraya bir çadır kurarak yerleşmişler. Günlerden bir gün bu şehrin hanı veziriyle kuş uçurup avlarken olacak bu ya, hanın kuşu bu çadırın tepesine konmuş.

Vezir buraya gelmiş ve:

"Bu çadırdaki kimse var mı? Varsa bu kuşu uçurtursun." diye seslenmiş.

Kadın kuşu kovalarken onun beyaz, zarif kolunu gören vezir hemen oracıkta bayılır. Bir süre sonra da kendisine gelince, hanına:

"Filân çadırdaki size lâyık bir kadın var." demiş. . Fakat han buna inanmamış. Yine kuşu uçurmuşlar, kuş tekrar gitmiş ve aynı çadırın tepesine konmuş.

Vezir hana:

"Siz bir bakın." demiş.

Han gidip:

"Kuşu uçurur musunuz?" deyince kadın yine bileğini göstererek kovalamış. Onun güzelliğini gören han da oracıktaçok geçmeden de kadına âşık olmuş ve ne yapıp da kocasını ortadan kaldırıp ben bu kadını alabilirim diye düşünmeye başlamış.

Evine dönen han vezirine çadırın sahibini çağırmasını söylemiş. Vezir de çadıra gelmiş ve evin erkeğini hanın çağırdığı söylemiş. Bunun üzerine Keloğlan hana gitmiş. Han:

"Keloğlan, ben seni bir işe göndereceğim, eğer bu işimi kabul etmezsen, seni şuracıkta öldürtürüm." demiş.

"Filân yerde bir altın at varmış, onu bana getirmeni isterim." demiş. Keloğlan bunu karısına anlatmış.

Bunun üzerine karısı da bunun eline bir yumak kara ip vererek:

"Bu ipi yere at ve onu takip et, bu ip bir ine girecek. O ine girdiğinde orada benim ninemi oturur göreceksin. O bulur." diye tembihlemiş.

Keloğlan ipi atarak onu takip etmiş. İp de gitmiş gitmiş bir ine girmiş. Ardından oraya Keloğlan da girmiş.

Orada bir yaşlı, ipi tutmuş ve:

"Bu benim kız torunumun ipidir." demiş. Keloğlan:

"Öyleyse ben de sizin evlâdınız oluyorum." demiş. Bunun üzerine karı:

"Ne iş için buradasın?" demiş. Keloğlan:

"Han, filân yerde bir altın at var, onu getir diye bana emir verdi. Eğer getirmezsene seni öldürecekim- dedi bunun için geldim." demiş.

Karı:

"Öyleyse hiç korkmana gerek yok" demiş ve Keloğlan'a gölü gösterip yanına da bir kötü at vermiş. Keloğlan gölün başına gelip dört kazık çakıp kötü atını onun birine bağlamış, kendisi de gizlenmiş. Bir süre sonra altı ala at, uçarak gelmişler ve oradan sulanarak dönmüşler. Ondan sonra altın at, suyunu içip bitirdikten sonra kötü atı görmüş. Daha sonra da gelerek bu kötü atla dövüşmeye başlamış. İşte bu zaman Keloğlan onun boynuna boyunluk geçirerek yakalamış. Kötü atı yaşlı karıya geri vermiş, altın atı da hana götürmüş. Han ata binmek istese de at onu üzerine bindirmemiş. Aslında hanın amacı da atı almak değil, Keloğlan'ın kellesini uçurmakmış. Bundan dolayı Keloğlan'a:

"Altın atı sen al, bana filân yerde altın geyik var, onu getir." demiş. Keloğlan bunu da kabul ederek olanları yine gelip karısına anlatmış. Karısı, Keloğlan'a:

"Altın atı kendi hâline bırak, gözünü yum. O bir yere varınca durur, o zaman gözünü açarsan onun altın geyiği ayaklarıyla basarak tuttuğunu görürsün." demiş

Keloğlan ata binmiş ve gözünü kapatarak atını salıvermiş. Altın at bir yere gelince durmuş. Gözünü

açtığında at ayaklarıyla atın geyiğe basıyormuş. Hana altın geyiği getirip vermiş. Han yine dediğini bulduğu için üzölmüş ve geyiği tutmaya çalışmış da geyik yanına yaklaştırmamış. Han bu defa da geyiği Keloğlan'a vermiş. Keloğlan, da onu yanına alarak evine gitmiş. Keloğlan bu durumdan memnun kalmış fakat hanın niyeti de her şeye rağmen Keloğlan'ı ortadan kaldırmakmış. Bu sebepten onu tekrar çağırtmış ve:

"Bir yere kuru ağaç yığarak gaz yağı koymuş ve bunun altında benim anam babam varmış. Onları kurtarın kurtar." demiş. Çaresiz kalan Keloğlan ağacın altına girmiş. O girince han gaz yağını tutuşturmuş. İşte bu anda karısının ebesi gelip fark edilmeden dumanların arasından Keloğlan'ı kurtarmış. Bir süre sonra da ağaç yığını kül olmuş. Sonra sabah erkenden Keloğlan külün içeriine gelip yatmış. Sonra da üzerindeki küllerle han gitmiş. Han şaşkın bir hâlde sormuş.

Keloğlan ona:

"Ana, babanın diyarı çok rahatmış, seni çağırıyorlar." demiş.

Bunun üzerine han ağaç yığarak üzerine gaz yağı dökerek altına girmiş, Keloğlan da bunu ateşlemiş. Ardından ağaçlar tutuşmuş, bir süre sonra da han yanarak ölmüş. Halk da bunun yerine Keloğlan'ı han yapmış. Böylece Keloğlan da muradına ermiş.

Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, 2003, s. 196-201).

TOĞIZ DEVRİŞ

Bunnğı oten zamanda bir ülgen bay bolıptı. Baydın toğız balası bar eken. Bay özinin kasiyetti mılıtğın alıp, anğa şıgıvıdı jaksı köredi eken. Bir küni bay annan üyge kele jatıp, karşı aldınan şıkkın buvaz kıyıkıti atıptı. Kıyıkıti köterip üyine kele avıradı. Eki kün tösek tartıp jatıp, üşinşi küni balalarına:

"Karaktanm, men keşikpey ölemin, ölgen son mına mılıtıkka talaspay birevin almdar, eğer talaşa kalsandar mına jerde bir patşa bar, soğan banndar, ol birevine eperer. Süytip meni jaksılup köminder." depti. Üş künnen son âkeleri ölipti. Âkelerin jaksılup kömip, endi mılıtıktı akıldasuvğa kirisipti. Eş kaysısına kelise almay, Uns şığıptı. Sonda en kişisi tunp:

"Âkem unssandar patşağa banndar dep edi göy, soğan baralık." depti. "Barsak barayık." dep toğızı patşağa kelipti. Patşa mılıtıktı aldına koyıp:

"Mılıtıktı aluv üşin sender özderin kanday öner bilesiider, som mağın aytmdar. Sosm berem." depti. Eşkaysısı ündemepti.

"Sen aytşı." dep en ülkenine karaptı.

"Men bılurğı uşkan kustın jolın biyıl iiskep bilemin." depti ülkeni.

"Men bir tobılğmı julup alıp, toksan bastı üy soğamın." depti onan keyingisi.

"Men kubılağa karap namaz okıp, ak müynizdi ak koşkar, kök müynizdi kök koşkar tüsirem." depti üşinşisi.

"Men bir kündik jerden sıkkın sirkenin davsın esitem." depti törtinşisi.

"Men bir kuraydı belime kısıtıp alıp, bir künin işinde düniyenin tört burışın aynalıp şığamm." depti beşinsisi.

"Men uyıktap jatkan koyanın işek kamin urlap alam." depti altınşısı.

"Men aspanda közim jetken nârseni atıp tüsirem." depti jetinşisi masattanıp, mılıtıkka karap.

"Men aspannan tüye bolmasın, tüyme bolmasın, ne bolsa sol bolsın, jalğız tumağımın tüsirmey kağmp alam." deydi sekizinşisi.

"Men jerdin astın tesip, kalağan jerimnen kaytıp şığamın." depti en kişisi. Patşa türin suvıtıp:

"Berin de önerşi ekensin. Jakında altın sarayğa salıp bağıp otırğan kızım joğaldı. Som senderden başka eşkim almaptı, tavıp berinden" depti.

"Biz alğanımız jok, taksir, birak kızınızdı izdep körelik." depti toğızı.

Patşa mılıtıktı en mergenine berip, barlığın kızı joğlan sarayğa alıp kelipti.

"Men bildim kim âketkenin." dedi en ülkeni saraydın töniregin yiskelep, bir mâsten jalmavız alıp kara kus bolıp kelip, alıp ketipti.

Patşadan jol karajat alıp, tınşı kızdı izdevge şığıptı. Bir neşe kün, bir neşe ay jol jüripti. Azıktan tavsılıptı. Bir mezgilde kar javıp, boran bolıptı. Sonda birev:

"Ey, bir tobılğım toksan bastı üy kılatm, mirza üyindi jasasayşı, tondık koy." depti. Bir tobılğım julup alıp toksan bastı üy istep, beri jılıptı.

"Kann aştı göy, koşkar tüsiretin, mirza." depti birevi. Üşinşisi kubılağa karap namaz okıp, ak müynizdi ak koşkar, kök müynizdi kök koşkar tüsiripti. Om soyıp, asıp jep toyıptı. Kalğanm korjmdarma salıptı. Tağı jol jüripti. Bir ülken dariyağa kezdesip, arğı jağman bir kara üyge közi tüsüpti.

"Oybıy, toktandar, bir sıkkın sirkenin davsı estiledi, sol üyden." depti törtinşisi.

"Oğan men banp körüp keleyin." dep besinşisi bir kuraydı beline kısıtırıp alıp, dariyadan ötip kayta kelip bilay depti:

"Bir kız bir kempirdin basın karap otır eken. Sire , kız patşaniki boluv kerek". "Onda algi koyannın işek-kamm urlayındı ertip al da, alıp kel." depti bular.

Urılıkşım arkasına salıp, algi üyge aparıptı. Urlıkşı barıp kempirdin basına kazandı tönkere salıp, kızdı ertip şığıptı. Ekevi jerkezgişke minip, dariyadan ötip kalğandanna kelipti. Kız, surastıra kelse, patşanın kızı eken. Endi jüreyin dep turğanda kempir alıp kara kus bolıp uşıp, şığıp kızdın burımınan ustap aspaŋğa alıp uşıp ketipti. Torğayday bolğanda mergenşi atıp salıptı. Sonda kız aman kalıp, kempirdin kevdesi bir bölek, bökseşi bir bölek bolıp ketipti. Kızdı sekizinşisi kağıp alıp, suvğa tüsirmepti. Kempir suvğa tüsip, dariya tolkıp, amasınan asıp ketipti. Jerdi suv kaptap jürüvge mümkinşilik bolmay kalıptı. Sonda en kişisi jerdi tesip, bari jer astımen jüripti.

Bir jerge kelgende "patşa osı jerde şıǵar." dep jer üstine şığıptı. Patşa namaz okıp otır eken. Jer astınan adam şıkkın son, patşa talıp kalıptı. Sonda bari korkıp aşıp ketipti. Al en kişisi men kız patşanın basın süiyep, suv kuyıp tirilipti. Patşa bârin şakıp alıp mal berip, ırza kılıptı. Al kişisine kızın kosıptı. Söytip toǵızı muratına jetipti.

Ertegiler 3, (Almatı 1988,280-282.)

DOKUZ DERVİŞ

Eski zamanlarda büyük bir zengin vamuş. Zenginin de dokuz oǵlu varmuş. Zengin kutsal tüfeğini alarak ava çıkmayı da çok severmiş

Günün birinde zengin avdan evine dönerken karşılaştığı gebe bir geyiği vurmuş. Geyiği evine getirmesiyle birlikte rengin de hastalanmış. Bir gün yatar, iki gün yatar fakat kalkamaz, üçüncü günü oğullarına:

"Yavrularım ben öleceğim, ben öldükten sonra tartışmadan biriniz tüfeği aln. Eğer tartışma olursa şu tarafta bir padişah var, ona gidin, o birinize verir. Beni öldükten sonra gömünüz." diye vasiyet etmiş. Üç günden sonra da [çocukların] babaları ölmüş. Babalarını defnetmişler, sonra da tüfek için kavga etmeye başlamışlar. O zaman en küçüğü kalkıp:

"Babam, bize kavg ederseniz padişaha gidiniz", demişti. Ona gidelim." demiş. "Gideceksek gidelim." deyip dokuzu da padişahın yanına gelmiş. Padişah da tüfeği önüne koyarak:

"Tüfeği almak için bana ne gibi hüneleriniz olduğunu söyleyin. Sonra tüfeği vereceğim." demiş.

Hiç kimse konuşmamış. [Padişah]:

"Sen söylesene!" diye en büyüğe bakmış. [En büyük de]:

"Ben bir yıl önceki uçan kuşun yolunu bu yıl koklayıp anlarım." demiş. Ondand sonraki:

"Ben bir parça kerpiç alıp doksan başlı ev yaparım." demiş. Üçüncüsü:

"Ben kibleye yönelerek namaz kılıp gökten ak boynuzlu ak koç, gök boynuzlu gök koç indiririm." demiş.

Dördüncüsü:

"Bir günlük yerden sıkılan bitin sesini işitirim." demiş. Beşincisi:

"Ben ağacı belime alarak bir gün içinde dünyanın dört köşesini dönüp gelirim." demiş. Altıncısı:

"Uyuyan tavşanın karın bağırsağını hissettirmeden çalarım." demiş. Yedincisi:

"Gökte gözünün gördüğü her şeyi vururum." diye gururlanarak tüfeğe bakmış. Sekizincisi:

"Ben gökte deve olsun, düğme olsun ne olursa olsun tek tır nağım la yere düşürmeden alırım." demiş.

En küçüğü:

"Ben yerin altını delip, istediğimde tekrar çıkarım." demiş. Padişah yüzünü ekşiterek:

"Hepiniz de hünlerliymişsiniz demiş- birkaç gün önce altın sarayda yaşattığım kızım kayboldu. Onu sizden başka hiç kimsealamaz. Onu bulup getirin." demiş.

Hepsi:

Padişah da tüfeği en keskin nişancı olanına verip hepsini kızın kaybolduğu sarayına getirmiş. En büyük kardeş:

"Ben kimin götürdüğünü anladım demiş- ve sarayın etrafını koklayarak bir kötü cadı, almış sonra da bir karakuş olup götürmüş." demiş.

"Efendim, biz almadık, ama kızınızı arayalım." demiş.

Padişahdan [biraz] yol harçlığı alıp kızı aramaya çıkmış. Birkaç gün, birkaç ay yol yürümüş. Azıkları tükenmiş. Tam bu sırada kar yağmış, fırtına çıkmış. O zaman birisi: "Hey, bir kerpic doksan başlı ev yapan bey, evini yapsana, üşüdük." demiş.

Bu kerpiçi doksan başlı ev yapınca hepsi ısınmış. Birisi :

"Karnımız acıktı, koç inderecek bey." demiş.

Üçüncü kibleye dönüp namaz kılıp, ak boynuzlu ak koç, gök boynuzlu gök koç indirmiş. Onu kesip, pişirip yemişler [karınlarını] doyurmuşlar. Artan yiyecekleri de bohçaya koymuşlar. Yine yola çıkmışlar, gide gide büyük bir ırmağa gelmişler. Diğer tarafta kara bir ev görmüşler.

Dördüncü bey:

"O evden sıkılan bir bit sesi duydum." demiş. Beşinci ona:

"Ben gidip görüp geleyim." diye bir ağacı beline alarak deryadan geçmiş. Geldiğinde şöyle demiş:

"Bir kız bir karının başına bakıyormuş. Herhalde padişahın kızıdır. Öyleyse şu tavşanın işkembesini çalanla birlikte gidip kızı alıp dönsün." demişler. O da, hırsızı sırtına alarak eve götürmüştü.

Hırsız, karının başına kazanı devirmiş ve kızı alarak çıkmış. İkisi yergezene binip ırmağı geçerek diğerlerinin yanına gelmişler. Kız da padişahın kızıymış. Şimdi bunlar gidelim diye uğraşırlarken, karı, dev karakuş olarak gelip kızı saçından tutup göğe alıp uçup gitmiş. Kara kuş, serçe gibi küçük gözüktüğü zaman nişancı vurmuş. O zaman kız sağ kalmış, karı ise ikiye ayrılarak gövdesi ayrı, bacağı ayrı olmuş. Kızı sekizinci kardeş suya düşmeden kapmış.

Karı ise suya düşmüş, bunun üzerine ırmak dalgalanmış, köpürmüş yeryüzünü basarak her tarafı sular altında koymuş, yürüyebilmek çok zormuş.

Padişahın [biraz] yol harçlığı alıp kızı aramaya çıkmış. Birkaç gün, birkaç ay yol yürümüş. Azıkları tükenmiş. Tam bu sırada kar yağmış, fırtına çıkmış. O zaman birisi: "Hey, bir kerpicci doksan başlı ev yapan bey, evini yapsana, üşüdük." demiş.

Bu kerpiçci doksan başlı ev yapınca hepsi ısınmış. Birisi:

"Karnımız acıktı, koç inderecek bey." demiş.

Üçüncü kıbleye dönüp namaz kılıp, ak boynuzlu ak koç, gök boynuzlu gök koç indirmiş. Onu kesip, pişirip yemişler [karınları]-doyurmuşlar. Artan yiyecekleri de bohçaya koymuşlar.

Yine yola çıkmışlar, gide gide büyük bir ırmağa gelmişler. Diğer tarafta kara bir ev görmüşler.

Dördüncü bey:

"O evden sıkılan bir bit sesi duydum." demiş. Beşinci ona:

"Ben gidip görüp geleyim." diye bir ağacı beline alarak deryadan geçmiş. Geldiğinde şöyle demiş:

"Bir kız bir karının başına bakıyormuş. Herhalde padişahın kızıdır. Öyleyse şu tavşanın işkembesini çalanla birlikte gidip kızı alıp dönsün." demişler. O da, hırsızı sırtına alarak eve götürmüştü.

Hırsız, karının başına kazanı devirmiş ve kızı alarak çıkmış. İkisi yergezene binip ırmağı geçerek diğerlerinin yanına gelmişler. Kız da padişahın kızıymış. Şimdi bunlar gidelim diye uğraşırlarken, kan, dev karakuş olarak gelip kızı saçından tutup göğe alıp uçup gitmiş. Karakuş, serçe gibi küçük gözüktüğü zaman nişancı vurmuş. O zaman kız sağ kalmış, karn ise ikiye ayrılarak gövdesi ayrı, bacağı ayrı olmuş. Kızı sekizinci kardeş suya düşmeden kapmış.

Karı ise suya düşmüş, bunun üzerine ırmak dalgalanmış, köpürmüş yer yüzünü basarak her tarafı sular altında koymuş, yürüyebilmek mümkün değilmiş. O zaman en küçük kardeş yeri delerek hep yerin altından yürümüş. Bir yere gelince:

"Padişah buradadır." diye yer yüzüne çıkmışlar. Padişah da orada namaz kılıyormuş. Yer altından insan çıktığını görünce pa şah oracıkta bayılmış kaçıp gitmişler. Amma en küçük derviş, kız ile padişahın başını okşayıp su dökerek onu ayıltmışlar. Ayılan padişah bunların hepsini çağırarak, hediyeler vermiş, en küçüğe de kızını vermiş. Böylece dokuzu da murada ermiş.

HANNIN ÜŞ ULİ

Bir hanın üyelmeli süyelmeli üş ulı bolıptı. Üşevi de otav iyesi jasına jetkenimen, birde biri üylenbepti. Han bir küni vezirin şakırıp alıp:

"Balalarım er jetti, endi üşevin de üylendiremin, kimniñ kızınaladı eken, tañdağan, süygen kızdarın özderi ayıtsın, kalıñ malı kaşa bolsa da beremin, dävletim jetedi, Üşeviniñ toyın bir küni jasadımın, sen balalarımıñdı jeke jeke şakır, akıldasayık." deydi.

Vázir aldımın ülken ulın şakırıp keledi:

"Balam" deydi han jasın jetti, seni üylendiremin jasav jabdığın dayın, kalıñ malğa beretin mal-mülük altın kazınam da de, ile şala toy jasadımın."

"Siz kimdiñ kızın uyğarsañız sonı alayın." deydi ülken ulı.

"Jok, onda bolmaydı, sen öziñ tanda keyin dem tuzdarıñ jaraspasa, obaldarıñ mende kaladı." deydi han.

"Mağan erikti şınımın bergin bolsañız, osi şahardağı savdager Siyamniñ kızın alayın." dep javap beredi bala.

"Makul, derev kuda tüsemin" dep han vedesin berip şıgaradı. Endi ortanşı ulın şakırıp, oğan da:

"Derev birevge kuda tüsip, kalıñ malın aydatıp, toy jasad kelinşek alıp beremin, kimdi alatınıñdı ayıt" deydi han.

"Meniñ tilegimdi beretin bolsañız, savdager Siyamniñ kızın alayın." dep javap kayıradı,

"Makul, derev kuda tusemin savdegeger Siyamğa." Dep vedesin berip, oni da şığaradı. Kezek kenje ulına keledi:

"Ata, siz şakırtkan ekensiz, soğan keldim, ne tabsırmakşı edi- niz?" dep tağzım etip tura kaladı. Uş uldın kenjesi bola tursañ da, sen de er jettiñ, otav iyesi boldıñ, eki ağañmen birge seni de derev üylendirip, kelin tüsireyin dep otirmin, osi şahardağı kalıñ kızdın süyip tañdağan birevin bar gar, sonı ayıt, buginnen kaldırmay üşeviniñ toyındı bir-ak isteymin." deydi atası.

"Sizdiñ böten pikiriñiz balmasa, osi şahardağı savdager Siyamnıñ kızın alar edim." deydi kenjesi.

"Makul, kudalık söylesip, toy jasavğa kamdanamın." dep oni da şığaradı.

Uş ulınıñ birinin basın birine kospay, tütkıyl akıl salğanda beriniñ bir kızğa ğaşık ekeni bilinip kaldı. Endi kaytuv kerek? Berine de öziniñ ayıtkan sözi boyınşa bir kızdı alıp beretin bolıp vede ustattı. Flan üş ulın kayta şakırtadı da, bılay dep biylik aytadı.

"Üşevinniñ erbirine jüz tüye toğanak artıp, otizdan nöker kosamın. Savda kılıp, el aralap kelesinder. Özderine tiyesili jüz tüye jükke kaysınıñ kımbat bağıalı buyım ákelsender. Árı köp payda tüsirep kelsender savdager Siyamnıñ kızın soñına alıp beremin. Juz tüye toğanakpen jolğa şığadı. Árbiri öz baktarın sinamakka, talaylarınan körmekke üş bölünip, üş şaharğa kiredi.

Ülkeni dükenderdi aralap savda jasavdın kamında jürgende bir adamınıñ bir ayna köterip:

"Ayna satamın, ayna satamm, munin kuni jüz tüye jük." Dep ayğaylap jürgeñin köredi. "Jüz tüye jükke satatın aynañnıñ ne kasiyeti bar solğurşa?" dep janına keledi.

"Aynanın kasiyeti sol aylık jerdegini osi ayna arkılı körüvge boladı." dep aynanı onıñ aldına ákeledi, Ayıtısa ayıtkanday, aynanı kolına alıp karasa, ayşılık jerde kalğan öziniñ şaharın, áke şeşesin köredi. Endi bir aynaldırıp Siyamnıñ kızına tüsirse, ay men Kundey bolıp, onın otırğanın köredi.

"Makul, jüz tüye jükke alayın aynañdı." deydi de koima ki kunın tölep aynanı aladı.

"Eki inim kayda jür eken." dep, olardı izdestirip cdi, eki şaharda jürgeñ ol ekevin de köredi. Endi inilerimdi ertip alay da üyime kaytayın." dep ortanşı inisine karay jol tartadı.

Ortanşısı bir kalağa kiredi de, dükenderdi aralap kele jatıp, kilem köterip satkalı jürgeñ birevge tap boladı:

"Kilem satamın, kilem satamın, bul kilemge otırsa boldı, kisini kalağan jerine kas kağımda jetkizedi." dep ayğaylaydı ol.

"Kilemdi alayın da şaharıma kaytayın, Siyamnıñ kızına da tez jetemin, ağam men inim munday nárse taba almağan bolar." Dep oylağan ol kunın suraydı kilemniñ

"Jüz tüye jük." deydi. Bala derev kelisedi de jüz nüye toğanakka kilem aladı. Savdasın bitiripturğanda janına ağası keledi. Ekevi inilerin izdep jolğa şığadı.

Kenjesi ağalarınan bölünip ketken beti bir şaharğa keladi.

Talay dükendi aralaydı. Neler kimbattı buyırmardı köredi berin jakırmay jürgende:

"Alma satamın, alma satamın." dep jalğız alman köterip uşıp konıp jürgeñ birevge kezgedi. Osınşa jügirip jan talaskanda enbek tölenerlik ne hikmeti bolğanı bul almanıñ? Jönin bileyiñsi." dep. şakırıp aladı janına.

"Almanıñ ereşseligi mınav, ölgenine üş künnen aspağan aldamnıñ kadayına bolsın, almanı iisketse tiriledi, almanth kasiyeti osı." deydi alma satuvşı. Kunın surasa, jüz tüye jük ekenin aytadı. Budan asıl kimbattı buyımdı eki ağam taba almağan bolar, osını bar akşamdı bereyin de alayın." dep oylap, bala savdegerden almanı aladı.

Almanı alıp turuvına, janına eki ağası kelip kaladı. Üşevi de savdasın jasap bolğanın aytadı birine biri. Ortağa salğanda bári dedüniede jok kimbattı bağıalı buyımdar alğan bolıp şığadı. Aynanıkdarına alıp üşevi şaharların köredi. Ata-anasın köredi. Kayta aynalıp, savdager Siyamnıñ korasına tüsirse, jabırlaskan kalıñ adam körinedi. Süytse olar Siyamnıñ kızı ölüp, sonı jerlevge jınağan kisiler eken. Tağat kılmay üşevi kilemge otıradı da, şaharlarına keledi.

Bular kelgende kızdı kabirge salıp betin javıp jatkan kez eken. Derev kayta aştıradı da, kızğa almanı iisketedi, kız:

"Şah, nağıp kattı uyıktap kalğamın." dep basın köteredi.

Budan keyin kızdı üşevi alarmanğa keledi. Kaysısı aluv kerek, kızdıñ aman kaluvına beriniñ de ülesi, eñbegi bar, tağı da talas, kızğanış tuvıladı.

"Kızdın ölgenin men satıp alğan aynamen körmesek, keşigip keletin edinder, tez habar jetkizgen men, kızdı

men aluvğa tiistimin." deydi ülkeni.

"Aynadan körgen künde de, kilem bolmasa vağında kele aimaytın edik, bári men satıp alğan kilemiñ arkası, kızdımen aluvğa tiistimin." deydi ortanşısı. Vağında körmenmen, kelgenmen, kızdı tiriltilerlik alıma" dá iDolmasa, bariik eñbek zava bolatın edi, sondiktan almanı men tap tum. Kızı men tirilttim, kız mağan tiesili." deydi kenjesi.

Kaysiniñ aluvına, enbekteriniñ zor ekenine törelilik ayta almay, Jurttı da bastarı katadı. O sı sık bolğan toyım." tuñğışımnı toyi, berinen burın sol jol Uikendiki boladı.

Üsinsi, Siyamnı kızın alamnı degendi aytkan dimen ülken ulım, törtinşi aynamen burın körgen sol, ol habar bermey keşigip kalar bolsa kız düniede jok edi. Kanşalık eñbekteri bolğanmen eki inisi aldımın ağasın üylendirip jengeli boluv kerek, onan keyin jastarına karay üylenedi. Jurt ta bu ádil törelilik boldı desedi, keyingi eki ul da ağa alda boluvğa tiyis desedi. Ertegiler 3, (Almatı 1988, 226-229).

HANIN ÜÇ OĞLU

Bir hanın art arda dünyaya gelen üç oğlu varmış. Üçü de ev- lenecek yaşa gelmesine rağmen hiç birisi evlenememiş. Han günün birinde vezirini yanına alarak:

"Öğullarım büyüdü, artık üçünü de evlendireceğim, kimin kızını alacaklarmış, seçtikleri, sevdikleri kızları kendileri söylesin, başlığı ne kadar olursa olsun vereceğim, gücüm yeter, üçünün düğününü de aynı günde yapacağım. Sen öğullarımı çağır, ayrı ayrı danışalım." demiş

Vezir, hanın büyük oğlunu çağırmış. Han:

"Oğlum yaşın geldi. Seni evlendireyim. Her şeyin hazır. Başlığa verecek kadar servetim var. Bu şehirden beğendiğin kız varsa söyle, hemen dünür olurum. Hemencecik düğün yaparım." demiş.

Hanın büyük oğlu:

"Siz kimin kızını alırsanız ben onu kabul ederim." demiş. Han:

"Hayır, o zaman olmaz. Sen kendin seç, sonra anlaşılamazsınız. Vebaliniz bende kalır." demiş.

Bunun üzerine büyük oğlan:

"Gerçekten bana bu konuda hak verdiğiniz şehirdeki tüccar Siyam'ın kızını alırım."demiş. "Kabul, hemen dünür olurum." diye söz vererek oğlunu yolcu etmiş.

Sonra ortanca oğlunu çağırıp ona da:

"Hemen birisine dünür olalım, başlığını verip, düğün yaparak gelin alalım. Kimi alacağını hemen söyle." demiş.

"Benim istediğim tüccar Siyam'ın kızıdır." diye cevap vermiş. Han:

"Kabul, hemen dünür olurum Siyam'a." diye söz vererek onu da yolcu etmiş. Sıra hanın küçük oğluna gelmiş.

Oğlan:

Baba siz beni çağırmanız, bu sebepten geldim! Ne emredeceksiniz?" diyerek temenna ederek beklemiş. Han:

"Üç oğlanın en küçüğü olmana rağmen sen de büyüdün, evlenecek yaşa geldin. İki ağabeyinle beraber seni de hemen evlendirip getireyim diye düşünüyorum. Bu şehirdeki kızlardan sevdiğin varsa onu söyle. Vakit geçirmeden üçünüzün düğününü aynı zamanda yapayım." demiş.

En küçük oğlan:

"Sizin başka bir düşünceniz yoksa şehirdeki tüccar Siyam'ın kızını alırım." demiş. Han:

"Kabul, dünür olurum, düğüne hazırlanırım." diyerek onu da yolcu etmiş. Böylece hanın üç oğlunun da birbirlerinden haberdar olmadan aynı kıza âşık oldukları ortaya çıkmış. Şimdi ne yapmalı? Çünkü han her üçüne de aynı kıızı almayı söz vermiş. Bunun üzerine Han üç oğlunu tekrar çağırıp şöyle bir hüküm vermiş:

"Her birinize yüz deve mal ile otuz arkadaş vereyim. Ticaret yapıp, ülkeler gezip geleceksiniz. Hanginiz daha değerli, daha pahalı nesneler getirirseniz ona tüccar Siyam'ın kızını alıvereceğim." Demiş.

Üç oğlan üç yüz deve malla yola çıkmış. Her üçü de kendi şanslarını denemek için üçe ayrılarak, üç ayrı şehre gitmişler.

Bunlardan büyüğü dükkânları gezerek ticaret hazırlığı yaparken ayna taşıyan bir adama rastlamış:

"Ayna satıyorum, ayna satıyorum bunun değeri yüz deve mal" diye bağıryormuş. Oğlan:
"Yüz deve mala satılacak olan aynanın özelliği nedir?" diye aynayı satan satıcının yanına gelmiş.
Aynanın özelliği de üç aylık mesafeden bakılınca her şeyi görülebiliyormuş.
Gerçekten ayna ele alıp bakıldığında uzak mesafedeki her şey görülebiliyormuş. Oğlan da bu ayna sayesinde anasını, şehrini görmüş. Oğlan aynayı döndürüp tekrar Siyam'ın kızına baktığında ay ve güneş gibi onunda oturduğunu görmüş.
Bunun üzerine oğlan:

"Kabul yüz deve mala aynayı alıyorum" demiş ve aynanın değerini ödeyerek almış. Daha sonra iki kardeşim neredeymiş diye araştırdığında onların iki ayrı şehirde olduğunu aynada görmüş ve:
"Artık kardeşlerimi de alayım, evime döneyim diyerek ortanca kardeşinin olduğu yere doğru yola çıkmış. Ortanca kardeşi de bir şehirde dükkanları gezerken halı taşıyıp satan birisine rastlar. O da:
"Halı satıyorum halı, bu halıya oturduğun zaman adamı istediği yere anında götürür." diye bağırır.
"Halıyı alarak şehre döneyim, Siyam'ın kızına çabuk yetişirim, ağabeyimle kardeşim böyle şey bulamamıştır" diye düşünen ortanca kardeşi halının değerini sormuş.
Halıcı da:

"Yüz deve mal" demiş. Anlaşırlar ve ortanca oğlan yüz deve malı vererek halıyı satın almış. Ortanca oğlan tam ticareti bitirmek üzereyken yanına ağabeyi gelmiş. Bunun ikisi en küçük kardeşlerini bulabilmek için birlikte yola koyulmuşlar.
Küçük de ağabeylerinden ayrıldıktan sonra bir şehre gelmiş. Pek çok dükkânı gezmiş. Pek çok pahalı şeyler görmesine rağmen, bunların hiçbirini beğenmemiş. Tam buraları gezinirken:

"Elma satıyorum, elma satıyorum." diye tek elma taşıyan birisiyle karşılaşmış. Bu kadar bağıranın bu emeği harcamasının bir hikmeti vardır diye o adamı yanına çağırır ve:
"Elmanın hikmeti nedir?" diye sormuş. Elma satıcısı da:
"Elmanın hikmeti şudur ki, birisi, ne kadar süre önce ölmüş olursa olsun, elmayı koklatırsan hemen dirilir." demiş.
"Ücreti nedir?" dediğinde, yüz deve mal olduğunu öğrenmiş.

"Bundan daha değerli ve pahalısını ağabeylerim bulamamıştır, bütün paramı, malımı vereyim ve bu elmayı alayım" diyerek oğlan satıcısından elmayı almış. Tam elmayı alırken de yanına iki ağabeyi gelmiş. Üçü de alışverişlerini bitirdiklerini birbirlerine söylemişler. Herkes aldıklarını ortaya çıkarınca dünyanın en pahalı şeylerini aldıkları ortaya çıkmış. Üçü de birlikte ayna da şehirleri, anne ve babalarını görmüşler. Ardından Siyam'ın bahçesinde toplanan kalabalığı görmüşler. Kalabalığın niçin toplandığını araştırırken Siyam'ın kızının ölmüş olduğunu onun defin için toplandıklarını anlamışlar.
Bunun için üçü birlikte beklemeden halıya oturarak ülkelerine dönmüşler. Bunlar tam şehre geldiklerinde kız da mezara defnedilmek üzereymiş. Hemen mezarda yatan kızı yüzünü açmışlar ve elmayı koklatmışlar.
Kız:

"Vah, ne kadar da çok uyumuşum deyip başını kaldırmış. Büyük oğlan:
"Kız öldüğünde benim satın aldığım aynam olmasaydı, sizin haberiniz olmayacaktı, geç gelecektiniz. Ben hemen haber verdim, kızı almak benim hakkımdır." demiş.
Ortanca oğlan:

"Aynadan görsek bile benim halım olmasa vaktinde gelemeycektik, hepsi benim satın aldığım halı sayesinde, kızı almak benim hakkımdır." demiş.
En küçük oğlan da:

"Vaktinde gelmesine ve görmesine rağmen kızı diriltecek elma, ilâç olamasa bütün çaba boşa gidecekti. Mademki elmayı ben buldum, kızı ben dirilttim, öyleyse kız bana aittir." demiş.
Üç kardeşi dinleyen halkın -kimin emeğinin fazla olduğu hususunda- kafası karışmış ve hüküm verememişler. O zaman üç kardeşin babası:
"Siyam'ın kızını almak büyük oğlumun hakkıdır, sebebi benim yapmak istediğim düğün ilkimin düğünüdür. Her şeyden önce sıra büyüğüdür. Aynı zamanda Siyam'ın kızını alacağım diye ilk söyleyen de büyük oğlumdur. Kızın durumunu gören yine odur. O haber vermeyip gecikseydi kız yaşamayacaktı Her ne kadar diğer iki kardeşin emeği varsa da, kız büyük oğlumdur. İki kardeşin ağabeylerini evlendirmeleri lazım. Onların bir yengesi olması gerekir. Ondan sonra yaşlarına göre evlenirler." demiş.

Halk da:

“Bu adil oldu” demişler. İki oğlan da:

“Öncelik ağabeyimizin olması gerekir.” demişler.

Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin 2003, s. 266-271).

SİNŞİ BALA

Bayağıda bir balanı jat jurtuktar tutkindap eline alıp ketipti. Eline âkelgen son, koy baktırıp koyıptı. Bala koy bağıp jürüp, dalada kalğan kuv bastın kasına kelip:

“Senin arğımaktın bası ekenindi kim bilsin menin tortay sınşının balası ekenimdi kim bilsin?” dep zarlaydı eken.

Künderdin küninde balanın kojası üş arğımak âkelip balağa sinatıptı. “Bala, mına arğımaktardın kaysısı jüyrık?” dep suraptı.

Bala:

“Men bilmeymin, âkem biletin edi.” depti.

“Munan son bay seygülikterdi balağa baktırıp koyıptı. Bala en tulparın tanıp, jarata beripti. Bir küni bala tulparğa minip, eline tayıp otırıptı. Jat jurtuktar jabıla kuıptı. Birak, bala olarğa jetkizbey ketipti. Söytip aman esen eline jetipti.

Ak Sandık, (s. 192).

TENKİTÇİ ÇOCUK

Evvel zaman içinde yabancılar bir çocuğu esir ederek kendi ülkelerine götürerek çobanlık yaptırmaya başlarlar. Çoban koyunları otlatırken bozkırlarda kalan kuru kafanın yanına gelerek:

“Senin küheylanın, benim turgay tenkitçinin oğlu olduğunu kim bilir?” diye yakınmış. Günlerden bir gün çocuğun efendisi üç küheylan getirip çocuğa denetmiş:

“Bu küheylanlardan hangisi hızlıdır” diye sormuş. Çocuk:

Bilmiyorum, babam bilirdi.” demiş

Bundan sonra zengin, küheylanlan çocuğa götürmüş. . Çocuk bunların en iyisini tanıyıp onu hazırlamaya başlamış Günün birinde çocuk küheylana binip ülkesine kaçıp gitmiş. Yabancılar da onu kovalamışlar fakat yetişememişler. Çocuk da böylece sağ salim memleketine ulaşmış.

Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, 2003, s. 128).

KONIR MERGEN

Erte zamanda Konır Mergen bolıptı. Ol Konırdım öneri közine köringen an bolsın, kus bolsın atıp jığıp, eşbir andardı koymaytın bolsa kerek. Bul Konırdın atkan anının işinde neşe türli obalı tiyetin ziyansız hayvandarın karğısı tiyip, karaptan karap jürüp özin özi ne ekenin bilmey, akılınan adasıp, kayda bolsa sonda jürüp ketse kerek. Bul Konır mergen en dalağa şığıp, kamaştan kürke tigip, basına pana kılıp, ne keregin istep, jan saktann bilmey, kürkenin eşiğine kakpan kurıp, tışkan ustap jeytin bolsa kerek. Bir küni Konır erte turıp kakpamn karasa, bir tülki tüşip kalıptı. Sol kezde Konır mına sözdi aytadı:

“Je, tülkim, sen kanday keldin, seni soyayın da terindi alıp, etindi jeymin.” dep. Tüken jaman salıp:

“Ağatay, meni koya ber, men sizge bir jaksılık kılamın, meni koya beriniz.” dese, Konır koya beripti. Tülki koş dep jürüp ketse kerek. Tülki bosay salıp, Kanjar değen hanğa barıp:

“Meni sizge Konır değen mergen jiberdi. Bul bay balası, atası jer jarğan, mal bası jer üstine sıymay jatır, sizden surağanı bar.

Sonda Kanjar han aytadı:

“Konır ne suradı?” Tülkü aytadı:

“Siz Konırğa kızındı ber. Konır sizge dünya malın beredi. Jâne erten Konır küyeviniz keledi. Sizder kütüp turınızdar!” dep tülki üş dep jürüp ketedi.

Neşe kün jol jürüp Konırğa kelip:

“Kazir jüriniz, sizdi Kanjar han konakka şakırdı. Jüriniz! Dep ertip alıp jöneledi. Bir ay jol jürip hannın kalasının kasında ülken dariya bar eken, ber jağma Konırdı tastap hanğa barıp:

“Sizdin küyevinizdi jav tonap ketti. Ar jakta halsiz bolıp sizge alıp kele jatkan altın kümisin, özinin kiygen kiyimin tük koymay alıp ketti. Özi jalanaş otır. Kazir jaksı jaksı kiyim ber. Jaman kiyim bolsa arlanıp kimeydi.” dep jaksı kiyim alıp Tüken jöneledi. Ar jaktağı Konırğa bardı:

“Je, Konır, kazir jıldam bol, hanğa konakka haramız.” dep, Konır korkıp jürmey koyıptı. Sonan mergen jürmegen son tülki jortıp hangğa keledi. Mergen mekenine ketedi. Han aytadı:

“Küyev kayda?” Tülke aytadı:

“Küyeviniz özinin kalasına ketti. Sizge asa kattı ökpesi bar. Han aytadı:

“Ne ökpesi bar?” Tülki aytadı:

“Ökpesi mmav, siz Konırdm aldman askermen baraban tartıp şıkkın joksız, ökpesi sol.” dep jürip ketedi. Kele jatsa, bul tülkige ekinşi tülki kez bolıp:

“Kaydan keleşiz, kamınız tok eken. Menin kamım aşıp jür.” depti. Tülki ayttı:

“Olay bolsa köp bolıp jiyıldar, men sizderge kanjar hanğa ertip banp tamak alıp beremin.” dep.

Bul sözge momın bayğus senip, tav-tastı jortıp jürip bir jüzi jiyılıp alğaşkı tülkige erip hannın kalasına kelipti. Özi aldımın hanğa kelip, mma sözdi aytadı:

“Sizge küyeviniz jüz tülki sıyğa jiberedi.” dep berin kaman berip özi jürip ketedi. Kele jatsa, bir toğayda bir ayu kez bolıptı:

“E, Tüke, kaydan keleşiz, öziniz semizsiz göy, men arıktap tamak taba almay, kamım aşıp jürmin.” dep. Tülki aytadı:

Mağan köbirek bolıp jiyılıp erip jürinizden Kanjar hanğa barıp toyamız.” Dep, ertip ala jöneledi. Hanğa kelip:

“Mına kanşa ayudı sizge Konır küyeviniz sıyğa berip jiberedi.” dep kamap beripti. Sonda han oylasa kerek, “küyevim bay eken.” dep.

Tülki:

“Siz dayın bolıp turınızdar, men küyevinizdi ertip kelemen.” dep jürip ketip, Konırğa kelip:

“Kane endi jüreyik. Sizdi han kütüp otır.” dep ertip ala jöneledi. Konır erip jürgende eş nârse bilmeydi.

Konırdı suvdın berjağma koyıp, hanğa baradı. Tülki oybay saladı. Han aytadı:

“Ne boldı?” Tülki aytadı:

“Ne bolğam kursın, Konırdı jav talap ketti. Sizge kelmesek jav bizdi kaydan tonasın.” dep asa keyip jılay beredi. Han özine karağan askerin jıyıp, baraban tartıp, arğımaktarın jegip ar jakka taman jöneledi.

Tülki burın jönelip, Konırğa barıp, hannın bergen kiyimin kiyindirip, arbağa tüsirip alıp, jöneledi. Küyevdi onaşa üyge aparıp kondırıp, keşke hannın kızın küyevine alıp keledi. Kalındık kasına otırsa,

Konır karamaydı. Konır mensibey otırğanjok, özi şoşıp otır. Konır jolamaydı, tülkü keledi:

“Jâ, mergen, ne otırsız, öziniz nege keldiniz bilesiz be?” Konır aytadı:

“Men kaydan bileyin, özim kayda kelgenimdi bilmey şoşıp otırmam.” Tülkü aytadı:

“Siz korıqpanız.” dep özinin istegen isinin bârin aytadı. Konır:

“Ne aytasın, men senbeymin.” Tülki ay tipti:

“Siz anlık dos bolsanız mağan şeniniz.”

Konır şendi. Kızben janasıp kuvtınday bastadı. Kanjar han neşe kün toy kıldı, neşe ay konak boldı. Bir küni tülki hanğa keledi:

“Biz endi kaytamız. Sizder özinizge karağan halkınızdı jıyıp bizdin kalağa konak bolınızdar. Jâne Konır’dan kalın mal alınızdar.” dep ertip jürdi. Kara jolğa tüsken son “sizder osı jolmen jürinizder, men aldımın bara bereyin.” dep, jürip ketedi. Kele jatsa kaim j ilki, koy, tüye malğa kez boladı.

Tülki:

“Bul kimnin koyı?” deydi. Koyşı:

“Minez kempirdin koydı.” Tülki:

“Sen üydep aytpa. Osı jolmen kaim jav keledi. Minez kempirdin malı deseniz, tük koymay talap alıp ketedi. Koyşı asıp-sasıp:

"Endi ne aytamın?" Tülki:

"Konur mergenin malı!" de. Koyşı:

"Jaraydı, söytip aytсам timey me?" "Timeydi." Tülki jolmen jürge beredi. Handar keledi. "Koyşı, koy kimnin boladı?"

Koyşı ay tadı:

"Konur mergenin malı!"

"Kap, apırmay, men baymın dep jürsem menin küyevim menen de bay eken." dep oylaydı han.

Konur küyevde söz yok. Tülki aytkan:

"Jolda jürgende adammen söylespey jüre ber." dep.

Maldan ârmen ketti. Tülki başka jolmen ketti. Minez kempirdin kalasına keledi. Kempir:

"Neğip jürsin?" dedi.

Tülki:

"Men kaşıp keldim." Kempir:

"Nege, nege?" Tülki:

"Osı jolmen kalın jav keledi!" Kempir:

"Kayda baradı?" Tülki:

"Tura sizge keledi. Tezdep kaşa köriniz, men sizge habarğa keldim." Kempir:

"Kane, men kayda baramın?" Tülki:

"Kane, jüre koyınız, men sizge onn tabamın."

Ekevi jöneledi. Bir kazğan jerge keldi. Tülki aytadı:

"Kane, şeşe, siz belinizge arkan baylap mına kazğan jerge tüsiniz. Kele jatkan jav kaladan ötip ketken son, men sizdi kaytadan tartıp alarım?" dep, Minez kempirdi kazğan orğa tüsirdi. Tülki arkandı koya beredi. Kempir oybay salıp julap jatur. Tülki kaytıp keldi. Kalağa han da keldi. Kudasın konak kılıp kütedi. Han:

"Bul kimnin kalası?" deydi. Tülki:

"Sizdin küyevinizdin kalası!" Han:

"Jaraydı. Könilim jana ğana toldı ğoy." dep jımın jımın etip otır. Ulı kalada neşe ay turdı. Kempir orda kaldı. Konur malğa iye bolıp kalada kaldı. Han kalasına kayıttı. Bul akıldı tülki taptı. Süytip Konur muratma jetti.

Ertégiler 3, (Almatı, 1988, s. 82-85).

KONUR MENGEN

Eski zamanlarda bir Konur mergen varmış. O Konur'un hüneri ise gözüne görünen av olsun, kuş olsun vurup indirmekmiş. Avda hiçbir hayvanı kaçırmıyormuş. Konur'un öldürdüğü hayvanların içinde ahı tutanlar da çokmuş. Onların bedduâsı kabul edildiğinden günün birinde avcı aklını yitirmiş ve bilmediği bir yere gitmiş.

Orada kamıştan çadır kurmuş fakat ne yapacağını bilmezmiş. Çadırın önüne kapan kurarak, yakalanan fareyi yemiş. Günün birinde Konur Mergen erken kalkıp baksa ki bir de ne görsün kapanında bir tilki.

O zaman Konur:

"Evet, tilki iyi ki geldin, seni keseyim, derini yüzeyim, etini yiyeyim." demiş. Bunu duyan tilki bey çok heyecanlanmış ve:

"Ağam, beni bırak, ben sana bunun karşılığında bir iyilik yaparım." deyince Konur Mergen onu salıvermiş.

Tilki de:

"Eyvallah." deyip gitmiş. Konur Mergen'in elinden kurtulan tilki doğruca Konjar adlı hana gitmiş ve:

"Beni size Konur Mergen gönderdi, o zengin çocuğudur. Babasının ünü her yere yayılmıştır, onun hayvanları yere göğe sığmıyor, sizden isteği var." demiş.

Tiki birkaç gün yol yürüdükten sora Konur'a gelip:

"Haydi gidelim, sizi Konjar han misafirliğe çağırırdı, yürü!" deyip ona da yanına alıp gitmiş. Tilki, bir ay kadar yol yürüdüktan sonra hanın şehrinin yanındaki ırmağın kenarına Konur'u bırakmış. Kendisi de hanın yanına varmış:

"Sizin damadınızı düşman yağmaladı. Düşman gelip size getirmekte olduğumuz altını, gümüşü hatta kendi üzerindeki kıyafetini bile soyup alıp gitti. Kendisi çıplak kaldı. Şimdi bana güzel kıyafetler verin. Eğer kıyafetler güzel olmazsa gururlanır ve giymez." demiş.

Bunun üzerine tilki bey Konjar' dan güzel kıyafetleri alıp Konur'un yanına varmış: "Evet Konur şimdi çabuk hazırlan, hana misafirliğe gideceğiz." demiş.

Konur'da olanlardan dolayı gitmemiş. Bunun üzerine tilki de tekrar hanın yanına gelmiş. Konu ise şehre dönmüş.

Han:

"Damat nerede?" demiş. Tilki:

"Damadınız kendi şehrine döndü, size çok dargın gitti." demiş. Han:

"Neden dargın?" demiş. Tilki:

"Dargın olmasının sebebi sizim onu (törenele) karşılamamız." demiş ve ardından yola çıkmış.

Yolda giderken bu tilkiye bir başka tilkiye rast gelmez mi? Bu tilkiye:

"Nereden geliyorsunuz? Sizin karnınız tokmuş, benim karnım çok aç." demiş. Tilki:

"Öyleyse çabuk toplanın, ben sizi Konjar hana götürerek yemek verdirtirim." demiş.

Bu söze inanan zavallı, enayi tilki dağ tepe geçerek hanın şeh-rine gelmiş. Tilki hana gelip:

"Size damadınız yüz tilkiyi hediye olarak gönderdi." diyerek oradan ayrılmış. Yola çıkan tilki bu defa bir ayı ile karşılaşmış.

Ayı:

"Hey! Tilki efendi nerden geliyorsunuz, nereye gidiyorsunuz?"

Kendinizi çok semiz gösteriyorsunuz. Bense açlıktan ölmek üzereyim, çok zayıfladım." demiş.

Tilki:

"Benimle geliniz, sizi Konjar hana götürüp doyurayım." de-miş ve yanına alarak tekrar hanın yanına dönmüş. Hanın yanına varan tilki:

"Bu ayıları size Konur damadınız hediye gönderdi." Diyerek onu bırakıp gitmiş. O zaman han:

"Damadım çok zenginmiş." diye düşünmüş. Tilki:

"Siz hazır olun, bekleyin, ben damadınızı getireyim." demiş Konur'un yanına gelip:

"Haydi artık gidelim, sizi han bekliyor." deyip zorla getirmiş

Bu olanlardan ise Konur'un hiç haberi yokmuş. Konur'u suyun beri tarafına bırakan tilki hanın yanına geldikten sonra bağırmaya başlamış:

Han:

"Ne oldu?" demiş. Tilki:

"Ne olduğunu sorma? Konur yağmalandı. Size gelmeseydik, bunlar başımıza gelmezdi." diyerek üzgün bir şekilde ağlamış. Han da askerlerini ve cins atlarını yanına alarak diğer tarafa doğru hareket etmiş.

Tilki ise çabuk davranarak, handan önce Konur'un yanına varmış ve hanın verdiği elbiseleri ona giydirmiş ve faytona bindirerek hareket etmiş ve onu ayrı bir evde ağırlamış. Tilki, akşam olunca hanın kızını Konur'a getirmiş. Gelin, Konur'un yanına oturmasına rağmen Konur ona hiç bakmamış. Tabii Konur beğenmediğinden bakmıyor değil, zavallı korkusundan bakamıyormuş. Konur geline hiç dokunmamış.

Tilki gelerek:

"Evet Mergen niçin oturuyorsunuz? Neye geldiğinizi bilmiyor musunuz?" diye sormuş. Konur:

"Ben nereden bileyim, korkudan ne için geldiğimi bilemiyorum." demiş. Tilki:

"Siz korkmayın." demiş ve bütün yaptıklarını ona anlatmış. Bunun üzerine Konur:

"Sen ne söylüyorsun? Ben inanmıyorum." demiş. Tilki:

"Siz and ettiğim dostumsanız bana güvenin." demiş. Konur da inanmış ve kızla oynamaya başlamış.

Konjar günlerce düğün yapmış, onları aylarca ağırlamış. Günün birinde tilki hana gelip:

"Artık biz döneceğiz, siz de kendi halkınızı toplayarak bizim şehrimize misafirliğe gelin. Aynı zamanda Konur'dan başlığınızı da alın." deyip gitmiş.

Tilki kara yoluna geldikten sonra:

"Ben önden gidedurayım." demiş. Gelirken yolda çok sayıda at, koyun, deve gibi hayvanlarla karşılaşmış.

Tilki:

"Bu kimin koyunu?" demiş.

"Çoban, Minez ninenin koyunu." demiş. Tilki:

"Sen öyle deme demiş arkadan kalabalık düşman geliyor.

Minez karının hayvanı dersin hiçbir şey bırakmadan talan ederler." Çoban heyecanlanarak:
"Peki ne diyeyim?" demiş. Tilki:
"Konur Mergen'in dersin." demiş. Çoban:

"Öyle dersem dokunmazlar mı?" demiş. Tilki:

"Dokunmazlar." demiş.

Tilki yoluna devam etmiş. Han ve ordusu arkadan gelmiş ve:

"Çoban, koyun kimin?" demiş. Çoban:

"Konur Mergen'in." demiş. Han:

"Vay be, ben kendimi zengin sanıyordum, damadım benden de zenginmiş." diye düşünmüş. Bu sırada Konur damat hiç konuşmazmış. Çünkü tilki, hiç konuşma diye tembihlemiş.

Hayvanları geçtikten sonra tilki ayrı yolla gitmiş ve Minez Ninenin şehrine gelmiş ve tilkiye:

"Ne yapıyorsun?" demiş. Tilki:

"Kaçıp geliyorum." demiş. Nine:

"Niye, neden?" demiş.

Tilki:

"Bu yoldan çok kalabalık düşman geliyor." demiş. Nine:

"Nereye gidiyor?" demiş. Tilki:

"Doğru size geliyor, acilen kaçın, ben size haber vermeye geldim." demiş. Nine:

"Ben nereye gideyim?" demiş. Tilki:

"Haydi benimle gel, ben size yer bulurum." demiş. İkisi giderlerken bir çukur yere gelmişler ve tilki:

"Haydi ana, sizin belinize halat bağlayım siz çukura inin.

Gelen düşman şehirden ayrılınca sizi ben çıkarırım" demiş ve Minez nineyi çukura atıvermiş. Tilki halatı bırakınca nine o çukurda kalmış. Tilki ise geri gelmiş. Bu arada han da şehre gelmiş.

Tilki dünürünü ağırlamış. Bu sırada han:

"Bu şehir kimin?" diye sormuş. Tilki:

"Sizin damadınızın." demiş. Han:

"Tamam, artık rahatladım." demiş ve yüzünde gülücükler açmış. Han bu şehirde birkaç ay kalmış. Nine hendekte kalmış. Konur, ninenin bütün mal varlığına sahip olup şehre yerleşmiş. Han ise kendi şehrine dönmüş.

Bu akli tilki bulmuş. Böylece Konur da muradına ermiş. Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, 2003, s. 301,308).

KARA JILAN MEN AK JILAN

Bunğı zamanda jaksı bir mergen bolıptı. An karap kele jatsa, eki jılan töbelesip jatır eken. Jılamnın biri kara, biri ak eken. Kelip karasa, kara jılamnın tüsi suvık öte jaman eken. Mergen karanı öltirip tastaptı. Sonan son ak jılan turıp, bir nerseni jalap aladı. "Tüsi ak, mağanda jala dep otır ma?" dep mergen de elgi nârseni jalap aladı da, sol sağatmda jer üstündegi nârsenin tilin tügel bilip ketedi. Jılanmen söylesedi. Jılan: "Ekevmiz endi dos bolayık, jene til bildim dep kisige ayıtpa!" deydi de , at basınday altın beredi. "Til bildim dep ayıtsan ölesin." deydi.

Ak jılanmen dos bolıp üyine kaytadı. Altındı üyine aparıp tastap, kaytadan an karap jürüp, bir baydın üyine konadı, sonda tünde kaskır ulıdı jene osı tünde boran boladı. Baydın koyı ıgadı. Kaskır:

"Baydın koyın jeyim bolmasa konağının atın jeymin." deydi. Om mergen bilip otıradı jene oğan javaptı koradan kara töbet söyleydi:

"Men tük jegizbeymin, eğer de konağım aldına koyğan tabak tağı etin mağan berse." deydi. Tamak piskennen keyin bergen etin konak itke beripti. Sonimen jatıp uyıktasa, kattı boran soğıp koyı ıgıp ketedi. Koymen birge atta ketedi. Sonda bay:

"Maldı kıradı göy, kuttı konak bolsan mal aman kalar edi." deydi. Mergen:

"Bay, jılama, mal aman, tabıladı." dep uyıktay beripti.

Tan atkan son baymen konak mal men attı izdep ekevi kele jatsa, kara töbet berin yirip jür eken. Kaskır da tönirektep sol jerde töbetpen andısıp tur eken, bulardı körüp, kaskırkaşa jöneledi, birak töbet kayırmalap kaskırdı jibermeydi. Kaskır kolğa tüsedi. Konak atın aman aladı. Bay da koyın aralap aman ekendigin körüp:

"Konak sen kuttı konak boldın kalağanımdı alıp ket!" deydi.

Sonda bir urğaşı san bas toktı manıraydı. Manırağandağısı: "Bes jıl da min bolam!" degen eken. Mum mergen bilip, sarı toktığa en saldı da:

"Bes jıldan keyin alam, osı toktı min boladı." deydi.

Bes jıl tolğanı keyin mergen kaytıp baydın üyine kelip:

"Vağdalı koyımdı ber!" deydi. Bay vağdasınan tanıp:

"Koy berem dep ayıtkan jokpın." deydi.

Ekevi jüginip bir kazı bige kelip bastan ayak sözdin jönin ayıtkannan keyin oğan kazı: "Koymdı eki aşıa jolmen ayda mergennin üyine karay jürgen koydı mergen alsın, öz üyine karay jürgendi sen al!" dep biylik ayıtdı. Bay könip koydı aydaydı. Mergen jakka karap san bas toktı bastan min koy şığadı da, mergen ol mm koydı alıp üyine kaytadı. Sonimen bay boladı.

Katını "törkinime baram" deydi, jazğiturum törkini tayı ergen buvaz bie mingizedi. Katını bolsa jene ekikabat, besiktegi balasimen neşe kün jatıp üyine kaytıptı. Kaytıp kele jatsa, tay banp bieni emipti. Enesi. "Kaytıp emesin, üstimde üşev, özim de buvaz, şarşap kelem" deydi de taydı kuvıp jiberedi. Om mergen bilip külip jiberedi. "sen nege küldin?" dep katını şuraydı. Aytsa öledi, aytpasa katını ketedi Kısılgannan mergen:

"Üyge barğanda aytaym." deydi. Üyine kelgen son:

"Sen joldağı sözdi ayt!" dep, katını bolmaydı. Mergen bir maldı soyıp, jurttı jüip, jönin aytpak boladı. Malın soyıp jurttı sırtka şığanp katınma aytaym dep otırğanda, üyge eki tavik kiredi de, âteştin aldındağı bidaıyn şibiıy jeydi.

"Men mergen emes, katmına sırın aytıp ölgeli jatkan" dep şibiıyın tistep eteş talap tastaydı. Sonan mergen de katının sabaydı. Onan keyin katını korkıp kaytadan suramaytın bolıptı. Mergen taviktin arkasında aman ölmeyi kalıptı.

Tağı da bir kezde an karap jürüp, bir taveşki atıp alıp soyıp jep otırğanda kulağına bir davis keledi. Davis: "Jağız eşkimdi atıp aldın jazandı kaskır bersin!" deydi. Mergen om tmdamastan üyine kaytadı. Keşke taman jolda bir keruven konıp jatır eken, mergen sol keravenmen birge dalağa konadı. Konıp otırğanda kaskır ulıdı. Kaskır:

"Sur mergendi bugin ne kılсам da jep koyamın." dep ulıdı. Mergen keruvenge: "Ne bildinder?" deydi.

Keruven:

"Tük te bilmedim." deydi. Mergen:

"Endeşe meni kaskır jeydi." deydi. Keruven jer kazıp ol mergendi jerge tıgıp üstine kiyiz tösep jatıp kalsa, kaskır bir jağınan kazıp alıp mergendi jep ketipti.

Ertegiler 3, (Almatı, 1988, 196-198).

KARA YILAN İLE AK YILAN

Eski zamanlarda iyi bir okçu varmış. Av ararken iki yılanın kavga ettiğini görmüş. Bu yılanlardan birisi kara, birisi de akmış. Gelip bakınca bir de ne görsün, kara yılanın rengi soğuk ve kötüymüş. Okçu karayı öldürmüş.

O zaman ak yılan bir şeyi yalıyormuş. "Rengi beyaz bana da yala mı diyor?" deyip okçu da aynı şeyi yalamış. O anda yer yüzündeki bütün varlıkların dilini öğrenmiş ve yılanla konuşmuş.

Yılan:

"İkimiz artık dost olalım ve hiç kimseye dil öğrendiğini söyleme." diyerek at kafası büyüklüğünde bir altın vermiş ve:

"Dil öğrendim diye söylersen ölürsün." demiş. Okçu, beyaz yılanla dost olarak evine dönmüş. Altını evine götürüp yine av avlamaya çıkmış ve bir zenginin evine misafir olmuş. O zaman gece kurt ulumuş ve fırtına çıkmış, zenginin koyununu sürüklemiş.

Kurt:

"Zenginin koyunu yerim, o da olmazsa misafirin atını yerim." demiş. Bunu okçu anlamış. Bu sırada ahırdan kara köpek:

"Ben hiçbirini yedirtmem, eğer misafir, önüne konulan tabaktaki eti verirse." demiş. Yemek piştikten sonra tabağa konulan eti misafir, köpeğe vermiş. Sonra da yatıp, uyumuş. Geceleyin şiddetli fırtına sonra koyunları sürüklemiş. Koyunla birlikte at da sürüklenmiş.

O zaman zengin:

"Bereketli misafir olsaydın hayvan sağ kalırdı." demiş. Okçu:

"Zengin ağlama, hayvanlar emin, bulunur." deyip uyumaya devam etmiş. Şafak sökünce zengin ile misafir birlikte hayvanları ve atı aramaya çıkmışlar. Bunun ikisigelirken kara köpek hayvanların hepsini topluyormuş. Kurt da hayvanların etrafında gezinerek, dolaşıyormuş. Zenginle, misafiri gören kurt kaçmaya başlamış. Fakat, köpek onun kaçmasına izin vermemiş. Çok geçmeden kurt yakalanmış ve misafir atını sağ salım almış, zengin de koyunun etrafında dolaşarak hepsinin sağ olduğunu görmüş ve:

"Misafir sen bereketli misafir oldun, istediğini al götür." demiş. O zaman bir dişi sarı baş toklu melemiş; melemesi de:

"Beş yılda ben bin olurum." demekmiş.

Bunu okçu anlayıp, sarı tokluya işaret koyup:

"Beş yıl sonra alırım, bu toklu bin olur." demiş.

Beş yıl geçtikten sonra okçu tekrar zenginin evine gelip:

"Vaat ettiğin koyunu ver." demiş.

Zengin de vaadinden cayarak

"Koyun vereceğim diye söylemedim." demiş.

Bunun üzerine ikisi anlaşılamamışlar ve kadıya gitmeye karar vermişler. Davalıları dinleyen kadı zengine: "Koyunu iki ayrı yola sürün, okçunun evine giden koyunları okçu alsın, kendi evine doğru gidenleri de sen al." demiş.

Zengin bunu kabul etmiş. Sarı baş toklu okçunun evine doğru bin koyunu çekince, okçu bin koyunu alarak zengin bir şekilde evine dönmüş.

Karısı:

"Aileme gideceğim." demiş. Yaz vaktiymiş, ailesini gebe bir kısırağa bindirmiş. Kısırağın da bir tayı varmış. Karısı ise hamileymiş, beşikteki çocuğuyla birlikte ailesinin yanında birkaç gün kaldıktan sonra evine dönmüş. Dönerken tam kısırağı emmiş.

Kısırak:

"Sırtımda üç, kendim gebe hâldeyim, yorgunum." diye tayı kovmuş. Bunu duyan okçu da gülmüş.

Bunun üzerine:

"Sen neye güldün?" diye kadın sormuş. Söylerse kendisi ölecek, söylemese, karısı gidecek olan okçu çaresizlikle:

"Eve gidince söylerim." demiş. Evine gelince:

"Sen yoldakini söyle." diye karısı ısrar etmiş.

Okçu da bir hayvanı keserek, halkı toplayıp sırrını söylemeye karar vermiş. Hayvanı kesip halkı çağırarak söyleyeyim derken eve iki tavuk girmiş. Horozun önündeki tavuk buğdayın dirisini yemiş ve:

"Ben okçu değilim, karısına sırrını söyleyerek ölecek." diye dışısını dövmüş. Bunun üzerine okçu da karısını dövmüş. Ondan sonra karısı korkup tekrar sormaz olmuş. Okçu tavuk sayesinde ölmekten kurtulmuş. Yine bir seferinde av avlarken okçu bir dağ keçisini vurmuş. Onu kesip yerken kulağına bir ses gelmiş.

Ses:

"Yalnız keçimi vurup aldın. Cezanı kurt versin." diyormuş.

Okçu sese aldırmadan evine dönmüş. Akşama doğru yolda bir kervan konaklıyormuş, o kervanla birlikte okçu da konaklamış. Konaklarken de bir kurt uluyormuş.

Kurt:

"Boz okçuyu bugün ne yapıp edip yiyeceğim." dermiş. Okçu kervancı başına:

"Ne anladınız?" demiş. Kervancı:

"Hiçbir şey anlamadık." demiş. Okçu:

"Öyleyse beni kurt yiyecek." demiş.

Kervancılar yeri kazarak okçuyu oraya gizlemişler, üzerine de keçe örtmüşler. Ancak kurt çukuru başka bir taraftan kazarak okçuya ulaşmış ve onu öldürerek yemiş.

Kazak Masallarından Seçmeler, (Alptekin, 2003)

KAYNAKÇA

ALANGU, T. (1968). Keloğlan Masalları Mitostan Kurtuluş Gerçeğe Yöneliş. *Türk Dili Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı Sayı 207* (s. 458- 469).

ALPTEKİN, A. (1991). *Hayvan Masalları*, Ankara: Kültür Bakanlığı.

ALPTEKİN, A. (2003). *Kazak Masallarından Seçmeler*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ARTUN, E. (2013). *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*. Adana: Karahan Yayınevi.

ASLAN, E. (2008). *Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: Maya Akademi Yay.

- AVEZOV, M. (1948). *Kazak Edebiyatı*. Kazakistan: Almatı.
- AVEZOV, M. (1997). *Folklor Yazıları* (A. A. Çınar, Çev. Ankara: Bitig Yayınları.
- BARIN, Erol (2009). Yabancılar Türkçe Öğretimi Amacıyla Yazılan 'Ecnebilere Mahsus' Elifbâ Kitabı Üzerine. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27, 121-136.
- BENGİRMEN, M. (1993). Türkçe'nin Yabancı Dil Olarak Öğretimi. *Dil Dergisi*..
- BEYDABA. (2019). *Kelile ve Dimne*. İz Yayınları.
- BİLKAN, A. F. (2001). *Masal Estetiği* İstanbul: Timaş Yayınevi.
- BORATOV, P. (1958). *Zaman Zaman İçinde*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- BORATOV, P. (2013). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- BÖLÜKBAŞ, F. (2004). Yansıtıcı Öğretim İle Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi. *Dil Dergisi* (s. 19-28).
- DOĞAN, M. (1994). *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul.
- DİLEK, İ. (2007). *Altay Masalları*, Ankara: Alp Yayınevi.
- ELÇİN, Ş. (1986). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- ERCİLASUN, B. A. (1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları C.1 .
- GABDİLİN, M. (1948). Kazak Edebiyatının Avız Edebiyatı. *Kazak Edebiyatının Avız Edebiyatı*. içinde Almatı.
- GÖÇER, A., & MOĞUL, S. (2011). *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimine Hakkında Yapılan Çalışmalara Genel Bir Bakış*. *Electronic Turkish Studies*, 6(3).
- GÜNAY, U. (1975). *Elazığ Masalları (Metin İnceleme)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- GÜNAY, U. (1998). *Masal Türk Dünyası El Kitabı* Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü.
- İSATOV, M. (1998). *Kazak Masalları Türk Dünyası Masal Dizisi*, İstanbul: Gendaş Yayınları.
- KARA, M. (2011). *Avrupa Dilleri Ortak Çerçeve Doğrultusunda Türkçe Öğrenen Yabancılar A1- A2 Seviyesinde Türkçe Öğretim Programı Örneği*". "Journal

- KARADAĞ, R. (1961). *Binbir Gece Masalları*. İstanbul: Ak Kitap Yayınevi.
- KARAKUŞ, İ. (2006). *Atatürk Dönemi Eğitim Sisteminde Türkçe Öğretimi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KASKABASOV, S. (1985). *Kazak Türklerinin Peri Masalı Kahramanları*. Kardeş Edebiyatları Dergisi.
- KESİCİ, K. (2003). *Dün Bugün ve Hedefteki Kazakistan*. İstanbul: IQ Yayıncılık.
- KIRAÇ, E. (1997). *Masallarda Rasyonalite Problemi*. Millî Folklor Dergisi, C.5, S. 36, s. 45-68.
- KOLEKTİF. (2012). *Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi* (Cilt II., s. 298). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.,c
- KOÇ, K. İSİNA A., KORGANBEKOV B. (2007). *Kazak Edebiyatı*. İstanbul: IQ Yayıncılık.
- KUNOS, I. (2001). *Türk Halk Edebiyatı*. Ankara.
- MUNGAN, M. (1999). *Geyikler Lanetler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- ÖZBAY, Murat (2002). *Kültür Aktarımı Açısından Türkçe Öğretimi*. Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, 602, 112-120.
- ÖCAL, vd. (2015). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- ÖGEL B. (1993). *Türk Mitolojisi*. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- ÖNAL, M.N. (2011). *Muğla Masalları*. Muğla Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ÖZKAN, İ. (2007). *Bengü İzler*. Ankara: Pegem Yayınevi.
- ÖZKAN, N. (1997). *Türk Dünyası (Nüfus, Sosyal Yapı, Dil, Edebiyat..* Kayseri: Geçit Yayınları.
- ÖZTÜRK, A. (1986). *Türk Anonim Edebiyatı*, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- RADLOFF, W. (1986). *Sibirya'dan Seçmeler*. Ankara.
- SAKAOĞLU, S. (1973). *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- SAKAOĞLU, S. (2017). *Masal Araştırmaları*. İstanbul: Akçağ Yayınları.
- SEYİTOĞLU, B. (1986). "*Masal*", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- SİDELNİKOV, M. (1962). Kazak Edebiyatı. *Kazakhskie SKİE SHAAZKİ II*. Almatı.
- ŞİMŞEK, E. (2001). *Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması* (Cilt I-II.). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- ŞİRİN, M. R. (1987). *Çocuk Kalbimizin Kıyısındaki Irmak, Çocuk Edebiyatı Yıllığı-1987, Yayına Hazırlayan ve Yöneten: Mustafa Ruhi Şirin*, İstanbul: Gökyüzü Yayınları.
- TAMİR, F. (1998). Kazak Türkleri Edebiyatı. *Türk Dünyası El Kitabı, Kazak Türkleri Maddesi* (Cilt IV., s. 423). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- TAYKUL, U. (2000). *Karaçay Malkar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- THOMPSON, S. (1955). Motif Index of Folk Literature. 1. C, 2.B. ABD 29-35.
- TEZEL N. (1968). *Türk Halk Edebiyatında Masal .Türk Dili, Türk Halk Edebiyatı*.
- TOGAN, Z. V. (1981). Z. V. *Bugünkü Türkiili (Türkistan) ve Yakın Tarihi* (Cilt 1). İstanbul: Enderun Yayınevi.
- YAĞMUR, K. (2006). Batı Avrupa'daki Türkçe Öğretiminin Sorunları ve Çözüm Önerileri. *DİL DERGİSİ* (s. 31-48).
- YAVUZ, M. (2002). *Masallar ve Eğitsel İşlevleri* . Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- YILDIRIM, D, (1998), *Sözlü Gelenek Kültürü,, Türk Bitiği*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 81-83.
- YILDIRIM, S. (2007). *Kazak Kahramanlık Masalları*. Ankara: Ankara Hoca Ahmet Yesevi Türk Uluslararası Türk Kazak Üniversitesi İnceleme Araştırma Dizisi Yayın No: 50.
- YILDIRIM, İ. (2009). Kazak Edebiyatı Tarihi. *Türk Dünyası Dili ve Edebiyatı Dergisi* (s. 3).

YILDIRIM, S. (2010). Sözlü Anlatılarda Türler Arası Değişim Kazak Türklerinde Destanlaşan Masallar Üzerine. S. Yıldırım içinde, *Dede Korkut ve Geçmişten Geleceğe Türk Destanları Sempozyumu* (s. 187-195). , Lefkoşa, Cyprus (Kktc).

YILDIRIM, S. (2017). Kazak Türklerinin Masallarında Olağanüstü Özelliklere Sahip Tipler. *Uhaki/Stc Uluslararası Hikaye Anlatıcılığı Kongresi Hazırlık Çalıştayı*, . İstanbul: Uhak/ Stc Uluslararası Hikaye Anlatıcılığı Kongresi Hazırlık Çalıştayı, İstanbul, Türkiye, 22 - 23 Aralık 2017.

ÖZGEÇMİŞ

15 Şubat 1993 yılında Karabük'te doğdu. 2008- 2012 yılları arasında liseyi Karabük Kıymet ve Mustafa Yazıcı Anadolu Lisesinde okudu. Lise yıllarında şiir, hikâye ve kompozisyon yarışmalarına katıldı. Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın, Denizcilik ve Ulaştırma Bakanlığı'nın, Karabük Valiliği'nin Karabük İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün yaptığı şiir ve kompozisyon yarışmalarında dereceler kazandı. Çeşitli dergilerde şiir ve öyküleri yer aldı. Üniversite yıllarında Karabük Üniversitesi Edebiyat kulübü tarafından kurulan ve e-dergi olan Edebiyat Değirmeni isimli dergide şiirleri yayınlandı. Daha sonra aynı yıl İstanbul Teknik Üniversitesi öğrencileri tarafından

kurulan Kalabalık isimli dergide yayın hayatına devam etti. Burada yaklaşık bir yıl olarak şiirlerini ve öykülerini yayınlandı. Üniversiteyi ise Karabük Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde okudu. Üniversitede bir yıl İngilizce hazırlık eğitimi aldı. 2018 yılında Karabük Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Aynı üniversitede Pedagojik Formasyon eğitimini tamamladı. 2019 yılında Karabük Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programını kazandı. Daha sonra 2019 yılında Karabük Üniversitesi Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde çalışmaya başladı ve halen orada çalışmaktadır.

